

L 89-3
745

P. Ē R M A N I S

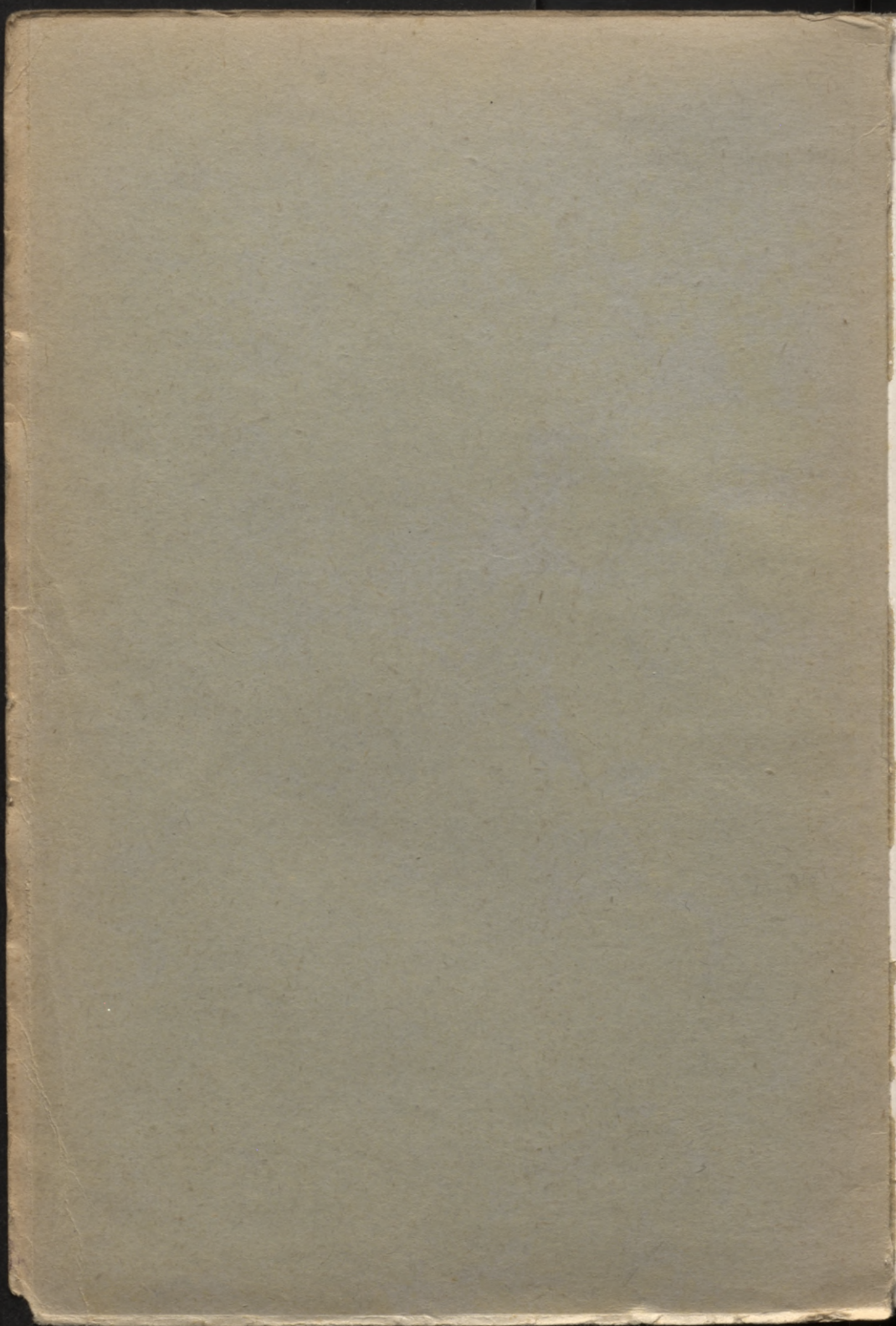
ANNAS BRIGADERES
DZĪVE UN DARBI

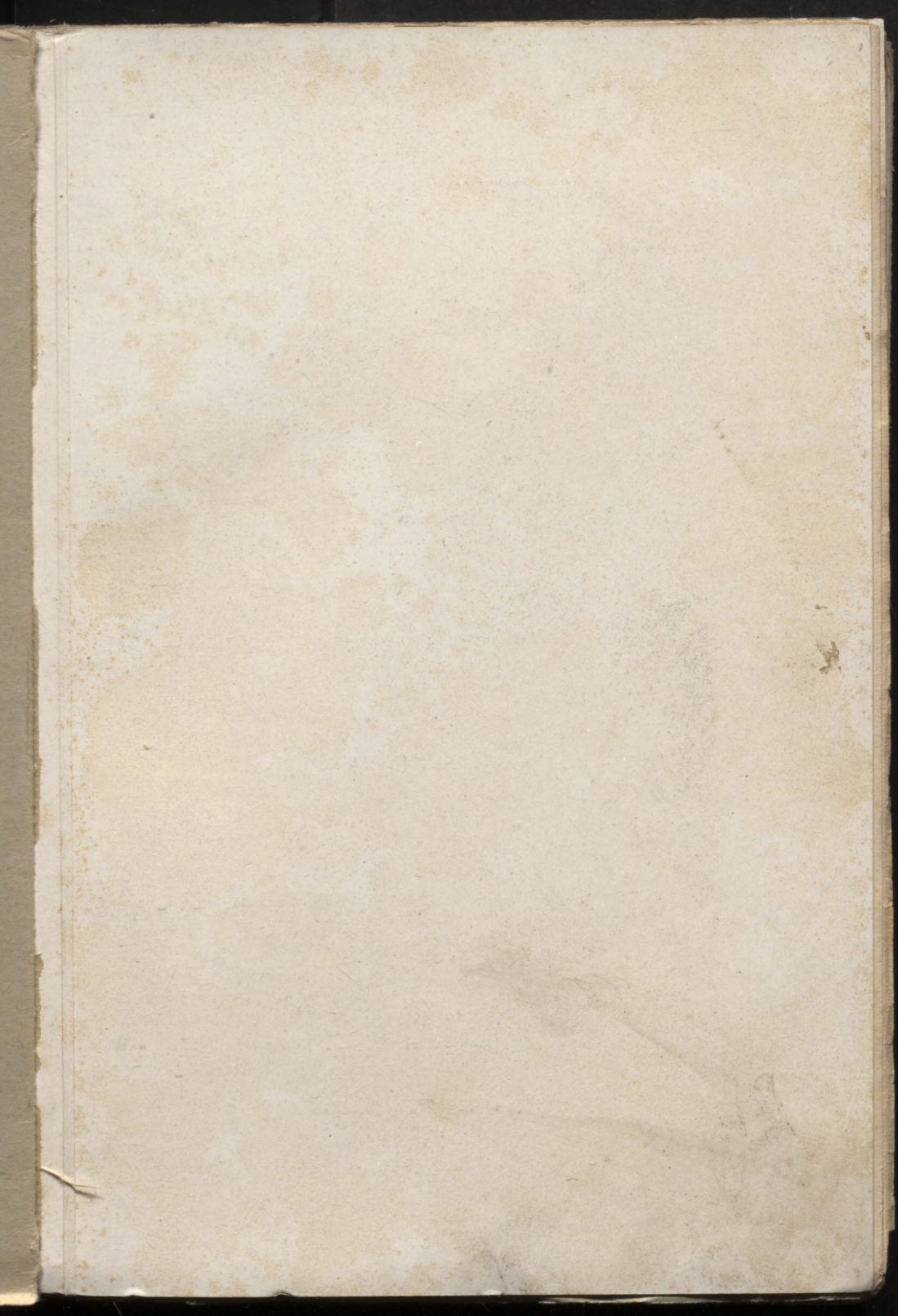
BIOGRAFISKI LITERĀRISKI
MATERIĀLI

Rīgā

1931

Valtera un Rapas akc. sab. izdevums

Anna Brigadere jaunībā.

L 89-3 3
745

810.09p
L

P. ĒRMANIS

ANNAS BRIGADERES DZĪVE UN DARBI

BIOGRAFISKI LITERĀRISKI
MATERIĀLI

Rīgā, 1931
Valtera un Rapas akc. sab. izdevums

L

~~50.437e~~ ✓

Valtera un Rapas
akc. sab. grāmatspiestuve
Rīgā, Brīvības ielā 129/133.

Latv.
VALSTS BIBLIOTĒKA
90.954.80
0307094593

I. Bērnība un pirmā jaunība.

Mūsu lielākās rakstnieces dzimtene ir Zemgalē, Kalnamuižas pagastā, kur ap Tērveti un Skujeni lielais līdzenums pārvēršas mežainā kalnajā. Kalnamuižas Ballās (tur aizprecēta dzejnieces tēvamāsa), kļūsās, no trim pusēm meža apjemtās mājās, Anna Brigadere nākusi pasaulē, 1861. gada 1. oktobrī (19. septembrī). Viņas tēvs Krišjānis Brigaders gan cēlies no ievērojamas saimnieku dzimtas, kā otrais dēls, bet pašam viņam māju nebija. Krišjāņa tēvs bija saimnieks Ilēnos (grāmatā Dievs, Daba, Darbs — Avoti). Krišjānis bija atteicies no tēva mājām par labu kādam no saviem jaunākajiem brāļiem, lai tam nebūtu jāiet kara dienestā (saimniekus todeiz nejēma), apprecēja Tauragu mežsarga Vanaga meitu Lavīzi, — un sāka kalpa gaitas — kā priekšstrādnieks papriekš kādā Bisteru muižā, bet vēlāk savu tuvāko radu mājās. Viņš pa vasaru strādāja lauka darbus, bet ziemu pelnījās kā vēveris. Tā dzejniece, līdzīgi daudziem citiem saviem kolēģām, jau agri dabūja izbaudīt mainīgās gājēju dzīves sūrumu.

Jau gadu vecā mazā Annele aiziet vecākiem līdz no Ballām (Dievs, Daba, Darbs — Aizpriedes), jo tēvs nav gribējis tur ilgāk palikt kādas viņam nodarītas netaisnības dēļ. Viņi pāriet dzīvot Liel-Lapsiņās

(Dievs, Daba, Darbs — Kamenes) pie kāda no Krišjāņa brāļiem, no kurienes arī šķiras aiz brāļa līguma neizpildīšanas un pārceļas uz mežsarga māju Dreimaņiem, kur Anneles mātes brālis par mežsargu (šo mežsargu kā Kaltiņu rakstniece vēlāk jauki aprakstījusi stāstiņā Plūmes). Dreimaņos Annele pārcieš masalas ļoti grūtā veidā. No šīm mājām rakstniecei dažas, ne visai skaidras atmiņas, īpaši par lielo pļavu (sk. Dievs, Daba, Darbs — Pirkstiņš sāj).

Četrus gadus veca Annele aiziet vecākiem līdz uz Ilēniem, kur paliek vairāk (apm. 4—5) gadus. Tur viņa saņem vidzīvākos bērnības iespaidus, un Ilēni ir viņas bērnības paradīze. Bet tur viņai jāsāk arī piedalīties darbos, jāsāk ganu gaitas, kā tas izjusti attēlots Dievs, Daba, Darbs gabaliņā Ganu diena. Vispār, šī dzejnieces atmiņu grāmata veltīta Ilēniem, atskaitot trijus pirmos tēlojumus. Ilēnus apraksta pazīstamā kritiķe Jēger-Freimane (Latvis, 1922., Nr. 312) šādi: „Ilēni atrodas skaistā vietā. Rītos Kalnamuižas mežs, dienvidos krācainie Ilēnu kalni, ziemeļos auglīgas lankas ar bieži pāri plūstošu Skujenes upi, un visā ziemeļu un vakaru pusē Zemgales līdzenums, kas no Ilēnu kalniem skatīts liekas plešamies bezgalībā un ņirb saules un brīnišķīgo mākoņu mestu ēnu krāsu rotaļā.“

Ilēnos dzīvoja arī apbrīnojamā sieviete, mazās Anneles tēvmāte, jeb vecmāmiņa, kas aprakstīta grāmatā Dievs, Daba, Darbs. Citā vietā (dzejojumā Uz baznīcas ceļa) dzejniece vecmāmiņu raksturo šā:

Vecmāma, tāslavu labdare lopiem un ļaudīm,
Dabu kā atvērtu grāmatu pratēja lasīt,
Debesu spīdekļu laikus un ceļus un zīmes,

Stārus un augus, kas dziedina spēcīgām sulām,
Pētīj' si gudrajām acīm un jēmusi vērā;
Stiprus ar zināj' si rozes un vīvelu vārdus,
Sentēvu atstātus viņai kā palīdzēt lēkmēs,
Palīdzēt katram par paldies vai dienu vai nakti;
Viesmīlas dievišķo tikumu turēj' si augsti,
Izsalcis nava neviens tai klīdis no durvīm,
Ne ar bez priecas, kas bēdināts dziļi, vai nabags;
Dzemdēj' si astoņus bērņus pilnasiņu sugas,
Veikusi milzenes darbus, kā žubīte maza.

Dzejnieces m ā t e bijusi liela dziedātāja, teiku,
leģendu un patiesu notikumu stāstītāja, atjautīga, arī
skarba, darbīga.

Pasmaga sirds tai, jo rūpestu nastiņu cilāt
Bieži tai vienai priekš sevis, vīra un bērņiem;
Ko būs ēst? Ar ko ģērbties? Jautājumi šie sveši
Tētiņa dvēselei, augstlīdu cēlai tie šķietas.

Annas Brigaderes t ē v s tiešām bijis sapņotājs
un d v ē s e l ē dzejnieks, kas nedzenas pēc šīs zemes
labumiem, kaut darba strādnieks čakls un varens.
Dzejniece savam tēvam devusi ļoti zīmīgu epitētu —
saulainais savrūp gājējs (Uz baznīcas ceļa). Brāļi
viņu veduši pie bagātām mantiniecēm, bet Krišjānis
pajem nabaga mežsarga meitu. „Brāļi gribēja, lai es
dzīvoju, kā viņi to vēlās, nevis kā es pats gribu. Un
es gribēju labāk ar tevi nabadzībā, nekā ar nemīlamu
sievu lielā mantā.“ (Dievs, Daba, Darbs — Ceļa jū-
tis). Toreiz, 60. gadu zemniecības atmodā, kad saim-
nieki guva mājas par dzimtu, arī bezzemniekos un gā-
jējos kļuva dzīvas ilgas pēc sava stūriša un cēlās va-
lodas par zemes dališanu. Tās sadzird arī mazā

Annele (Dievs, Daba, Darbs — Zemes meklētāja); viņa noklausās arī, ka tēvs stāsta citiem vīriem:

Reiz kungi būšot tie, kas tagad bāri,
Reiz katris māju celšot sev kā putnis būri,
Un valdišot pār savu zemes stūri.

Kad meitene slepus vēro, ka tēvs klusībā lūdz Dievu, viņai šķiet, ka tas izlūdzas no Dieva zemi, ko viņam liedz bargie kungi (Atziņas. Sakārtojis K. Egle. I. daļa. 241. lpp.).

Anna jaunākā no trim bērniem; par viņu vecāki māsa Līze un brālis Jānis (dzimis 1856. gadā, vēlāk aktieris, grāmatu tirgotājs, pazīstams sabiedriska darbinieks, tagad starp citu Nacionālā Teātra goda direktors). Dārgā atmiņā dzejniecei māsa Līziņa, kuŗas gaišais, graciōzais, laipnais tēls mirdz cauri grāmatai Dievs, Daba, Darbs un paspīd arī Skarbajos vējos. Līziņa nevien ārēji, bet arī sirdī daiļa, mīlīga, laba. Dzejniece viņu sauc (Uz baznīcas ceļa) par „savas bērības sardzi un mīļoto gādnieci.“ Līziņa lasa mazajai Annai priekšā, līdz drīz vien meitene pati iemācās lasīt. Līdz asarām viņu aizrauj Lapas Mārtiņa jūtīgais stāstiņš Par velti mīlēts. Vispār Anna ātri attīstās, agri sāk pārdomāt un apcerēt. Stipri viņas dvēselē veidojas reliģiōzās izjūtas; jau bērībā meitene divas reizes izlasa Bībeli cauri; bet par dzejnieces reliģiskām nojautām bērībā vēl būs jārunā turpmāk, Annas Brigaderes darbu apskatā.

Kā jau teikts, mazajai Annai agri sākas darba gaitas. Kādā vietā (Daugavas Gada grāmata 1922. gadam, 74. lpp.) dzejniece par to izsakās: „Ar sesto gadu jau mani arī pielika pie darba. Vasaru ganos (sākumā

tikai katru trešo dienu), ziemu man vajadzēja tēvam spolēt spolites. Visāds darbs mani rautin aizrāva; tik tad, kad stājās ceļā attīstībai, sajutu to smagu.“

Apmēram astoņu gadu vecumā Anna šķīras no Ilēniem līdz ar vecākiem, jo lēnīgais Annas tēvs, Ilēņu īstais saimnieks, tomēr nevarēja sadzīvot ar diezgan pavieglo, brammanīgo jaunāko brāli, mājas īpašnieku. (Dievs, Daba, Darbs — tēvocis Ansis.) Šo tēvoci dzejniece raksturo (Uz baznīcas ceļa — Daugavas Gada gr. 1922. gadam, 57. lpp.):

Rakstu un valodas pratējs, kaut nebijis skolā,
Žiglis tas zirgā šurpturpu, vai nakts tā, vai diena.
Cienītājs visa, kas jauns, ir pats ierosmes devējs;
Savureiz jautrus mīl biedrus, ir kartis, ir alu,
Lielībā tukšodams pudeļu duci uz reizi;
Varenīgs teicējs vēl bijis tas kāzās, vai bērēs,
Mācītājs kuņķis kam netiek ne tuvumā līdzī,
Valdzināt pratis, ka dzirdēj'ši adatu kritam.

Jurģos tad nu Anneles vecāki pāriet dzīvot uz Jaunajiem Lozbergiem, uz tā saukto Atmatu. Tur vecākajam no Krišjāņa brāļiem (Lozbergam, vēlāk Pļavniekam, Dievs, Daba, Darbs — Laukmalim) ierādīta zeme jaunai saimniecībai. Tur daudz ko strādāt Annas tēvam, gan pie jauncelāmām ēkām, gan plēsuma plēšanā; Krišjānis strādā, kā visur, vai triju cilvēku darbu veicdams, un no sirds priecājas, ka darbi sokas, it kā viņš rīkotos pats savā īpašumā. Grūtākas dienas arī Annelei, jo ganos jāiet ciešāk un ganāmais pulks lielāks. Atmata, šis tuksnesīgais klajums, šī neapstrādātā zeme, pilnīgi pretēja vieta jaukajiem Ilēniem. Grāmatā Skarbos vējos pirmajā tēlojumā rakstniece

spilgti notēlojusi Anneles iebraukšanu Atmatā: „Priekšā izpletās plašs klajums, ne pļava, ne lauks, ne nora, ar zilu meža strīpu norobežots. Rūzgana, vārga zālīte tikko līda laukā no zemes.“ Pašā atmatas vidū, pašā viņas zemākā vietā maza ēciņa ar baltu salmu jumtu, jocīgs namiņš, kas liekas tik nevarīgs lielajā līdzenumā kā raganas namiņš uz vistas kājas pasakā: tā Anneles un vecāku jaunā mītne. „Un kaut kas smags, nemilams un vēl pavisam neizprotams likās kā draudošs mākonis guļam ap jauno vietu.“

Meitene tomēr neatstāj lasīšanu un mācīšanos. Viņa paslepšus jem līdz grāmatas uz ganiem, paslepšus mācās vāciski no nejauši atrastas Špīsa grāmatas Pārtulkotājs, kas tai laikā bija iecienīta vācu valodas mācības grāmata. Annele mēģina saprast arī skolas grāmatas, ko brālis (kas jau iet Jelgavā augstākā skolā) izjēmis cauri. Atmatā, ganos ejot, mazajai Annai mostas arī pirmās, vieglās, vēl neapziņīgās dzejiskas radīšanas tieksmes.

Ar ganāmpulku klejodama vējos,
Ar ziliem horizontiem iedraudzējos,
Kas aicināja kā uz tāliem krastiem,
Es klausījos uz ritmiem nesaprustiem,
Kas dvēselē kā slepens avots guldza,
Un skaņās izlauzās kā staru spuldza.

(Atziņas I., 242. lpp.)

Par to stāstīts arī Skarbajos vējos (Atmatas burvība). Annele ganos liela dziedātāja; gadās, ka izdziedātas visas dziesmas, kādas vien meitene pazīst, un tomēr nav tā, kā vajag. „Palika vēl vārdu un skaņu drūzma, kas lauzās laukā. Tad Annele ļāva tiem iet,

kā grib un kā tik nāca uz mēles. Tad viņai nepatika pat, ka Krančelis tajos klausās, tādi pavisam citādi izklausījās šie vārdi. Bet tie rāva vaļā sirdi un pieplūdināja krūtis ar sajūsmu un acis ar prieka valgumu, un tajos bij saule, vēji, debess, mākoņi un arī drusku, drusku no tā neredzamā, kas bij aiz. Aiz visa.“

No Atmatas Anna sāk iet skolā. Pirmās skolas gaitas noved Kalnamuižas pagastskolā, ko vada Gederts Forstmanis. Še meitene manto visai maz, jo to, ko šai skolā māca, viņa jau pa lielākai daļai zina. Forstmanis ir diezgan stingrs, arī caurmērā labs paidagōgs, kas savai jaunajai, attīstītai skolniecei tomēr nekādu sevišķu vērību nepiegiež. Šo pirmo skolas gadu, īpatnējos tā laika skolas apstākļus un savu vilšanos, ka šī gaidītā un ilgotā tik maz devusi, rakstniece visai zīmīgi un dzīvi notēlojusi Skarbos vējos (Nav tā, kā domāja). Kad gads beidzas, skolas tomēr žēl. „Žēl skolas, bet vairāk vēl žēl, ka skola tai nav bijusi tāda, kā gaidīja, ka nav tai bijusi miļāka māte.“

Nākošā vasarā Anna nokļūst Auces skolā (Skarbos vējos — Vasaras skola); tur strādā teicams jauns paidagōgs Rozenbergs, kas drīz vien ievēro apdāvināto meiteni un atlaiž viņai arī skolas naudu. Rozenbergs pilnīgi pretējs pasausajam Forstmanim („Tās [skolotāja acis] ir drīz pētošas, drīz vaicājošas, drīz smaidīgas, drīz nopietnas, bet nekad tādas, kas teiktu: man gar tevi nav nekādas daļas. Tādas viņas nav nekad“). Meitene mācās daudz un ar lielām sekmēm. Arī draudzene viņai šai skolā un tai tāpat Anna vārdā (Skarbos vējos — Lūcīte). Šī „Lūcīte“ daudz vēlāk kļūst dzejnieka V. Grēviņa māte.

Bet arī še viņa var iet tikai īsu laiku. Otrā sko-

las gadā (Annai apm. 12 gadu vecumā esot) rudzu
plaujā pēkšņi saslimst un divas dienas lielās sāpēs no-
mocījies, nomirst dievinātais, mīļais tēvs. Tēva
nāve — grūtākais pārbaudījums meitenes bērnībā;
Skarbos vējos (nodaļā Sārta saule) rakstniece atradusi
spilgtāko izteiksmi savām tā laika izjūtām. Pēc tēva
nāves Anna vēl noiet vienu gadu Auces skolā un tad
nu skolas gaitām jāmet miers.

Apmēram 13 gadus veca Anna aiziet dzīvot uz
Jelgavu pie māsas Līziņas, kas tur pelnās šūdama.
Māte vispirms dzīvo Ilēnos, bet vēlāk pāriet pie mei-
tām uz Jelgavu. Šūt jāmacās arī Annai un jāpalīdz
māsai. Līziņa tomēr vēl nebeidz domāt un gādāt par
māsas tālāku garīgu attīstību — gādā Annai grāma-
tas, kur vien var sadabūt u. t. t. Jelgavā Anna pirmo-
reiz iepazīstas ar teātri; pilsētas teātri reizēm vie-
sojas Rīgas operas spēki, Līziņai gadās nokļūt uz kādu
izrādi un viņa, mājās atnākusi, visu sīki pārstāsta
Annai. Meitenei laba balss un viņai rodas jauns sapnis:
izmācīties par dziedātāju. Tad kāds paziņa apgādā
biļetes abām māsām un nu Anna pati pirmoreiz redz
teātra izrādi. Viņai atveras jauni brīnumi, jaunas
burvības:

Lūk, pasaule, kur man ir jātiek iekšā...
Un nedēļām es pulkā ar tiem (teātra tēliem) jaucos,
Kad uzsauca kāds, kā no miega traucos,
Līdz māte nolēma ar prātu sausu;
Nu citād' nevarot, kā man šo kausu
Uz visiem laikiem jāaizliedzot tukšot:
Vai nu ar kumēdijiem galvā jukšot!

(Atziņas I., 245. lpp.)

Meitenei patik vērot pilsētas dzīvi un tipus. Kad Annu aizsūta pārnest šo to no tirgus, vai veikala, viņa stāsta un iztēlo, mājās pārnākusi:

...Kā katris, svēris, maisīj's,
Kā židiņš rokas mētāj's, acis taisīj's, —
Un dievojies ar ģīmi svēti pīktu,
Cik prece lielišķa un iedevis tad sliktu.
Un tā, kad savus stāstus valā klāju,
Es daudzreiz māti, māsu smīdināju.

(Atziņas I., 246. lpp.)

Jelgavā starp citu Annele iedraudzējas ar kādu žīdu meiteni Zāru, kas taisās kristīties (toreiz lielā slavā bija kristītais žīdu mācītājs Gurlands) un iestāties diakonisu namā. Viņa skubina arī Annu palikt par diakonisi. — Ap Līziņu sāk lakstoties un beidzot viņu bildina tirgotājs Preikšāts, prūsis. Līziņa saderinājas ar viņu, bet Annai Preikšāts diezgan pretīgs. Vienu vasaru Līziņa aizbrauc ciemoties uz leišiem pie mātes bagātajiem radiem Vanagiem, kas gan saucas un rakstās „Vanach“. Tur Līziņa iepazīstas ar kādu muižas pārvaldnieku, intelligentu, krietnu, simpātisku cilvēku. Tas iemīlās Līziņā un jaunavai arī viņš sāk patikt labāk nekā Preikšāts. Pārbraukusi no ciemiem, Līziņa prasa jaunākajai mātai padomu, ko darīt: vai atsacīt Preikšātam un iet pie muižas pārvaldnieka? Anna gan neieredz Preikšātu, bet savā jaunas meitenes fanatiskajā pienākuma apziņā (saderināšanās viņai šķiet tikpat svēta un negrozāma kā laulība) ieteic mātai palikt pie tā, kam vārdū jau devusi. Līziņa to arī dara.

Īsi priekš māsas kāzām Anna noiet iesvētīšanas mācībā (15 un pus gadus veca). Annas jaunais svai-

nis Preikšāts pārceļas dzīvot uz Ventspili un uz turieni, māsai līdz, aiziet arī Anna. Viņai jāredz, ka māsas laulība nav laimīga, ka daiļo, gaišo Līziņu nomāc dzīves nasta, jo Preikšāts diezgan robusts vīrs, kaut arī izmanīgs veikalnieks un čakls strādnieks. Nu Annu moca sirdsapziņas pārmetumi un dziļa vainas apziņa, pirmā grūtākā vainas apziņa mūžā. Viņai liekas, ka māsa iekļuvusi nelaimē tikai tādēļ, ka paklausījusi Annas padomu, ka pie muižas pārvaldnieka Līziņai būtu labāka, skaistāka dzīve.

Ventspili Annai tāpat dūšīgi jāraujas ar darbu un jāpalīdz māsai saimniecībā, bet arī par pašizglītību viņa nebeidz domāt tikpat neatlaidīgi. Viņai iznāk satikties ar dažiem turīgākiem pilsoņiem; te viņa novēro dažu raksturīgu cilvēku, te meklējams pamats dažam stāstam (piem. Lūcijai Dunkerei, kur Krastienē notēlota Ventspils). Anna daudz mācās, gan valodas, gan citas zinības un grib gatavoties skolotājas eksāmenam. Bieži vakaros meitene savā istabiņā mācās tik ilgi, kamēr pagurumā aizmieg un atmosfā turpat pie galda. Rīta saule spīd pa logu istabā, bet uz galdiņa vēl deg lampa. Sākusies atkal darba diena.

Anna jem privātstundas pie Ričmanes jaunkundzes, Ventspils augstākās meiteņu skolas priekšnieces. Bez tam viņa iepazīstas ar Krūmiņu dzimtu (tie gan, protams, saucas Krūming); šīs dzimtas galva ir Ventspils lielākās viesnīcas īpašnieks. Krūmiņiem ir bibliotēka, kurā vācu klasiķi: Lesings, Gēte, Šillers, Kōrners, Kleists u. c., kā arī Šekspīrs. Krūmiņi paši tos ne-lasa, bet toties vērtīgāks ieguvums tie Annai Brigaderei, jo laipnā Krūmiņas kundze viņai grāmatas dod uz māju lasīšanai. Iepazīstoties ar Šekspīra drāmām,

Annai sākumā šis dzejnieks liekas nesaprotams, pārāk skarbs un rupjš; viņa lasa vienu gabalu vairāk reizes, līdz pamazām sāk autoru cienīt. Arī pati Ventspils ar jūru un pilskalnu spēj valdzināt Annu Brigaderi, kamēr Jelgava, īpaši sākumā, viņai likusies diezgan nepievilcīga.

Ventspilī Anna Brigadere nodzīvo apmēram divus gadus; pa to laiku viņas māšai jau dzimusi meitiņa Elfrīda. 18 gadus veca Anna līdz ar māti aizbrauc dzīvot uz Rīgu, kur viņas aicina Jānis Brigaders, kas darbojas kā pārdevējs lielā birstu un susekļu veikalā Šķūņu ielā. Brigaders arī ir viens no jaunajiem latviešu patriotiem, ir biedrs Rīgas Latviešu biedrībā un dzied Ārgaļa kori.

Annai Rīgā jāturpina atkal šuvējas gaitas. Lai papildinātos šūšanas mākslā, brālis sūta Annu mācīties pie kādas Vēzen (īstenībā gan laikam Vēža) kundzes. Tā ir gadus 25 veca, skaista dāma. Bet Anna maz no viņas var sev iegūt, jo Vēzen kundze visu mācības laiku vairāk tikai nopļāpā, stāstīdama par saviem daudzajiem kavalieriem u. t. t. Tad nu Brigaders gādā māšai citu darbu. Taupīgi dzīvodams viņš iekrājis tikdaudz naudas, ka pats var atvērt mazu koloniālpreču pārdotavu Aleksandra (tagadējā Brīvības) ielā. Tur viņš ieliek Annu kā pārdevēju un māte vada šo triju cilvēku saimniecību. Tā nu Annas Brigaderes dzīvē sākas tāds, kā viņa to humoristiski dēvē, „bodīšu periods“. Aleksandra ielā dzīvo daudz vāciešu un bagātu ļaužu un mazais veikals nevar zelt. Pēc apmēram mēneša Brigaders savu tirgotavu pārceļ uz Marijas ielu, kur tomēr daudz labāk arī vis neveicas.

Šai laikā labas un sirsnīgas draudzenes Annai

Brigaderei kļūst krietnas un darbīgas atraitnes Pēbārta kundzes meitas, sevišķi jaunākā — Marta. Ar Pēbārta jaunkundzēm Anna iepazīstas Ārgaļa koŗa koncertā un Marta (bija pazīstama arī kā dzejniece ar vārdu Sapņotāja) drīz pēc tam sadzejo un veltī jaunajai draudzenei dzejoli, kas sākas: „Tautu meita zilām acīm, Milestības altāriem“ (Martas Pēbārtas — tagadējās Stalbovas kundzes — vīra māsu Mariju apprecēja rakstnieks Viktors Eglītis). — Anna iet ciemos pie Pēbārta jaunkundzēm, kur reizēm salasās arī citi jauni ļaudis. Tiek dziedāts un mūzicēts, jo Pēbārtiem ir klavieres. Anna sāk mācīties mūziku un sapņo par mākslinieces nākotni. Marta šad tad apciemo arī Annu Marijas ielas veikaliņā. Vienā pievakarē tur ierodas tāds dīvains, mazliet iereibis kungs, mēģina palakstoties ar abām jaunavām un, Annā šķielēdams, patētiski nodeklamē Kaudzītes Matīsa dzejoli „Cik klusas dvēseles man mīļas“. Kad dīvainais kungs aizgājis, Marta pastāsta Annai, ka tas bijis Lapas Mārtiņš.

Pēc kāda laika Jānis Brigaders pārceļ veikaliņu no Marijas uz Bruņinieku ielu. No visām trim vietām šai „bodīšu periodā“ Bruņinieku iela Annai vistikamākā jo te istaba, ko viņa ar māti apdzīvo, gaiša un saulaina. Staigādama pa šo istabu, jaunava dzied — daudz un labprāt. Kad visas zināmās dziesmas izdziedātas, viņa dzied pati savas, jaunas, izgudrodama tām gan vārdus, gan meldiju; tā nu atkārtojas tas pats, kas priekš gadiem Atmatā, ganos. Ja atliek kāds mazums naudas pāri, Anna pērk Reklāma universālās bibliotēkas grāmatiņas. Kādā brīnišķā vasaras naktī viņa izlasa Šillera Donu Karlosu. Sen, sen neviena grāmatā tā nav aizrāvusi meitenes garu, kā šis drāma-

tiskais dzejojums. Tur Anna Brigadere atrod to, kas viņas pašas dvēselē dzīvs un svēts: cilvēku augstsirdību, atsacīšanos, ziedošanos lielai idejai. Pamirdz atkal senais sapnis no Jelgavas laikiem: skatuve. Kaut varētu uzrakstīt tādu gabalu, kāds ir Dons Karloss! Un jaunava sev nosolās, kādreiz šo lugu tulkot latviski.

Pēc dažiem mēnešiem brālis slēdz veikaliņu, jo peļņu tas nekādu nav ienesis. Bet nu Anna jau tiktāl ievingrinājusies šūšanā, ka var sākt strādāt pati uz savu roku.

Māte pa laikiem brauc uz Ventspīli pie vecākās meitas. Kad Līziņa gaida otras dzemdības, māte aizbrauc pie viņas uz ilgāku laiku. Anna tad pāriet dzīvot pie radnieces-krustmātes (Skarbos vējos — Mildas māte) Matīsa ielā. Rīgas ielas toreiz vēl bija diezgan klajas un neapgaismotas — kur viens nams, kur otrs. Pa ielām vakaros vīrieši mēdza uzruņāt jaunas meitenes. Vienā ziemas vakarā, mājup ejot, Matīsa ielā, ne visai tālu no krustmātes dzīvokļa, Annai iznāk sadursme ar dažiem nekaunām, no kuriem jaunavu glābj rokas, kas viņai allaž ļoti stīpras, un veiclās kājas: pirmajam uzmācīgajam viņa iecērt tādu plauku, ka tas ievelas sniega kupenā, un tad pati metas skriet, ko spēj.

Anna iet strādāt dažādos namos, starp citu pie profesora Kizericka, atraitņa, kur gatavo veļu profesora bērniem. Tur viņa šo to novēro; nomana arī, ka profesora mirušās sievas māsa, viņa saimniecības vadītāja, pūlās kļūt par likumīgo namamāti, izlietādama visu sievietes diplomātiju. Profesors ir laipns kungs un atļauj Annai staigāt pa savu dārzu (viņam Baznī-

cas ielā piederēja nams ar skaistu dārzu). Vienā pavasarā dienā (1881. gadā) Anna saņem profesora dārzā bēdu vēsti: Līziņa mirusi, dzemdēdama dvīņiņus, kas arī pēc tam nomiruši. Atkaļ smags un liels sāpju trieciens.

Atbraukusi no Ventspils no māsas bērēm, Anna Brigadere vēl nodzīvo Rīgā apm. gadu, uzcītīgi mācīdamās — arī krievu valodu, jo to nu visur sāk vairāk ievērot un ciešāk prasīt; pēc Aleksandra II. nāves sāk just jau krievināšanu.

Jau tad, kad Anna pirmo reizi bija atbraukusi no Ventspils un meklēja vietu, viņai nekur nelaimējās, jo ne diploma, ne apliecības, ko uzrādīt, kaut gan zināšanās pārspēja dažu diplomēto. Un vēl viens ievērojams šķērslis — Anna Brigadere bija latviete. Kāda vāciete — lauku muižniece — dabūjusi zināt viņas tautību, strauji pieceļas no krēsla, atgriež vietas meklētājai muguru un aiziet, ne vārda neteikdama. Arī vēlāk izredzes uz vietu Rīgā bija vājas. Jaunavas galvā veidojas nodoms: braukt uz Krieviju; tur, varbūt, drīzāk un labāk varēs atrast vietu; turp taisās doties arī Marta Pēbārtas jkdze. — Anna Brigadere nevien mācās, bet lasā arī daiļliterātūru; starp citu viņai šai laikā pirmo reiz nāk rokās Kaudzišu Mērnietu laiki. Šis darbs atstāj uz jaunavu tādu iespaidu, ka viņa to izlasa trīs reizes no vietas, smiedamās un raudādama par to dziļo kōmiku un traģiku, kas ietverta Kaudzišu romānā.

Māte nu atkaļ dzīvo Rīgā, jo Preikšāts taisās pa otram lāgam precēties. Uz Rīgu pārvesta arī Līziņas meitenīte Elfrīda, bet bērns saslimst un drīz mirst. — Krievijas braukšanas nodoms sāk reālizēties. 1882.

Kalnamižas Vec-Baļlas, kurās dzejniece dzimusi.

*Kalnamižas-Tervetes drāmatiskais pulciņš, Jāņa Ziverta vadībā
(pa kreisi no dzejnieces).*

gada rudenī Anna Brigadere aizbrauc Martai Pēbārtei līdz uz Maskavu.

Arī Maskavā, iesākot, neveicas sameklēt vietu. Beidzot jaunavu pieņem kā audzinātāju fabrikanta Vēbera (valsts vācieša) ģimenē. Tur Annai Brigaderei daudz grūta, nogurdinoša darba, jo fabrikantam bērnu liels pulks, starp tiem paaugusies meitene, kas slimo ar ūdenskaiti un pastaigājoties allaž smagi atbalstās audzinātājam uz rokas. Ap Ziemassvētkiem Anna Brigadere saslimst, nostaigā vairāk kā nedēļu slima, nezinādama, kas viņai īsti kait. Kādās viesībās mājaskundze palūdz viņu atnest ievārijuma trauciņu. Ievārijumu nesot audzinātāja saņem ģiboni. Par laimi turpat pie galda sēž mājas ārsts Dr. Demants, kas izmeklē paģibušo, atrod temperatūru tuvu 40 grādiem, atrod, ka piemeties tifs. Ar tifu slimoja jau divi Vēberu bērni. Dr. Demants ieliek Annu Brigaderi slimnīcā. Slimnieku ārstēšanā un ēdināšanā tur tiek izlietāta diezgan savāda, var teikt, barbariska metode. Par laimi gadās laipns vācu ārsts, kas var slimniecei izgadāt vismaz labāku buljonu. — Izjūtas, kas dzejnieci šē pārjēmušas, pa daļai atradušas izteiksmi viņas, krietni vēlāk uzrakstītajā, pirmajā stāstiņā Slimnīcā.

Tikko izveselojusies, Anna Brigadere atgriežas vietā, bet nespēj darbu veikt, jo veselība vēl visai trausla. Tā nu viņa atkal jē patvērumu Vindtu ģimenē, ar kuŗu to bij iepazistinājusi Marta. Vindts — Martas skolotājs no Rīgas, kam pārkrievošanas dēļ bija jāatstāj vieta. Nodarbošanos tas bij atradis Maskavas licejā (aristokrātiskā mācības iestādē) kā skolotājs un audzinātājs. Vindti dzīvoja labi, bet ģimene prāva ar

tantēm un onkuļiem. Jaunavu tomēr uzņem itin laipni — „kā baltieti“. Tur Anna Brigadere pamazām veselojas un atplaukst. Bet Vindtu ģimenē piemājo arī kundzes svainis — aklis, vecs, uz miršanu slimis vīrs. Tas nu vēlas, lai jaunā „baltiete“ viņam lasa priekšā grūtajās bezmiega naktīs. Šī vāķēšana pie slimnieka gultas atkal nogurdina vēl neizveselojušos jaunavu. No tā laika Annu Brigaderi sāk mocīt nervozas galvas sāpes un citas kaites, kas gadiem ilgi liek sevi manīt.

Pavasārī jāmeklē jauna vieta. Vindta kundze pazīstama ar Valdemāru ģimeni, ar Valdemāra kundzi, dzimušu vācieti; kādu reizi arī Anna Brigadere nokļūst uz pusdienām Krišjāņa Valdemāra dzīvoklī. Ar Valdemāra kundzes gādību viņa var iestāties vietā bagātas krievu aristokrates Berjozovas ģimenē Jaroslavā.

Marija Petrovna Berjozova ir ļoti lepna dāma, cēlusies no slavenas ģenerāļu dzimtas (dzimusi Korņilova). Berjozovu namu apmeklē daudz viesu, gan Jaroslavā, gan īpaši vasarā uz laukiem, muižā pie Volgas. Starp citiem tur ir kņaza Urusova dzimta; no viņas locekļu likteņiem Anna Brigadere vēlāk šo to mākslinieciski pārveidojusi novelē Kņaze Irēna. Berjozovai divi dēli un divas meitas; vecākais, staltais un iznesīgais dēls, mātes luteklis, bet Annai Brigadei liels draugs jaunākais — Aļoša, ļoti reliģiozs zēns, kas grib pierunāt jauno draudzeni-audzinātāju pāriet pareizticībā. Anna pieņemta kā vācu valodas skolotāja vecākajai meitai Vērai; tā liela koķete un iet citīgi baznīcā, jo tur var veikli apmainīties vēstulītēm ar pielūdzējiem. — Rudenī Berjozova tiek ievēlēta par priekšnieci Jaroslavas garīgajā meiteņu seminārā, ļoti

augstmanīgā sieviešu mācības iestādē provincē. Anna Brigadere vēl kādu laiku nodzīvo Berjozovas namā, bet tad viņai turpat Jaroslavā gadās cita vieta.

Šie krievu muižnieki (viņu uzvārdu rakstniece nevar atcerēties) ir savāda ģimene. Pats kungs labsirdīgs, staigā apkārt nolaidīgi ģērbies un sevi raksturo: Я свободный русский человеку, ношу свободную рубашку Kundze — resna, kādreiz skaista bijusi dāma. Kundze vai katru dienu maina ķekšas un katru vakaru iet teātrī. Jaroslavā viesojas toreiz diezgan laba trupa, kas arvien izrādi sāk ar nopietnu, smagu drāmu un beidz ar vodeviļu; no visām tur redzētām lugām Annai Brigaderei neizdzēšami atmiņā iespiedusies Pisevska drūmi spēcīgā dzimtlaiku traģēdija Горькая судьбина. — Mājā valda nekārtība un netīrība. Kad kundze kādu laiku nevar nekur ķekšu sadabūt, tad viņa vāra pati un, protams, tik īpatnēji, ka tas, ko viņa gatavojusi, nav ēdams. Viņai divas brīnumskaistas meitas skolas gados. Annai Brigaderei arī viņas jāmāca vācu valodā, bet maz tās dabū redzēt, tās dzīvo vai nu kaut kur ārpus mājas, vai ieslēgušās savās istabās lasa romānus. Anna Brigadere skolo kundzes vienīgo dēlu, slimīgu zēnu, kas audzinātājai pieķeras no visas sirds.

Šai savādajā ģimenē Anna Brigadere nepaliek ilgi. No Jaroslavas 1884. gada pavasarī viņa aizbrauc uz Maskavu un īsu laiku uzturas atkal pie Vindtiem. Viņa saņem mātes vēstuli, kas aicina uz Rīgu. Jau nava aizbrauc no Maskavas ar 25 rubļiem kabatā, kas viņai liekas kā milzu kapitāls.

Nokļuvusi Rīgā, viņa griežas pie Dr. fon Vilperta kundzes, kas vada vietu apgādāšanas kantori. Vilperta

kundze iepazīstas ar jauno darba meklētāju tuvāk un kļūst viņai ļoti labvēlīga. Viņa ieteic iestāties paidagōģiskos kursus, lai iegūtu skolotājas diplomu; šādi kursi pašlaik sākušies pie Reinšes kundzes privātās sieviešu skolas (tā bija toreiz augstākā privātā meiteņu mācības iestāde Rīgā); pašas fon Vilperta kdzes meita arī ir skolotāja Reinšes skolā.

Anna Brigadere nu griežas ar Vilperta kdzes protekciju pie Reinšes kdzes. Tā ir ļoti laipna un pēc zināmās eksāmenācijas uzņem jaunavu savosursos bez maksas. Reinšesursos audzēknes pirmo reizi Rīgā iepazīstina ar tā laika jaunajām paidagōģiskajām metodēm — uzskatāmības mācību u. c. Mācības kurss — viens gads. Nu jāstrādā ļoti daudz. Anna Brigadere to arī dara, pa reizei cīnīdamās ar nervu sāpēm — sekas no mitra dzīvokļa. Jaunā kursu audzēkne arvien vairāk iepatīkas stingrajai skolas priekšniecei; viņa rāda lieliskas sekmes, viņa pārspēj visas pārējās kursistes. 1885. gada pavasarī Anna Brigadere beidz Reinšes paidagōģiskos kursus ar uzslavu un iegūst mājskolotājas diplomu.

II. Mājskolotājas gaitas Rīgā. Pirmie literāriskie darbi.

1885. gada vasarā Anna Brigadere jūtas nogurusi; pārļautā mācības gada ārkārtīgi grūtais darbs ir šī noguruma cēlonis. Viņa aizbrauc paciemoties uz Vircavu Reichmanbergu ģimenē; Reichmanbergu divas meitas agrāk bijušas pansijā pie Annas Brigaderes krustmātes Jelgavā, kur tad meitenes iepazīnušās. No Vircavas visa Reichmanbergu jaunatne (dēls, abas meitas, vēl pāra paziņas un Anna Brigadere) kādā svētdienā lielā divjūgu orē brauc ciemos pie Reichmanbergu radiem, kam pieder muiža 150 verstes atstatu no Vircavas, jau leišos. Vasara brīnum karsta un jaunie ļaudis iegriežas patverties no tveices kādā leišu zemnieka mājā. Šis saimnieks ir intelligents un turīgs, viņa dēls apmeklē ģimnaziju Viļņā. Jauneklis-ģimnazists ataicina dažas skolnieces ģimnazistes no tuvīnajām mājām un lietuvju un latviešu jaunatne sapazīstas. Lietuvas jaunieši stāsta, ka arī viņu tautā mostoties nacionālā apziņa. Viss tas: ciemošanās svešos ļaudīs, intelligentā, nacionālistiski noskaņotā jaunatne, Lietuvas daba, kas Annai Brigaderei šķiet viens vienīgs viļņojošs labības lauks, viss atstāj dziļas, gaišas zīmes jaunavas dvēselē.

Vasara bija karsta, bet rudens lietains un drūms. Sākas atkal vietas meklēšana. Vilperta kdze izgādā nodarbošanos kurvju meistara Vegenera dzimtā, kur

jaunajai skolotājai trīs puikas (vecākajam 15, jaunākajam 10 gadu) „jāpataisa par cilvēkiem“; īstenībā šie puikas gan nav tādi negantnieki, par kādiem tos uzskata viņu māte. Darbs te no pulkstens trijiem pēc pusdienas līdz deviņiem vakarā; vispirms jāpalīdz puikām skolas uzdevumos un tad jāiet pastaigāties. Alga — tikai 6 rubļi mēnesī un katru dienu viena tase kafijas ar klingerī. — Lai kaut kā atlīdzinātu fon Viltera kundzei par labvēlību, Anna Brigadere no rītiem iet strādāt viņas kantorī, kur jāsavēd kārtībā kantora grāmatas.

Vienā janvāra rītā 1886. gadā kantorī ierodas skaista, maza auguma jauna dāma un ieieta pie fon Viltera kundzes. Pēc laiciņa V. kdze iznāk un paziņo, ka Annai Brigaderei varot gadīties cita, labāka vieta ar 15 rubļu mēnešalgas „pie visa brīva“. Tik izdevīgus noteikumus jaunā skolotāja, protams, pieņem; turklāt viņai uzreiz iepatikusies šī kundze. Drīz pēc tam, skaidrā, saltā janvāra vakarā jaunpiejēmtā mājskolotāja ierodas fabrikanta Gēlinka (Gelinck) greznajā namā pie Aleksandra vārtiem. Tur viņai jāpācā Gēlinka kdzes 10 gadus vecā pameita Alija (Alīne); G. kdze apprecējusi šķirtu vīru. Viņai pašai arī puissēns un meitene, bet tie vēl maziņi.

Anna Brigadere nu iekļūst interesantos ļaudīs. Pats Gēlinks reiz bijis diezgan jautrs uzdzīvotājs, bet apbrīnojams komersants. Satiksmē ar parupju humoru, atjautīgs, bet arī gādīgs, plaša vēriena cilvēks. Kundze — augumā sičiņa, izskatā skaista, vēl jauna (ar Gēlinku saderinājusies 16 gadu vecumā), pilna temperāmenta, intellīgenta. Kundze un mājskolotāja patīk viena otrai; drīz viņas it kā saaug. Kundze ir liela spē-

lētāja; abas viņas jūsmo par klasisko mūziku, bet mājas tēvs Bethovenu nosauc par Bandwurmsonaten komponistu. Bet literātūrā mājskolotāja aizved kundzi no Heimbargas un Marlitas citā virzienā. Gēlinka kdzei patīk, ka Anna Brigadere lasa viņai priekšā un tā viņas izlasa vai visu vācu klasisko un arī tā laika moderno literātūru. Naudas bija diezgan, varēja pirkt, ko gribēja. Tā jaunajai mājskolotājai jādarbojas gan ar mazo Aliju, bet jo vairāk ar pašu kundzi.

Šai sirsnīgajai draudzībai tomēr drīz vien redzama sliktā puse. Mājskolotājai tikpat kā nemaz nav svabada laika. Kad viņa pa svētdienām apmeklē savējus, tad to jau ar ilgošanu gaida atpakaļ. Kundze ir liela ekstrēmiste. Bieži četras reizes nedēļā brauc uz teātri un Annai Brigaderei, protams, jābrauc līdz, jo mājas tēvs ir „jau visu redzējis“ un teātris viņu garlaiko. No vienas puses tas patīkami un arī pie līguma noslēgšanas izlikās tik vilinoši, bet no otras — ļoti grūti, jo strādāts visu dienu no 8. rītā gan ar mazo Aliju un citiem bērniem, kas ikgaду stiepjas lielāki, gan ar kundzi, un nervi pagalam noguruši. Divjūgā, ar brīnumskaistiem meļņiem gan viņas uz teātri aizved un no turienes atved, bet mājskolotāja domā, ka gluži nepareizi dažs pretimnācējs kājnieks skaudībā noraugās uz lepnā pajūgā sēdošo jaunavu.

Anna Brigadere turpina arī pašizglītību. Diena pāriet darbā. Alija un arī mazākie zēni sirsnīgi pieķeras audzinātājai. Tad nu svabads atliekas vienīgi laiks, kad visi gul. Vēlā vakarā, paslēpusies loga iedobumā aiz aizkariem, Anna Brigadere lasa un mēcās. — Šai laikā viņas dzīvē ienāk atkal jaunas bēdas: asinssērgā mirst māte (1887. gadā).

Brālis apprecējies. Tiklab viņš, kā viņa jaunā kundze (Anna, dzimusi Veinberga, skatuves vārdā *M a i j a*) darbojas Rīgas Latviešu teātrī. Jānis Brigaders ir aktieris (visvairāk raksturu lomās) un uzstājas kā basists arī daudzajās dziesmu lugās. Viņa kundze uzstājas kā apdāvināta aktrise visdažādākās lomās, bet visievērojamāka viņa kā dziedātāja soprāniste; toreiz teātris, Rodes-Ebelinga vadībā, uzveda daudz operu un lugu ar dziedāmiem gabaliem un Maija Brigadere teātrim liels ieguvums. (Skat. arī Bertas Rūmnieces rakstu: 12. decembris — Teātra Vēstnesī 1930./31., Nr. 5.) Anna Brigadere labprāt gribētu kādu reiz noskatīties arī latviešu izrādi, bet tik grūti tur aizklūt. Viņai jādzīvo pie vāciešiem un jākalpo tiem, kaut gan visas intereses vilktin velk pie latviešiem. Arvien vairāk viņa sajūtas atkarīga, personīgā dzīvē nomākta. Nodzīvojusi pie Ģēlinkiem sešus gadus (apm. līdz 1891. gadam), Anna Brigadere no šīs vietas aiziet un pāriet dzīvot pie brāļa un svainenes, kas tai laikā mitinās Parka ielā, liela nama piektajā stāvā, divu istabu dzīvoklītī. Tur reizēm paciemojas viens otrs teātra mākslinieks, īpaši Dace Akmentiņa, Maijas Brigaderes kdzes sirds draudzene. Pie brāļa jau savā mājskolotājas laikā pa svētdienām atnākdama, Anna Brigadere sastapa tur interesantus cilvēkus. Kad brālis neilgi kā bija precējies, svainenes dzimšanas dienā ciemā atnākuši teātra ļaudis: aktieris un lugu rakstnieks Dāvids Švenķis, Esenberģu Jānis, vēl citi. Nu Anna Brigadere iepazistas ar dzejnieku, kuŗa dzejas lasījusi Baltijas Vēstnesī un Austrumā un ļoti iecienījusi. Viņa runājas ar Esenberģi. Starp citu valodas novirzās uz

klasiķiem un Ģēti. Sarunā Esenbergā acis plešas apbrīnībā platākas un platākas.

Dzīveniecīgajā dzīvoklī diezgan tomēr neērta kā Annai Brigaderei, tā viņas brālim un svainenei; šī neērtība īpaši jūtama abu skatuves mākslinieku darbā; Brigaderes kdzei kādā operetē jāspēlē markitantes loma, kur jāsit bungas; viņa lomu mēģina mājās un, lai netraucētu tuvāko dzīvokļu iemītniekus, ieliek bungas starp spilveniem. Arī Anna Brigadere dažā ziņā piedalās teātra dzīvē. Starp citu viņa pārtulko kādu franču opereti, kuŗas nosaukumu vairs neatceras. Vēl arvien dzīvi senie sapņi: kļūt par dziedātāju, vai mūzikas mākslinieci. Anna Brigadere jem pie Vīneru Ernesta mūzikas stundas. — Jānis Brigaders jau sācis (1892.) grāmatu veikalu — J. Kapteiņa grāmatnīcas filiāli. Arī viņa māsa šad tad pastrādā šai veikalā, reizēm arī kā pārdevēja.

Tai laikā iekrīt Annas Brigaderes literāriskā darbības pirmsākumi. Latviešu teātra kapelmeistars Jēkabs Ozols nodomājis komponēt nelielu operu, lai tā liktu pamatu plašākiem darbiem mūsu skatuves mūzikā. Vajadzēja noderīga libretto. Annai Brigaderei nu iekrita prātā pārstrādāt teiku ko bērībā dzirdējusi no mātes (vēlāk lasījusi to atstāstītu franču žurnālā *Revue des Revues* kā krievu teiku). Pirmuzmetumā tā saucas *Dieva sods*.

Dzejniece tomēr pametusi šo darbu nenobeigtu. Uzglabājies tikai uzmetums pirmā cēliena sākumam divās redakcijās. Tas rāda rīta ainu, kad Maija bailēs un neziņā gaida, ko slepkava Radagaiss, kas nositis un aplaupījis žīdu, atnācis, stāstīs par sapni uz žīda kapa. Radagaiss uznāk, visādu ēnu pavadīts, kā

Orests eimenīdu vajāts; šis ēnas dzird un jūt gan Radagaiss, bet ne Maija. Kad tā dabū zināt žīda vārdus, ka vainīgie dzīvos ilgi un atmaksāts tiks tikai ceturtaajā augumā, viņa paliek pavisam droša un priecīga un iet Radagaisam līdz, neklausīdamās mātes Edas biedinājumus un lāstus. Dzeja fragmentā kā jau iesācēja darbā vēl tērpta diezgan kokainos pantos, bet raksturi nozīmēti itin skaidri: nenoteiktais, šaubu apjēmtais Radagaiss, gādīgā un godīgā māte Eda un Maija, šī bagātības un ārīga spožuma tīkotāja; kad māte biedina ar atmaksu pēc nāves, Maija tai pateic:

Nebīstos es tavu draudu,
Tās ir vecas pasakas.
Tik vien tas, ko šeitān baudu,
Manim patiess izliekas.

Šī Maija iesāk dzejnieces rakstos sastopamo hetērisko sieviešu, ārīga spožuma un varas mīlētāju gaŗo rindu. Savādi, ka ļaunajai varonei dots jaukais Maijas vārds; šī vārda nēsātājas dzejnieces vēlākos drāmatiskos darbos (Izredzētais, Ausmā, Maija un Paija) visas simpatiskiem, daiļiem raksturiem, īpaši sērdieņīte Maija.

Pie šīs vielas dzejniece pa laikiem allaž atgriezusies. Nu viņa teiku gribējusi pārstrādāt plašākā drāmā. Bet tikai savā jaunākā darbā — *Pastari* dzejniece sen iecerēto sižetu izveidojusi līdz galam.

Gēlinki vēļas bijušo mājskolotāju atpakaļ. Sūta divas radnieces Rōskes jaunkundzes, lai ievadītu „diplomātiskas sarunas“. Beidzot Anna Brigadere atgriežas un viņu saŗem „tikko ne ar goda vārtiem un tušu“, kā pati rakstniece irōniski izsakās. Sākas atkal vecā dzīve ar vēl vairāk mūzikas kā agrāk, jo Alija

ir pieaugusi jaunava, ļoti mūzikāla un smalkjūtīga. Pa svētdienām Gēlinki allaž viesojas kundzes vecāku Hauptu ģimenē, kur Gēlinka kdzei jāspēlē, bet Annai Brigaderei jādzied. Nu vajadzīgs gādāt par repertuāru, viņa pērk un mācās Šuberta, Šumaņa un Brāmsa dziesmas. Viņas dziedāšana sajūsmina klausītājus un vecais Hauptš kādreiz izsaucas: „Dummes Mädchen, plagt sich hier mit den Bälgern und hat Millionen in der Kehle.“ Šai laikā Annai Brigaderei arī ērta un gaiša istaba; agrāk viņai bija jādzīvo maziņā un šaurā. Gēlinki pie sava nama liek iztaisīt vēl piebūvi. Šai piebūvē augšējā istabiņā tad nu sapulcējas Alija, viņas draudzenes un Anna Brigadere un brīvā laikā daudz dzied un mūzicē. Tur viņas apmetas, lai netraucētu pašu kundzi, kas galvenās mājas apakšējā stāvā jau mācās Bethovena simfōnijas. Gēlinka kundze speciāli pieņem dāmu, kas ar viņu četrrocīgi spēlētu.

Šai otrā posmā pie Gēlinkiem Anna Brigadere uzraksta savu pirmo stāstiņu Slimnīcā, cik rakstniece atceras, 1893. gadā. Viņa saslimst ar ļoti bargu influencu un, veselodamās, gultā gulēdama, apzinās: nu ir svabads laiks, nu vajadzētu kaut ko uzrakstīt. Tā rodas šis darbiņš. Slimnīcā ir ziemassvētku stāstiņš, kam fōns pa daļai jemts no tīfa slimības dienām Maskavā, apm. desmit gadus agrāk. Stāstiņā jauns mākslinieks slimnīcā guļ karsonī. Viņš dzirdējis ārstus runājam, ka tam jāmirst. Murgos viņš cīnās ar nāvi un otrā rītā atmostas, slimības krīzi laimīgi pārcietis. Viņam liekas, ka tālu dzimtenē māte viņu glābusi lūgšanās lietām asarām. Še jau redzami Annas Brigades īpatnības raksturiskie vilcieni, kas vēlāk iezīmējas gaišāki un stiprāki: nāves baisma un dzīvības uzvara,

mātes mīlestība, augšāmcelšanās ausma pēc ciešanu nakts. — Iespīests stāstiņš tiek trīs gadus vēlāk.

Dzīve pie Gēlinkiem sāk piejēmt citādu raksturu. Paaugušies arī pašas kundzes bērni; dēli (viņai bija trīs) jāsūta ģimnazijā. Tiem jāmacās latīniski un arī mājskolotāja sāk mācīties šo valodu. Tur viņai piepalīdz vecāko klasu ģimnazists Jozefs Šulcs, tas, kuŗa māte ar Gēlinka kdzi spēlē četrrocīgi (Šulca kdzei bez tam maza vieta fabrikā un brīvs dzīvoklis). Šis Jozefs Šulcs vēlāk noderējis kā prototips Paulam stāstiņā Pirms pēdējā zvana. — Mājā sāk nākt arī krievu repetitori, starp tiem viens — ārēji liels frants, iekšēji rupjš un robusts. Drīz viņa vietā nāk R., vēlākais tautskolu direktors, pazīstamais krievinātājs. R. iegūst lielu piekrišanu ģimenē un visas lietas novada savā virzienā. Annai Brigaderei ceļas arvien asākas nesaskaņas ar kundzi, pa daļai arī ar pārējiem ģimenes locekļiem. Beidzot viņa nolemj no Gēlinkiem aiziet; tur nodzīvoti deviņi gadi: pirmā periodā seši, otrā — trīs (1892. līdz 1895. gadam).

Te vēl pieminams, ka vienā vasarā, būdama vēl mājskolotāja pie Gēlinkiem, Anna Brigadere piedzīvo interesantu iepazīšanos. Gēlinki tai vasarā pavada kādu laiku Koknesē, kas citus gadus nav darīts. Viņi piemājo kādās dzirnavās Pērses līcī. Koknesē pa vasaru dzīvo arī politehnikas profesora Glazenapa meita Imogena, kas nāk ciemā pie Gēlinkiem un iedraudzējas ar Annu Brigaderi. Vienā svētdienā abas jaunavas iet pastaigāties gar Pērses krastiem un redz uz akmeņiem sēžam un gleznojam divus māksliniekus. Imogena viņus pazīst; tie ir latviešu gleznotāji: Alksnis un Purvītis. Pa taciņu vēl nāk pretī trešais ar krāsu

kasti padusē. Sastopas. Viņš ar Imogenu pazīstams: viņas māte (no vīra šķirta) dzīvo Saldū un meita, māti tur apciemodama, iepazinusies ar gleznotāju. Viņa to stāda priekšā Annai Brigaderei: Janis Rozentāls. Rozentāls saka: „Es jūs jau pazīstu, Brigaderes jaunkundze; jūsu brālis ir aktieris Latviešu biedrības teātri.“ Tā izgadās rakstnieces pirmā satikšanās ar lielo gleznotāju, ar vienu no tiem māksliniekiem, kas viņai garā īpaši tuvi.

1895. gada vasarā Anna Brigadere uzraksta vēl divus stāstiņus: *Lice* un *Satikšanās*. Pirmais no tiem vēlāk nāk grāmatā *Vizbulī*, bet otro rakstniece līdz šim nav uzjēmusi nevienā savā grāmatā. Tur stāstīts, ka pārdevēja Marta pēc gadiem satiek veikalā cilvēku, ko viņa mīlējusi, kas viņu pievilis un atstājis. Nu viņš ticis bagāts un cienīts, bet īstenībā tukšs, niecīgs, no sievas untumiem atkarīgs. Marta viņu var tikai nicināt. Bet dziļāk ielūkodamās sevī, Marta sāk kritizēt un analizēt arī sevi: „Ar nicināšanu viņa bija noskatījusies šodien savā agrākā ideālā, un vai viņa bija labāka?“ „Viņa to bija nostādījusi tai gaismā, kas no viņas pašas izstaroja, un tad to kā elku pielūgusi.“ „Tā viņa bija dzīvojusi, ne no viena nemīlēta, un nevienu nemīlēdama.“ Un viņa apjemas ziedoties citiem, viņa grib būt atbalsts vājākajām biedrenēm. Arī *Satikšanās* tā tad izskan rakstniecei zīmīgajā atdzimšanas ekstāzē. Šī Marta dažā ziņā tikusi tālāk nekā autore vēlākās noveles *Precinieks* varone Ilma: Ilmai viss rūgtums vērst pret iemīlēto vīrieti, kas izrādījies sīks, bet Marta pārvērtē arī sevi. — Cik rakstniece spēj atcerēties, apmēram šai laikā sāka arī trīscēlienu luga

Veļos (Veļi te — māju vārds), bet pamesta nenobeigta.

1895. gada rudenī, skolu sesonai sākoties, Anna Brigadere iestājas jaunā vietā, eļļas fabrikanta Oellricha ģimenē. Oellrichi dzīvo ļoti klusi un skopi; no tās troksnīgās dzīves, kāda bija pie Gēlinkiem, te ne vēsts. Mājskolotājai jā māca divas meitenes (pieaugušie dēli studē ārzemēs); darbs no 8. rītā līdz 6. pēc pusdienas. Pēc tam mājskolotāja netop traucēta. Viņa atkal sāk rakstīt un 1895./96. gada ziemā uzraksta stāstu *Vecā Karlīne*.

1896. gada vasarā Anna Brigadere aizbrauc kā mājskolotāja Oellrichiem līdz uz viņiem piederīgo bruņniecības muižu Bieluteni Rīt-Prūsijā. Šai lielajā muižā (10 000 morgenu) un viņas īpašnieka dzimtā rakstniece novēro traģēdiju, kas attēlota daudz vēlāk (1917.) uzrakstītajā stāstā *Brūņu rupucis*. Šai Bielutenē uzrakstīta arī autore pēc skaita otra garākā novele *Lūcija Dunkere*.

1896./97. gada ziema ļoti barga un rakstnieces istaba pie Oellrichiem visai auksta; Anna Brigadere dabū nervu sāpes mugurā un citas kaites. Ārsti ieteic viņai vasaru pavadīt *Ārensburgā*, kur rakstniece arī aizbrauc un nodzīvo 1897. gada vasaru. Ārensburgā viņa uzskicē četrcēlienu lugu *Tēva noziegums*, ko pēc astoņiem gadiem (1905.) pārstrādā drāmā *Ceļa jūtis*. Par lugas rašanos autore stāsta K. Freinbergam (*Skat. Saruna ar Annu Brigaderi — Teātra Vēstnesis 1921./22., Nr. 5*): „Četras nedēļas nebij ar ko runāt, staigāju pa zālēm apaugušām skanstēm pilsētas dārzā, domāju un uzmetu drāmu. Pēc tam tā ilgi gulēja nepārrakstīta.“ — *Ārensburgā rakst-*

niece novēro starp citiem peldu viesiem kādu krievu bagātu ļaužu zēnu Serjožu un viņa vecākus. Šie novērojumi izpaudušies pēc daudziem gadiem uzrakstītajā un (1922.) iespiestajā stāstā Balibulaks. Viss tur patiess, izņemot Serjožas nāvi jūrā.

No Ārensburgas Anna Brigadere pie Oellrichiem vairs neatgriežas, bet paliek dzīvot pie brāļa un svainenes, nododamās vienīgi rakstniecībai. Viņai jau bijusi iepazīšanās ar redaktoriem: Baltijas Vēstneša literāriskās daļas vadītājs Vilis Olavs labprāt pieņem viņas stāstus, bet dzejoļus gan ataida. Baltijas Vēstneša literāriskajā pielikumā (1896, Nr. 290.) parādījās Annas Brigaderes pirmais iespiestais darbs, stāstiņš *Slimnīcā*. 1897. gadā tai pašā avīzē iespiež stāstu *Vecā Karlīne* (Nr. 49—55) un gada beigās īsākos gabalus *Satikšanās* (Nr. 286—287) un *Līce* (Nr. 287—289). Veco Karlīni brālis J. Brigaders izdod (tai pašā 1897. g.) atsevišķā grāmatiņā; tā tad nu ir rakstnieces pirmā grāmata. Literāriskās gaitas sākušās.

1897. gadā rakstniece iesāk arī garāku noveli *Vilma*, uzraksta vairāk kā simts lappuses, bet tad šo vielu tālāk vairs neveido. Novelē tēlota intelligentā, nabadzīga pilsētas meitene, kurā iemīlās bagāta tirgotāja dēls. Pirmajā pazišanās vakarā Jānis Vilmu noskūpst, apvainodams meitenes kautro un lepno dvēseli. Vilma aizbrauc ar māti uz Krieviju un atsūta Jāņa mīlestības vēstuli nelasītu atpakaļ. Pēc astoņiem gadiem viņi atkal satiekas. Vilma mīl Jāni, jo mīlējusi to jau toreiz un Jāni atdzīvojas senās jūtas. Viņi satiekas vasarā zaļumos, viņi vairākas dienas kopīgi pastaigājas, Jānis grib ko stāstīt, bet dažādi apstākļi kavē. Beidzot, nejauši iegājuši Jāņa istabā, zaļumu

vietas viesnīcā, Vilma tur atrod fotografisku uzņēmumu: Jānis ar sievu un puisēnu. Tā tad — viņš precējies! Šai Vilmas pārsteiguma un izmisuma momentā istabā ienāk Jānis pats. Te noveles pavediens notrūkst. — Vilmā dzejnieces iemīlētais, vēlākos darbos mākslinieciski daudz pilnīgāk apstrādātais motīvs: apdāvinātais, bet „vieglais“ vīrietis un lepnā, stiprā sieviete. Epizodiski rādītas arī dažas citas personas; šur tur arī tā laika ieskaņas: Jāņa māšas dzimumdienā iesaistītās jaunās meitenes spriedelē ar Jāni par sieviešu emancipāciju u. c. Arī daži autobiografiski vilcieni te izmanāmi: Vilma, kas mazā istabiņā dzīvo ar māti, pelnās kā šuvēja un vaļas brīžos lasa Šekspiru, Kleistu un Dikensu, ļoti tuva pašai autorei, gan dzīves apstākļos, gan garā.

Dzīvodama pie brāļa un svainenes (kas pārcēlušies Berga bazarā, Elizabetes ielā), Anna Brigadere uzraksta divas viencēliena ludziņas Aiz līdzcie-tības un Jumta istabiņā (1897./98. gados). Pirmo ludziņu izrāda (kādā Derīgu Grāmatu Nodaļas izrikojumā), otro nelauj izrādīt drāmatiskā cenzūra. Tikai 1901. gadā ar nosaukumu Atkalredzēšānā s to atļauj izrādēm. Šo mazo drāmu iespēž laikraksts Vārds un vēlāk (1908. gada sākumā) izrāda arī Rīgas Latviešu teātris. Ludziņā rādīts, kā krietna sieviete Antonija Gauja, skolotāja atraitne, kas mitinās jumta istabiņā, dabū zināt, ka viņas vienīgā meita ir bagāta uzdzīvotāja mīļākā. Māti tas tā satriec, ka viņa mirst, bet meita izmisumā sagraiza seju, lai paliktu nedaiļa. Šo, vietām spēcīgi uzrakstīto, bet beigās ne visai pārlicinošo drāmatisko darbu autore savā rakstu kopojumā nav ievietojusi.

Apmēram šai laikā rakstniece uzraksta arī stāstīnus *Perpetuum mobile* un *Pīpes galviņa*. — Radies jauns ideāls: iekļūt Mājas Viesa Mēnešraksta līdzstrādniekos. Viss šai žurnālā viņai liekas tik vērtīgs un pievilcīgs: tur raksta Aspazija, tur jau sen iecienītais Rūdolfs Blaumanis, tur jaunais Poruks, kas var saistīt pat vēl vairāk nekā Blaumanis. Un nu kādu dienu Anna Brigadere pajem vienu no tikko uzrakstītiem viencēļiem un vienu stāstiņu un dodas pie Mēnešraksta redaktora Dr. P. Zāliša. Par šo apmeklējumu rakstniece pastāsta:

Tas augstprātības velniņš kādu dienu
Ar manuskriptiem katrā ķešā vienu
Pie Doktor phil. Zāliša dzina traukties.
Kas zin — tā līdz tais izredzētos jaukties;
Bet Doktor Zālīts atsīt kā ar rīksti,
Ne acu neiemetis — kā tu drīksti!
(Atziņas I. daļa, 247. lpp.)

1898. gadā Baltijas Vēstnesis iespiež Annas Brigaderes Lūciju Dunkeri (Nr. 146—155). Pirmiespiedumā stāstam citādas beigas, kas atkritušas nost rakstu pirmajā sējumā. Te autore Lūcijai tomēr liek iet šķīstīšanās un atdzimšanas ceļu. Dažus gadus pēc Lūcijas aizbēgšanas un viņas līgavaiņa Alberta nāves stāstītāja satiek Lūciju operā un paziņo, ka Alberts miris. Šī vēsts Lūciju satriec un pārveido; starp citu viņa saka stāstītājai: „Vēl nav par vēlu, es esmu vēl jauna, es iesākšu citu dzīvi un Dievs man palīdzēs. Es gribu censties, censties, ka varu mirt viņa cienīga.“ Tā tad arī notiek. Epidēmiju laikā, kad kopēju trūkums, Lūcija, kas kļuvusi žēlsirdīgā māsa, ilgi viena

bez maiņas kopj „ar kaislīgu rūpību“ kādu tīfa slimnieku, glābj to, bet dabū no viņa slimības dīgļus un mirst.

Autorei ienāk prātā, ka vajadzētu izjemt no Baltijas Vēstneša honorāru par divu gadu laikā iespiestiem stāstiem. Bet Olava vietā tagad redakcijā darbojas J. Rucelis, kas toreiz norunāto honorāru negrib maksāt, tā vietā solidams uz pusi mazāku. Norunas laušanu viņš starp citu motivē tā: tāds stāsts tak nu nesot nekas sevišķs un autore viņu varot uzrakstīt trijās nedēļās. Tāda sīkulība rakstnieci sarūgtina un viņa saka Baltijas Vēstnesim ardievas.

Jauno rakstnieci sāk ievērot kritika. Lielākais tā laika latvju kritiķis Teodors Zeiferts referē Zinību Komisijas vasaras sapulcēs par dienas avīžu belletristiku 1897. gadā un izsakās arī par Annas Brigaderes stāstiem Baltijas Vēstnesī. Neko īpaši vērtīgu neatradis Vecajā Karlīnē, kritiķis pamanījis kaut ko sevišķu, oriģinālu tēlojumos Lice un Satikšanās. Par pēdējo viņš izteicas: „Šī glezna ir kārtīgi norobežota un pilna dzīvības. Tā liecina, ka še var iznākt māksliniece, kas patiesi redz un patiesi tēlo.“ (Skat. Austrums 1898., II. pusgads, 280—281 lpp.)

Pirmais svarīgākais jaunās rakstnieces talanta cienītājs ir Zāmeļs Gustavs, grāmatvedis Berga bazāra krāj-aizdevu kasē, kurai Jānis Brigaders direktors. Gustavs un grāmattirgotājs J. Kapteinis pirmie, kas apsveic autori pēc viņas pirmo stāstu parādīšanās. Gustava vadībā nāk Berga bazāra kalendārs, literāriski vērtīgākais no tā laika mazajiem, tā sauktiem desmitkapeiku kalendāriem. Ikgadus Gustavs pieaicina strādāt līdz kalendāra pielikumā tos divus

rakstniekus, ko viņš visvairāk cieni: Annu Brigaderi un Poruku. Tad nu laikā no 1898.—1904. gadam (lidz Gustava nāvei) ikgadus šai kalendārā sastopami Poruka un Annas Brigaderes stāsti un dzejoļi. Zāmelis Gustavs teicis Annai Brigaderi: kad man jūs un Poruks, tad citu nevajaga. Jāapbrīno viņa literāriskā garša un sprieduma patstāvība, jo Brigadere tai laikā bija jauna rakstniece un Poruks arī netika diezīn kā izcelts un slavināts — drīzāk nesapratīgi nokritizēts, pat lamāts.

Berga bazāra kalendārā 1899. gadam ievietoti pieci Annas Brigaderes tēlojumi *Acumirkļa ainas*, viņas rakstu kopojumos vēlāk neuzjēmti. Pirmajā *Ģiets* rādīts cilvēks, kas patiesību mīlošā, neatkarīgā rakstura dēļ netiek dzīvē uz priekšu, pakļīst, bet beigās mirst cildenā nāvē, glābdams dzīvību bijušā drauga dēlam; *Ostas malā* turīgu vecāku jauna meita palīdz pacelt nastu nabaga vecenītei, tā izjūzdamā līdz tam nepazītu laimi; *Māte* ir veļas mazgātāja, kas grūti dzīvodama izvadījusi dēlu ģimnazijai cauri un nu saņem dēla sirsnīgāko pateicību; *Novakaros* lepna pajūga kučieris notrenc no ielas nabadzīgus žīdu bērņus, kas tur rotaļājas un tā iemet viņos naida dīgli; beidzot *Vagonā* dedzīgs mīlētājs pēc gadiem sastop iecerēto, kas jau paguvusi apprecēties un izrādās tukša, mīetpīlsonīga sievietīte (tas atgādina Satīkšanas, tikai te vīrieša vietā sieviete). Te jau redzam, gan vēl nepīlnīgi, Annas Brigaderes spējas īsā gabalīnā labi attēlot zīmīgus momentus. Vēl te dzejoļi — tāpat neuzjēmti vēlākos dzeju kopojumos. *Sapņi* dzejniecei parādās latvju un vācu valoda un

abas novēršas no kārklu vāciešiem. Otrs saucas Kā-
dam dzejniekam:

Viņš dziedāja tā kā dzied putniņi,
Tā dziesma skanēja it mīlīgi,
Bet drīz to sadzirdēja kritiķi
Un apsprieda to visai nīdīgi:

„Tā dzeju saturs diezgan piejēmīgs,
Jā — dažreiz tas pat ir pievilcīgs,
Bet zilbes neskait' viņš pēc dotas normas,
Arvienu tam vēl trūktin trūkst tās formas.“

Mūs' dzejnieks ilgi laiku netērē, —
Šo gudro padomu viņš iegaumē,
Tas tagad zilbes skait', tam ritums, norma,
Bet vairāk ar' nekas kā forma, forma!

Dzejoļa izteiksme nav tāda, kā tagad mēdz rakstīt,
bet saturā viņš it kā šodien vai vakar radies: arī ta-
gad kritikas prasības no dzejniekiem tādas pat — var-
būt, arī rezultāti līdzīgi.

Ar 1898. gadu dzejnieces papīros apzīmēts arī
īpatna satiriska stāsta fragments *Saimniekdēla
mācības gadi*, kas virsrakstā it kā parodē Gētes
Vilhelma Meistera mācības gadus. Šis sacerējums
nosaukts par mūsu laiku pasaku; rakstīts apm. trīs ga-
dus priekš *Niedras Zemnieka dēla*; tas pierāda, ka šā-
das „mūsu laiku pasakas“ tam laikmetam tipiskas. —
Brigaderes *Saimniekdēls* vēl radniecīgāks *Pēram Ķin-
tam* kā *Niedras Zemnieka dēls*. Arī sava *Solveiga* vi-
ņam ir turpat mājās; dzejniece simbolistiski tai devusi
Tautas vārdu. Šis *Saimniekdēls* ir viegli iejūsmināms,
mīl skaisti runāt, bet par strādāšanu nebēdā; māte viņu

izlutinājusi. Fragmenta sākumā Saimniekdēls pamostas uz klētsaugšas skaistā siena laika dienā, tai stundā, kad ganus sauc pusdienā mājās. Istabā māti neatradis, Saimniekdēls sauc, ka visas sienas trīc, lai māte dod viņam kafiju. Paēdis brokastis, Saimniekdēls prasa, kur esot Tauta? Māte atbild: „Tauta, ače Tauta kur ta' nu būs? Laikam lankā, griezis vālus.“ Sausu ceļmalas sprunguliņu ar kāju uz priekšu pasperdams, Saimniekdēls lēnām nokļūst lankā, kur Tauta strādā nosvīdusi. Viņš apsēstas lielajā vālā, ko Tauta sakrāvusi. Pēc brītiņa atnāk Tauta, apsēstas viņam blakus. Viņa iesāk dziedāt; spilgti aprakstīta viņas dziedāšana, kuŗā saviti dažādi daiņu motīvi. Tautas dziedāšana allaž sajūsmina Saimniekdēlu; viņš pārlicināts, ka Tauta savas dziesmas dzied tikai viņam. „Tai brīdī viņš arvien bija gatavs Tautu bildināt, bet vēlāk apdomājās. Nevajaga pārsteigties. Pasaulē jau vēl bija nez' cik jaunavu, kuŗas Saimniekdēls varēja aplaimot.“ Tautas dziesmu sajūsmināts, Saimniekdēls, kā vienmēr, arī šoreiz sāk fražaini runāt par ideāliem, ko viņš nesot sirdī; tikai to viņš varot saukt par laimīgu, kam esot augstie, svētie ideāli, kam viņi „saista dvēseli kā zelta važām“. „Bet tavā sirdī viņu trūkst.“ saka Tauta. „Citādi tak tu būtu laimīgs un es tevi neesmu nekad laimīgu redzējusi.“ Saimniekdēls saudzis atbild, ka šis jau vēl esot tikai meklētājs. Tad viņš sūdzās, ka viņam ar Tautu trūkstot dvēseļu harmonijas. Tauta pieceļas, sāk darbu, grib izjaukt vālu, uz kuŗa sēž Saimniekdēls. Tas trūkstas kājās, uzmin grābeklim un grābekļa kāts iesīt viņam pa pieri. „Kas tad tas bija?“ Saimniekdēls jautā lādēdamies. Tauta smiedamās atbild: „Darbs“. Šis vārds atstāj

uz Saimniekdēlu varenu iespaidu. Nu viņš atradis savu ideālu: tas būs darbs, Saimniekdēls elzdams, pūzdams pārskrien mājās, liek mātei notīrīt viņa zābakus, izmazgāt velu, sagatavot ceļa somu; rīt viņam jādodas ceļā. Otrā rītā Saimniekdēls aizbrauc darbu un ideālu meklēt; vispirms viņš dosies uz Atzini, kur visstiprāk viņo dzīve. Braukdams gar lanku, Saimniekdēls fražaini atvadās no Tautas, zvērēdams viņai mūžīgu uzticību. Fragments nobeidzas: „Atgriezusies viņa nobirdināja dažu rūgtu asaru, kamēr Saimniekdēls ar uzrotītām biksēm, lēkādams no ciniša uz cinišu gāja atpakaļ pie sava ceļa pajūga.“ — Šis fragments izteiksmē gatavāks nekā citi rakstnieces pirmā laika darbi. Kad 1902. gadā nāca klajā Niedras Zemnieka dēls, Anna Brigadere atmeta nodomu virzīt tālāk savu pasaku, lai gan viņas darbs īpatns un daudzā ziņā pilnīgi atšķiras no Niedras. Varbūt rakstniece beigās liktu Saimniekdēlam, visādus maldu un grūtību ceļus izstaiģājušam, atgriezties pie Tautas; tas tad būtu zināmā mērā Sprīdiša variējums.

Apmēram šai laikmetā notiek (kuŗā īsti gadā — rakstniece neatceras) Annas Brigaderes pirmā iepazīšanās ar Rūdolfu Blaumanī. Vispirms viņa redz ievērojamo kollēgu drūmā rudens dienā, īsā, šaurā mētelītī ģērbušos, ejam no Vērmaņa dārza uz Suvorova (tagadējo Kr. Barona) ielu. Viņi nav pazīstami, bet no redzētās bīdes, no dzirdētiem nostāstiem dzejniece zina, ka tas gājējs ir Blaumanis. Pie rakstnieces brāļa mazā istabiņā piemājo Pēteris Ozoliņš, toreizējais Rīgas Latv. teātra direktors. Reiz Blaumanis viesojas pie viņa. Dzejniece par to stāsta: kad brālene man to pateica, biju priecīgi pārsteigta. Nu

dabūšu reiz redzēt ievērojamo lugu rakstnieku, ko jau visur daudzina. Ienāca uz tēju. Iepazīstināja. „Jauna rakstniece,“ rekomandēja Ozoliņš. „Zinu, zinu, un nemaz nav zemē metama,“ atteica Blaumanis, ar savu pasaulplato ērglēniešu e, kas man tik skanīgs dūca ausīs. (Skat. Rūdolfs Blaumanis, Atmiņu kopojums, 1923., 25. lpp.) Vēlāk abi rakstnieki iepazīstas vairāk. „Liela abpusēja interese par teātri un drāmu saistīja mūs tuvāk,“ saka rakstniece.

III. Ārzemju ceļojums. Tālākā literāriskā darbība.

Kā jau teikts, Dace Akmentiņa tuva draudzene Jāņa Brigadera kundzei; katru svētdienu viņa ierodas pie Brigaderiem uz pusdienām. Akmentiņa pazīstama ar tirgotāja Baloža ģimeni. Baložu vecākā meita Irma, kas patlaban saderinājusies ar jauno juristu Arvēdu Bergu, grib nobraukt uz Šveici, uz Davosu, lai pastiprinātu diezgan trauslo veselību. Ceļotājai vajadzīga inteligenta, uzticama biedrene līdzbraucēja. Par tādu Balodes jaunkundze izraudzījusies Annu Brigaderi, kuŗas rakstus viņa lasījusi un iemīlējusi. Vecākiem Irma teikusi, ka brauks uz Davosu tikai tad, ja Anna Brigadere brauc līdz. Ar Daces Akmentiņas starpniecību tiek vestas sarunas par šo braucienu; Baloži maksās ceļa naudu un uzturu, dažādi pārējie izdevumi, protams, jāsedz līdzbraucējai pašai. Dzejniece šos noteikumus pieņem, iepazīstas ar Balodes jkdzi un 1898. gada oktobrī viņas dodas ceļā. Irma — atjautīga, skaista, atklāta, dzīves priecīga jauna dāma.

Celnieces caurbraucot uzturās trīs līdz četras dienas Berlīnē, kur apskata mākslas muzejus, apmeklē teātrus u. c. Frīdriha muzejā rakstniece redz Rubensa gleznas, viņa Bakchusa braucienu; Rubenss atstāj ne-parastu iespaidu ar vielas pārmērību — reizē pievelk un atbaida. Teātrī izdevība redzēt Kaincu divās lomās: kā Hamletu un kā Siranosu de Beržrāku Rostāna

jaunajā lugā. — Bet vēl daudz lielāku iespaidu kā no Berlīnes muzejiem, dzejniece saņem Minchenē no Pinakotekas. Minchenē nepraktiskās ceļnieces apķēras, ka izdota vai visa nauda un, kamēr jauna nav piesūtīta, iznāk tikai aizbraukšanai; nav pat dzeramnaudas viesmīļiem un no viesnīcas aizbraucot „jāiet kā caur stroju“ starp 12 viesmīļiem no vecākā līdz pat pikolo. Saulainā rītā viņas atstāj Mincheni. — Redzot Alpus, rodas bezgalības sajūta. Pārbraucot Izārai, virzoties tuvāk istajam mērķim — Davosai, kalni izaug aizvien lielāki.

Vienā kalnu piestātnē vilcienā iekāpj kāds kungs; kupejā līdz tam bijušas tikai abas dāmas. Ir brīnišķīgs vakars. Mēnesnīca. Braucējas jūsmo. Arī kungs sāk piedalīties sarunā. Pēc brīža viņš saka: „Jūs esat no Baltijas.“ Vēl pēc laiciņa sarunas viņš saka Annai Bragaderei: „Jūs esat dzejniece“. Svešais kungs stādās priekšā Dr. Langmessers. Arī viņa mērķis Davosa: tur viņš dzīvo. Sarunas rit aizvien dzīvākas un doktors dāmām liekas kā tāds, kas visas mīklas var atminēt. Viņš brauc no Cīriches, kur patlaban ieguvījis filozofijas doktora gradu. Studējis teoloģiju un filozofiju. Prot kādas divpadsmit valodas, ļoti labi pazīst dialektus. Noklausījies kādus teikumus latviski, saka: „Tas jau skan kā sanskrits.“

Davosā sākas ļoti ipatna un moša garīgā dzīve. Dr. Langmessers ir Davosas gara dzīves centrā. Viņš ir Zilā krusta pārstāvis, jo šveicieši daudz dzer; viņš braukā arī apkārt, pretalkoholiskus priekšlasījumus turēdams. Viņš — evaņģelists. Māja, kurā Anna Brigadere un Balodes jkdze apmetas, arī pieder Lang-

messeram. Viņš precējies; viņa kundze ļoti bagāta angliete.

Pansijas turētājs ir bijis misionārs. Šai dāmu pansijā „Betaniņā“ apmetas pa lielākai daļai mācītāju meitas, baroneses un tamlīdzīgas dāmas. Reiz pie Annas Brigaderes ienāk kāda mācītāja jaunkundze. Dzejniece viņai palasa priekšā Berlīnē nopirkto Vilhelma Buša humoristisko grāmatu Die fromme Helene. Jaunkundze sašutusi aiziet; vēlāk tomēr atkal draudzīga. — „Betaniņas“ zālē pa laikiem notiek Zilā Krusta literāriskie vakari. Anna Brigadere tur deklamē Konrāda Ferdinanda Meijera balādes. Pats Dr. Langmessers lasa par Meijeru, par Mikelu Andželo u. c. Viņam liela bibliotēka.

Šis pusgads Davosā jaunajai dzejniecei dod cilvēku, kas viņu prot novērtēt. No Dr. Augusta Langmessera viņa sajēmusi daudz ierosinājumu un savas būtības apliecinājumu. Pēc īsas pazīšanās viņš ieraksta dzejnieces albumā:

Chaotischer Anfang,
Gewaltiger Fortgang,
Harmonisches Ende,
Sei mit den Grössten dein Los,
Die eine Welt du dir schufst.

Langmessers ir liels cilvēku pazinējs, dvēselē dzejnieks (arī rakstījis dzejas), dedzīgs, temperāmenta bagāts. Viņš augsti paceļas pār šauri konfesionālo apkārtnes sabiedrību. Sarakstījis prāvu skaitu grāmatu; no tām lielākās: Palästina (plašs ceļojuma apraksts), Mose und Elias (teoloģiska studija), Jacob Sarasin, der Freund Lavaters, Lenzens, Klingers u. a. Ein Beitrag

zur Geschichte der Genieperiode (Cīrichē, 1899.), Šveices ievērojamā dzejnieka K. F. Meijera liela biogrāfija (Berlīnē, 1905.) u. c.

Davosā Anna Brigadere uzraksta vācu valodā noveli *Nocturne*. Viņa grib uzrakstīt vēl otru ar tādu pašu nosaukumu (it kā pirmās idejisku turpinājumu), bet šis nodoms paliek neizvests. Novelē *Nocturne* kā galvenās personas figūrē sievietē, kas nosaukta Ilga un garā ļoti tuva autorei vēlākās drāmas varonei, un vīrietis, Dieva meklētājs. Šī novele līdz šim vēl nekur nav iespiesta. — 1899. gada sākumā rakstniece savu darbu nolasa kādā no Zilā Krusta literāriskajiem vakariem, kur nav daudz klausītāju. Novele uz tiem atstāj dziļu iespaidu.

Dzejniecei daudz, protams, sniedz arī apkārtnes varenā daba. Novembrī notiek pirmā kalnā kāpšana. No tās Annai Brigaderei atmiņā īpaši palikusi francūziete Pitōna jkdze, ļoti veikla kāpēja, kaut plaušām slima. — Brīnišķīga Ziemassvētku nakts kalnos notēlojusies vēlāk rakstītā dzejolī *Svētā nakts Alpos*.

Davosā Anna Brigadere un Irma Balode nodzīvo apm. sešus mēnešus — no 1898. gada oktobra līdz 1899. gada martam. Martā atbrauc Balodes kundze, Irmas mātē. No Davosas viņas aizbrauc uz Cīrichi; tur jau migla un lietus. No turienes visas trīs dāmas dodas uz Itāliju: caur Lugano, Komo, Milānu uz Venēciju. Milānā dzejniecei liels iespaids no Botičelli gleznām un dažādām baznīcām, īpaši no Doma. Brīnišķīgas baznīcas arī Venēcijā; ceļotājas iebrauc tur taisni Lieldienās un saņem iespaidus no katoļu mesām, Venēcijā dzejniece redz Rubensa gleznu Kristus starp mācekļiem un tā viņu tuvina lielajam meistaram; tur-

pat redzētā Ticiāna Marijas debesbraukšana lieliski aizgrābj dzejnieci, aizgrābj kā sievietības svētuma izpausme; šīs aizgrābtības atbalsi dzirdam Ieviņas sajūsmā par minētās gleznas kopiju (Hetēras mantojums).

No Venēcijas dāmas dodas atpakaļceļojumā uz dzimteni. No Veronas līdz Bocenai pārpildīts un jāstāv pie vagona loga; ātri mijas krāšņākās ainavas. Bocenā dāmas paliek dažas dienas. Kādu rītu aizbrauc augstu kalnos. Ceļa biedres paliek kalnu viesnīcā, dzejniece dodas uz izslavētu tālskata vietu: Gross-Penegal. Laiks skaidrs, Iespaidis no Alpu panorāmas un apžilbinošās kalnu gaismas neapprakstāmi varens. Bet laiks ir agrs. Ar visu silto sauli un ziedošiem kroskiem, pūš aukstas šļūdoņu vēsmas. Dzejniece vieglā blūzē. Mēteliis atstāts viesnīcā. Saaukstēšanās neizbēgama. To jūt jau ceļā. Dzimtenē pārbraucot paliek vēl jaunāki. Tomēr šai pavasarī viņa uzraksta ievērojamo pasaku *Mare*, vienu no saviem vērtīgākiem prōzas darbiem. Vispirms viņa pasaku uzraksta vācu valodā un nosūta Dr. Langmesseram. Tas atbild, augsti vērtēdams šo darbu. Berga bazāra kalendāram Anna Brigadere uzraksta stāstu *Patversmē*. (Tiklab *Mare*, kā *Patversmē*, kā arī citi vēlāk dzejnieces kopotos rakstos un atsevišķās grāmatās uzņemtie darbi tiks plašāk aplūkoti šī raksta otrā daļā — literāriskā apskatā; še, biografiskā daļā, tuvāk pārrunāti tikai mazāk pazīstamie — rakstu kopojumā neuzņemtie un dažī pat neiespiestie darbi). Sekojošā vasara ir mitra un auksta. Nekurinātas istabas jūrmaalā, neuzmanīga ūdens pielietāšana pasliktina stāvokli līdz nopietnai krīzei.

Rakstniece dzīvo jūrmalā, irētā vasarnīcā, kopā ar svainenes radnieka Sk. ģimeni. Kādu dienu pie svainenes atnāk ciemā netaiķa dzejnieka Esenbergā māsa un uzaicina: aiziesim pie Stumberga kundzes. Aiziet arī. Advokāta Stumberga ģimene dzīvo kādā vasarnīcā, Majoros; tur piemājo arī kundzes brālis Bētiņš. Ir vēls vasaras vakars pret rudeni, kad Anna Brigadere pirmoreiz satiekas ar Luizi Stumbergu, savu vēlāko vislabāko draudzeni. Šī draudzība attīstās pakāpeniski, līdz pamazām tiek cieša, dziļa, liela, kaut arī draudzenes nekad nav viena otru uzrunājušas: tu. Stumbergas kdze atbraukusi rudenī Rīgā, ierodas pie Annas Brigaderes, un to jūsmīgi aicina nākt priekšpusdienās pie viņas strādāt, jo viņai ir skaists, saulains dzīvoklis, bet Brigaderu dzīvoklis Berga bazārā bija pilnīgi bez saules. Anna Brigadere to šad tad arī dara un tā sākas arvien ciešāka satikšanās, sadraudzēšanās un domu izmaiņa. Vienmēr viņa pie Stumbergiem jutusies kā mājās. Viņa viesojusies, sajemdama lielāko laipnību un viesmīlību, arī Stumberga kdzes vecāku mājās, Bērmuižas Bētiņos (Luīze Stumberga ir profesora L. Bētiņa māsiņa). Ievērojams cilvēks un īpatns dzīves filozofs arī Luizes vecākais brālis, kas māšai sirsnīgi tuvs. Draudzenes māti Anna Brigadere pieminējusi dzejoli Bētiņu māmiņai bērēs (grāmatā Paisums). Bētiņos pārļautas saulainas dienas notēlotas dzeju ciklā C i e m o s.

Luizi Stumbergu rakstniece atzīst par vienu no ievērojamākām sievietēm, ko mūžā satikusi. Viņa filozosiska, humora bagāta, tomēr maiga. Viņai „vīrišķis gars un sievišķa dvēsele“, kā izsakās Anna Brigadere. Mūža pēdējie gadi Luizei Stumbergai jā-

pārcieš gultā, grūtā slimībā. Bet dzidrais humors viņu neatstāj arī te, neatstāj līdz nāvei (1927. g.). Kā dzejniece (pseudonims Melnupju Marija) Luize Stumberga sniegusi dažus daiļi noskaņotus dabas un jūtu dzejoļus. Pantos rakstītos feļetonus par visādiem dienas jautājumiem viņa parakstījusi kā Nama māte; neliels lirikas un satiras kopkrājums iznāca 1912. gadā.

Tai vasarā jūrmalā rakstniecei zināmu prieku vēl dara svainenes radnieku Sk. puisēns Andrējs, jeb Andrusītis (viņš pats, šo vārdu vēl nemācēdams izrunāt, sevi sauc par Trusīti). Trusītis ļoti kustīgs, dzīvs bērns, ko lielie apzīmē par nerātņi. Rakstniecei — ko viņš dēvē par Bir jaunkundzi — tas varens, sirsnīgs draugs. Viņu rakstniece notēlojusi mazliet vēlāk uzrakstītā stāstīnā Trusīša dienas gaita. Kad pēc pāris gadiem stāstīnš nāk avīzē, māte to lasa „Trusītim“ priekšā: re nu, kāds tu esi bijis! Trusītis skatās mammā un lēnām, neticīgi jautā: „Mamm, vai nu es gluži tāds palaidnis biju?“ — Tagad Andrējs Sk. ir advokāts Cēsīs. Viņa māsa Ance (stāstīnā: Lince) — latviešu rakstnieku un mākslinieku aprindās pazīstama intelligentā dāma.

1899. gadā Annas Brigaderes darbiem atver telpas latviešu vecākais žurnāls Austrums. Tur parādās viņas stāsti *Perpetuum mobile* (Nr. 6) un *Pipes galviņa* (Nr. 7). Austruma literāriskās nodaļas vadību uzjēmies jaunais, jau krietni slavenais rakstnieks Andrievs Niedra; viņš labvēlīgs Annas Brigaderes talantam. Pārrunādams Berga bazāra kalendāru 1900. gadam (Austr. 1899., II. pusgads, 386. lpp.), Niedra izsakās par stāstīņu Patversmē: „Caur ko šis vienkāršais stāstīnš iegūst mūsu sirdi, tā ir neliekuļotā sirsnība

aiz vienkāršās ikdienišķības un rakstnieces ievērojamā spēja — dot stāsta personām konkrētus raksturus. Brigaderu Annu es skaitu starp mūsu rakstniecēm par vislabāko stāstītāju.“

Berga bazāra kalendārā 1900. gadam bez minētā stāstiņa *Patversmē* vēl divi rakstnieces dzejoļi. Pirmais saucas *Nāve*; kāds cilvēks apsveic nāvi; bet tā grib viņam iet secen „ar aukstu vienaldzību“.

Liktens man vēl ilgi, ilgi
Tevi saudzēt vēlējis,
Jo tu savu as'ru kausu
Tik pa pusei tukšojis.

Ideālai jaunavai satiriska pieskaņa. Par kādu jaunavu dzirdēts viss labs un augsts; un dzejniece redz viņu pašu — cēlu, debess laipnību, ap sārtajām lūpām, skatos liesmu kvēlu „kā svētaltāra dzirksti mirdzošu“; beigās pats lielākais brīnums: jaunava atver daiļo mutīti un prot runāt — skaidri latviski. Abi šie dzejoļi nav uzņemti Annas Brigaderes dzeju kopkrājumos.

Jau 1898. gadā Anna Brigadere sāka rakstīt romānu *Laimes mediniece*. Dzejnieces papīros uzglabājušās 262 rakstītas lappuses. No tam, ka fragmenta beigu nodaļā aprakstīta „daudzināta dziedētava Alpu kalnos, netāl no Itālijas robežām, pusotra tūkstoša metru augstāk pār jūras līmeni“, spriežams, ka rakstniece romānu turpinājusi arī pēc ārzemju ceļojuma un dažas nodaļas uzrakstījusi 1899. vai 1900. gadā. Tomēr citi darbi, kas rakstniecei tuvāki, aizvirzījuši romāna turpināšanu aizvien tālāk un tā *Laimes mediniece* palikusi tikai fragments. — Romāna varone — pazī-

stamā, Annas Brigaderes rakstos bieži sastopamā ārīgas laimes un spožuma tīkotāja. Viņa ir skaista, gudra, mūzikāli apdāvināta, enerģiska, viņai netrūkst arī vilības un diplomātiskas tālredzības. Šī Jūlija (jeb, kā viņa vēl saucas, Liāna) ir trūkumā kritušu vecāku bērns; tēvs miris, māte tirgojas Daugavmalā; meistariski notēlota šī māte, tāpat arī Liānas māsas: šuvēja Mīle, rūgtuma pilnā, kas skauž Liānu par to, ka tā izskolota, un jaunākā māsa Kristīne, vēl skuķe, nebēdīga un jau liela intrigante. Liāna jau bijusi kādu vācu lielmaņu namā kā skolotāja jaunākai meitenei, bet visādu intrigu dēļ (kur iejaukusies arī Kristīne) viņai no šīs vietas jāaiziet. Nu viņa dzīvo pie mātes un apmeklē donžuāniska mākslinieka - skolotāja mūzikas stundas (labi notēlotas šī mūziķa dažādās skolnieces); šis donžuāns, protams, mēģina tuvoties arī Liānai. Bet Liānai gadās noķert savos tīklos jaunu, bagātu, sajūsmīgu, labsirdīgu juristu fon Zeidorfu, kas no Pēterpils atbraucis pie mātes pavadīt vasaras brīvlaiku. Ar apbrīnojamu un smalku taktiku Liāna prot iekarot arī fon Zeidorfa svētulīgo māti un tā neliedz jaunajiem savu svētību (fon Zeidorfa senči bijuši vienkārši latvieši Ziepnieki, bet šie ļaudis pamazām virzījušies uz augšu, līdz Liānas līgavaiņa tēvs jau paaugstināts muižnieku kārtā). Nu Liāna kļuvusi laimē un spožumā. Apmierināta viņa tālākā dzīvē tomēr nav; Pēterpils sabiedrība („dimantiem apkrautas kupčičas“) viņai apnikusi un pretīga; savu bērnu — puisēnu — viņa nemil; vīru viņa nekad nav īsti mīlējusi. Kad vīrs kādreiz Liānai paziņo, ka viņa māte, fon Zeidorfa kdzē, brauks pie viņiem uz ilgāku laiku no Rīgas ciemos, Liāna vīram iestāsta, ka esot slima un tai jābrauc uz dienvi-

Sprīdišu dzīvojamā ēka.

Dzejnieces darba galds Sprīdišos.

diem, uz ārzemēm veseloties. Vīru viņa pārlicina un tas līdzekļus braukšanai dod ar prieku. — Darbība tad nu pārceļas dienvidu slavenajā dziedētavā; attēlota peldu viesu sabiedrība, kuņģa Liānai milzīga piekrišana; tuvāk viņa iepazīstas ar kādu baronu Virēnu. Te romāna pavediens notrūkst. Tālāko gaitu rakstniece iedomājusies apmēram šādu: pēc dažādiem piedzīvojumiem un skandāliem Liāna galīgi aiziet no vīra; laimi tomēr neatrod; nokļūst iznīsumā un postā, līdz Rīgā, kur liktenis viņu beidzot atkal atved, iet bojā, glābdama no sabraukšanas kādu bērnu; tas ir viņas puisēns, viņas un Zeidorfa dēls, bet Liāna viņu glābusi nezinot, ka tas viņas bērns. — Fragmentā figūrē arī klusā, dvēselīgā, pozitīvā sieviete Marta, garā pašai autorei tuva, figūrē gan tikai epizodiski.

Apmēram tai laikā rakstniece sākusi arī plašāku noveli *Bez aizsprieduma*, kam viela jemta no bagāto Rīgas vāciešu aprindām. Šos ļaudis autore labi pazīst, tos viņa vērojusi, dzīvodama pie Gēlinkiem, pie Oellrichiem, vērojusi vēl šur tur. — Bet arī šī novele aiz dažādiem iemesliem nav pabeigta.

1899./1900. gada ziemā Anna Bragadere uzraksta garāku stāstu *Vīra māte*. Stāsta varone, skarbā, valdniecīgā Asara kdze un viņas dēls noskatīti dzīvē; laikā, kad rakstniece uzturējās Maskavā, tur dzīvoja pazīstams, pārticis latvietis R. ar savu māti — viņi tad nu ir Vīra mātes galveno personu prototipi. Viņu ģimenes konflikts gan rakstnieces izdomāts; Andrēja Asara prototips neapprecēja vis nabaga tautskolotāja meitu kā stāstā, bet atraitni krievieti.

Apmēram šai laikā dzejniece izpildījusi arī kādu senu solījumu: atdzejojusi jaunībā iemīlēto Šillera

Donu Karlosu. Lugu izrāda Rīgas Latviešu teātris 1900. gada pavasara sezonā.

1900. gadā Austrums iespiež Annas Brigaderes pasaku *Mare* (Nr. 5—6) un stāstu *Vīra māte* (Nr. 8—10). J. Velme gan izteicies, ka „*Mare* vidējs darbs, kas nenopelnot pat ne honorāra“. (Skat. *Atziņas I.*, 247. lpp.). Andrievs Niedra arī vairs nestrādā Austruma redakcijā; tomēr viņa pēctecis literāriskās nodaļas vadībā Aronu Matīss (arī agrāk Austruma līdzvadītājs) tāpat iecienījis jaunās rakstnieces talantu. Īpaši *Vīra māte* patīk Āronam. Rakstidams par *Birznieka-Upīša* stāstiem, Ārons piemin arī citus apdāvinātus stāstītājus un izsakās: „Kā mums prieks lasīt kaut kurās tautas skaistu belletristikas sacerējumu, tā bez šaubām cittautieši ar patikšanu lasītu dažu labu latviešu rakstnieku sacerējumu. Tā Annas Brigaderes ražojumos daža laba vieta ir pilnīgs mākslas darinājums. Lai palasa šai pašā Austruma burtnīcā ievietotā stāstā (t. i. *Vīra mātē*) piem. *Ritas* mīlestības laimības tēlojumu — vai tas nepieder pie skaistākām vietām mūsu oriģinālliterātūrā? Patiesīgāki un skaistāki tēlot pavisam nav iespējams. Šādi tēlojumi varētu būt par rotu katrai tautai un literātūrai.“ (Skat. *Austr.* 1900., 856. lpp.) — Turpretī *Mare* pēc pirmiespieduma palika gluži neievērota.

Berga bazāra kalendārā 1901. gadam divi Annas Brigaderes stāstiņi: drūmais pilsētas dzīves tēlojums *Rudens mīglā* (vēlāk uzņemts dzejnieces rakstu VIII. sējumā) un „*Onkulīša*“ *spokstāsts*, līdz šim nevienā Brigaderes grāmatā neievietots. Tas ir gabaliņš, kur autore viegli pieskaņas dažādām savādām parādībām. Lauku mājās no pilsētas ienākušas

valodas par spiritismu (gadusimteni mainā daudz par to runāja). Tiek atstāstīti daži gadījumi kā piemēri. Beidzot pavecs vīriņš, „onkulītis“, zīmīgā valodā spilgti izstāsta dīvainu notikumu, ko kādreiz piedzīvojis. — Arī lirikā dzejniece augusi: Berga bazāra kalendārā iespiestie *Uzticāmie* (Izraku kapu Vientuļā vietā) ir jau itin gatavs un īpatns dzejolis, kas vēlāk atradis vietu arī autores dzeju kopojumā.

1901. gadā rakstniece darbojas diezgan rosīgi. Vispirms viņa saraksta četrcēlienu drāmu *Izredzētais* un ar motto „Excelsior“ iesūta Rīgas Latv. teātra izsludinātai oriģināllugu sacensībai uz godalgu. Septembrī lugu izrāda anonīmi kā vienu no četrām, kas atradušas ekspertu komisijas atzinību un pielaiostas sacensībā; pārējās lugas neļauj izrādīt cenzūra un tā godalgas paliek neizspriestas. Izredzēto kritika uzņem visai nelabvēlīgi; īpaši asu atsauksmi dod Luīze Skujniece Baltijas Vēstnesī, tāpat J. Asars — *Dienas Lapā* (viņam liekas, ka, spriežot no šīs lugas, autoram nesot nekāda drāmatiska rakstnieka talanta). Tikai Duburs jaunajā dienas laikrakstā *Vārds* raksta lieģīgi — neslēpj trūkumus, bet saredz arī talantu un norāda uz to pozitīvo, kas lugā tomēr atrodams. Komisijas locekļi (gleznotāji Purvītis, Rozentāls un c.) uzskata *Balt. Vēstn.* un *Dienas Lapas* kritikas par netaisnām, bet rakstnieci tās iegāzušas tādās šaubās, ka viņa nolemj atnest lugu rakstīšanu uz visiem laikiem. — Pēc 26 gadiem (1917. gada beigās) luga pirmoreiz iespiesta pārstrādātā izteiksmē un stilā; 1928. gada sākumā to izrāda Nacionālais teātris. — Izredzētais (kā to pareizi uztvērusi Annas Brigaderes rakstu pētniece Jēger-Freimane) jau dīgli satur tos pašus cilvēkus un

mēģina tīrīt to pašu problēmu, ko autores vēlākā luga Dievišķā seja. Izredzētā galvenā ideja, izteikta Justa sājū saucienā „Kas ir māksla bez svētuma?“ — tā arī Dievišķās sejas pamatdoma. Kā Dievišķajā sejā, tā Izredzētajā vīrietis - mākslinieks, ko nomāc noziegums, un ap vīrieti divas sievietes: viena viņa tumšais, otra gaišais ģenijs. No Izredzētā cilvēkiem autorei patiesāk un dzīvāk padevusies baudas un spožuma mīlētāja egoiste Zenta, pa daļai arī sirsnīgā Maija, bet pats varonis un īpaši viņa draugs Kerstens mazāk spilgti.

1901. gadā rakstniece ciešāk darbojas līdz jaunajā dienas avīzē Vārds. Parauga numura literāriskajā pielikumā Anna Brigadere sniedz kā veltījumu kādu novēlējumu. Vārds var būt kā skaista maska viltnieka sejai, puķu sega pār purvu, sniegbalta migla pār šausmīgiem atvāriem. Vārds var izgarot nāves tvaikus, vārds ir „deldētājs, nicinātājs, nievātājs, smējejs, zaimotājs. „Bet vārds ir arī liels un dižens; vārds ir kā ziedoņa dvesma maija rītā, kā lietus tvīkstošai vasaras druvai. „Audzētājs, apgaismotājs, aplaimotājs — tāds lai tu mums būtu „Vārds!“ Mūsu svētāko jūtu izteicējs, mūsu krietnāko darbu cēlējs — tāds lai tu mums „Vārds!““

Šai laikrakstā tad nu parādās divi Annas Brigades jaunie, 1901. gadā rakstītie stāsti: *Kņazē Irēna* (Nr. 59—61) un *Trusiša dienas gaita* (120 līdz 122); tai pašā gadā Vārdā parādās arī agrāk sarakstītais viencēliens *Atkalredzēšanās* (Nr. 69—71). J. Brigaders ludziņu izdod arī atsevišķi; tā nu ir rakstniecei otrā grāmata.

Austrumā 1901. gadā iespiesti rakstnieces prōzas darbi: pasaciņa *Biedris* (Nr. 8; pirmiespiedumā

virsraksts Biedram) un novelete Nieka dēļ (Nr. 10). — Berga bazāra kalendārā 1902. gadam parādās glitais stāsts Precinieks — par lepno, cildeni stingro jaunavu un viņas sīciņo partneru.

Gada beigās sāk iznākt jauns laikraksts Pēterburgas Avīzes, kur literāriskā vadība Niedras un Blauņa rokās. Anna Brigadere šai laikrakstā tomēr tuvāk nedarbojas. Tikai pašā sākumā (1901., lit. pielikumā Nr. 4) sastopam viņas īsu tēlojumu Kad lapas birst (vēlāk kopotos rakstos neuzņemtu). Lepns vientulis klejo vakara krēslā, kad lapas birst. Viņu pārņem ilgas pēc laimes. Fantazija uzbur krāšņu laimes ainu (it kā no viņa paša pagātnes). Bet viņš redz arī, ka nesagrūstošu pamatu laimei nav. Labāk tad atsacīties.

Šai laikā (1900./1901. gadā) Anna Brigadere turpina arī rakstīt vācu valodā. Tie ir dzejoliši un īsāki tēlojumi prōzā, tā sauktās noskaņu gleznas, kādas tai laikā bija parasts rakstīt. Dzejnieces papīros uzglabājusies (rakstīta 1900.—1901.) burtnīca ar virsrakstu Kleine Blüten, kleine Blätter. Galvenām kārtām šai burtnīcā ierakstīti liriskie tēlojumi prōzā: Sonniger Tag, Die Gefährten (vāciskais veidojums pasaciņai Biedris), Sonnenaufgang, Eschneit. Par sevi pārrakstīts mazliet lielāks gabals Eine alltägliche Geschichte, kur plašāk un konkrētāk apstrādāts tas pats motīvs, kas latviskā tēlojumā Kad lapas birst.

Vēl tur ir pāris dzejoļu. Viens no tiem Am Wege (rakstīts 29. maijā 1901.) vēlāk pārdzejots latviskā dzejolī Bārenīte. Nav bez intereses salīdzināt abas radniecīgās dziesmiņas.

A m W e g e.

Was hab' ich mich an den Weg gesetzt —
Das Herz so heisser Sehnsucht voll —
Was hab' ich mich an den Weg gesetzt,
Da ich doch heute schaffen soll? —

Die Hände sinken in den Schoss,
Nur den Weg entlang ich starre
Mit heissen Augen, regungslos —
Kommt nimmer Der, des ich harre? —

B ā r e n ī t e.

Es sēdu viena ceļmalā,
Un stundas gurdi nāk un iet,
Es sēdu viena ceļmalā,
Līdz karstās ilgās diena riet.

Bez spēka rokas klēpī sligst,
Pa ceļu skatus raidu:
Viss ceļš kā as'ru strautā likst:
Kad nāks reiz tas, ko gaidu?

1901. gadā un daudzās vasarās pēc tam dzejniece kādu laiku nodzīvo Lozberģos, kas pārdēvēti par Pļavniekiem. Tur viņu sirsnīgi uzņem saimniece — Zīvertes kdze, resp. „Pļavnieku māte“, rakstnieces māsīca (grāmatās Dievs, Daba, Darbs un Skarbos vējos: Laukmaļu Ancīte). Viņas vecākie brāļi dzīvo citur: viens saimnieko Jaunajos Lozberģos („Atmatā“), otrs (Skarbos vējos: Aldis), brašs, izveicīgs, jautrs, sieviešu mīletājs un mīlulis aizgājis uz Rīgu, strādājis uz dzelzceļa, vēlāk miris traģiskā nāvē, nenoskaidrotos apstākļos. „Ancīte“ jēma sev iegātni —

jaunu brašu puisī Jani Zivertu. Viņai daudz bērnu — tāpat kā Brigaderu vecmāmiņai. Zivertes kdze paskolota (apmeklējusi Dorotejas skolu Jelgavā), mil lasīt un ir vēl tagad dzīvespriecīga un garā gaiša. — Par Pļavniekiem raksta P. Jēger-Freimane (Latvis 1922., Nr. 312): „Ari šī māja guļ kalna nogāzes ziemeļu pusē, tāpat kā Iļēni, un viņas pļavas aizplūst lanku līdzenumā, kamēr dienvidos viņu norobežo tumšais Kalna muižas sils. Dzīvojamā ēka Pļavniekos veca, un rakstniecei, ar jaunībā grūtā maizes darbā sabojāto veselību, nav bijis viegli mazajā sānu — un vēlāk jumta istabiņā vasaru nodzīvot. Tomēr dzimtenes vietu pievilksanas spēks katru pavasari ir bijis lielāks, nekā atmiņas par dzīves vietas neērtībām.“

Rudeni dzejnieci pārsteidz sāpīga vēsts: dzemdībās mirusi Berga kdze, agrākā Baložu Irma, viņas gaišā draudzene ceļojuma laikā un pēc tam. Irma tā tad mirusi aiz tāda pat iemesla kā rakstnieces māsa Līziņa. Un vēl trešai sievietei, ko rakstniece mīlestībā atceras, jāaiziet tādā pašā nāvē: skaistai, sirsniņgai Brigaderu kalponītei Līdai, sauktai Līdaciņai. No Brigaderiem aiziedama viņa apprecas un drīz mirst pirmajās dzemdībās.

1902. gadā nāk klajā četri Annas Brigaderes prōzas darbi. Austrumā iespiests (Nr. 2) stāsts *Zem rīta zvaigznes* — par vienkārša cilvēka skaidro bērniņu, kaisliņu saēsto vēlāko dzīvi un nāvi atpestīšanas nojautās, rīta zvaigznes spožumā. — Berga bazāra kalendārā 1903. gadam atrodam tēlojumus *Žuliks* un *Bagātais*. — J. Rozēna vadītajā jaunatnes žurnālā *Jaunības Draugs* literāriskā nodaļa nākusī Aša Ķeniņa rokās. Viņš pūlās pievilkt labākos līdz-

strādniekus. Anna Brigadere piedalās 1902. g. Jaunības Draugā (Nr. 4) ar pazīstamo glīto tēlojumu par divām meitenēm Plūmes, kas vēlāk uzņemts grāmatā Vizbuļi. Plūmēs un vēlāk Skarabajos vējos tēlotās „Rīgas māsiņas” Mildas (istenībā viņas vārds gan citāds) tālākajā dzīvē daudz traģisma. Skaistā, kaislā jaunava kalpo kādā aristokrātu namā; tur viņai rodas mīlestības sakars ar jauno grāfu. Piedzimst meitenīte; tā jānodod patversmē. Vēlāk māsiņa pāriet kādā citā aristokrātu dienestā Pēterpilī. Tie puritāniski tikumīgi un izdzirduši, ka viņu kambarjumpravai bērnus, liek to tūlīt izņemt no patversmes. Bet bērnus pa daļai jau atsvešinājusies no mātes. Arī māsiņas mūža gals skumjš un traģisks. Zaudējusi Pēterpilī visu iekrāto mantu, viņa 1918. gadā, caur Vidzemi kājām nākdama, atgriežas Kurzemē. Pārciestās grūtības viņu tā satricinājušas, ka viņa kļūst nervu slima un pēc pāris gadiem mirst. Viņas meitiņas dzīve izveidojusies laimīgāka.

1902. gada sākumā Anna Brigadere laikrakstā Vārds pirmoreiz uzstājas kā teātra kritiķe. Vācu Amatnieku biedrībā viesojas Berlīnes Ibsena teātra artisti, uzvezdami Ibsena drāmas Hedda Gablere un Rosmersholms; Anna Brigadere pārsprīž šīs izrādes. (Skat. Vārds 1902., Nr. 14—16.) Raksturīgākais šīs kritiķes autore nosodošais spriedums par Ibsena sievietēm individuālistēm. Par Heddu Gableri viņa saka: „Zem pasaules dāmas rafinēti smalkās formas, zem — gandrīz slimīgās — kāres „dzīvot daiļumā” slēpjas gaŗlaicība, tukšums un tik liels morālisks bankrots, ka tā impulsīvi, tikpat kā rotaļādamās, izdara vienu noziegumu pēc otra.” „Hedda, kas nepazīst nekādu darbu,

nekādus pienākumus, kuŗas tukšajā dvēselē pat jaunā dzīvība, ko tā nes zem sirds, nespēj nenieka modināt, kas ir dzīvības vērts, neatrod no nospiedošā garlaicības sloga citu izeju, kā nāvi.“ Augstāk kritiķe stāda Rosmerholma varoni Rebeku Vestu, kas, Rosmera šķīsto uzskatu iespaidota, izaug lielajā mīlestībā.

1902. gadā Anna Brigadere noteiktāki piegriežas lirikai. Dzeju burtnīcā, kuŗas manuskripts uzglabājies, atrodami šādi dzejoļi: Dvēsele (janvāri), Bērnības dienas (februāri), Mazputniņš (jūlijā), Laivinieks, Jūlija vakars 1902. gadā (jūlijā), Vakarā (septembrī), Jaungada sveiciens (decembrī), Nakts. No tiem viņu rašanās gadā (1902.) iespiests tikai viens — Mazputniņš (Berga baz. kalendārā 1903. gadam). Šie dzejoļi (izņemot divus) vēlāk uzņemti dzejnieces rakstu trešajā sējumā; daŗs rūpīgi pārredīgēts (Mazputniņš, Laivinieks). Dzejoļim Vakarā (Tumsa. Vējš gurdī mākoņus nes) kop. rakstu trešajā sējumā dots virsraksts Aizsaules pils, bet Naktij — Kā milzu putni. Dzeju krājumā nav ievietots vīspirms dzejolis Dvēsele.

Iķ ritos dvēs'le aizsteidzas
Pie Tēva lūgšanā,
No Viņa kājām pieceļas
Kā gulbis šķīstīta.

Bet dienas ciņā asajā,
Kur Zemes bērni mīt —
Tai balto spārnu mirdzumā
Daudz zemes piŗļu krīt.

Ak, nu tā ziedu spoŗumu
Pār viņiem vēlās klāt,

Ar gaužu as'ru plūdumu
Tos šķīstus nomazgāt.

Otrs neiespiestais dzejolis Jūlija vakars
1902. g a d ā pauž skumju vientulības izjūtu:

Pusmēnesnīcas stari lēni list
Pār kluso dabu, vājas ēnas klīst
Un spokaini ap krūmu pud'riem saistās,
Kā liķu drēbēs miežu lauki laistās.

Un pretī mēnesim kā šļūdoņi
Zib garā rindā balti mākoņi,
Iz lankas mitrā klēpja miglas veļas
Un lieliem vāliem ātri augšup ceļas.

Zem viņas aukstās segas slēpjas viss,
Drīz plašais klajums tā kā izmiris;
Kā nāves miegā stindzis klusē mežs,
No viņa saltas vēsmas pretī dveš.

Kā? Vai jau notecējsi pēd'jā diena,
No visas radības es vēl tik viena? —
Es saucu. Klusu viss bez atbalsa,
Grimst skaņa dabas baigā stingumā.
Neviena vairs, kas mani vārdā sauks?! —
Tu tikai, Vientulība, klusais draugs. —

Dzejolis uzrakstīts Pļavniekos, ārkārtīgi drūmā
vasarā, kad tikai uz pašām vasaras beigām nāca sau-
lainas dienas.

Šai burtniecā vēl daži atdzejojumi pēc Heines, Gei-
bela u. c. Ir arī pašas autore vāciski sacerētas dze-
jas. Tās visas apjēma Alpos pavadīto mēnešu atmiņas
atblāzma. Tās ir dziļi izjustas dziesmas: Wiederruf
(februārī 1902.), Trennungsstunde (martā), Im Schwei-

gen (martā), Schneesturm (tāpat), Licht! (augustā).
Stiprākais pārdzivojums ietverts dzejoļos Tren-
nungsstunde un Im Schweigen.

Trennungsstunde.

Die Berge trugen graue Nebelflore,
Und leise dämmernd kam die Nacht ins Tal.
Der Wald tat vor uns auf die dunklen Tore,
Wir schritten da hinein — zum letzten Mal.

So blau umschattet grüssten uns die Tannen,
Bei jeder einz'gen wollt' ich stille stehn,
Zum Bleiben meine Arme um sie spannen — —
Doch immer, immer musst' ich weitergehn.

Wir gingen weiter — ruhig die Gebärde,
Vor Unaussagbarem verstummt der Mund,
Die Stirne bleich, den Blick gesenkt zur Erde.
Ein schier untragbar Weh im Herzensgrund.

Ein letzter Händedruck, ein letztes Trinken —
Aus heissem Aug — dann kam's wie Todeswehn —
An deine Brust wollt' ich — mich rettend — sinken —
Jedoch ich musste — musste weitergehn.

Im Schweigen.

Ach, dürft' ich wieder pochen leis
Wie einst, wie einst an deine Tür,
Sie öffnet sich auf dein Geheiss
Und du reichst beide Hände mir
Im ernsten, heil'gen Schweigen.

Durchs Fenster leuchtet Firnenglut,
Indessen in den Tiefen rauscht

Vergangnen Glückes Leidensflut
Und unsre Seele sinnend lauscht
Im ernsten, heil'gen Schweigen.

Ein letztes Klingen zieht durchs Land,
Auf stillem Pfad nur ich und du —
So wandern wir dann Hand in Hand
Den blauen Dämmer Schatten zu:
Im ernsten, heil'gen Schweigen.

Dabas atbalsis dvēselē ieskanās citā dziesmā:

Schneesturm.

Schneesturm kam aus eis'gen Fernen,
Hat mit grimmigem Behagen,
Nacht und Tag die wilden Flügel
Gellend um mein Haus geschlagen,

Nacht und Tag hat meine Seele
Seine Stimmen aufgefangen,
Über Dämme, über Ufer
Ihre Wogen sind gegangen.

Eingebettet liegt der Himmel
Nun in weichen Wolkenmassen;
Schmaler Gürtel Abendgoldes
Will im letzten Licht verblassen.

Aus den aufgewühlten Tiefen
Hat sich Neues losgerungen:
Frei von Schlacken und befreiend
Ist ein heilig Lied erklungen.

1903. gadā rakstniece darbojas līdz jaunajā nedē-
ļas žurnālā Apskats, ko vada J. Rozēns. Apskatā ie-

spiesti Annas Brigaderes prōzas sacerējumi (sarakstīti pa daļai jau 1902. gadā): īsāki tēlojumi Viņa smejas (Nr. 7), Kad pumpuri briest (Nr. 18) un Dzimtenē (Nr. 22) un garāks — Kristīnes stāsts (pirmiespiedumā: Stāsts par Kristīni, Nr. 28 līdz 34). — Tā paša Rozēna vadītajā Jaunības Draugā 1903. atrodam Annas Brigaderes tēlojumu Ziemas vakars (Nr. 5) par sveša, slima strādnieka miršanu Iļenos, mazās Anneles bērnībā. Ar šo gabalu īsteni sākas tā bērnības tēlojumu virkne, kas vēlāk savērta grāmatās Dievs, Daba, Darbs un Skarbos vējos. Ziemas vakars — tāds virsraksts šim tēlojumam arī grāmatā Vizbuļi, bet atmiņās Dievs, Daba, Darbs viņš saucas Slīperu cirtējs. — 1903. gadā Anna Brigadere uzraksta vēl stāstiņu Pirms pēdējā zvana; to rakstniece nosūta Ligoņu Jēkabam, kas viņu aicinājis strādāt līdz savā literāriskajā almanachā Rīta Skaņas; šī almanacha pirmais sējums parādās 1904. gada sākumā.

Berga bazāra kalendārā 1904. gadam iespiests Annas Brigaderes ievērojamais stāsts Viegļie, kur rakstniece pirmoreiz tuvāk, noteiktāk pieiet klāt savam iemīlētam problēmam: „viegļie“ un „dziljie“ cilvēki, Oriģinālos vilcienos, plastiski notēloti īpaši abi „viegļie“ vīrieši — tēvs un dēls. Šo cilvēku prototipus autore novērojusi savos dzimtenes ļaudīs. Par Viegļajiem Andrievs Niedra izteicas (rakstīdams par 1904. g. Berga baz. kalendāru): „It sevišķi labi rakstniecei izdevies tēlot mežsargu Zaļo: var redzēt, ka Anna Brigadere iem nopietni savu darbu un pūlās savu tehniku vēl vienmēr papildināt.“ (Skat. Austrums 1903., 839. lpp.)

Tai pašā kalendārā sastopama maza Annas Brigaderes ludziņa — „joks vienā cēlienā“ Rītenis, rakstnieces darbu kopojumos neuzņemta. Bagātam latvju pilsonim Zariņam (kas lasa Dūna Zeitungu) ir vienīgā izlutinātā meitiņa Marga un tā pa vari grib tikt pie sava riteņa, t. i. velosipēda, jo draudzenei un citām pazīstamām jau tāds ir, lai gan Marga pati agrāk teikusi, ka nekas nevar būt sievišķībai pretīgāks kā riteņa braukšana. Marga sajūsmā atrod, ka arī tām jaunavām, kas pašas maizi pelna, riteņbraukšana dos visādus labumus. Kad tēvs prasa, kur tādas tos riteņus jems, Marga naīvi atbild: „Nu, iegādāties to var ikkatra — ja tik drusku taupa un gādā pārā kleites mazāk gadā.“ Beidzot tēvs piekāpjas un uzaicina Margu: „Vai neiesim rīt pie Leutnera?“ Ludziņas otrā ainā Marga sašutusi: kopā ar savu kavalieri izbraukdama, redzējusi, ka arī viņas šuvēja brauc uz velosipēda. „Man nav kāre sacensties ar kuŗu katru, kas spēj rīteni aizmaksāt: es vairs nebraukšu!“ — Arī te labi tā laika pilsoņu raksturu zīmējumi: tēvs, kas sākumā ceļ visādas ierunas, bet beigās piekāpjas, vienmēr lepnis uz „savu“ meitu un sajūsmināts par to; meita, kas ātri maina savas iegribas un kaprises; vientiesīgā māte, aklākā meitas lutinātāja.

1903. gadā kritika, cik zināms, pirmoreiz ievēro arī pasaku Mare. K. Dišlers (vēlākais Latv. Universitātes docents) ievieto Rīgas Avīzē savus literāriskos apskatus ar kopīgu nosaukumu Lasītāja domas un piezīmes. Vienā rakstā viņš runā par kritikas maz ievērotiem un saprastiem mūsu literatūras darbiem un piemin arī Annas Brigaderes Mari: „Tā ir dārga pērle, bet par nožēlošanu apslēpta pērle, kas gaida vēl uz

savu gaismā cēlēju“ (Rīg. Av. 1903., Nr. 105). — Zinību Komisijas Vasaras sapulcēs nolasītā referātā Stiprie un vājie tipi latviešu literātūrā K. Dišlers „stipro“ tipu apskatu sāk ar Mares varoni Visvaldu. „Šis stiprais tips zīmēts diezgan miglaini, tomēr interesants un ievēribas cienīgs. Sākumā tiri varētu Visvaldu uzlūkot kā allegoriski attēlotu latvju tautas jauno paaudzi“. Tad referents pārstāsta Visvalda gaitas un beidz: „Un te nu Anna Brigadere aizgrābjoši tēlo otru stipru tipu — sievieti, kas nepārvarāma savā lielā mīlestībā, uzpurēties priekš otra“. „Kāds mērķis viņiem beigās — nav teikts. Bet galvenais: viņiem pietika spēka pēc visām grūtajām pārbaudīšanām un ciešanām vēl uzsākt jaunu dzīvi, — ar to cienījamā rakstniece apliecinājusi savu gaišo uzskatu par latvju tautas spēku un nākamību.“ „Šo dzejisko pasaku varētu tulkot kaut kurā Eiropas valodā, un viņa nekā nezaudētu no savas dzejiskās smaršas.“ (Rīg. Avīze 1903., Nr. 170).

Arī šai 1903. gadā Anna Brigadere piegriezās lirikai — vairāk nekā iepriekšējā gadā. 1903. g. radušies dzejoļi: Debesu zvaigznes (janvārī), dziļu miera jausmu apdvestā vakara dziesmiņa Diena beidzas (februārī), Šausmas (febr.), Svētais slēpums, Spēks, izjustais cikls I r m a s p i e m i ņ a i (manuskriptā: I r m a s B e r g p i e m i ņ a i), Gaidi (aprīlī), Nav nekāds brīnumš (to dzejniece atdzejojusi arī vāciski), Februārī (koprakstos: Sveču mēnesī), Laima, Lauztais ozols (septembrī), Rudens (augustā — kop. rakstos: Tīmekļu stīgas), Sen (jūlijā), Ceļa jūtis (kop. rakstos: Māte), Vientuļa dziesma (kop. rakstos: Tukšas mājas), Nāve, Līdz pusnaktij (augustā; dzejniece atdzejojusi arī vāciski). Visi šie dzejoļi vēlāk uzņemti dzejnieces rakstu

trešajā sējumā, kur dzejolis Debesu zvaigznes pārdēvēts: Zvaigzne.

Iespīesti viņu sarakstišanas gadā (1903.) tikai cikls *Irmaspīemīnai* (Austrums Nr. 12) un dzejolis *Laima* (Berga bazāra kal. 1904. gadam); tāi pašā kalendārā atrodam arī dzejoli *Jaungada sveiciens* (Vai tev no likteņa rokas), kas sarakstīts iepriekšējā (1902. gadā); dzejnieces rakstu 3. sējumā šis dzejolis bez virsraksta ievietots aforismos *Akotī*. — Par *Annas Brigaderes* lirisko talantu sajūsmināts *Andrievs Niedra*, kuŗa rokās atkal nokļuvis *Austrums*. Iebraucis no *Cēsīm Rīgā*, *Niedra* uzaicina dzejnieci strādāt līdz savā žurnālā un iegūst dažus viņas dzejoļus.

Anna Brigadere arī 1903. gadā turpina dzejot vāciski. Tādi ir dzejoli *Wie damals*, *Einsam*, *Kleines Leid*. *Rīta* gavīles dabā un dvēseles atdzimšana spilgti ietveras dzejolī *Bergfahrt*.

Unmerklich bin ich geschritten bergan,
Unter wallenden Nebeln liegt meine Bahn.

Vor mir der Gipfel und hinter ihm loht
Im Flammenkranze das Morgenrot.

Ich sehe mich um: ein blendendes Licht,
Meine Kraft aus Finsternissen bricht.

Siegerin kommt sie aus heissem Streit
In Nacht, Verzweiflung, stummem Leid.

Sie trägt an der Stirn ein blutendes Mal,
Sie kommt mit dem ersten Sonnenstrahl.

Und purpurerglühend und purpurerhellt
Unter Jugendrosen liegt meine Welt.

1903. gadā dzejnieces darbībā tomēr nāk pārtraukums. Uzbrūk grūta slimība, jāpārcieš operācija. Ir rudens. Rakstniece dzīvo Rīgā (pie brāļa un svainenes) un vēseļojas. Novembra sākumā pie viņas atnāk Duburs, kas tai sesonā bija Rīgas Latv. teātra direktors un lūdz rakstnieci uz Ziemassvētkiem pārtulkot kādu bērnu lugu. Rakstniece atteicas, jo vācu salkanie, neīsti naīvie pasaku drāmatizējumi viņai neciešami. Duburs atkārtu lūgumu, uzticēdams rakstniecei izvēli pēc pašas gribas. Pēkšņā iedvesmā Anna Brigadere saka: „Iekam daru darbu, kas man pretīgs, tad tak labāk uzrakstīšu latviešu pasaku.“ Tas nu pa pusei kā solījums. Ziemassvētki vairs nav tālu. Nu jāķeras pie darba.

Deviņās dienās un tikpat daudz naktīs (1903. g. novembrī) rakstniece uzraksta savu pirmo pasaku lugu *Sprīdītis*. Šai darba nedēļā atbrauc Zivertes kdze no Pļavniekiem. Rakstniece lasa viešņai priekšā pirmo tēlojumu. Tā tik izsaucas: „Vai akis, kad tev viss tā tik skaisti izdevies, tad teātrī ar' būs jauki.“ — Autore atdod lugu Duburam. Tad viņai jāaizbrauc uz Maskavu ciemā. Atbrauc tikai uz ģeneralmēģinājumu. Tas liekas bāls. Uz pirmizrādi (Ziemassvētkos) pieņemot Izredzētā neveiksmi, autore iet nospiesta, šaubu pārņemta.

„Un tad — es nekā vairs nepazinu. Kā tas viss sprīkstēja, kūsoja, dzirkstēja! Aktieŗi bija kā jauna gara pilni. Izrāde man likās būt debešķīga. Es brīnījos un apbrīnoju. Kā viņi visi to izprata! Cik latviski viņi bija! Tā bija tā pati gaviļējošā pārgalvība, kas man neaizmirstamās aizrautības dienās diktēja latvisko Sprīdīti. Un publikā tāda ipatnēja šalkoņa no skata uz

skatu, no tēlojuma uz tēlojumu. Mazā paaudze atzina Sprīdīti, piejēma viņu par savu bez ierobežojumiem.“ (Skat. rakstnieces atmiņas: Autoru izsauca! — Teātra Vēstn. 1921./22., Nr. 5). Pēc izrādes rakstnieci izsauca un pasniedz vainagu ar krāšņu zilu lentu — pirmos laurus.

Sprīdīti uzstājas labākie aktieri. Lieliska ir Dace Akmentiņa titula lomā. Skaidrite tēlo Princesi, Berta Rūmniece — Pamāti. Aleksandrs Michelsons ir Milzis, tiešām ģeniāli uztverts dabas spēks, Mierlauks — Sikstulis, Valdšmits — Kēniņš, bet pats režisors Duburs — Nelabais. Vēja māti tēlo P. Rudzītis; pret to ceļ iebildumus kritika: šo lomu vajadzējis dot vīrietim. — Sprīdītim liela piekrišana publikā, nevien pirmajā, bet arī citās izrādēs; visvairāk, protams, publikas gados jaunākajā daļā. „Tai svētku laikā — kur dzirdēja uz ielas runājam divus latviešu zēnus, tur tas bija par Sprīdīti,“ saka rakstniece. Gadījās arī starp „lielajiem cilvēkiem“ tādi, kas netrūka nevienā izrādes atkārtumā.

Kritikā lugu plašāk pārrunā Andrievs Niedra (Austrums 1904., Nr. 4—5). Niedra raksta interesanti, kaut mazliet vienpusīgi teorētizēdams. Vispirms viņš atrod, ka Sprīdītis — īsts bērnu literatūras paraugs. „Es nezinu, vai Anna Brigadere ir kādu reiz bijusi skolotāja. Katrā ziņā sevišķi un sistematiski uz skolotājas amatu sagatavoties sievietēm pie mums vēl nav tā iespējams kā jaunekļiem semināros. Tādēļ jādomā, ka tās būs mūsu rakstnieces dabisks dāvanas, kas viņai darīja iespējamu tā iedzīvoties bērna pasaulē un tā piemēroties viņa saprašanaī un uzņemšanas spējai, kā tas noticis Sprīdīti.“ Kritiķis priecājas, „ka viņa

(t. i. autore) par savu „varoni“ izraudzījusi taisni Sprīdīti; tas aizrāda uz viņas drāmatisko talantu. Viņa sapratusi, ka tikai tas ir drāmatisks, kam skatītājs fantazijā var darboties, cīnīties līdzī. Niedra tomēr atrod, ka neizdevīgi Sprīdīti rādīt kā precinieku; te viņš gan maldās, domādams, ka dzejnieces Sprīdītis ir tas pats tautas pasaku Īkšķītis. Niedra sadala latviešu pasaku varoņus trijos tipos: stiprie, atjautīgie, labsirdīgie. Kritiķis atrod Sprīdīša tēlā visu šo tipu elementus un to rakstniecei it kā pārmet, jo pēc viņa domām vienā varonī tie visi trīs nebūtu apvienojami.

Šur tur dzirdamas arī atsauksmes, ka Sprīdītis esot vienkāršs pasakas drāmatizējums, ka pati šī pasaka neesot tīri latviska. Šādas aplamības piespiež rakstnieci nākt laikrakstos ar paskaidrojumu (skat. Baltijas Vēstn. 1904., Nr. 19):

„Sprīdītis nav ne vācu Däumlingam, ne krievu Мальчик с пальчик ne brālis, ne brālēns. Ne arī kāds sastādījums no latviešu pasakām. Sprīdītis ir latviešu zēns un brīvas fantazijas auglis. Uz oriģinālmanuskripta stāv: Sprīdītis, pasaka pēc mūsu tautas pasaku motīviem. Un pasaku motīvi ir: Vecais vīriņš, velns ar ķēniņa meitām, svilpīte, sprunguliņš. No tautas gara mantu vāceles Sprīdītis aizjēmieš tikai pats savu vārdu, trīs mīklas un pāra tautas dziesmu.“

1904. gadā iespiesti šādi Annas Brigaderes prōzas darbi: nelielais tēlojums *Garām ejot* (Apskats Nr. 4), sarakstīts jau iepriekšējā gadā, un stāsts par vienkāršas mātes vienkāršu, aklu mīlestību uz palaidni dēlu, *Kārkļene* (Berga bazāra kalendārā 1905. gadam). 1904. gadā mirst šī kalendāra vadītājs Zāmelis Gustavs. Kalendārs nāk citās rokās, bet Anna Briga-

dere vairs viņā neraksta. Vēl pēc 1905. gada kalendārs iznāk pāris gadus, tad apstājas.

1904. gada otrā pusē Anna Brigadere pabeidz tulkot Austrumam Vilhelma Raabes romānu Bada mācītājs (Der Hungerpastor); pirmo romāna pusi jau tulkoja pats Niedra. Viņš rakstnieces tulkojumā daudz groza un īsina. Izceļas domu starpības un Anna Brigadere Austrumā vairs nedarbojas.

Uz 1904. gada Ziemassvētkiem J. Brigaders izdod Sprīdīti grāmatā; tā nu ir rakstnieces trešā grāmata. Rozentāls viņai uzzīmējis skaistu vāku: Sprīdītis, lāpstu pār plecu, ienācis mežā un skatās augstā eglē, no kuņas pasaku putns viņam ko sauc pretī. — Arī grāmatā Sprīdītis guvis daudz draugu. Kopotos rakstos līdz šim vēl neuzņemts, viņš atsevišķā izdevumā piedzīvojis līdz 1931. gadam jau sešus iespiedumus.

Maz rakstījusi prōzā, Anna Brigadere 1904. gadā ļo dzīvāk radoša lirikā. Viņa uzraksta dzejoļus: Iemītas pēdas (rakstu trešajā sējumā: Pēdas sniegā), Cerība, Ceļmalā (rakstu 3. sējumā: Bārenīte, — pārstrādāts no vāciski rakstītā Am Wege), Vai redzējāt? (visi šie dzejoļi janvārī), Simfōnija, Trijskaņa (aprīli), Ja gribi uz gaismas vārtiem iet (rakstu 3. sēj. ievietots aforismos), No sapņa (aprīli), Senā rēta (maijā), Koncertā (jūlijā), Mirdz debess logos, Tu nāksi reiz, Viss tavš, Nakts un rīts (augustā), dzejnieces ticības applicības dziesma B i e d r i e m, Rudenī (I. Jau saule aiz apvāršņa laidās, II. Es zinu vēsti par pavasari), Iz tālā sila, Mirdz augstie torņi (visi šie dzejoļi — decembrī). Bez tam šai gadā radušies dzejoļi Tavs spēka avots un Kad sen jau kāda zvaigzne izdzisusi (pēdējais ievietots 3. sējumā aforismos Akoti).

Visi šie dzejoļi vēlāk ievietoti dzejnieces rakstu trešajā sējumā. Ārpus tā palikuši: satiriski noskaņotie Kritiķiem un Brīnums! un dabas dzejolis Jūrmalas silā; tos dzejniece nav devusi iespēšanai kā formā negatavus. Vāciski rakstīto dzejoļu 1904. gadā nav daudz: Wie eine Blume, Sturmlied, vēl pāris isāku. Dzejoli Sturmlied autore tūlīņ pārdzejojusi latviski: Mirdz augstie torņi.

Mirdz augstie torņi, mākoņi
Gaišzilām joslām plāisā,
Plūst brīvi pasauls skatieni,
Zūd migla vētras gaisā.

Griez, vētra, pasaul's riteni,
Lai sabrūk miglas sienas!
Griez, vētra, pasaul's riteni,
Met augšup saules dienas!

Vāciskais pirmdzejolis skan:

Sturmlied.

Aus Wolkenfetzen blaues Licht,
Dunstfrei die hohen Türme!
Frei wird das Weltenangesicht,
Es rasen wieder Stürme!

Sturm, greif hinein ins Rad der Welt,
Lass krachen seine Speichen,
Sturm, greif hinein ins Rad der Welt,
Auf dass die Nebel weichen!

Dzejolis uzrakstīts aukainā marta rītā.

Iespiesti 1904. gadā šādi dzejoļi: Austrumā
Andrievs Niedra ievietojis: 1902. gadā sarakstītos

Bērnības dienas (Nr. 3), Vakarā (vēlāk: Aizsaules pils — Nr. 3), Nakts (vēlāk: Kā milzu putni — Nr. 5); 1903. g. rakstītos Diena beidzas (Nr. 2), Lauztais ozols (Nr. 3), Svētais slēpums (Austrumā: Pavasara priekšvakarā — Nr. 3), Nav nekāds brīnums (Nr. 4). — Jaunajā, J. Veismaņa vadītajā žurnālā Vērotājs iespiesti: 1903. gadā rakstītie Gaidi un Rudens (vēlāk Tīnekļustīgas — abi Nr. 12); 1904. g. rakstītie Vair redzējāt? un Iemītas pēdas (vēlāk Pēdas sniegā — abi Nr. 6). — Līgotņu Jēkaba rediģētā almanachā Rīta Skaņas II., kas iznāca gada beigās, atrodami: 1903. g. rakstītie Līdz pusnaktij, Vientuļa dziesma (vēlāk: Tukšas mājas), Sveču mēnesī, Nāve, kā arī 1904. gada mazās dziesmiņas Tavš spēka avots un Kad sen jau kāda zvaigzne izdzisusi.

Tai pašā gadā Annas Brigaderes dzeju labvēlīgi novērtē arī latvju kritika. Atis Ķeniņš Vērotājā Nr. 6 sniedz rakstu Brigaderu Annas dzejoļi, kas vispār pirmais daudzmaž plašākais dzejnieces darbu (gan tikai lirisko) aplūkojums. Kritiķis saka par dzejnieci: „Brigaderu Annas liriskajos pantos neskan vairs „tikai literātūra“, bet gluži īpatnēja dzeja.“ Par ciklu Irmas piemiņai: „Kaut gan līdz šim mūsu dzejas antoloģijām gluži sveša, Brigaderu Anna ar dažiem no šiem astoņiem dzejoļiem stājas mūsu vislabāko liriku rindā. Ne jausmas tajos nav no mākslojuma un tomēr viņu forma ir tik izsmalcināti moderna, vārdu un ritma sakopojumi plastiski un īpatnēji un visi tik pilni smaršas, kā visgleznākie ziedi.“ Kritiķim Annas Brigaderes dzejoļi liekas būt raksturīgākais un īpatnākais, ko viņa

līdz tam rakstijusi. Tālāk Ķeniņš pārrunā dzejnieces sāpju un vientulības dzejoļus. Bet viņš pareizi saredz, ka nāve un vientulība nav Annas Brigaderes dzejas gala izskaņa, beigu akords. „Bet — cauri visām šīm vientulības, tumsas, lauztu ozolu un nāves dziesmām laužas dzejnieces neaprokāmā ticība gaišai izredzei, rietošas saules rītdienas solījumam.“ Tālāk: „Kā uz svētu noslēpumu dzejniece skatās uz laimi un nelaimi, mīlestību un nāvi. Un ko viņas prāts nevar sasniegt, to viņai ticībā gribētos saredzēt. Mirt visai smagajai Likteņa tumsai. Viņa tic rīta dienai. Un kapa malā stāvēdama viņa nokrata izmisumu.“ Tad viņš citē Irmas piemiņas cikla pēdējo dziesmu (Ne kapos) un nobeidz savu apskatu: „Tā ir plaša, dziļa dzīves filozofija, plašāka un dziļāka kā noslēpumainā bezgalības dzelme. Tā ietver sevī ikkatru mūžu, tā piešķir nozīmi tā mūsu gavilēm, kā mūsu nopūtām. Un tāda dzeja mūsu dzīvē tikpat vajadzīga, kā priekšzīmīgi spēcīgā darba dziesma. Kad pēc mūsu aprīļa dienām nāks līksmākas, pastāvīgākas ziedoņa dienas, tad šie skumjie akordi lies pār spilgti gaišo rīta meldiju savu noslēpumaino nakts svaigumu. Pazust nepazūd nekas.“

Pat Rīta Skaņu otrā sējumā iespiestiem dzejoļiem izteicas A. Niedra (Skat. Austrums 1905., 151. lpp.): „Augstu vietu mūsu lirikā ieņem arī Anna Brigadere, kaut gan viņas dzeja nav gluži tik konkrēta kā Plūdoņa. Visai daudz vēl viņa nav lirikā laidusi klajā, bet ko viņa dod, tas ir dziļš un īsts, gandrīz viss gan vieglā resignācijas plīvurā tērpts. Bet arī viņa prot grūto mācību: neizteikt visu uzreiz, bet ļaut tikai ieskatīties mazu drusku savā dvēselē kā dziļā akā, kur

dibenā debess un balti mākoņi uz visām pusēm nezin cik tāli. Moerickes lirikai es viņu gribētu pielīdzināt.“

Visā šai laikā (gadusimteņu maiņā) Anna Brigadere daudz lasījusi un sevī veidojusi spriedumus par lasīto. Vispirms klasiķi, Šekspīru dzejniece atzīst kā, varbūt, lielāko cilvēku pazinēju starp pasaules rakstniekiem; bet viņš — kā dzejniece domā — bijis arī īsts „publikas rakstnieks“, ko norāda viņa pastipriejoki, visi viņa klauni, nerri — kā A. Brigadere saka, „Šekspīra pašpuikas“. Varenākās Šekspīra lugas tās, kur klaunu darbošanās mazāk traucē (Hamlets, Makbets, Otello). — Kad jauno dienu sajūsma par Šilleru izkvēlojusi, ziņa vietā stājas Ģēte. No Fausta pirmās daļas dzejniece allaž smēlusi un guvusi daudz, kā no bagātību avota; šīs traģēdijas otro daļu viņa turpretī vēl līdz šim laikam nav varējusi izlasīt līdz beigām.

Dažādi iespaidi arī no rakstniekiem, kuŗu slava ap gadusimteņu maiņu visstiprākā. Vienmēr Annu Brigaderi sevišķi saistījuši ziemeļnieki. No tiem atkal vistuvākie Bjernsons un Ibsens. Bjernsons sirdij mīlāks, šķiet pat īstāks dzejnieks nekā vietām pasausais Ibsens, bet šis pēdējais atkal jāapbrīno kā drāmatīķis, kā drāmatiska darba celtnieks un veidotājs. Dzejniece domā, ka Ibsenam vispareizākā drāmas architektūra; tādas nav nevienam, pat Šekspīram ne. Ibsena lugās nekas nenovirzās uz blakus lietām. — Strindbergs arī jāapbrīno kā liels mākslinieks, bet neciešams viņa naids pret sievieti, Strindbergs šķautnains, nevienāds. Pirmo Strindberga darbu dzejniece lasījusi Komtesi Jūliju un tūliņ iesviedusi krāsni, kas pašlaik kurējusies; pret diāloga un uzbūves meistarību dzejniece tomēr jutusi cienību. Strindbergs reizēm licies kā Madonnas meklē-

tājs, kas savu ideālu citur nemēģina atrast kā bordeli un, tur neatradis, izmisumā grib vai pasauli sagāzt. Simpatiskāki Strindberga beidzamie darbi, reliģisku nojautu apjēmtie. — Zelma Lagerlōfa dzejniecei mīla, bet ne visos darbos. — Dzijā mīlestībā Anna Brigadere daudzina dāni Hermani Bangu, smalko, sirsniņo, lielo cilvēku dvēseles pazinēju. — Franči mūsu dzejnieci senāk nav sevišķi pievilkuši. Viņai bijis nepieņemams franču rakstnieku vienpusīgais seksuālisma at-risinājums. Mopasans gan jāapbrīno kā meistars īsa-jos stāstiņos. Zolā nemaz netik; ar Tolstoju, piemēram, ne salīdzināt. Materlinks interesējis kā īpatna parā-dība; lielās vienkāršības dēļ viņš zināmā mērā tuvāks nekā citi senākie franču rakstnieki. Anglis Uailds in-teresants ar asprātībām komēdijās, diezgan stiprs iespaids sajēmts arī no Doriāna Greja; dziļāk aizraut tomēr Uailds nav spējis. — Tolstojs saista kā māks-linieks, kā morāles filozofs — nē. Dzejniece atrod, ka ar lieliem mākslas darbiem dažreiz mēdz būt tā: viss ģenijs izpaužas pirmajā daļā, otram atstādams vi-sai maz. Tā tas ar Faustu, tā arī ar Tolstoja Annu Karēninu, kuŗas pirmais sējums bijis viena no mīlā-kām grāmatām dzejniecei; otrais turpretī vairs nē. — Dostojevskā Miroņu nams dzejnieci aizrāvis tā, ka viņa grāmatu nav varējusi izlaist no rokām, kamēr izlasījusi līdz galam; bet tēlotā dzīves drausma atstā-jusi tādu iespaidu, ka rakstniece vēlāk vairs nav va-rējusi neko lasīt no šī autora. — Ļoti tuvas bijušas Nīčšes reliģiskās ilgas pēc pārcilvēka. Nīčše izaudzis no vācu mietpilsoņu sabiedrības, kuŗas šaurību viņš sajutis. Nīčše — askētisks pravietis, lepns vientulis. Vācu mietpilsoņības šaurumu sajutis arī Nīčšes draugs

un vēlākais ienaidnieks Richards Vagners. Arī viņa būtība, tāpat kā Nicšem — patosā. Vagnera reliģiskums tomēr dzejnieci dziļi aizkustinājis, īpaši šī mākslinieka atpestīšanas ideja; šī aizgrābtība ietverta arī Vaidas izjūtās, klausoties Tanheizeru (Kvēlošā lokā). Svētāks dzejnieci tomēr Bethovens, kas, aptverdams savā mūzikā visu kosmosu, ir tik harmonisks. — Nicše un Vagners — tie abi dzejnieci šķiet kā divas milzīgas rokas, izstieptas kādam jaunam ilgojamam laikmetam pretī. Tie abi ir ģeniji, bet vācu ekspresionisti, ko dzejniece lasa pēc kara, viņai liekas tikai kā Vagnera un Nicšes spēka nožēlojamas drumstalas.

Mūsu pašu rakstniecībā Annai Brigaderei šai laikā cienījamākie kļuvuši Blaumanis un Poruks. Poruks tomēr bieži vien viņai šķitis tuvāks, dvēselei ciešāk rada nekā Blaumaanis.

Visos šajos gados dzejniece intensīvi sarakstās ar savu Šveicē dzīvojošo draugu Dr. Langmeseru; vienmēr šī domu izmaiņa sniedz daudzus dzīvus ierosinājumus. — Rodas arī jaunas pazīšanās ar latviešu māksliniekiem. Bieži dzejnieci, viņas brāli un svaineni apciemo slavenais gleznotājs Janis Rozentāls. Viņš, īsts un dziļš nacionālists būdams, piespiests diezgan daudz grozīties cittautiešu sabiedrībā, jo tie spēj viņu vairāk pabalstīt materiāli nekā latvieši. Ticis latviešu vidū, mākslinieks kā atplaukst un pavada pie Brigaderiem daudzas skaistas stundas.

Dzejniece šai laikā dzīvo kā agrāk pie brāļa un svainenes, vasaras pavadīdama lielāko tiesu Pļavniekos.

IV. 1905. gada revolūcija. Pēcrevolūcijas gadi.

Jau 1904. gadā Annu Brigaderi ievēlēja par aturības biedrības Auseklis dāmu komitejas priekšnieci. Ausekļa vadība lielāko tiesu atradās Dienas Lapas aprindām tuvu ļaužu rokās. Bet biedrībā pašā bija arī diezgan stipra opozīcija, īpaši dāmu komitejā. Vienā no šīs komitejas vakariem Anna Brigadere rakstiski uzaicina jauno, slaveno dzejnieku Kārlī Skalbi kaut ko nolasīt. Skalbe nolasa savu nesenu kā iznākušo, maļu malās daudzīnāto pasaku Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties. Tas ir pret pavasara pusi 1905. gadā. Rakstniece par to pastāsta: „Tovakar nu tik pirmo reizi dabūju redzēt Skalbi. Sēdēja man pretī, tālu no pieres atbīdījis apaļo cepuri, kas atsedza deniņus ar biežajiem, pagari cirptajiem matiem, garu glītu šalli pār kamiesi pārsviedis, pelēku vadmalas mēteli priekšā vaļā...“ „Jauns dzejnieks, tieši kā no debesīm nokritis, pilns dvēseles kvēlojuma, apgarotības, spēka, jauneklīgas drosmes. Pacilāts tāds, itkā uz pirkstgaliem staigātu. Un pacilātība ap viņu. Visas acis tam piegrieztas.“ (Skat. Kārlis Skalbe, svētku raksti, 1929., 31 lpp.).

Apmēram ap to pašu laiku Anna Brigadere uzraksta citam Ausekļa biedreņu komitejas vakaram viencēliena joku ludziņu Č a u k s t e n e s. Te notiek tāpat kā ar Sprīdīti: rakstniecei atnes veselu čupu mazu

ludziņu, lai viņa kādu no tām izvēlētos un tulkotu, bet viņai neviena no tām nav pieņemama. Rakstniece stundas laikā uzraksta Čaukstenes; prototipi jau viņai visi zināmi dzīvē. Ludziņu nospēlē dāmu komitejas biedrenes Olava skolas zālē. — Nemieriem augot rakstniece savu darbību Auseklī pārtrauc.

1905. gadā Anna Brigadere laiž klajā ļoti maz literārisku darbu. Prōzā parādās tikai viens gabaliņš: viegli skumīgais stāstiņš par lauku ļaužu sīkajām ķildām un stūrgalvīgo nesaticību — Šķēres (Vērotājā Nr. 5). Turpat Vērotājā iespiesti arī daži iepriekšējā gadā sarakstītie dzejoļi: Trijskaņa (Nr. 2), Simfōnija (Nr. 4), Mirdz augstie torņi (Nr. 5; tur dzejolis nosaukts Vētras dziesma). — 1905. gadā dzejniece saraksta šādus dzejoļus: E s e j u p a v ē l o v a k a r u (martā), K a d v e c ā s s a i t e s r ī s t (aprīlī), P ā r n ā k o t, J a s a v u v a l s t i l i d z s e v n e s i p a t s (maijā), L a i k a j ū t ī s (jūnijā), B i j l a i k s, A t r a i d i j u m s (septembrī; pirmais nosaukums N e š i s, n e t a s), V a s a r a s r i e t s (septembrī), I l g a s, L ā s t s (pirmais dzejnieces sonets), K a s a n d r a. Visi šie dzejoļi vēlāk atraduši vietu Annas Brigaderes rakstu trešajā sējumā. Tikai satiriskās vārsmas Tiem pārāk daudz (par iedomīgiem aktieriem) autore šai sējumā nav uzjēmusi.

Gada sākumā Arveds Bergs, kas pārjēmis savās rokās Baltijas Vēstneša faktisko vadību, uzaicina dzejnieci rakstīt šai avīzē teātra kritikas. Tad nu 1905. gada pirmajā pusē Anna Brigadere Baltijas Vēstnesī pārsprīž gan Latviešu Biedrības („vecā“), gan Latv. Sabiedrības („jaunā“) teātra izrādes; kā pirmo viņa

recenzē Naidjonova lugas Vaņušina bērni izrādi; šis recenzijas iespiestas bez paraksta. Atzīmējamās no viņām par Aspazijas Sidraba šķidrauta (Nr. 19) un Blaumaņa Uguni (Nr. 71—72) pirmizrādēm, Aspazijas drāmu dzejniece plašāk neiztirzā, tikai atstāta saturu. Par izrādi dots bargs spriedums: „Izrāde gāja tik dārdošiem, žvadzošiem soļiem pār skatuvi, ka Aspazijas krāšņā lirika, arī šī viņas jaunā dzejojuma lielākais dārgums, noslēpās kā vētras laikā izbiedēts putniņš meža biežoknī.“ — Recenzija par Uguni zīmīga tai ziņā, ka te dzejniece vēlas, lai Blaumanis savā drāmā būtu tā rīkojies, kā viņa to dara savos darbos: „vieglo“ vīrieti (šeit: Edgaru) un viņa pretekli „dziļo“ vīrieti (šeit: Akmentiņu) rādīt vienādā spilgtumā: „Kā Edgara pretstādījumam viņam (t. i. Akmentiņam) bija tiesības uz trešo vietu drāmā. Vairāk rādīt savu krietnību, nekā ļaut par to runāt, padziļināt Kristīnes cīņu, nostādīdams viņas ceļā tāpat kā Edgars — visu sevi pašu kā cilvēku.“ — Gada otrā pusē dzejniece Baltijas Vēstnesī par teātri vairs neraksta. Viņas vietā nāk Duburs. — Te vēl pieminams, ka 1905. gadā dzejniece pārtulko R. L. teātrim Guckova drāmu Uriēls Akosta.

Vasarā, jūrmalā, Anna Brigadere pirmo reiz tuvāk iepazīstas ar Aspaziju un Raini, apmeklēdama viņus arī dzejnieku pāra vasarnīcā Mellužos. No tās reizes viņai atmiņā īpaši Raiņa gaiši laipnais tēls.

Brīvības kustība aug. Dziļi viņā iegājis viens no dzejnieces tuvinajiem radiem — Jauno Lozbergu („Atmatas“) saimnieka („tēvoča Krista“) vienīgais dēls Janis Brigaders. Viņš darbojas vietējā nele-

galā s.-d. pulciņā. Raksta arī Dienas Lapā (tulkojumi u. c. sīkāki gabali), parakstīdamies kā Tērvetietis. Jau 1903. un 1904. gada vasarā viņš apciemojis Annu Brigaderi — „kā pilns pavasara tvaiku“. Viņš atved dzejnieci Veidenbauma aizliegtos dzejoļus, mēģina viņu iejūsmināt par Veidenbaumu, mēģina pierunāt dzejnieci rakstīt kaut ko revolūcijas kustībai. Bet Veidenbauma gars dzejnieci šķiet pavisam svešs. Un rakstīt viņa var tikai par to, kas viņu pilnīgi pārjēmis, par to, kam visa viņas dvēsele dzīvo līdz.

1905. g. vasaras otrā pusē dzejniece sāk rakstīt drāmu *Vētras ziedi* (vēlākā Ausmā). Uz rakstīšanu ierosina briestošās revolūcijas notikumi. „Jūlija beigās sajēmu no kāda jaunekļa no laukiem (t. i. no Jaņa Brigadera) kartīti, kurā bija rakstīts: „Pie mums iet diezgan raibi un ies vēl raibāki.“ Mani pārjēma liela gaišredzība un es Ausmas pirmos 4 cēlienus uzrakstīju ļoti ātri. No šī jaunekļa nāca ierosinājums. Viņš bija dziļš un dedza savā pārliecībā. Viņā ietelp lugas trīs galvenās personas: Roberts, Pauls, Jēkabs“ (skat. Teātra Vētnesis 1921./22., Nr. 5). — Ausmas piektais cēliens rodas tikai nākošā (1906.) gadā. Par to vēlāk.

Rudenī iebrauc Rīgā, lai iestātos politehnikas tirdzniecības zinātņu nodaļā, Jānis Rapa, dzejniece tuvs radnieks, Kalnamuižas Ķīpu samnieka dēls. Rapa ir cilvēks, kam liela nozīme Annas Brigaderes dzīvē. Viņš viens no dzejniecei sirsnīgākiem, dziļākjiem cienītājiem un vēlākos gados, stāvēdams akciju sabiedrības Valters un Rapa priekšgalā, rakstniecei ievērojamākais atbalstītājs un literāriskās gaitas sekmetājs, jo izdevis ap 60 dzejniecei grāmatu. Rapa

allaž interesējies par grāmatām un rakstniecību un, gadu no gada vākdams, sakrājis plašu privātbibliotēku. Korporācijā Talavija viņš bijis Magister literarum (literārisko sapulču vadītājs). Jaunais students gan iestājas politechnikā, bet darboties neko nepagūst, jo pieaugošo nemieru dēļ politechniku drīz slēdz uz veselu gadu. J. Rapa tomēr paliek Rīgā un apmeklē arī dažu labu revolūcionāru sapulci, vairāk gan kā vērotājs, jo rāmais, nosvērtais raksturs viņam neļauj iekvēloties aklā sajūsmā; arī uz laukiem viņš sabiedriskā dzīvē maz piedalījies, darbodamies vairāk ap savām grāmatām un dārzā ap bitēm. Pēc studijām J. Rapa jo rosīgi darbojies Rīgas sabiedriskā dzīvē.

Oktobrī revolūcijas viņi sāk sist augstāk. Šai laikā revolūcija rakstniecei šķiet kas brīnišķīgs, viņa izjūt tās varenību — īpaši, kad sākas pirmie atklātie, lielie mītiņi. Tad trīs dienas ielās citu neko nedzird, kā tikai soļu kladzienus: tur iet tie, kas dodas uz mītiņiem. Arī rakstniece apmeklē sapulces. Šai laikā sapulcē paceļas arī balsis, kas sauc uz Latvijas neatkarību: vienā vakarā Dr. M. Valters garā runā pauž brīvās Latvijas ideju un daži sociāldemokrāti viņam oponenti. Vienā oktobra rītā no laukiem ieBrauc Rūdolfis Blaumanis, kas nu biežāk ciemojas Brigaderu ģimenē. Viņš sajūsmināts un dziļā ticībā atkāto: nu nāks citi laiki, nu reiz nāks citi laiki!

Revolūcijas dienās rakstīt lāgā nav iespējams. Sajūsmas vietā reizēm rodas šaubas. Kad pašā nemieru straujuma revolūcionāri izlaiž fantastiskas baumas par „melno sotņu“, kas īpaši uz laukiem rada pāniku, rakstniece nodomā: ja vadoņi jau sāk tautu piesaistīt revolūcijai ar bubuļa rādīšanu, tad revolūcijai

beigas! — Bet drīz vien sākas šausmu dienas visā nopietnībā: nāk ne fantastiskā melnā sotņa, bet reālā cara valdības sūtītā soda ekspedīcija. Nāk un sāk postīt un slepkavot.

1905. gads šķiras un 1906. atnāk baismā. Iebrauc atkal Blaumanis, bet nu ne vairs brīvības prieka pilns; viņš jau laukos redzējis soda ekspedīciju šausmas un īpaši viens iespaids viņu satricinājis: garām braucot, kādās mājās, pie žagaru kaudzes viņš redzējis četrus nošautus, starp tiem zēnu, gadu 12 vecu. Soda ekspedīcija slepkavo pat bērnus! — Arī Rīgai pienāk šausmu dienas — īpaši, kad gaida briesmīgo Orlovu. Tomēr visdziļāk dzejnieci satriciec notikumi uz laukiem, dzimtenē. Kad tur sāk „strādāt“ Dobeles pristavs Šablovskis, diezgan daudz cilvēkiem jāzaudē gan dzīvība, gan manta. Gandrīz visi Kalnamuižā sodītie — Annas Brigaderes radi. Soda ekspedīcija nošauj Jāņa Rapas tēvoci. Otram viņa tēvocim — Ruņģu saimniekam, pagasta vecākajam, Ansim Rapam, nodedzina mājas, lai gan A. Rapa nebija atdevis jaunajai rīcības komitejai pagasta atslēgas. Varbūt viņš būtu pat nošauts, bet, soda ekspedīcijai ierodoties Ruņģos, nebijis mājā; tad nu A. Rapu tikai šausmīgi aplaupījuši (otrā dienā pie kroga ekspedīcijas zaldāti pārdevuši viņam nolaupītās mantas) un nodedzinājuši mājas. Lapsiņu saimnieku Mauriņu (viņš apprecējis kādu Brigaderi) nošauj un nodedzina viņa mājas. Ir arī vēl citi upuri bez šiem, te minētiem.

Soda ekspedīcijai kā viens no pirmiem par upuri krit arī dedzīgais dzejnieces radnieks Jānis Brigaders. Viņu nogalina jau decembrī. Arī viņa nāvē vainīgs Šablovskis. Pēterpilī 1906. g. izdots žurnāls R ū ķ i

Tervetes pilskalns (pie Sprīdīšu robežām).

Līgotāji Sprīdīšos.

(savā 1. burtnīcā) sniedz par Brigaderu un viņa nāvi šādas ziņas: „Brigaders, Kalnamuižas (Dobeles apr.) Lozbergu saimnieka dēls, visu savu jaunību cītīgi nodarbojās ar pašizglītību. Sākumā strādāja vairākos progresīvos laikrakstos kā ziņotājs, tulkotājs etc. Pēdējā laikā pastāvīgi strādāja Dienas Lapā un rakstīja vairāk par sabiedriskiem jautājumiem. Vairākus gadus bija vietējās s.-d. organizācijas biedris. Brigaderu nogalināja uz Jelgavas-Dobeles lielceļa 1905. g. decembrī, kur to, uz pilsētu braucot, izrāva no ratiem, nolamāja par intelligentu, paveda no lielceļa pāri grāvim un iešāva vairākas lodes pierē. Brigaders bija 25 gadi vecs. Mūžīgu atmiņu!“ Vecajam J. Brigadera tēvam aizliedz pašam apbedīt dēlu un rīkot tam bēres; dziļā naktī tēvs tomēr uzdrošinās slepeni atvest mājās dēla līķi un vēlāk aprakt kapsētā. Šo traģisko notikumu Anna Brigadere apdziedājusi izjustajā, sāpju un cerības piesātinātajā poēmā *Divi ceļinieki*, pirmajā darbā, kas radīts 1906. gadā.

Gada pirmajā pusē rakstniece maz var strādāt, jo darba gribu nomāc laika šausmas. Dr. Langnessers viņai raksta no Šveices pa pusei jokā, pa pusei nopietnībā, jautādams un bažīdamies, vai vēstule vēl dzejnieci aizsniegšot, vai dzejniece neesot aizdzīta Sibīrijā, jo tur jau visus latviešus laikam cara valdība sūtīšot. — 1906. gada februārī Rīgas Latv. teātrī pirmoreiz izrāda Annas Brigaderes daudz agrāk sarakstīto drāmu *Ceļa jūtis*, jo cenzūra beidzot to atļāvusi izrādēm. No tēlotājiem izceļas Dace Akmentiņa kā Ievīņa un Al. Michelsons kā vecais Vāls. Kritika lugu saņem ne visai atzinīgi, bet luga tomēr iegūst zināmu piekrišanu, kas būtu lielāka, ja laika šausmas neslā-

pētu interesi uz mākslu. Blaumanis rakstniecei praviēto, ka Ceļa jūtīs publikai nepatīkšot, jo tur neesot neviena simpātiska rakstura un grib pat pierunāt autori, lugu pavisam nelikt repertuārā. Bet pēc pirmizrādes Blaumanis ir pirmais, kas autorei sirsnīgi vēl laimes, jo uz skatuves tipi iznākuši īsti un dzīvības pilni.

1906. gada februārī sāk kārtīgi iznākt jauns, liels dienas laikraksts *Latvija*, kuŗa izdevējos ir arī Jānis Brigaders, rakstnieces brālis. Redakcijā tuvs darbinieks ir Rūdofls Blaumanis, kas vada nevien literārisko pielikumu, bet drīz paraksta avīzi arī kā atbildīgais redaktors. Arī Anna Brigadere dod savus darbus jaunajam laikrakstam un viņa plašajam sestdienas pielikumam. 1906. gadā Latvijā iespiesti šādi Annas Brigaderes dzejoļi: pašā avīzē — poēma *Divi ceļinieki* (Nr. 2) un *Vasaras riets* (Nr. 237); literāriskajā pielikumā: *Ledaina tumsa* (Nr. 2); *Kassandra* (Nr. 4); *Augšāmcelšanās ausrīsmā* (9); *Laika jūtīs* (14); *Bārenīte* (17); *Ilgas* (20); *Sen* (21); *Nakts un rīts* (31); *No sapņa* (37); *Rudens* (38); *Refleksija* (39); *Ceļinieks* (pirmais nosaukums *Tumsā* — 41); *Svētā nakts Alpos* (43). Visi šie dzejoļi vēlāk uzņemti dzejnieces rakstu trešajā sējumā. Bez tam Latvijas lit. p. 1906. iespiests J. Kenera dzejolis *Senās skaņas Annas Brigaderes atdzejojumā* (Nr. 1). Latvijas lit. pielikumā 1906. (Nr. 4) ir arī kāda dzejnieces miniatūra prōzā *Miroņa ceļš*, ko Anna Brigadere nav uzjēmusi nevienā no līdzšinējām savām grāmatām. Arī te dzejniecei raksturīgais savienojums:

pavasaris, sāpes un jaunas cerības jausma. Lieldienas pēdējā diena. Agrs pavasaris. Aizved mironi — sievieti, kurai paliek vīrs un maza meitene. Mazā grib līdz uz kapsētu, bet sāpju pārņemtais tēvs viņu nespēj jemt. Tad paveca sieviete pieved bērnu, kur svešs puika caur sētu noskatās bērnu gājienā; dūrē puika tura lelli „aiz vienas, tikai vēl veselās rokas.“ Pavecā sieviete prasa puikam: „Vai tu dosi māsiņai mantiņu? Viņai vairs nav mātes“. Puika ilgi skatās uz mazo meiteni. Tad ātri izsviež lelli caur sētas spraugu un pats aizbēg „it kā tam uguns uz papēžiem“. Mazā priecīga skūpstā un glauda savu balvu, bet miroņa rati kustās uz priekšu. Skicīte nobeidzas: „Es skatos viņiem pakal un man ir tā, it kā ceļš asā likumā vairs nenogrieztos pie pavasara parka, it kā man būtu atklāta visa snaudošā, noslēpumainā dzīvība un it kā miroņa ceļš tecētu taisni tur iekšā.“

1906. g. Anna Brigadere piedalās arī Blaumaņa vadītā literāriskā pielikuma satiriskajā nodaļā Skaidiena, parakstīdamās kā *Mežmeita*. Pašā pirmajā lit. pielikuma Skaidienā (1906., Nr. 1) ir *Mežmeitas dzejolis Illegāls*. Te atskan no 1905. g. mītiņu dienām. Dzejnieces simpatijas gan daudzā ziņā bija brīvības cīnītāju pusē, bet viņas dziļajai reliģiozitātei nepieņemama revolūcionāru Kristus noliegšana. Reizēm tie, kas visskaļāk par brīvību blāuj, paši visniknāk māc to, kas viņiem šķiet pretrunīgs viņu domām. Tā nu šis māktais savukārt top illegāls; spilgti to redzam zināmā valstī pēdējos gados. — Savā dzejolī dzejniece tēlo vīru, kas vēlu vakarā atgriežas no mī-

tiņa, kur „izraidīts“ Kristus. Namu ēnā šis mītiņa klausītājs sastop pašu Kristu:

Pret ielu ugunīm viņš pagriežas
Un viņa skats — pārš melnu, dziļu aku,
Kur pusnakts debess klusi spulgojas.
Ap kaklu lokās slaidas matu cirtas
Un piere rīta vizmām izlieta,
Un elpas smarša — Palestīnas mirtas

Un roku krāšņums — alabastera.

Vīrs, kas redzējis Kristu, apskatās, jo viņam bail, ka kāds paziņa neredz, ka viņš kompromitējas, satikdamies ar Kristu. Tomēr viņš nevar atturēties Kristu nepazobojis: „Na — nu tevi izraidīja!“

„Jā,“ atteic viņš ar klusu, lepmu smaidu
Un ceļas, gaist un nozūd tālin tāls.
Tik balss kā vēsma skar: „Es eju, gaidu,
Līdz pienāks laiks, līdz kļūšu illegāls!“

1906. gada pavasarī dzejniece piedzīvo ievēro-

jamu iepazīšanos: viņu apciemo toreiz daudzīnātais modernais dzejnieks Fallijs (K. Bullāns), lai aizrunātu dzejnieces palīdzību — dabūt uz R. L. teātra skatuves pašlaik iznākušo komēdiju Selgā (dzejnieces brālis J. Brigaders tad bija teātra komisijā). Fallijs kā personība atstāj lielu iespaidu uz dzejnieci un viņa nu pārdzīvo pa daļai to pašu, ko agrāk attiecībā pret Dr. Langmesseru. Fallijs — ārkārtīgi kustīgs, dzīvs, vienmēr taisni uz savu mērķi ejošs. Ārkārtīgi interesants konversācijā, veikls runātājs. — Tuvāk iepazīstoties, dzejniecei vēlāk kļūst redzamas arī Fallija daudzpusīgā rakstura citas, mazāk simpatiskas īpaši-

bas. Sākumā šis dzejnieks maigs un samtains, bet vēlāk var rādīties arī dzēlīgs un ass. Viņa un dzejnieces attiecībās rodas lūzums. Tomēr viņi turpina sarakstīties arī, kad Fallijs aizbraucis uz ārzemēm. — Komēdija Selgā uz R. L. teātra skatuves gan neparādās, bet tur izrādīta tiek Fallija divcēlienu ludziņa Laura. Anna Brigadere sniedz Latvijā (Nr. 64) atsaukumi par Fallija lugu un viņas izrādi. Ludziņas varone rada Annas Brigaderes „vieglajām“, „čūskainajām“ sievietēm. Dzejniece viņu raksturo: „Laura ir žvīgaina, vizuļoša čūska. Dvēselē salta, vēriņa, kaut arī kaislībās degdama, graciōza, lokana, saviem instinktiem paklausīga kā vēja šūpots, spilgtkrāsains zieds, kuŗa saknes — melos.“ „Meli Laurai cīņas ierocis, ar kuŗa palīdzību iegūt, cik spējams, vairāk priekšrocību, meli viņā kaut kas pirmatnējs, diktēts no dzimuma dziņu tieksmēm, melos viss viņas spēks.“ Par pašu lugu dzejniece izsakās: „Technikā dzejnieks stāv ar vienu kāju uz vecām, ar otru uz jaunām slieidēm. Skati, mājieni, nojautas, starp izteiktiem vārdiem daudz neizteikta, dziļa un tad daudzums sāņu teikumu, adresētu publikai.“

Tai pašā gadā dzejniece pabeidz arī 1905. iesākto drāmu *A u s m ā* (Vētras ziedi). Tad jau nošauts Jānis Brigaders, kuŗa persona ierosinājusi šo lugu. Blaumanis ieteic dzejniecei lasīt jauno drāmu kollēgām priekšā. Kādā vakarā tas arī tiek darīts. Par to dzejniece pastāsta: „No uzaicinātiem rakstniekiem atnāca tikai Fallijs un Blaumanis ar vēl dažiem jaunajiem. Blaumanis bija par jauno darbu iejūsmināts un man to pēc nolasišanas uz pēdām pateica. Tas tūlīt izsauca Fallija asāko protestu. Viņš domājot, ka šie neesot

aicināti jūsmot, bet nodot lietišķu spriedumu. To viņš arī gaidot no Blaumaņa. Jūsmot esot paviršība, „Es neesmu nācis kritizēt, bet baudīt. Vai tā ir paviršība, ja saku, ka man patīk? Es būtu lepns, ja es pats šo drāmu būtu sarakstījis,“ Blaumanis teica ātri: „Tas nebūt vēl nepierāda, ka tad tā nebūtu kritizējama,“ Fallijs ar smalku dūrienu pārgāja uz personīgo. Un tā sākās tāda principiāla šķēpu krustošana, ka uguns vien šķīda, un viņas pirmcēlonis šķitās galīgi aizmirsts. Blaumanis prom gan šoreiz neaizgāja, kā kādu citu reizi priekš tam, bet tā vakara saskaņa bija vājā. Otrā dienā Fallijs man atsūtīja vairāk loksnes gaŗu iztīrījumu par nolasīto darbu, kā arī paskaidrojumu par to, kādēļ tam vajadzējis Blaumani „sodīt“. (Skat. Rūdolfis Blaumanis. Atmiņu kopoјums. 1923. 26. lpp.)

Jaunā luga ļoti sajūsmīna arī R. L. teātra direktoru P. Ozoliņu, kas viņai pareģo lielus skatuves panākumus. Autore šaubās, vai cenzūra atļaus izrādīt. Nosūta uz Pēterpili. Drīzumā atnāk telegramma: дозволено к представлению. Ozoliņš triumfē, bet dzejniece pati tomēr vēl īsti nevar ticēt. Kā tad; otrā dienā jauna telegramma: vakarējā bijusi kļūda, vajadzējis stāvēt: не дозволено. — 1906. gadā Anna Brigadere sāk arī nelielu „sajūsmas“ lugu *Enas*, kādam Blaumaņa projektētam literāriski-drāmatiskam vakaram. Bet šis vakars nevar notikt un ludziņa paliek nenobeigta.

1906. gada vasarā R. L. biedr. Derīgu Grāmatu nodaļas Jaunības rakstu virknē iznāk Annas Brigaderes stāstiņi *Vizbuļi* — pirmais mēģinājums sniegt rakstnieces izkaisītos darbus kopotā veidā. Grāmatīnā ievietoti pieci autores bērniem domāti stāstiņi:

Lice, Trusiša dienas gaita, Plūmes, Ziemas vakars (Slīpeņu cirtējs) un — pirmoreiz te iespiests — tēlojums Kāpurs, ko rakstniece nav pēc tam uzjēmusi ne Vizbuļu otrā izdevumā, ne citā savu darbu kopojumā. Šī miniatūra savā neuzbāzīgā simbolikā var tikt attiecināta arī uz cilvēku dzīvi. Tas ir gabaliņš par kāpuru, kas ar pūlēm rāpjas pār puķu dobes — pēdu augsto — akmens žogu. Kāpj augšā pa divi lāgi, krīt atpakaļ, meklē jaunu, labāku uzeju, līdz beidzot nokļūst pie mērķa un tiek puķu dobē. Bet tur nonācis, viņš nicinoši pagriež muguru visam dobes krāšņumam, jo viņš meklējis — tikai mājokli. Viņš par jaunu kāpj lejup, līdz nokļūst atkal pie „alas“, kurā pirmit, kāpdams, jau iekritis un droši ielien tur iekšā. „Un te mazais kāpurs iekūņosies — nomirs — gulēs gaŗu, stingušu ziemas miegu, līdz pavasara saule to modinās, ne vairs kā neveiklo, gauso kāpuru, bet kā vieglo, jautro, skaisto taurenīti.“ — Šo grāmatiņu kritika tikpat kā nemaz neievēro. Tikai apmēram pēc gada (Latvija, 1907., Nr. 212) parādās filozofa Rūdolda Jürgena plaša atsauksme par Vizbuļiem, kur autors izteicas par rakstnieci un viņas grāmatiņu starp citu šā: „Šķiet, ka tu būtu iegājis augsta kalnāja mežā, kurā galotnes lēni žužina mūžīgo simfōniju, vai atkal puķainā, asās izkaptis neaizkartā pļavā, kur rīta saules staros uz katras lapiņas mirdz rasas pērle. Jemsim, piem., meitas ap pigarīcas podu vai bārdaino slīpeņu cirtēju Ziemas vakarā. Tas ir kautkas vēl nekur nebijis, patlaban radīts, kaut kas vienreizējs rakstniecībā, un turklāt tik reāli paties, ka lasītājs pats domājas esam viņu vidū. Vai atkal mežsargs Kaltiņš Plūmēs. Daudz par to nav teikts,

bet tā paša mazumiņa diezgan, lai viņš stāvētu priekš mūsu acīm kā no zemes izaudzis ar visu savu vecpuiša iedzīvi. Ne mazāk raksturīgi un noteikti ir bērnu tipi.“ „Pie vislabākiem Vizbuļu jaukumiem pieskaitāma to apbrīnojami smalkā un cilvēciski pareizā psiholoģija. To aprindu un cilvēku dvēselē, ko rakstniece mums rāda, viņa rikojas kā savā mājā. Nav tur neviena tumša kaktiņa, kur spētu noslēpties kāds viņai nepazīstams nieciņš.“

Tai pašā laikā Andrējs Upītis (rakstniecei tad personīgi gluži nepazīstams), kas toreiz stāvēja tuvu Derīgu Grāmatu nodaļai, uzaicina Annu Brigaderi sniegt kaut ko viņa sastādītam, Nodaļas izdodamam nelielam literāriskam krājumam Paštautas rakstnieki. Anna Brigadere tur piedalās ar stāstiņu Uzvara, vienu no saviem izteiksmē krāšņākiem un sulīgākiem prōzas darbiem. Bez tam tur iespiesti trīs viņas dzejoļi: Naktis baismā, Caur ziedošu zemi (pirmiespiedumā virsraksts: Sapņos) un Sirds klusa kļuva (pirmiespiedumā: Dienas beigas). Stāstiņā Uzvara tēlotajam Jurim ir prototips — kāds jauneklis rakstnieces dzimtenē. Arī fons jemts no dabas — Kalnamuižas meža.

1906. gadā Anna Brigadere piedalās arī J. Jaunsudrabiņa vadītā žurnālā Stari ar dzejoļi Kad vecās saites rīst (Nr. 5). — Turpat Staros (Nr. 3) Blaumanis sniedz dzejoļu ciklu Kas tie tādi, kas dziedāja, kur imitēdams 14 dzejnieku izteiksmi, mēģina rādīt, kā šie dzejnieki dziedātu par bārenību un skumjām. Annai Brigaderei domātais dzejolis šāds:

Logu atveru,
Galvu pagriežu,

Skatos uz ceļu un āri,
Pelēks zirneklis
Tīklu izstiepis
Visai šai ainai pāri.

Tīklis sakustas,
Soļi tuvojas,
Dzied viena balstiņa lēna...
Tukšas rociņas,
Tukšas actiņas,
Nāk — un nozūd kā ēna.

Logu aizveru,
Gultā iekritu,
Slēpdama spilvenā galvu.
Tik priekš manis vien,
Tik priekš manis vien
Viņai nav balvu!

Anna Brigadere darbojas līdz arī Pēterpilī izdo-
tajā satiras žurnālā Svairi, ko vada Tilbergs. Svaros
1906. g. ir Brigaderes dzejoļi Neiztaisītas pa-
saules (Nr. 1 — ar nosaukumu Padoms) un Pa-
maldu takām (Nr. 2). Tie vēlāk uzņemti viņas
rakstu trešajā sējumā. Bez tam Svaros (Nr. 2) ir vēl
viens Brigaderes satirisks dzejolis (ar Mežmeitas pa-
rakstu) Padoms dzejniekiem, kur autore irō-
nizē par īsta dzejnieka grūto stāvokli starp modes ga-
riņiem — pārspīlētiem individuālistiem no vienas un
pārmērīgiem sabiedriskiem no otras puses.

Šai laikā Anna Brigadere piedalās Sv. Jāņa drau-
dzes dāmu komitejā, kur priekšniece — viņas svai-
nene (J. Brigadera kdze). Brigaderes kdze allaž ļoti
aktīva; visiem, kas dzīvo viņas mājā, jāpiedalās viņas

vadītā komitejā. Anna Brigadere uzstājas kā deklamētāja šīs komitejas rīkotos vakaros; viņa recitē Poruka un Fallija dzejoļus.

1906. gadā Anna Brigadere pēc ilga pārtraukuma atjauno uz laiciņu savu pedagogisko darbību. Viņas laba paziņa E. Šulce uzaicina dzejnieci par latviešu valodas skolotāju savas sieviešu progimnazijas vecākā klasē. Dzejniece uzaicinājumu pieņem un vienu mācības gadu (1906./07.) nostrādā šai skolā. Darbs veicas labi, skolnieces mīl audzinātāju, ko bez viņas tiešajām pedagogiskajām spējām turklāt vēl apstaro pazīstamas dzejnieces aureols. Uz atlaišanas eksāmeniem kā latviešu valodas revidents ierodas K. Mīlenbachs un ir ļoti apmierināts ar skolnieču zināšanām mātes valodā; viņš pat atrod, ka latviešu valoda Šulces progimnazijā priekšzīmīgāk mācīta, kā dažā labā citā latvju skolā. — No skolniecēm Annai Brigaderei visgaišākā atmiņā palikusi kāda Erna Dz. 1907. gada pavasarī skolu beigušām vecākās klases jaunavām dzejniece uz atvadišanos iedāvina katrai savu ģimetni ar attiecīgu uzrakstu-novēlējumu. — Dzejniece tomēr jūt, ka skolotāja darbs viņu vairs pilnā mērā nevar saistīt un nākošā rudenī pedagogiskās gaitas neatjauno ne Šulces progimnazijā, ne citur.

1907. gadā Anna Brigadere nav sevišķi daudz rakstījusi. Visvairāk viņa šai gadā sniegusi lirikā. No skatuves darbiem viņa uzraksta tikai īpatnu grotesku *P a z a u d ē t a i s š ņ u d a u g s* (Pekles sodrēji aktieŗu vakaram). Tā, kā to apakštītuls rāda, sarakstīta speciāli R. Latv. teātra aktieŗu vakaram un izrādīta martā 1907. Luga rakstīta jambos un tanī izmantoti uznāciņi no publikas, proscēnijs u. t. t. Bet aktieŗi

tik nevērīgi un pavirši izturās pret lugu, ka autore dziļā sarūgtinājumā manuskriptu vēlāk sadedzina. — 1907. g. iznāk atsevišķās grāmatās (J. Brigadera izd.) dzejnieces trijas agrāk sarakstītas lugas: Č a u k s t e n e s (vispirms iespiesta Latvijas lit. pielikuma Skaidienā 1907., Nr. 5), C e ļ a j ū t ī s un A u s m ā. — Par Ausmu kritikas atsauksmes visumā nelabvēlīgas. Tikai teātra kritiķis Roberts Tautmīlis-Bērziņš savā diezgan plašā recenzijā (Stari 1907., Nr. 12) prot šo darbu dziļāk izprast un pareizāk vērtēt. Viņš starp citu raksta: „Tā ir vētras putnu dziesma. Gaviļu un ciešanu dūkoņa. Nav Brigadere še centusies sniegt kādus parauga cilvēkus. Cik liels un spēcīgs ir Roberts savā vadoņa un cīnītāja tībinē, tikpat neizprotams un aptraipīts viņš saņemst savu nesavaldāmo grēcību mirkļos. Viņš ir karotājs, kas smeļas jaunus spēkus no kritušiem upuriem. Lai šie upuri būtu arī kādi... Un Maija kā senatnes virsaite, tik stipra un diža, pārvar mīlestību, neaizliedz austošu rītu, bet kad nāk brīdis, kur viss taisās grūt, tad arī viņas vulkāns met savu uguni un viņa kļūst cīnītāja. Viņas mīlestība ir balta un šķīsta. Viņa ir nākotnes sievietes tips. No viņas izaugs jaunie vētras ziedi, kas nelūzīs, nenovītīs.“ No mazākām lomām kritiķis atzīst Ainītes kalpu ļaudis ļoti tipiskus savā latviskumā, sevišķi veco Zāmeli. Maijas tēvs ir kaut kas noslēpumains, mistisks. Šausmīgs savā lielajā zemes mīlestības patiesībā.

Tā gada vasarā, Rīgas jūrmalā, rakstniece novēro kādu tipu, kas, veikli franciski runādams, uzdodas par franču aristokratu, bagātu un Francijā diezgan iespaidīgu vīru. Viņš taisās klāt pa vasaru jūrmalā dzīvojošiem Rīgas latviešu pilsoņiem, kas gluži apburti no

„francūža“ laipnības un veiklības. Tikai rakstniece un viņas brālis Jānis Brigaders netic „francūzim“. Beigās šim aferistam izdodas ļoti izveicīgi aizņemties naudu no dažiem pilsoņiem. Un tad viņš manīgi aizlaižas lapās un nedod vairs par sevi ne miņas, ne ziņas. — Rakstniecei rodas nodoms šo pieredzējumu attēlot komēdijā. Pagaidām viņa tomēr vēl nodoma izvešanu atlikt.

1907. gadā laba daļa Annas Brigaderes dzejoļu iespiesta Latvijas literāriskā pielikumā, Tur atrodami: Ja savu valsti līdz sev nesi pats (pirmiespiedumā virsraksts: Dvēseles drosme); Viss tavš; Nemiera dienas (visi trīs Nr. 8); Patiesība un meli (Nr. 19); Atgaiņāšanās; Bij daži man tuvu (abi Nr. 20); Pie sava kura liesmām (Nr. 25; pirmais nosaukums: Kas no jauna?) Visi šie dzejoļi vēlāk uzņemti dzejnieces rakstu trešajā sējumā, izņemot nelielu sajūsmas dzejoļi (iespiests Latvijas lit. piel. 1907., 39):

Zū d v a s a r a.

Ko? tik vēl dažas nedēļas
Un puķu mīlās galviņas
Jau slikt un kalst.
Nāk ziema. Vientulības vakts ...
Nu jābrauc mājā. Tuvu nakts ...
Sirds krūtīs salst.

Staros 1907. iespiesti šādi Annas Brigaderes dzejoļi: Mirdz debess logos; Tu nāksi reiz (Nr. 2); Iz tālā sila; Eseju pa vēlo vakaru (Nr. 3). — 1907. g. dzejniece piedalās arī almanachā Zalktis, ko vada A. Saulietis, A. Ķeniņš, dzejnieces

ists cienītājs un J. Rozentāls, viņas draugs. Almanachā Nr. 2 iespiesti dzejoļi: Kad satikšu savu draugu; sonets Lāsts un Koncertā (pirmnosaukums Skaņu varā). Almanachā Nr. 3 atrodama dzeju virkne, kam autore devusi kopnosaukumu Saules vija. Tur ir dzejoļi: Pelēka rasa; Tavs vaigs; Vecie zvani; Atradu tavu dvēseli; Šodien jauka diena būs; Kur skatus sūtu; Un ieplūst telpā; Lepnuma dūsmās; Sarkani saltas laternu liesmas; Reiz, varbūt reiz; Vientuļi (Jau nodegušas sveces); Kā pāršauts putns. Visi šie dzejoļi vēlāk uzņemti dzejnieces rakstu trešā sējumā, izņemot pēdējo, kas sākas: Redzu miglas blāvā plūsmā Tevi vienu ielas drūzmā. Šis dzejolis izskan:

Un es karstu liksmu jūtu,
Ka es Tevi atkal milu.

Zalkša 4. almanachā, kas iznāca 1908. gada pavasarī, Anna Brigadere ievietojusti dzejoļus Tā stāsta, Zemes bērns, Māte (pirmnosaukums Ceļa jūtīs), Mīlestības ārprāts (pirmnosaukums Kapsētā). Tai pašā almanachā ir arī viņas stāsts Alvils, vienīgais 1907. rakstītais viņas prozas darbs. Te, blakus zēna Alvila izjūtām un pārdzīvojumiem, ietrīcas arī pārļautā, šausmu laikmeta skaņas (saimnieka un saimnieces liktenī).

1908. gada Saimnieču un Zelteņu kalendārā iespiesti trīs Annas Brigaderes dzejoļi: Kā putniņš mana mīlestība, Bījlaiks un Senā rēta. Tai pašā kalendārā Andrējs Upītis sniedz nelielu, pirmo, noapaļoto apcerējumu par rakstnieci, sakarā ar viņas desmitgadu literārisko darbību. Šis silti atzinī-

gais, izprotošais apcerējums dzejniecei mīļš īpaši tāpēc, ka nācis no personīgi gluži sveša autora spalvas. Arī vēlāk, iedams citādus idejiskus ceļus, Upītis palicis Annas Brigaderes talanta cienītājs; par to vēl būs runa. — Kritiķis isumā aplūko katru Annas Brigaderes stāstu, sevišķi izceldams Pipes galviņu, Mari, Vīra māti. Marē — „Annas Brigaderes tēlojums atgādina Uailda modernās pasakas.“ Vīra mātē Asara kdze — Marei gluži pretējs tips. „Te, ja tā atļauts sacīt, dabūjam redzēt lapas otro pusi. To noslēpto, nevaldāmo, aklo sievietes naidu, kas kā čūska no savas paslēptuves šļac ģifti, līdz pamazām nonāvē savu iedomāto ienaidnieci. Un kaut arī tai līdzī nobeidzas, kas pašai tas dārgākais, kaut arī pašas laime nobeidzas līdz — viņa atjēdzas tikai tad, kad jau par vēlu.“ „Tēlojuma sižets jauns, nenovazāts, svaigs un patš par sevi pievilcīgs.“ Kritiķis atzīst Vīra māti par labāko Annas Brigaderes stāstu plašo metu un smalka izstrādājuma ziņā. No lugām izceļ Sprīdīti un Ceļa jūtīs, īpaši pēdējo. Par dzejnieces liriku kritiķis izteicas: „Dzejoļos izskan viņas dvēseles dziļākā sajūsma, sīkākās jūtu vibrācijas, klu-sākās, maigākās skaņas. Tos lasot jāaiztur elpa, jāaiz-mirst viss, jāskatās dzejnieces gleznu mirdzošā pano-rāmā, jāklausa tikai viņas valodas mūzikā.“ Par stāstiem vispār: „Viņas stāsti, kā redzējām, mūs pievelk un saista it sevišķi ar savu īsti sievišķīgo sievietes tipu, ar skaistajiem dzīvajiem tēlojumiem un lokano, izstrā-dāto stilu. Pārlasot stāstus chronoloģiskā kārtībā ne-pārprotami jaužams, ka rakstniece pamazām un pastā-vīgi attīstījusies.“ Par drāmu: „Viņas drāmu perso-nas plastiski veidotas, runā vienmēr individuālizētā, atjautīgā valodā, saista skatītāju kā dzīvi cilvēki.“ Ti-

kai rakstnieces tieksmi uz samierināšanu un izlīdzināšanu kritiķis no sava viedokļa nevar pieņemt.

1908. gads nes dzejniecei sāpīgu pārdzīvojumu: rudenī mirst Rūdolfs Blaumanis, mīlais darba biedris un cilvēks, dziļais sapratējs. Dzejniece beidzamo reiz redz Blaumani februārī, kad viņš slimo ar influenci Rozentāla dzīvoklī. Viņš jau ārpus gultas, bet izskatās vēl nomocīts. Grib braukt uz laukiem. Dzejniece brīdina un Rozentāls tāpat. Kad dzejniece iet mājās, Blaumanis, viņu pavadīdams, iznāk līdz trepēm un paliek stāvēt zem elektriskās spuldzes. Viņai duras acīs, cik viņš bāls un savārdzis. No trepēm atskatās vēl reiz; Blaumanis stāv augšā, dzejnieci acīm pavadīdams. „Uz redzēšanos!“ „Uz redzēšanos.“ Tā beidzas viņu pēdējā tikšanās. — Blaumanis bija iepazīstinājis dzejnieci ar jauno rakstnieku audzi, dažus atvedis arī Brigaderu dzīvoklī. Vairāk vai mazāk ar Blaumaņa starpniecību Anna Brigadere iepazinusies ar Strālu, Austrīņu, Jaunsudrabiņu, jauno kritiķi Artūru Bērziņu un citiem. Tuvāka paziņšanās nodibinājas ar Augustu Baltpurviņu un Lincēnu. — Baltpurviņš daudz stāsta dzejniecei par sevi, viņi kopīgi pārrunā dažādas uz sievietes psiholoģiju attiecīgas lietas, jo Baltpurviņam allaž kāda jaunatrasta sievietes dvēsele, par ko viņš jūsmo, bet ko viņš arī jemas analizēt. Viņi apmainās arī vēstulēm, kad Baltpurviņš nedzīvo Rīgā. — Lincēnu dzejniece sāk gan pazīt tikai vēl pēc Blaumaņa nāves. Viņš iebrauc Rīgā no Somijas, vajāts kā revolūcionārs, noskumis un sagrauzts par drauga-labvēļa nāvi. Arī ar Lincēnu dzejniece vēlāk dzīvi sarakstās.

Blaumanis, februārī uz laukiem aizbraukdams, at-

stāj laikrakstam Latvija manuskriptus — kādam mēnesim ko iespiest. Bet, kad viņa slimība ieilgst, kad kļūst zināms, ka tik drīz viņš nevarēs darbā stāties, Anna Brigaderei jāuzjemas Latvijas literāriskās nodaļas vadība. To viņa arī dara un 1908. gada pavasarī sāk darbu. Vispirms jāskata cauri liela kaudze manuskriptu, ko Blaumanis sakrāvis augstā blāķī gar sienu savā istabiņā Rozentālu dzīvoklī; pats viņš tos nav vēl paguvis izrediģēt. Pēc Blaumaņa nāves darbs, ko dzejniece uzjēmusies tikai pagaidām, pāriet pilnīgi viņas rokās.

1908. gadā Anna Brigadere publicējusi samērā mazāk dzejoļu nekā iepriekšējā. Almanachs Zalktis pārvēršas žurnālā un dzejniece piedalās arī viņā; tur iespiesti divi no viņas visievērojamākiem dzejoļiem: dziļi pārdzīvotā liriskā novele *Bohemienne* (Nr. 1) un ticības apliecības dzejolis, 1904. sarakstītais *Biedriem* (Nr. 4). — Latvijas lit. pielikumā iespiesti dzejoļi: pavasara svētgavilēs mirdzošā *Maria* (Nr. 15); *Pārnākot* (16); bērnu dzejas: populārais *Mūs' brālītis*, *Mūs' māsīte* un *Baltie jēri* (Nr. 22; rakstīti 1907., nolasīti kādā Rīgas Latv. biedr. Literātūras fonda rakstnieku vakarā); jautrais *Danču trācis* (Nr. 51). Šie dzejoļi vēlāk uzņemti dzejnieces rakstu trešajā sējumā, izņemot Nr. 20 ievietoto *Stundenis*:

Stundas tev vientuļas
Aizkūp kā tvaiks,
Piepeši dzirdi tad mani
Atkal. Tad izgaist kā zvani...

Plūstošas ainas,
Te paliek, te mainās.
Tāds esmu — laiks.

Bez tam Latvijas lit. p. 1908. iespiesti Annas Brigaderes atdzejojumi: Moerikes Tu zini, dvēsele (Nr. 47) un vācu 17. gadsimta dziesmiņa Kuprains vīriņš (Nr. 51). — Dzejniece vada arī Latvijas satirisko nodaļu Skaidiena. Tur nu jāraksta sīkie fejetoni gan dzejā, gan prōzā. Pirmais prōzā rakstītais saucas „Slūžas. Indiešu leģenda. Taisni no sanskrita tulkota.“ Paraksts: Ziņotājs no Hadesa (Nr. 20). Te modernas pasacīņas formā graizīta latviešu nevienprātība, skaudība, savstarpīgā naidošānās. Kāda ieleja gūst auglību no ezera; caur mākslīgi ierīkotām slūžām ezera ūdeņi ieplūst ielejā, to apraso un apaugļo. Slūžu smalko, noslēpumaino mēchanismu neviens nepazīst. Reiz gadā, noteiktā laikā atnāk svešinieks, ko sauc Pelēko Nezināmo, apskatās, vai slūžas kārtībā un izlabo cietušās vietas. Ielejas saprātīgākiem un gudrākiem iemītniekiem, t. i. tiem, kas māc valdīt pār sevi un citiem, jāiet tam palīgā. Pirmais un svētākais likums pie darba: klusēšana. Šai darbā visi vienpārātīgi, lai gan citādi nīstas un skauž viens otru. Ar laiku tomēr ielejnieku nevienprātība un sīkās ķildas aug un panāk to, ka neviens neliekas par slūžām ne zinis. Tad beidzot nāk katastrofa un „sāk velties ūdeņi pavisam balti.“ Stīlā šai gabaliņā mazliet manāms Fallija iespaids: īsi teikumiņi, vietām darbības vārds teikuma beigās („Beidzot kā ar vairogu apbruņojās.“ „Ar tiem novārdot varēja“ etc.). Pārējie 1908. g. fejetoni visi dzejā rakstīti, dažādiem pseudonīmiem parakstīti. Ar

Mežmeitas parakstu ir fābula Lapsa (Nr. 23), kur izobota Fr. Veinberga politika. Ar parakstu Tēzejs iespiesti dzejojumi: Latviešu kalps agrāk un tagad (Nr. 30); Karš latviešu Olimpā (Nr. 34 — par J. Jansonu un dekadentiem); Jaunā ortografija atklātības foruma priekšā (Nr. 38). Ar parakstu Niekkalbis: Jauna balāde par vecu tekstu (Nr. 36 — par vācu kolonistiem, kas muižā atvesti no Krievijas „dumpīgo“ latviešu vietā); Blakts (Nr. 44); Auto (Nr. 46). Beidzot ar parakstu Ziņotājs no Olimpa dzejījumā Skats no Olimpa (Latv. lit. pielik. Nr. 41) dzejniece atvadās no aizgājušā mīļā biedra; Dzēvs rāda Pulieram-Blaumanim, kā viņu, dzejnieku, pavada:

Rau, Poruks, gaidījs vēlo pusnakts vakti,
 Nāk dzimtenē to (t. i. Blaumani) apsveikt pirmo nakti;
 Un „jauno“ pulkā, rau, kā vētras grāviens:
 Tiem laupīj's tēvu-biedri nāves skāviens.
 No tālienes sniedz Fallijs lauru zaru,
 Sveic savas tautas dižā „aklā“ spēka garu;
 Nāk visa Mūzas cilts pie galvas galva
 Un up'ra zieds ikkatram — sēru balva.

Mirušo sveicina arī visas tā laika latvju politiskās partijas, tikai sociāldēmokrati vēl stomās: „Nez', ko teiks Jansons un tie citi krīvi?“

1908. gadā Annai Brigaderei no jauna rodas nodoms sarakstīt lielāku komēdiju. Sižets par iepriekšējā vasarā jūrmalā vēroto viltus francūzi jau kļuvis patāls. Tad dzejniece apjemas nerakstīt tīru komēdiju, bet tādu ar dziļāku nopietnību pamatā. Latviešu bagāto lielpilsoni, ko nicina un zobu politiski kreisie, viņa mēģinās rādīt kā pozitīvu tēlu, protams, ne ideālizētu,

bet ar visām cilvēka vājbām. Tā rodas četrcēlienu komēdija *Pie latviešu miljonāra*, rakstīta 1908. g. vasarā un rudenī. Galvenajā raksturā, miljonārā Siltarā, daži vilcieni jemti no pazīstamā filantropa Dombrovska, daži arī no autores brāļa J. Brigadera. Arī pārējām personām prototipi noskatīti dzīvē. — 1908. gadā dzejniece uzraksta vēl otru lugu, saistītā valodā dzejoto viencēlienu *Zvanīgs Zvārgulītis*, kur iekšēji drāmatiskos skatos nostājas cits citam pretī: vīrietis — brutāli-stiprais, vīrietis — mākslinieks-viegldebis, sieviete kairi koķetā, no kuŗas izveidojas „velnēns“ un beidzot — sieviete dziļāku vērtību meklētāja un prasītāja.

1908. gada lielākā daļa un viss 1909. g. Annai Brigaderei pāriet redakcijas darbā. Laikraksta *Latvija* literārisko nodaļu dzejniece vada tādā garā, kā to darīja Rūdolfs Blaumanis: pūlās sniegt labāko mūsu rakstnieku oriģināldarbus, sniegt pēc iespējas literāriski vērtīgus tulkojumus, pabalstīt apdāvinātus iesācējus. Daudz šai laikā Latvijas lit. pielikumam sūta dzejoļus lielais lirīkis-ēmiģrants Kārlis Skalbe; stāstus, dzejoļus, teorētiskus rakstus diezgan lielā mērā dod arī no ēmiģracijas tikko atnākušais Jānis Akurāters. Ciešāk savu darbību laikrakstam piesaista A. Baltpurviņš, K. Strāls, J. Jaunsudrabiņš, L. Laicēns — dodami gan oriģinālus, gan tulkojumus; Laicēns daudz strādā arī Skaidienā, parakstīdamies: Lūkapīcka. No ģarajiem tulkotiem stāstiem rakstniece uzņem avīzē kā vērtīgākos: Merežkovska *Julianu Atkritēju* (A. Austriģa tulkumā); *Hamsuna ceļojumu aprakstu Pasaku zemē* (J. Jaunsudrabiģa tulk.); *Jaunsudrabiģš tulko arī P. Barģa Pasaulē ģājēju, sirsniģu stāstu par klejotāju*

amatnieku dzejnieku. — Par teātri avīzē raksta Artūrs Bērziņš, par grāmatām tas pats Bērziņš un (ipaši par liriku) Kārlis Krūza.

Jādots vārds jauniem dzejniekiem. No Valmieras Rīgā iebrauc divi semināristi Jānis Ezeriņš un Leons Paegle, iepazīstas ar dzejnieci, atstādami viņai dzejoļus. Annai Brigaderei šie dzejoļi liekas tādi pat kā viņu autori: Ezeriņš it kā izspūris, it kā ārigi pret sevi nevērīgs, bet dzīvības pilns un dziļi īpatns, Paegle gludens, bet parasts, bez personības spilgtuma. — Vēl Latvijā piedalās jauni dzejnieki O. Cerbuks un Arkādijs Vizma, kam nevar liegt zināmu talantu, lai gan vēlāk no viņiem nekas nav izveidojies. Vizma dod arī senās austrumnieku lirikas atdzejojumus. — Annaš Brigaderes redakcijas laikā Latvijā iespiests arī pirmais Jāņa Sudrabkalna dzejolis (ar parakstu Teodors Pērle) Mežā ziemu (1909., Nr. 72). — Visvairāk tomēr dzejoļus iesūta dažādi diletanti. Tiem netrūkst visāda jocīguma un kūriozitātes, ko liecina dzejnieces — feļetona vadītājas atbildes Latvijas vēstulniekā, piem.: „Jūsu „pirmie literātūras ziedi“ nobira pār mums bez nevienas pieturas zīmes. Jūsu humors mums pilnīgi nesaprotams“; kādam citam: „Kas tas tāds par „kaulainu vīru“, ko Jūs par „Panu“ dēvējat, to no Jūsu dzejas izprast nevarējām“; trešajam: „Tas jau nu mums patlaban 99. „rīts, kas aust miglā tīts“. Mums nu gana, mūsu lasītājiem tāpat“ u. t. t.

Gadā beigās dzejniece tomēr mana, ka redakcijas darbs viņai pajem pārāk daudz laika un garīgas enerģijas. Tādēļ — un arī aiz citiem iemesliem — viņa sākot ar 1910. gadu Latvijas redakcijā vairs nedarbojas. Literāriskā daļa nu nāk Artūra Bērziņa, bet Skai-

diena — Ed. Vulfa rokās. — Redakcijas darba dēļ dzejniece 1909. gadā maz varējusi uzrakstīt un laist klajā. Latvijas lit. pielikumā 1909. sastopam Annas Brigaderes dzejoļus: Dienvidus gari; Ziedi (Nr. 26); Redzi un vēro (Nr. 30); spilgto, jaunatnei domāto dzejojumu ar pasakas motīvu Maizes klaips (Nr. 52), kas veltīts dzejnieces svainenes radniecei Ancei Sk. — Latvijā 1909. iespiesti arī daži Annas Brigaderes vācu lirikas atdzejojumi: Šoenaich-Karolāta Lieldienu plūdi un Fogelveides Valtera Mīlestība (lit. p. Nr. 13); Moerikes Uz jaunu gadu (laikrakstā Nr. 302).

Vadot Skaidienu, arī 1909. gadā tur dzejniece ievieto dažus savus satiriskos feļetonus, gan dzejā, gan prōzā. Ar parakstu Tēzejs ir satirisks dzejolis Žurnālista raudu dziesma (Nr. 6); ar šifru —nn— parakstīts dzejolis Pavasara plūdi (Nr. 15 — dzejnieces redaktrises nedienas ar milzīgajiem diletantisku dzeju plūdiem, kas brāžas virsū pavasarim nākot); ar parakstu Ēvelētājs ir dzejoli: Tukšuma sērga (Nr. 30; vecais Brencis brīnās, ka visiem uznākusi tukšuma sērga, visi brauc uz ārzemēm papildināties) un Bufete bez alkohola (Nr. 42); visur sludināts, ka bufete zaļumsvētkos būs bez alkohola, bet izrikojuma dienā vecais Brencis uzduŗas kroga puisim, kas stiepj pagasta „intelligences“ vajadzībām varenu grozu, kur gan brūmais bairītis dučiem, gan monopolu baltie kakli; Brencis brīnās, bet kroga puisis atcērt:

„Kas tad mums ar alkaulu?

Lai jau dzer, kas grib, to draņķi!

Mums vēl pašiem še ku' vecais

Tīrais alus tik un šņabis.“

Satīras gabaliņš prōzā ir: ziedoņa pasaka *Amis* (ar parakstu *Niekalbis*, Nr. 10); *Amis* pavasara dienā ieskrien dārzā, nokož, izsplauj vienu, otru, trešo puķi, bet puķes plaukst bariem vien. Tad *Amis* sāk riet, līdz liek, asti iekniebis, projām no dārza. Šai feļetonā graizīta dažu tā laika kritiķu izturēšanās pret jaunāko latviešu dzeju. — Ar *Evelētāja* parakstu sniegti tipi un karikatūras, kam kopnosaukums *Spaļi* (Nr. 41 un 46). Iespiesti divi gabaliņi. Pirmais (*Mirdza-Skaidrite*) rādīta lepna namamāte, kam istabas gan japāņu, gan gotu, gan franču stilā, ir arī maza guļamistaba latviskā stilā, veca latviešu bībele un dziesmu grāmata, bet citu latviešu grāmatu gan nav, jo „citu jau vecos laikos nebija!“ Šai nama-mātei ir meita *Mirdza-Skaidrite*, kas vienīgā nav stilā, jo prot septiņas valodas, tikai latviski ne vārda. Otrs gabaliņš (*Diedziņi* un *Miedziņi*) stāsta par divām dzimtām, kas itkā simbolizē latvju pilsoņu garīgo nepatstāvību, savstarpīgo nenovīdību un sacenšanos ārišķībās. Šis otrs *Spaļu* gabaliņš sacel latvju pilsoņu ap-rindās zināmu ievēribu. —

1909. gadā iznāk atsevišķās grāmatās iepriekšējā gadā sarakstītās lugas *Pie latviešu miljonāra* un *Zvanīgs zvārgulītis* (J. Brigadera izd.). *Latviešu miljonāru* izrāda Rīgas Latv. teātris (martā). Titula lomā tēlo *Aleksandrs Michelsons*, miljonāra dēlu *Ansi* — jaunais varoņlomu tēlotājs *Reinholds Veics*; sevišķi izceļas *Dace Akmentiņa* kā šuvēja *Māliņa*.

1910. gadā *Anna Brigadere* ievieto Latvijas lit. pielikumā dažus bērības atmiņu tēlojumus, tā turpinādama ar *Ziemas vakaru* (*Sliperu cirtējs*) sātko ciklu.

1910. Latvijas lit. p. iespiesti: *Nakts* (Nr. 10), *Mācītājs Cimmermanis* (Nr. 11; abi šie tēlojumi iepriekš nolasīti kādā rakstnieku vakarā) un *Atmoda* (Nr. 16). Visi viņi rakstīti pirmajā personā un, pēc daudziem gadiem, pārstrādāti un paplašināti, uzjēmti autorei atmiņu grāmatā *Skarbos vējos*; *Atmoda* tur pārvērtusies *Atmatas burvībā*, *Mācītājs Cimmermanis* saucas *Aizmūžu ļaudis*, bet *Nakts* pārveidota mistiski dziļajā tēlojumā *Ziema*, ar ko izskan grāmata. Bez tiem Latvijas lit. p. 1910. (Nr. 52) pirmoreiz iespiests glītais bērnu stāstiņš *Zvanu meitenes*; *Jāniša trūcīgajos apstākļos* rakstniece attēlojusi dzejnieka Fallija bērniību. — *Lirikā* 1910. gads nav bagāts, tāpat kā iepriekšējais; Latvijas lit. pielikumā iespiesti dzejoļi: *Kas tev tur daļas?* (Nr. 1); *Izdzisa dakts* (10); *Latvijā* (pašā laikrakstā) — *Lielā Piekta* (Nr. 86). Turklāt lit. p. Nr. 1 *Anna Brigadere* atdzejojusi *Richarda Bēr-Hofmaņa* dzejoļi *Novēcot*, kur viņa atradusi sev radniecīgu pamatdomu: nekas nav beigts, viss top.

Pieminams, ka 1910. gada pavasarī *Anna Brigadere* aizbrauc *Ērgļu Brakos*, apciemot *Rūdolfu Blaumaņa* māti. *Blaumaņa* dzīves laikā rakstniecei nekad nebija izdevies nokļūt tur. — Dzejniecei beidzot uzmanību piegriež arī *Jaunais Rīgas teātris* un 1910. g. *Ziemassvētkos* izrāda *Sprīdīti* ar direktoru *T. Amtmani* galvenajā lomā. *Amtmanis* gan uz lielākām skatuvēm būs vienīgais *Sprīdiša* tēlotājs - vīrietis.

Jaunais teātris izrāda *Sprīdīti*, bet rakstniece šai laikā jau ķērusies pie savas otrās, jaunās pasaku lugas. Jau 1909. gada rudenī viņai ciešs nodoms — sa-

rakstīt lugu par pazīstamo pasaku motīvu: divi brāļi gudri, trešais muļķis. Bet taisni tai laikā Rainis laiž klajā Zelta zirgu un rakstniecei šķiet, ka viņa nu vairš nevar šo vielu apstrādāt. Tad rakstnieci sāk saistīt cits pasakas motīvs: par stūrgalvīgo sievu un viņas labošanu. Sākumā viņa šo pasakas lugu iedomājās kā komēdiju, apmēram tādu kā Šekspīra Spītnieces precības. Sākumā viņa šo komēdiju domā rakstīt prōzā. Bet tad viņai kā nejauši rodas pantīņš, kādā Garzobju karalis varētu sūdzēties par lielajām dzirām:

Trīs dienas jau kā maisā beŗ,
Tik ēd un dzer, tik ēd un dzer;
Tas pagrabā un makā ķer.

Jā, tas ir labs. Un nu iet visa luga ritmā, saistītā, atskaņotā valodā. Dzejniece strādā kā drudzī — raksta savu līdz šim labāko lugu *Princese Gundega* un karalis *Brusubārda*. Rakstot viela pārveidojas — komēdija pārvēršas dziļi nopietnā lugā. Pirmos trijus cēlienus dzejniece uzraksta samērā ātri. Bet tad viņa tos vēl pamatīgi pārdomā un pārstrādā. Gundega viņai ļoti tuvs darbs; dzejniece par to domā gan Rīgā, gan vasarā jūrmalā un Pļavniekos. Gludina, veido, atjem, pieliek. Vēlāk rodas arī beigu cēliena atrisinājums. Viss darbs galīgi izveidojas divu gadu laikā — apmēram no 1909. gada beigām līdz 1911. gada rudenim. Kad dzejniece norakstījusi lugu galīgā redakcijā, viņa lielā dvēseles sa-kustinājumā iziet laukā, staigā pa ielām. Pavēls rudenis vakars. Nokļuvusi līdz Todlebena (tagad Kalpaka) bulvārim dzejniece atskatās: pār Brīvības ielu gaiša ugunsgrēka blāzma. Dzejniecei pārskrien di-

vaina apdullinoši baiga jausma: tas ugunsgrēks ir mājā, kur viņa dzīvo: nu sadegs arī Gundega, dārgais divu gadu darbs! Jāsteidzas mājup! Ugunsgrēks, protams, bijis daudz tālākā vietā. — Gundega tiešām paceļas kā karaliene pārējo Annas Brigaderes drāmatisko darbu vidū, dažā ziņā būdama arī mākslinieciiski pilnīgākais dzejnieces darbs vispār. Nevienā Annas Brigaderes drāmatiskā darbā, kas rakstīts saistītā valodā, pantam nav tāda skanīguma un smalkuma. Un, varbūt, vispār nevienā Brigaderes darbā tādā saskaņā nav apvienots brīnišķīgs dzidrums un vieglums ar psiholoģisku dziļumu un augstu, cildenu nopietnību, kā tas ir Princesē Gundegā. Nevienā līdz tam rakstītā dzejnieces darbā (Mari un Ausmu pa daļai izņemot) tik gaiši un noteikti neizpaudās Annas Brigaderes ētiskais ideāls un visa viņas personība kā Gundegā. Un nekur rakstniece līdz tam nebija parādījusi tādu meistariību cilvēku (pat mazāko lomiņu) raksturošanā kā viņa to darījusi Gundegā. Bet ne ikreiz kāda autora ievērojamākais darbs arī tas populārākais. Sprīdītis krietni vairāk daudzīnāts un rādīts nekā (samērā) daudz vērtīgākā Gundega. Sprīdītis tulkots svešās valodās, rādīts svešu tautu skatuvēs, Sprīdītis „zemju zemes izstaigājis“; Gundega līdz šim vēl šādu godu nav piedzīvojusi.

Pēc kāda laika, tai pašā (1911.) rudenī dzejniece saslimst. Viņai, kā laba ārstēšanās vieta tiek ieteikta Dr. Smilgas klīnika, Cēsīs. Dzejniece nobrauc turp un saņem dažus iespaidus no šīs glītas Vidzemes pilsētiņas, nodzīvodama un ārstēdamās tur dažas nedēļas. Tur viņu apciemo Poruka kdze sēru drānās; vasarā miris Jānis Poruks. Tur dzejniece iepazīstas ar jau-

najiem dzejniekiem Jāni Grīnu un Antonu Bārdu, kas tai laikā dzīvo Cēsīs. Tur viņa atrod arī J. Ozola kapu, par ko dzejniece stāsta dzejījumā *Bez vārda*.

1911. gadā Anna Brigadere, kā parasts, savus dzejoļus dod laikrakstam *Latvija*. Nr. 138 lasāms ardievu dzejolis aizgājušam *Porukam*. Literāriskā pielikumā iespiesti: *Miežu druva*; *Starp divām ugunīm* (Nr. 37); *Smaidot*; *Svētki*; *Jauneklis* (Nr. 41). — 1911. gadā dzejniecei iznāk arī divas grāmatas. Par viņu izdošanu gādā Jānis Rapa, kas nu pārjēmis savās rokās J. Brigadera grāmatnīcu. Veidojas jauna akciju sabiedrība — *A. Valters, J. Rapa un biedri* (*A. Valters ir Zichmaņa* firmas īpašnieks), kas ar 1912. gadu sāk atklāti darboties. Šī akciju sabiedrība ar laiku iegūst lielu nozīmi latvju grāmatniecībā. Tagad (1931.) viņai pieder plaša tipogrāfija un lielākais grāmatu veikals Latvijā, viņa izdevusi ļoti daudz grāmatu — visvairāk daiļliterātūru un skolas grāmatas. Sabiedrības priekšgalā stājas J. Rapa, kas beidzis politehniku ar tirdzniecības zinātņu kandidāta gradu. Visu studiju laiku (no 1906. gada rudens) viņš mitinājies Brigaderu dzīvoklī un allaž bijis Annai Brigaderei īsts draugs, ar ko viņa pārrunājusi savus literāriskos nodomus. Viņš arī pierunā rakstnieci sākt kārtot savus periodikā kaisītos darbus kopotu rakstu izdevumam: ar Annas Brigaderes rakstu pirmo sējumu Rapa grib iesākt savu izdevēja darbību.

Vēl priekš tam tomēr iznāk dzejnieces otrā bērnu stāstiņu grāmata („*Vizbuļu otrais pušķītis*“) *Agrārasā*, kur ievietoti trīs bērniņas atmiņu tēlojumi

(Nakts, Mācītājs Cimmermanis un jaunsarakstītais — Ganu diena, ko vēlāk sastopam grāmatā Dievs, Daba, Darbs), divi stāsti par bērniem (Alvils, Zvanu meitenes) un dzejojums Maizes klaips. — 1911. gada beigās iznāk Annas Brigaderes rakstu pirmais sējums (J. Brigadera firmas īpašnieka — J. Rapas izdevumā), kur sakopoti vienpadsmit stāsti: Mare, Biedris, Nieka dēļ, Perpetuum mobile, Lūcija Dunkere, Pīpes galviņa, Zem rīta zvaigznes, Precinieks, Pirms pēdējā zvana, Večā Karlīne, Uzvara. B. Dzenis uzzīmējis raksturisku un skaistu vāku: stilizētu latviska auduma paraugu.

Par šo pirmo sējumu izteicas kritika. Vistuvāk dzejnieces garam piegājuši Artūrs Bērziņš un Linards Laicēns. Bērziņš (Latvija 1911., Nr. 297) saka: „Šis krājums par daudz ilgi gaidīts.“ Autore strādājusi klusumā un vientulībā, līdzīgi savai varonei, Marei, jau darbības sākumā vērdama skatu uz noteiktu mērķi, ko nekad nav no acīm izlaidusi. „Anna Brigadere pa savu rakstnieces gaitniecību ir paspējusi daudzās sirdīs un daudzās vietās ieskatīties un ja man viņa būtu jāraksturo, tad es teiktu: viena acs viņai smaida, otra raud. Viņai nav svešs pilsētas aristokrātu salons, mietpilsoniskā viesistaba ar kafijas tantīnām, vienkāršās strādnieces dzīvoklītis, kur pa logu tikko gaisma iespīd, lauku sēta savā darbdiēnā un svētdienā, plašie lauki un mežs ar noslēpumaino šalkoņu. Viņa pazīst bērnus bagātnieku un nabagu dzimtās, viņa redzējusi, kā cīnās jaunekļi un kā viņi mirst atstāti, kā cilvēks pievil cilvēku, bet par visām lietām viņa ir redzējusi, kā cieš sievietē“. Neviena cita mūsu rakstnieka darbos sie-

vieta nav tik īsta un patiesa. Tuvāk kritiķis pārrunā stāstus Mare, Lūcija Dunkere, Pīpes galviņa, Uzvara.

Linards Laicēns (Liepājas Atbalss 1912, Nr. 46) raksturo Annu Brigaderi šā: „Rakstniece pa lielākai daļai savus tēlus redz it kā caur kādu nelielu lodziņu, kas atvērts augšā, tornī. Apakšā pāriet gatām viens mūžs pēc otra un tornī sēdētāja viņus pieraksta, pieraksta tikai svarīgākos skatus visu šo mūžu gaitā, bet cits bez rakstīšanas paliek saprotams.“ No atsevišķiem stāstiem kritiķis izceļ Uzvaru: „Šinī stāstā ir sirds un saule — divas lietas, caur kurām viss dzīvo.“

Līgotņu Jēkabs rakstā Sieviešu tipi Annas Brigaderes stāstos (Dzimtenes Vēstnesis 1912., Nr. 16—17) mēģina plašāk iztirzāt tās sievietes, kas tēlotas autores rakstu pirmā sējuma stāstos, tuvāk pakavēdamies pie Lūcijas Dunkeres rakstura. Sākumā viņš sniedz arī īsu, vispārīgu dzejnieces raksturojumu un atrod vizbuļus kā Annas Brigaderes maksas simbolu. („Tie — t. i. Brigaderes darbi — nav ne sarkanās puķenes, ne kliežošās pelargonijas.“)

Apmēram šai pašā laikā par Annu Brigaderi jau otrreiz plašāk izsakās Andrējs Upītis (savā Latv. jaunākās rakstniecības vēsturē, 1911.). Kritiķis nu noteikti nostājies politiski kreisā pusē, ko bieži pasvītrot. Tomēr viņa uzskats par Annu Brigaderi visumā tāds pat, kā priekš četriem gadiem. Rakstniecības vēsturē viņš ierindo Annu Brigaderi jaunromantiķos, blakus Porukam. Izjustākie, pa daļai arī patiesākie vārdi dzejnieces raksturojumā teikti par viņas liriku: „Latviešu dzejā pa laikam atskanējis kāds akords no sievietes dvēseles mūzikas. Brigaderes

dzeja ir latviskas sievietes dvēseles simfonijs. Latvijas sievietes dvēsele ir skumji liriska, bezgala maiga, gaidoša, nebeidzamu ilgu pārplūstoši pilna. Tāda ir arī Annas Brigaderes dzeja. Sevišķi sākumā, kur atēnojas tikko pamodušās dvēseles pirmās pusnojaustās, pusapzinātās vibrācijas. Tur viņai izteiksmē, ritmā, vārdu un teikumu izvēlē un kombinācijās, krāsu jaukumā un sastatā, gleznu skicēs un izveidojumā, visā viņu mainīgā dažādībā tik simtējādi niansēta, maiga noskaņa, ka jāaiztur elpa, lai dzirdētu šo melancholiski maigo valodas mūziku, jāaizmirst viss cits, lai tik skatītu šo ēnaini vizošo gleznu panorāmu. Elementāri chaotiskā, Aspazijai tik visai raksturīgā bakchanāliskā kaislību dziņa Brigaderei sveša. Viņas sievietiskā mīlestības tieksme tikumiskas pašsavaldīšanās pelēkzvīņotām tīmekļa stīgām viscauri saistīta. Pat visaugstākā pakāpē, savā degpunktā, visatdošanas un visiegūšanas nesalīdzināmā laimē dvēsele jauž dziļi psihiskā baudā, uzņem, iesūc nenovērtējamās bagātības. Lieliskās gleznās, metaforās un simbolos, kas stipri atgādina biblejisko mīlestības augsto dziesmu, viscauri dzirdama skaidrojoša, kristalizējoša, cildinoša intelekta vara. Annas Brigaderes psihiski kristalizējošais mākslinieces temperāments visskaidrāk dzirdams pāris mazos vakara jausmas dzejolišos. Te ir tāds ilgā, tvīkstošā nemierā noskaidrojies sirdsmiers, tāda, augstākā atziņā dzimusi, skaidrība, tik koncentrēti aizturēts, plastiski izstarojams skaistums, kas rada Gētes nemirstīgajām Celīnieka nakts dziesmām.“

1912. gadā ievērojams notikums dzejnieces dzīvē ir jaunās pasaku drāmas *Princese Gundega un karalis*

Brusubārda pirmizrāde (aprīli). Rīgas Latv. teātris (tā sauktais Interimteātris) pieliek visas pūles, lai jauno lugu cienīgi varētu parādīt publikai. Direktors un režisors P. Ozoliņš jemas lugu rūpīgi iestudēt; kā dekorātors debitē jauns mākslinieks Artūrs Cimmermanis. Gundegas lomu itin veiksmīgi tēlo jaunā māksliniece Annija Simsone. Lieliski savu gaišo Sniedzes lomu izveidojusi Dace Akmentiņa. Cēls un dižens ir R. Veica Māris-Brusubārda; Māris viena no šī mākslinieka mīlākām lomām; ar šo tēlu, kā mākslinieks pats izteicies, viņš „cīnījies“ un arvien vēl cīnoties, arvien tas viņam uzdodot kā jaunu mīklu. Tā nu šī izrāde ir, kā mēdz sacīt, notikums tā laika latviešu mākslas dzīvē un publikas piekrišana liela, kaut gan J. Rozentāls neapmierināti piezīmējis: „Ja tā luga būtu izrādīta Somijā, publika, autorei mājup braucot, izjūgtu zirgus un pārvestu autori.“ — Publika tomēr arī šai pirmizrādē neizklist pēc beigām, bet spiežas tuvāk skatuvei, sauc, applaudē. „Redzēju pašā priekšā skatuvei jaunas, gaismas apstarotas sejas, kas man uzsmaidīja. Redzēju aiz tām daudzas, daudzas pret mani vērstas, kā svētku jūsmas skaistinātas, apvienotas un, man likās, ka es saplūstu ar visiem kā vilnis ar vilni. Tas bija viens no tiem neaizmirstamiem svētku brīžiem, kādus tik reti lemts piedzīvot dvēselei.“ (Skat. Teātra Vēstnesis 1921./22., Nr. 5 — Annas Brigaderes rakstu „Autoru izsauca“.) — Vēlāk, 1913. gada rudenī, kad Interimteātra direktors jau ir R. Veics, lugu izrāda no jauna pārstudētu ar Mildu Riekstiņu galvenajā lomā. Prof. J. Vitols komponējis Princesei Gundegai mūziku, kas tiek izpildīta šai lugas jaunajā pārstrādājumā. — Iespiedumā jaunā pasaku drāma

parādās Derīgu Grāmatu Nodaļas izdotajā žurnālā Druva (1912., Nr. 1—4) un no šī žurnāla novilkta grāmatā.

Kritika lugu uzņem nevienādi. Blakus pareizi vērtējošiem, darbu saprotošiem spriedumiem parādās aplami, mulķīgi uzbrukumi lugai un autorei. Princeses Gundegas pelšanā saprotas tādi pretekļi kā Rīgas Avīze un Jaunā Dienas Lapa. Abu šo avīžu recenzenti domājas atraduši, ka Gundegas motīvs jemts ne no latviešu, bet vācu tautas pasakām un, iziedami no šī apgalvojuma, jemas pelt lugu vispār. Uz autori šie maziskie uzbrukumi atstāj nospiedošu un skumju iespaidu.

Smalkāku, dziļāku lugas izpratni parāda Artūrs Bērziņš un Duburs savos paplašajos Princeses Gundegas iztirzājumos. — Bērziņš (Druva 1912., Nr. 4) kā lugas pamatdomu atrod — dabas un kultūras sintezi. Neapzinīgo dabu sevī ietver nevaldāmā, lepnā, spītīgā, tomēr pārveidoties spējīgā Gundega, drāmatiskākā persona lugā, „vienīgā, kas pati iesit mezglus likteņa audos, viņa ir tā, kas cieš, pārveidojas un panāk skaidrību.“ Kultūru reprezentē karalis Brusubārda. „Māris resp. Brusubārdā ir kultūras reprezentants ar noslēpumainu pārākumu pār citiem, kaut arī tas tērpts skrandās.“ „Lepnā cilvēcība, griba, vīrišķība, kultūras izmaņa ir tā, ko viņš apzinīgā cīņā stāda pretī Gundegai kā dabai, kas sākumā vēl neapzinīga, bet arvienu kļūst apzinīgāka uz beigām savstarpējā sacensībā un cīņā. Gundegas mīlestība ir viņa mūža mirdzošais rīts, viņa nebūtības nevīstošais skaistums. Katrs par sevi tie nepilnīgi; pilnīgi viņi kļūst tikai kopā, kā pilnīgi ir prāts un jūtas, ja vien-

kopus darbojas. Dabas un kultūras, sievietes un vīrieša būtības sinteze tā tad mīlestība, kas ir spējīga sevi aizliegt un upurēties. Divu elementu savienošana — drāmas centrs.“ Sniedze turpretī savā bērnišķā sirsnībā ir, pretēji Gundegai, harmonisks un nesadalīts dabas cilvēks. „Viņa, kā pati dabas gudrā ziņa, visur atrod līdzsvaru un mēru.“ Pareizi kritiķis uztvēris autores īpatnību — piešķirt dzīvas krāsas arī mazajām lomīnām. „Ir lugas, kur figūrē vienīgi pirmie varoņi un ir lugas, kurās tautas skati ir nepanesami, bāli un nenozīmīgi, jo trūkst psiholoģiska grupējuma un dinamikas pašā pamatā. Varoņi nodalīti savrup, pūlis stāv viens pats par sevi, bet nezina, kālab tas tā stāv; viņš nav dzīvs organs dzīvā organizmā, lugas drāmatisms iet savu, bet viņš atkal savu ceļu, brižam pirmējo aizkavēdams un aizmurdēdams. Anna Brigadere mazajām lomām un pat „korim“ ierāda aktīvu līdzdarboņa vietu, tā ka drāmatisko smagumu neiznes tikai izredzētās personas (piem. agrākā franču humānisma drāmās) vien, bet viss lugas personāls ar savu asprātību, psiholoģisko grupējumu (tauta 3. cēlienā), nostādījumu un raksturojumu (tirgus skati). Tas ir tāpat kā lielā simfoniā, kur katrs mūzikas instruments izlietāts kopēja iespaida un rakstura panākšanai un tur tikpat vajadzīga pirmā vijole, kā angļu rags, arfa vai čello.“ — Duburs (Dzimtenes Vēstnesis 1912., Nr. 80—81) atrod Māra tēlā arī šādu sociālu domu: tautas augstākam valdniekam vajag būt reizē arī tautas pacietīgākam kalpam. Māra raksturā mazāk drāmatisma. „Un gluži dabīgi: ētiski pilnīgam cilvēkam vairs nevar būt nesaskaņa pašam ar sevi un ja to nav, tad nesaskaņa ar dzīvi vien nevar

Dzejniece, Brigaderu Maija, J. Brigaders, J. Rapa, K. Ziverts.

vairs izveidoties straujās dvēseles cīņās.“ Arī Duburs atrod: „Mazo lomiņu lugā ir milzums, bet neviena pati nav lieka, vai izplūdusi.“

1912. gadā iespiesti šādi Annas Brigaderes dzejoļi: Latvijā: Rudens parkā; Reiz prieka karal's caur pasauli ies (Nr. 300); Latvijas literāriskā pielikumā: Šaubas; Manas puķes; Atziņas rītā; Ilgu zeme (Nr. 52). — Bez tam Druvā (Nr. 12) ievietota virkne īsu epigrammiski aforistisku dzejoļu (pa daļai arī satiriski noskaņotu) Akoti. — Gada beigās iznāk dzejnieces rakstu otrais sējums (Valtera - Rapas izd.), kur sakopotī 12 stāsti un stāstiņi: Vīra māte, Viegļie, Kņaze Irēna, Bagātais, Žuliks, Patversmē, Šķēres, Dzimtenē, Kad pumpuri briest, Viņa smejas, Gaŗām ejot un Kristines stāsts.

1913. gadā Anna Brigadere piedalās arī Valkā izdotā nelielā laikrakstā Kāvi, ko vada Linards Laicēns. Šim laikrakstam viņa sniedz dziļi personīgi izjusto tēlojumu Valša ritms. Otrs 1913. gada prōzas gabaliņš, Ziemassvētku stāsts Svētku balva, iespiests Latvijā (Nr. 297).

1913. gads dzejniecei bagāts lirikā — apmēram tāds pat kā 1904., 1906., vai 1907. Latvijas liter. pielikumā sastopam dzejoļus: Bez vārda (Nr. 5); Ciemos (15); Es jūtu; Ar ziedošu zaru; Tik tu, sirds; Cik dziļi laime sāp; Žēlastība (visi Nr. 37); Venēcija (Nr. 46); Tautai; Dziŗu galds; Sanesāt bēdu (Nr. 48). Dzejoļis Ar ziedošu zaru ir Linardam Laicēnam veltīts un domāts kā apsveikums dzejnieka pārnākšanai no cietumniecības 1911. gadā. Bez tam Anna

Brigadere Latvijas lit. p. 1913. atdzejojusi Moerikes balādi Ēna (Nr. 18). — Druvā 1913. g. iespiesti šādi dzejoļi: Pelēkā dvēsele; Sārtzili tvaiki; Sveša mala; Pa saules vārtiem; Pret saules rietu (visi Nr. 7); Sāpnis (Bij pusnakts — Nr. 9); Tu aizgāji (Nr. 10).

Gada beigās iznāk dzejnieces rakstu trešais sējums, kur pirmoreiz vienkop savāktas Annas Brigaderes dzejas. Zīmīgs šī sējuma iekārtojums. Pirmā nodaļa Es jūtu sākas ar dažiem pašapliecības dzejoļiem, turpinās ar tādiem, kur dzejnieces dvēsele atspoguļo dabu, īpaši pavasari, un beidzas svinīgajā Trijšķaņā. Otrā nodaļā Nemiera dienas bēdu, skumju un rūgtuma dzejoļi, kur tomēr jaunas ticības gaisma spīd visam pāri. Trešā nodaļa Pa malduta kām ziedota mīlestības sāpēm un priekam, noslēgdamās ar noveli Bohemienne. Ceturtā nodaļā — Tīneklu stīgas vijas ap rudens, nāves, vientulības un saulainas rezignācijas dzejoļiem. Piektā nodaļa Laika jūtīs ietver laikmeta šausmas, 1905. un 1906. gada dzejoļus. Gaišas izskaņas tomēr arī te netrūkst. Sestajā nodaļā Vakari dziļu izjūtu bagātas vakara meldijas, kur dzejniece sēras apskaidrocerībā. Septītā nodaļa Sanesāt bēdu rada otrajai (Nemiera dienas); arī te skumju un rūgtuma dzejoļi, tikai plašākā tvērumā. Astotā isā nodaļa Ciemots tēlo dažus iespaidus, ko dzejniece sajēmusi braucot dzimtenē un svešumā. Dzejnieces jautri maigie bērnu dzejoļi nāk devītajā nodaļā Bērza šūpulītē, kas noslēdzas ar žirgto Maizes klaipu. Un beidzot desmitajā nodaļā Akoti savākti īsiņie, aforistiskie dzejoļi.

Par šo autores rakstu sējumu kritika visai maz izteicas. Fricis Bārda sniedz atsaukumi Dzimtenes Vēstnesī (1914., Nr. 20). Viņš saka: „Annā Brigaderē ir latvietes dvēsele izteikusies ja ne vispilgtāk, tad katrā ziņā vistīrāk. Ja nostādām blakus citas viņas darba biedrenes, tad nav grūti redzēt, kā tās nereti aizraujas vai nu falsificētā vīrietībā, vai švirkstošā jūtu eksaltācijā, vai citā kādā ekstrēmā un modes virzienā.“ Annas Brigaderes liriku kritiķis atrod traģiski noskaņotu, kam gan īsti nevar piekrist, jo priekam un traģikai Brigaderes dzejā laikam vienādi stiprs noskaņojums — un tomēr uzvarošākais tas, kas beidzamo vārdu teic, būs gan prieks. — Sirdnīgi īpatnu spriedumu par trešo sējumu devis A. Baltpurviņš kādā dzejniecei rakstītā vēstulē (skat. Daugavas gada grāmata 1931. gadam):

Variet būt lepni: Jūsu dziesmas izlasīju šovakar un vienā pajēmienā. Tā nepārprotama atsauksme. Pirmā nodaļa pagāja garām pasveša. Sirdij pielīpa: *Viss tavs.* — Tā stāsta (pa daļai). — Trijskaņā dažas vietas. — Sirdij tik tuva, pazīstama, ilgi nebiju laikam lasījis, kā divas turpmākās nodaļas. Tādi ir *Lāsts*, tāds — *Laivinieks*, *Uzticamie* (sevišķi mīļa pēdējā daļa), *Pārnākot*, *Atradu tavu dvēseli.* — „Kā bērns, kas raudājis līdz nogurumam *Pēc glāsta slāpst...*“ *Vecie zvani*, *Šodien jauka diena* būs, *Lepnuma dusmās*, *Sarkani saltas*, *Pelēka rasa*, *Paredzējums*. Un uzvarēja lepnais gars, *Cik dziļi laime sāp*, *Tik tu, sirds*, *Tad nezin' tu*, *Gaidīta stunda.* — *Tīmekļu stīgas šķiet pārāk smalkas*: te it kā pamirdz te gaist. Vai tas trūkums, vai taisni viņu daiļums — pēc reizes izlasījiena grūti spriest. — Divi

ceļnieki — paraugs nošķirotājiem „dēmodratu“ dzejniekiem, kā jādzejo par savu biedru sāpēm, lai nekļūtu frāzains un smieklīgs. Tad: Tā tumšā stunda!, Maria. Sirds skūpstu sūta tiem pirkstiņiem, kas uzrakstījuši Augšāmceļšanās ausmā III. dziesmiņu: Nā krīts un atver durvis klusi... Acumirkli tā šķiet vismiļākā visā grāmatā. Sirds klusa kļuva — (šis dzejolis) šķiet kā zīda sega, kas apslēpj sāpīgu, asiņojošu brūci. Sārtzili tvaiki! Ak irōnija! Mūsu pašdarinātie dēmodratiskie dzejnieki paliek kaunā. Izdzisa dakts un Ceļnieks, sevišķi pirmais (dzejolis), negrib, ka par to runā: to vislabāk izjūt klusējot — kā nakti tuksnesī. Un ja kādam tur ienāktu prātā iekliegties, vai uzdziedāt — izliksies sev pašam par spoku. — Tai radniecīga arī dziesmiņa Kā vainots draugs. — Miļas, miļas viešņas ir dziesmiņas Ciemos. Kā saules un vēja glāsti!

Iznāk (1913.) pirmais dzejnieces lielāka darba tulkojums svešā valodā: vietējo krievu laikrakstu teātra kritiķe Jakovļeva-Binokļ tulkojusi krieviski Sprīditi. Tulkojums iznāk ar virsrakstu Спринит (Мальши) un izdevies puslīdz apmierinošs — cik jau nu var izdoties tik latviska darba atdevums citai valodai.

Šai vasarā Anna Brigadere kādu laiku uzturas Siguldā — savu paziņu Kalniņu ģimenē, Siguldas Daudās. Rakstnieci moca bezmiegs. Un pa bezmiega naktīm viņa raksta jaunu drāmatisku darbu: piecēlienu drāmu Raudupiete. Jau agrāk dzejniece nav varējusi apmierināties ar varones katastrofisko galu Blauņaņa pazīstamajā novēlē, kaut gan šī katastrofa tur pareizi tēlota kā nenovēršama konsekvence. Bet Anna Brigadere, kā jau atdzimšanas rakstniece, grib

jemt to pašu Blaumaņa noveles motīvu un rādīt, ka Raudupietei tomēr vēl iespējama jauna dzīve. Siguldā viņa saraksta četrus cēlienus, bet vēlāk Rīgā — piekto. — Apmēram tai pašā laikā Anna Brigadere uzraksta arī otru lugu: dziļi nopietno, skumjo viencēlienu *Mazā māja*. Ierosinājumu ludziņai devis īstenībā novērotais egoistiskās Almas tēls. Bet galvenajā personā — Strautmaņa kundzē rakstniece zīmējusi dažus savas draudzenes Luīzes Stumbergas rakstura vilcienus. — *Mazā māja* vispirms izrādīta kādā labdarības vakarā ar Daci Akmentiņu Strautmaņa kundzes lomā. Iespiests šis viencēliens nākošā (1914.) gadā *Druvā* (Nr. 4).

Raudupietī izrāda Rīgas Latv. Interimteātris 1914. gada martā, A. Amtmaņa-Briediša beneficē. Beneficiants tēlo sirsnīgo puisī Kārli, Raudupietes iecerēto, bet Raudupietī pašu — Jūlija Skaidrīte. Kritika jauno lugu uzņem ļoti nelabvēlīgi. Vislietīšķāk un atzinīgāk raksta Artūrs Bērziņš (Latvijā). Bet Annas Brigaderes talanta lielais cienītājs Andrējs Upītis (*Domas* 1914., Nr. 5) par Raudupietī izteicas tik mīļojoši, kā viņš laikam nekad, ne priekš, ne pēc tam nav izteicies ne par vienu citu šīs dzejnieces darbu. Arī Līgotņa Jēkabs (*Dzimtenes Vēstnesī*) savā atsauksmē, nebūdam apmierināts ar lugas beigām, pielaidis dažus ne visai korrekus izteicienus. Pret Līgotņa recenziju rakstniece protestē (*Dzimt. Vēstn.* 1914., Nr. 78) šā:

Godāts kungs! Esmu tai nepatīkamā stāvoklī reaģēt uz Jūsu kritiku *Dz. V.* Nr. 73. Nav mans nolūks ar Jums polemizēt. Tur man trūkst vajadzīgās veiksmes un „pēdējais“ vārds jau arī tā kā tā pieder Jums, kā avīzes līdzstrādniekam. Negribu arī aizstā-

vēties pret Jūsu, pretrunām diezgan bagāto, kritiku. To lai dara pats mans darbs. Bet es gribu un man vajag protestēt pret nekultūrālo toni, kādā tā rakstīta. Dzimt. Vēstnesis tak ir laikraksts, kuŗa kritikas jem nopietni un tādēļ es Jūs jautāju: vai Jūs, piem. kādam renomētam sveštautu, vai arī mūsu pašu v i s p ā r atzītam autoram, ja Jūs viņa darba mākslinieciskam uzdevumam nepiekrītu, uzrakstītu kritikā, — ar pasvītrojumu, ka viņi „ar apzinīgu roku sataisījuši mākslinieciskus melus?“ Domāju, nē! Jo tas ir stiprākais apvainojums, ko var izsacīt tiklab cilvēkam kā māksliniekam. Mākslinieku, resp. dzejnieku var tik mērot ar divām mērauklām: vai nu viņš ir īsts, vai neīsts. Ja Raudupiete „samelota“, tad arī citi mani darbi ir tādi. Jūs pats esat dzejnieks, tā tad zināt, ka bez koncentrētas izjūtas nevar uzrakstīt ne mazāko dzejoli, bet man Jūs ar lielāko mieru uztiēpjat aukstu aprēķinu mākslinieciskā radīšanā.

Jūs uzstādat formūlu: traģiskam raksturam — traģisks gals. Vai Jūs šaubaties, ka arī man šī elementārā teorija nebūtu pazīstama? Ja nu darba izvedumā drāmas raksturi mani noteikti vadījuši uz citām, kā Jūs sakāt, „nedabīgām“ beigām, vai tad tas būtu noticis bez mākslinieciska attaisnojuma? — Vai varonības formūla, noteicoša senatnes viengabala cilvēkiem, vairs der mums, kuŗu salikteņu dvēselēs ir dīgli jaunai, pretējai varbūtībai — traģiskas nāves vietā — traģiska dzīve! Lielu un stipru cilvēku likteņi ir pa lielākai daļai izveidojušies no liela dvēseles lūzuma.

Katram nopietnam autoram, šķiet, ir tiesība prasīt no kritiķa, lai tas viņa darbu neuzskata par literārisku bērnu spēli, bet gan apspriež to, kā veidotu pēc viņa

personībai īpatnējiem likumiem. Jūs esat nolieguši man māksliniecisku godprātību. Aizsargāties pret šādu apvainojumu man nav citu līdzekļu, kā atklāti pret to protestējot.

Līgotņu Jēkabs klātpieliktā piezīmē norāda, ka pret rakstnieces personu viņš sajūt dziļāko cienību, bet par viņas darbiem kritiķis uzlūko kā pienākumu „savas domas skaidri un saprotami izteikt.“ Asākus vārdus viņš teicis tikai „lietas dēļ“. Lugas beigās kritiķis joprojām atrod nedabīgas un nedrāmatiskas. — Šī ir vienīgā reize (izņemot mazo aizrādījumu par Sprīdīti), kur Anna Brigadere atklāti protestē pret kādu sava darba kritiķi.

Grāmatā Raudupiete iznāk 1914. gada beigās. Gada pirmajā pusē A. Gulbis savā Universālajā bibliotēkā izdod trīs Annas Brigaderes stāstus, kam rakstniece devusi kopnosaukumu *Rudens miglā*. Grāmatiņā ievietotie stāsti tādi, kas neietilpst pirmajos divos autores rakstu sējumos: *Rudens miglā*, *Kārklene un Valsā ritms*.

Apmēram šai laikā (īsi priekš kara) norisinājas svarīgs notikums attiecībā ar Dr. A. Langmesseru: rodas pēkšņs, var teikt negaidīts lūzums un sarakstīšanās izbeidzas. Pēc kara dzejniecei izdodas uzzināt, ka Dr. Langmessers miris un viņa kundze Davosā vairs nedzīvo.

Arī visus šos gadus pēc 1905. g. revolūcijas rakstniece nodzīvo brāļa un svainenes pajumtā. Drīz pēc 1905. gada Brigaderi pārceļas jaunajā namā, Brīvības un Lāčplēša ielas stūrī, kur augšējā stāvā plašs un gaišs dzīvoklis. Tur rakstniecē vēl joprojām pavada savus rudenus un ziemas. Šai dzīvoklī rakstnieki un

citi mākslinieki allaž viesmīgi apsveikti un sajēmti. Kārlis Krūza savā, dzejnieces 25 gadu darba jubilejai ziedotā rakstā (Latvijas Vēstnesis 1922., Nr. 7) īpatnēji un zīmīgi raksturo mākslinieku sabiedrību, kas Annu Brigaderi apmeklējusi laikā pēc 1905. gada līdz karām:

„Un kad nu tājāk pārlaižam lēnām un vērīgi skatu pār mūsu tautas dzīves un tipu tēlotājas viesmīlīgajām telpām, — vai tur tad drīkstētu trūkt mūsu slavenākā skatuves spēka, bezgala vienkāršās un tikpat mīlās Daces Akmentiņas, kuņas tuvumā arī visi citi tiek tik vienkārši un mīļi? Vai drīkstētu tur trūkt karaliskīklasiskās, bet reizē tomēr tik mierīgi mājīgās Jūlijas Skaidrītes? Un tālāk — vai viņu tuvumā nav vieta vaļsirdīgajam Vidrišu Pēterim (Ozoliņam) drūmajam Duburam, varonīgajam Veicam un visiem citiem? Vai tur nepamirdz vienu mirkli spītīgā princese Gundega — Annija Simsone? Un tad, paveŗoties uz citiem tēliem, nemanot ierodas lēniem, saudzīgiem soļiem, bet sirsnīgu smaīdu, drošais akmeņu urbējs Burkards Dzenis, kam tomēr rakstnieces seja tik stipri skatu saista, ka viņš viņas vaībstus vēlētos vai granītā pārvērst. Bet cik jauks un runīgs ir Janis Rozenītāls, kad kā vasaras saules apmīrdzētā gleznā viņš pēkšņi ierauga visapkārt šos gaišos vaīgus! Bet vēlās vakara stundas, kad pēdējais dziesnas mīrdzums jau izdzīsis logos, mīl pēdējās paaudzes gleznotājs Jāzeps Grosvalds, kam visas mākslas un visas mūzas tik radniecīgas reizēm liekas. Kad piesēžas kāds pie klavierēm, kad iesāk ritēt jautri vai skumji akordi, kad atskan sīrmās, tik sen jau pazīstamās tautas dziesmu melodijas, kad modina jaukas jūtas kāds Vītola vai

Kalniņa jaunākais darbs, tad visa šī sabiedrība gaida dziedātājas, tad laiks atkal vai nu baltajai namamātei, vai arī kādai no viešņām, kurai skaista balss, valdzināt mājiņieku un viesu sirdis ar neaizmirstamām dziesmu skaņām. Dzeja ir klusāka māksla, bet netrūkst rakstnieces sabiedrībā arī manu kollēgu. Šad un tad tie parādās, pa vienam vai diviem, un runā par liriku un drāmu. Tur ir — es redzu — reizēm svinīgi rāmais, bet reizēm rūpīgais Rūdolfs Blaumanis, ko ātri pārtrauc bažīgais Augusts Baltpurviņš, nemaz neievērodams, ka Linards Laicēns laimīgi klausās un klusē. Tur Kārlis Strāls grib izstāstīt kādu patīkamu piedzivojumu, tur Jānis Jaunsudrabiņš piedalās kā lietpratējs kādas gleznas izlozēšanā, tur Kārlis Jēkabsons uztraucas, ka Artūrs Bērziņš nav nemaz kritiķis, jo atzīst tikai Annu Brigaderi, tur nesatricināmais Fricis Bārda mierīgi noklausās dzejnieces jaunakajā pasakā... un Austra Dāle bijīgi tuvojas savai vecākajai kollēgai...“

1914. gada pavasarī un vasaras sākumā dzejnieci nodarbina jaunu lugu nodomi. Jau gluži skaidra fantazijā tēlojas pasaku luga ar divām populārām varonēm: bārenīti un mātes meitu. Neatļaidīgi prasās izveidojuma arī drūmais sižets par Dieva sodu, ap ko dzejniece darbojusies jau priekš 24 gadiem; tik neatļaidīgi, ka dzejniece atskaņotos jambos jau uzraksta teiku drāmas *P a s t a r i* pirmo cēlienu. Dzīvs atkal kļūst arī priekš gadiem septiņiem jūrmaļā vērotais viltus francūzis. Tas ietverams komēdijā un rakstniece stāsta R. Veicam un citiem draugiem par jaunās komēdijas nodomu. Bet tad uznāk lieli un negaidīti notikumi un pārtrauc iecerētos darbus: vasaras vidū sākas pasaules karš.

V. Lielā paisuma gadi.

1914. gada otrais pusgads pāriet kara baismā. Šaubas, neziņa un arī cerības mainās katra latvieša dvēselē, jo tauta nu ierauta līdz karā. Psiholoģisko atmosfāru, kāda apjēma latvju pilsonību un intelligenci kara pirmajā pusgadā, rakstniece vēlāk spilgti notēlojusi romānā Kvēlošā lokā piektajā nodaļā (Kad lodes tik vēl tālumā dūc). Rakstniece pati un viņas svainene dzīvi piedalās palīdzības organizēšanā ievainotiem un iesaukto rezervistu sievām; darbīgajā Pentes kundzē (Kvēlošā lokā) saskatāmi rakstnieces svainenes Brigaderes kdzes daži rakstura vilcieni, tāpat viņas vīrs Zāmelis Pente, kas skumst par tautu, atgādina rakstnieces brāli J. Brigaderu. — Literāriski strādāt šai laikā Anna Brigadere nevar daudz, kā jau vispār viņa to nevar liela nemiera laikmetos. Uzraksta tikai dažus dzejoļus, kuŗos laikmeta izjūtas — baigums, gaidas, cerības. Šie dzejoļi iespiesti laikrakstā, kur dzejniece līdz tam nebija darbojusies: Dzimtenes Vēstnesī. Līdzdarbība notiek tādēļ, ka Dzimt. Vēstneša literārisko nodaļu (no 1914. gada pavasara) pārzin Artūrs Bērziņš, dzejnieces talanta cienītājs un sapratējs. Dzimt. Vēstnesī tā tad parādās šādi Annas Brigaderes dzejoļi: 1914.: Dārgās ēnas; Ēnu varā (Nr. 270); Negaiss nāks; Naidis; Ko dosim tiem (Nr. 289); 1915.: Ziedotāji; Kareivja

vēstule (Nr. 16). Ar to tad gan arī izbeidzas dzejnieces līdzstrādība Dzimtenes Vēstnesī; vēlāk, kad šai laikrakstā J. Jankavs sacēļ savu latviešus kompromitējošo traci, Anna Brigadere nevar laikrakstā vairs darboties. Arī Artūrs Bērziņš no šīs avīzes aiziet. — Visi minētie dzejoļi vēlāk uzņemti Annas Brigaderes grāmatā Paisums, izņemot Ko dosim tiem.

1915. gada vasara nāk drausmīga un posta pilna. Vācieši brūk iekšā Kurzemē, sākas kurzemnieku lielās bēgļu gaitas. Arī rakstniecēs dzimtenes ļaudīm jādodas svešniecības ceļos. Rakstniece šais nemiera dienās uz laukiem nebrauc, bet bēgļu vilnis aizsniedz viņu arī jūrmalā, kur tā uzturas īsu laiku. Visu, ko rakstniece pieredz, pārdzīvo un izjūt šais dienās, viņa vēlāk ietver Vaidas (pa daļai arī Arvja) pārdzīvojumos Kvēlošā lokā. Arī tā laika dzejoļos sāpīgi un dziļi atbalsojas dzejnieces izjūtas. 1915. gada Jāņu vakarā viņa griežas pie Dieva viskvēlākā lūgšanā:

Ak redzi, tauta trīc no sitieniem
Kā notrīc koks, kad draud tam saknes raisīt
Un viņa ziedu kroni vējiem kaisīt,
Kā notrīc koks līdz pašiem pamatiem,
Eš Tevi saucu, Visusvētais, dzirdi,
Tu, aukas vald'niek, aukai plosīt liedz,
Vai visas bultas vērs pret manu sirdi.

12. jūlijā 1915. rakstītā dzejoļi dzejniece apdzied pamestu kurzemnieku māju, kas guļ „bez skaņas un bez vaida kā mirējs ceļmalā.“

Kā karaļi no valsts
Mēs trenkti ļauna spēka,
Nu debessloks mums ēka
Un akmens galvai balsts.

Izrādās: arī Rīgā nav un nevar būt īsti mierīga darba dzīve. Arī Rīga ienaidnieka apdraudēta un vispārējā noskaņa ļaužu domās tāda, ka vācieši ik brīdī varot ienākt Rīgā. Liels latviešu bēgļu bars saplūdis Maskavā. Arī dzejniece atkal pārceļas dzīvot šai krieviskākā Krievijas pilsētā. Tas notiek 1915. gada rudenī. Nu viņa atkal tur, kur jau priekš ilgiem gadiem staigāja mājskolotājas gaitas. Dažus bēgļu laika Maskavas iespaidus Anna Brigadere attēlojusi vēlākos gados sāktā dzeju ciklā Pasaku pilsēta.

Rakstīt dzejniece 1915. gadā, protams, var maz. Rodas tikai daži dzejoļi; tie iespiesti: almanachā Rakstnieki un mākslinieki kareivjiem: Zīme grāmatā un sāktais cikls Aglavene; A. Kukura izdotā kara žurnālā Varavīksna: Gaisma (Nr. 25); Meklē sev pats (Nr. 41); laikrakstā Jaunākās Ziņas: jau minētā lūgšana Es Tevi saucu (Nr. 187; viens no spēcīgākiem Annas Brigaderes dzejoļiem); Pamestās sētas (Nr. 197). Pēdīgi minētam dzejolim pirmiespiedumā virsraksts Bet augšā zvaigznes zied un vēl šādas beigu rindas:

Viens otram sniegsim rokas,
Kad liktenis mūs kliec,
Gan ceļi naktī lokas,
Bet augšā zvaigznes zied.
Viss pazaudēts kad šķiet,
Tad, brāļi, vaigu vaigā
Pats Dievs ar tautu staigā!
Bet augšā zvaigznes zied...

Lielas cerības latviešu sabiedrība šai laikā lika uz 1915. gada vasaras beigās nodibinātiem latvju strēl-

nieku bataljoniem, kuŗu pirmās uzvaras jau tāli atbalsojās. 1916. gada sākumā Maskavā iebrauc Kārlis Skalbe, kas pašlaik gatavo rakstu krājumu Latvju Strēlnieks. Skalbe uzaicina Annu Brigaderi rakstīt krājumam kādu pasaku. Dzejniece uzraksta varoņu poēmu Spēka Dēls, vienu no saviem visievērojamākiem darbiem. „Tajā mēģināju ielikt tā laika lielās sāpes un nākotnes cerības. Ja nebūtu Skalbes, varbūt nebūtu nekad šo poēmu uzrakstījusi. Viņam paldies par to,“ saka dzejniece (Kārlis Skalbe, 1929., 32 lpp.).— Vispirms autore jauno poēmu nolasa kādā no Maskavā tai laikā rīkotiem „Intelligences vakariem“, kuŗos Anna Brigadere dzīvi piedalās (12. martā 1916.). Tad Spēka Dēls iespiests Skalbes vadītā krājumā Latvju Strēlnieks, kas gan var iznākt tikai gada beigās. No šī krājuma poēma novilkta arī atsevišķā grāmatā; tā nu ir vienīgā Annas Brigaderes grāmata, kas iznākusi bēgļu laikos. Bēgļu laiki ar visām bēdām un drūmumu tomēr nav rakstniecei bijuši neaugligi; visdrūmākās dienās radies viens no viņas gaišākiem un stiprākiem dzejas darbiem.

1915. gadā Maskavā starp citiem bēgļiem-intelligentiem dzīvo arī no Francijas atbraukušais zemgalielis, Annas Brigaderes senais paziņa, dzejnieks Fallijs. Nekāda bijušās pazīšanās atjaunošana vairs tomēr nenotiek. Neveselīgā dzīvoklī mājodams, Fallijs drīz saslimst. Ap to pašu laiku viegli slimo arī dzejniece. Fallijs piezvana pa tālruni; viņš slim, lai dzejniece atbrauc apraudzīt. Dzejniece atbild: arī viņa slimojot. „Bet tomēr es esmu slimāks,“ Fallijs nosaka parastā uzstājībā. Dzejniece tomēr neatbrauc. Bet pēc dažām dienām lasa avīzē satriecošo ziņu:

Fallijs miris! Nu viņa var piedalīties tikai sēru gājienā uz dzejnieka dusas vietu.

Viss 1916. gads paiet Maskavā. Arī šai gadā nāve pajem dzejniecei mīļus draugus un sapratējus. Vasarā Somijā mirst Duburs, bet ziemā, uz gada beigām — arī Somijā — lielais gleznotājs Janis Rozentāls, viens no Annai Brigaderei tuvākiem māksliniekiem un draugiem. — Šai gadā dzejniece jau tomēr var šo to vairāk uzrakstīt. Bez ievērojamā Spēka Dēla 1916. g. nāk klajā vēl šādi darbi: Kukura izdotā, Skalbes vadītā žurnālā Varavīksna, dzejoļi: Un lai ir tā (Nr. 2); Kādai mīļai Kurzemes bēgļei (Natalijai Rapa, grāmatnieka Rapas māšai) (Nr. 3; pirmiespiedumā virsraksts Mierinājums); It klusi (Nr. 5); Rīts un vakars (Nr. 7). Bez tam Varavīksnā sastopam bērņības atmiņu stāstiņu Kaminskene (Nr. 2 — grāmatā Dievs, Daba, Darbs tēlojums pārdēvēts Lādētāja) un (Nr. 1) laikmeta izjūtu tēlojumu Nojautas (nav uzņemts nevienā līdz šim iznākušā rakstnieces grāmatā).

Nojautās dzejniece atzīst, ka „katra dvēsele ir seismogrāfs, kas pieteic tālu zemes trīci.“ Atceras, kā priekš gadiem piecpadsmit braukusi cauri zaldātskajai Prūsijai, kuŗas devīze uz katra soļa: nāvi un iznīcību visam, kas nav vācisks! Tālāk dzejniece tēlo, kā Kurzemē 1914. gada vasarā svinēti Jāņi. Dzejniece ar citiem ceļa biedriem brauc orē. Braucēji sāk līgot. „Un piepeši man aizcirtās balss kā no asām, pēkšņām bailēm. Mežs, lauks, mājas man likās būt klusi un tumši, kā izmiruši.“ — „Un zem citu skanošām balsīm es dzirdēju itkā sev pašai sakām: tas viss ir pēdējo reizi. Tā mēs vairs nekad nebrauksim!“ Viņi

aizbrauc, sasniedz savu ceļa mērķi. Un tur, istabā (gabaliņā tēlotas J. Rapas mājas Ķīpi), ap garu, bagātīgi klātu galdu, kur sākas svētku dzīras, dzejnieci otrkārt apņem baigā nojauta: „... un es redzēju visu kā tālu no sevis, kā gleznā. Un viss likās būt pilnīgs, gatavs, nobriedis, kā auglis, kam laiks krist. Un smeldzoša sāpe biedināja: Uzmanies! Tas viss ir pēdējo reizi!“ Treškārt šīs nojautas uznāk, kad dzejniece no dārza noraugās saulesrietā dusošā lauku sētā. „Man likās, ka nekad vēl nebūtu piedzīvojusi vasaras vakara, tiķ pilna dievišķa miera, saskaņas un svētuma.“ Bet — atkal nojautu smeldzošie, tumšie draudi: „Tā vairs nebūs! No tā, ko tu redzi, nekas vairs nepaliks pāri!“

Varavīksnā (Nr. 5) ievietoti arī Linarda Laicēna dzejnieku apdziedājumi — Blaumanis un Anna Brigadere. Brigaderes raksturojums itin zīmīgs un jauks:

Cik nemanot bij rudzu lauki izplaukuši,
Zaļš bērzu kuplums svinīgs bij aiz tiem,
Un klusums nolaidās no zilās debess
Ar saules spārniem, svētot izplestiem.

Es mierīgs staigāju, kur plava birzē sniedzās —
Un Jūsu grāmata man rokā bij.
Un vēsma aizšalca caur kluso druvu —
Man likās: vārpa vārpu mīj.

Un, dabas daiļumu šo apcerēdams,
Es domāju: šē arī pulss, kas rit,
Kā Jūsu grāmata, — tā vēsma dzīvā,
Tā sirds, kas šinī mierā klusi sit.

Pēterpils Bēgļu Apgādāšanas Centrālkomitejas izdotā Bēgļu kalendārā 1917. gadam iespiests gaiša optimisma pilns Annas Brigaderes dzejojums *Z a ģ i z a r i* (par latviešu bēgļu bērnu gājienu Maskavā, kur katram mazajam gājējam rokā augšup pacelts egles zars kā cerības solījums):

Šī cerība ir tālais latvju mežs
Un baltā saulē dzirkstošs mīlais lauks,
Kas itkā siltus spārnus šurpu pleš.
Cik skanošs tur reiz pavasaris plauks!

Annas Brigaderes pašas rokās nāk kāda kalendāra vadība. 1916. gada beigās akciju sabiedrība Valters-Rapa sāk izdot plašu un intelligentu almanachu *D a u g a v a s K a l e n d ā r s*. Šai jaunajā izdevumā nu dzejniece darbojas tikpat dzīvi kā citkārt, apjomā mazākajā Berga bazāra kalendārā, — bet šē nu vairs nevien kā līdzstrādniece, bet kā redaktrise-vadītāja. Daugavas Kalendāra pirmajā gadā (1917. gadam) atrodam šādus pašas Annas Brigaderes darbus: Asi izjusto tēlojumu par kara sākšanos *T e v b ū s!* (stāstu krājumā Drebošas sirdis pārdēvēts *P r i e k š v a k a r ā*) un dzejoļus *D a u g a v a* (*Ai Daugava, Latvijas māmuļa*) un *B ē g ļ u m ī t n e s*. — Bet tam kalendārā ievietots Jaunsudrabiņa stāsts *Mežs un upe, Plūdoņa un Rozīša dzejoļi un Akurātera apcerējums Tautas dvēsele*. Par pagājušā gada kultūras dzīvi Latvijā raksta Linards Laicēns; otrā, isākā rakstā, viņš piemin aizgājušos latvju atklātības darbiniekus. — Caur visām bēgļu laika, okupācijas un revolūcijas šausmām sveiks izgājis, Daugavas Kalendārs turpināja gaitu brīvajā Latvijā un pastāv joprojām, pārdēvēda-

mies tikai (no 1921. gada) par Daugavas Gada grāmatu. Daugavas Kalendāru, resp. Gada grāmatu ar intelligenci un labu gaumi vadīdama, visiem, kas uzrāda spējas un īpatnību, vārdu dodama, Anna Brigadere pulcinājusi šai almanachā vai visus redzamākos latviešu rakstniekus — gan vecās, gan jaunās paaudzes. Daugavas Gada grāmata pašlaik mūsu vienīgais literāriskais almanachs.

1917. gads nāk ar jaunu vētru, jaunām cerībām, bet arī ar jaunu un rūgtu vilšanos. — Februāra beigās lielā Krievijas revolūcija apsviež Romanova troni. Sākas revolūcijas medus mēneši, mītiņu un rezolūciju laiks. Maijā dzejniece atkal atbrauc Rīgā un apmetas tur uz dzīvi. Viņai piesūta puķes ar sviecienu brīvajā Latvijā, bet dzejniece nevar ticēt, ka Latvija būtu brīva. Rīgas lepnā „virskārta“ vācieši priecājas, gaidīdami frontes pārrāvumu, savu ciltsbrāļu drīzu ierašanos. Nekautrīgie žīdi šo prieku izrāda vēl gaišāk. Un strēlniekus, Rīgas aizstāvjus, pārjēmis šķiru cīņas, šķiru naida gars, tā ka viņi (tā dzejniecei šķiet) nemaz vairs neredz briesmas, kas Rīgai un Latvijas brīvībai draud no vāciešiem. Savās vēlākos gados rakstītās okupācijas laika piezīmēs (Dzelzs dūre) gan rakstniece cenšas atrast strēlnieku tā laika gara stāvoklim attaisnojumu: „Bet kas ir izpētījis rezolūcijas (17. maija) priekšvēsturi? Kas zin, cik nopelnu te aģitācijai un cik smagajiem piedzīvojumiem un dziļam sarūgtinājumam pret nespējīgo un, varbūt, noziedzīgo kara vadību? Nepiedodamā kārtā strēlnieki bija izmantoti un mānīti. Katru reizi bija palicis iespaids, itkā latviešu strēlnieki ar nolūku, vai nu rotaļas, vai vienkārši izkaušanas dēļ bija nāvē sūtīti.“

Saimnieciskā dzīve Rīgā nokļuvusi grūtībās. Ceļas dzīves dārdzība un līdz ar to aug darba ļaužu prasības. „Viens streiks dzina otru. Dzīve bija kā pārmērīgi sapīlēts loks, ko neatturāmi spēki dzina uz lūzumu“ (Dzelzs dūre). — Jūlija beigās rakstniece aizbrauc pie pazīstamiem Siguldas tuvumā. Tur viņai gadījums novērot, kā šai apgabalā stāvošais krievu karaspēks, disciplīnu zaudējis, posta zemnieku laukus, dārzus un druvas, jo tie jau — buržuju lauki. Tur rakstniece dabū arī dzirdēt, cik naivā uzpūtībā un nicināšanā krievu virsnieki izsakās par latviešiem. Uzguļas baiga nojauta kā smags mākonis, jo lielgabalu dūkoņa frontē ikdienas pieaug. Rakstniece atbrauc atpakaļ Rīgā un (augusta beigās) piedzīvo šausmīgo Rīgas izlaupišanu, krievu karaspēkam atkāpjoties un vāciešu ienākšanu, ko viņa pāris gadus vēlāk tik spilgti izstāstījusi okupācijas laika memuāros *D z e l z s d ū r e*. Visiem latviešiem satumst bēdu nakts.

Ienaidnieks sāk sistematiski aplaupīt latviešu mājas frontes tuvumā un dzen milzu vezumus salaupītās latvju bagātības caur Rīgu. Vēlāk šo laupīšanu turpina dažāda veida rekvizīcijas. Noliec brīvu tirdzniecību un iedzīvotājiem izdala dažādas kartiņas. Sāk trūkt maizes, sākas bada un posta dienas. Viņpus frontes Krievijā nāk pie stūres lielnieki, kas piedāvā Vācijai mieru, bet savā zemē ieved bargu diktatūru un teroru. Briesmas tā tad te, briesmas tur. Kas būs ar Latviju? Kas būs ar tautu? Šaubās un drūmā neziņā izskan 1917. gads.

Rakstīts šai gadā nav daudz ticis. — Gada sākumā simpātiskais Maskavas latviešu laikraksts *Dzimtenes Atbalss* sarīko anketu starp Maskavā dzīvojošiem

rakstniekiem: kādu iespaidu kaŗš atstājis uz rakstniecību vispār un uz katru atbildētāju rakstnieku seviŗķi? Atbildes snieguŗi nevien latvieŗu rakstnieki, kas tai laikā mitinās Maskavā, bet arī daŗi ļoti pazīstami krievi (K. Baļmonts, Andrējs Bēlijs, A. N. Tolstojs u. c.). — Anna Brigadere atbildējusi ņā (Dzimt. Atbals 1917., Nr. 12): „Mākslas darbs grib klusuma, nodziļināŗanās, aizmīŗšanās un rodas tik tur, kur sagadās laimīgi, viņu sekmējoŗi apstākļi. No visiem māksliniekiem rakstnieks viscieŗākī saistīts ar savu tautu. It seviŗķi latvieŗu rakstnieks, kas jau savā personīgā dzīvē atspoguļo tautas likteni. Neskatoties nemaz uz bēgļu dzīves apstākļiem — kurp gan tas tagad varētu aiziet, kur noslēpties, lai aizmīŗstu tautas liktenīgos pārdzīvojumus?

Tagad tikai var rasties starpbrīŗu darbi: dzejoļi, skices, laika gleznas... Agrākī plāni un nodomi, tāpat kā mūsu agrākā dzīve, pa gabaliņam kopā jāsalasa. Un nākamais acumīŗklis izsīt atkal visu no rokām, piespieŗ ne veidot, bet ciest, pārdzīvot!

Bet vai kaŗš dod jaunus ierosinājumus? Bez ņaubām! Gara pasaulē notiek tas pats, kas materiālā: grandioza cīņa, vērtību pārvērtēŗana. Gara dzīve rok sev jaunas gultnes. Bet tikai, kad pali nokritis, nāks redzams, kāda ņais gultnēs atspoguļosies jaunās pasaules seŗa.“

ŗi atbilde raksturīga dzejnieces tā laika dvēseles noskaņai. Te tomēr jāiebilst, ka viņa ne viscaur saskan ar īstenību: dzejniece ņai smagajā laikā taŗu uzrakstījusi tik gatavu mākslas darbu, kāds ir Spēka Dēls. ņi poēma nepavisam neatstāj „starpbrīŗu darba“ iespaidu. — Dzimtenes Atbalsī 1917. (Nr. 20) vēl ir

dzeju cikls Šaubas un cerības, kur ieskanas sākušās revolūcijas motīvi. Ciklā ietelp dzejoļi: Kad būs rīts, Pret jaunu pavasari, Aukas brīve un Pirmais marts.

Vācu okupācijas bargākā laikā, 1917./1918. gada ziemā, Anna Brigadere uzraksta ciklu dzejoļu, kas piesātināts dzelīga rūgtuma un spīta pret apspiedējiem-uzvarētājiem, sāpju, bet arī gaišas cerības par izkaisīto, nelaimīgo tautu. Šie dzejoļi var nākt klajā tikai pāris gadus vēlāk. 1917. gada rudenī dzejniece uzraksta arī noveļi Bruņu rupucis. Viela novelei, kā šai rakstā jau agrāk teikts, jemta no autores mājskolotājas laikiem, kad viņa vienu vasaru pavadīja Bieltenes muižā Ritprūsijā. — Gada beigās var tomēr iznākt Daugavas kalendārs 1918. gadam — taisni uz pašu jaungadu, jo okupācijas cenzūra kavē. Okupācijas cenzūra neļauj arī kalendārā iespiest stāstu Bruņu rupucis. Daugavas Kalendārā tad nu ir no pašas Annas Brigaderes tikai dzejoļi *Atmināt Kurzemi, Žēlas un Mūža vainags*. Bez tam dzejniece tur ievietojusi īsus piemiņas rakstiņus Janim Rozentālam, Vilim Olavam un ievērojamajam artistam Aleksandram Michelsonam.

1918. gadā vāciešu rokās nāk visa Latvija. Sāk atgriezties bēgļi no Krievijas. Augustā, pēc gaŗas „ausveisa“ meklēšanas, arī rakstniece dabū atļauju izbraukt uz Kurzemi. Tur viņa redz Kurzemes klajumus kā tuksnesīgas prērijas, redz sagrauto māju nožēlojamās paliekas, redz arī, kā atbraukušie bēgļi ceļ jaunu dzīvi, bet gara stāvoklis visiem nospiests, jo vācu izsūcīgā vara visu dzīvi māktin māt, cilvēki grozās kā šaurā

sprostā. „Kurzemē ir kā klusā sestdiena pēc lielās pietkas, bet bez lieldienu cerības“ (Dzelzs dūre).

Rudeni vācu vara, dabūjusi nāvīgo triecienu rietumu frontē, sāk grūt. „Kaut kur kāds nezināms Kalvis atlauzis valā nolādēto, mums trīskārt apžņaugto, važu kalumu un viņu locekļi rīst un iršt neatturāmi“ (Dzelzs dūre). Vācu zaldāti dzied Nach der Heimat un taisās mājup, kaut ļoti lēnām. — Okupācijas laikā dzejniece tomēr arī vāciešu vidū satikusi vienu otru gaišu cilvēku. 1918. gadā Rīgas vāciešos rodas grupa, kas it kā gribētu tuvoties latviešu māksliniekiem kultūras apvienības nolūkā. Brigadera namam pretī, otrpus ielas (Brīvības, toreiz Aleksandra ielā) dzīvo barona Meijendorfa ģimene. Pie Meijendorfiem tad nu notiek šīs grupas sanāksmes. Uzlūdz arī Annu Brigaderi; kā ielūdzēja atnāk kāda dāma-dāniete. Rakstniece aiziet; tur salasījusies ļoti dižciltīga sabiedrība. Rakstniece ir atturīga, jo, pirmkārt, latviešu mākslinieku tur maz un, otrkārt, te ne tikai kultūras tuvināšanās, bet cauri tai spīd arī politika vāciskā orientācijā. Rakstnieci tomēr interesē viņas galda biedris. Viņi iepazīstas. Tas ir rakstnieks *Manfrēds Kībers* (Kyber), cēlies no Baltijas vāciešiem. Jau pēc nedaudz teikumu izmaiņas sarunu biedri jūt, ka ir garā rada. Drīz vien dzirkstī sirsnīgas sarunas par gara pasauli, pāri visai politikai. Kībers ir ļoti īpatna personība. Viņš labs dabas (īpaši dzīvnieku) pazinējs un dziļš mistiķis. Pēc kara Vācijā dzīvodams, Kībers sūta Annai Brigaderei katru savu jauniznākušo grāmatu.

Pienāk lielā diena — 18. novembris. Proklamēta jaunā Latvijas Republika. Bet maz vēl ir to, kas tai tic, maz to, kas gatavi par viņu cīnīties, maz jaunās

republikas valdībai vēl reālas varas. „Drūmi mākoņi gulēja pār Latvijas dzimšanas stundu. Katrpus šūpuļa draudēja pacelta dūre“ (Kvēlošā lokā). No ziemeļiem nāk sarkanais naidnieks. Atbrauc angļu flote, bet nekādu tiešu, tūlītēju palīdzību nesniedz. Vācieši aizvācas un vietās, kur viņu vairs nav, uz pēdām ierodas lielinieki. Beidzot aizbrauc arī pagaidu valdība, aizbrauc arī angļu kuģi. Rīga atstāta sarkanajai varai. „Un visur dzird runājam latviski, tikai latviski. Kādas tautības arī katrs būtu, uzreiz prot un runā visi latviski. Viena klusa, saticīga saime. Vienādu baigu nojautu saistīta, vienāda likteņa gaidīdama, tā jūtas cilvēcīgi tuva“ (Dzelzs dūre). Tā 1919. gads atnāk vēl baidīgākā nežinā un tumsā, kā iepriekšējais, 1918.

1918. gadā, okupācijas spaidos, Ziemeļlatvijā, Valkā, tomēr var iznākt divi laikraksti, kuŗos, cik nu spējams, dzīva glabājas latvju nacionālā doma. Tie ir: dienas avīze Līdums un K. Skalbes vadītais mēnešraksts Jaunā Latvija. Abos piedalās Anna Brigadere. Līdumā 1918. sastopam viņas dzejoļus Lielie Jurgī (par bēgļu atgriešanos — Nr. 77); Zelta ābele (111); Ap svētnīcām (116) un dzejojumu Latviešu strēlnieki (Nr. 122). Žurnālā Jaunā Latvija iespiests stāsts Bruņu rupucis (Nr. 2), jo Valkā okupācijas cenzūra tomēr mazāk stingra, nekā Rīgā. Žurnālā arī Annas Brigaderes dzejoļi Seklās stundas un Sarkanī ziedi (Nr. 5).

Daugavas Kalendārā 1919. gadam atzīmēta Blaumaņa desmit gadu nāves dienas piemiņa. Tur pirmoreiz iespiests 1905. gadā rakstītais jauntrais Blaumaņa „laikmetīgais“ viencēliens Pēc pirmā mītiņa, tur kalendāra vadītāja Anna Brigadere sniegusi fragmentus

no savām atmiņām par Blaumani. (Pilnīgi šis atmiņas parādījušās atmiņu kopojumā Rūdolfs Blaumanis, 1923.) Daugavas kalendārā 1919. gadam ir Annas Brigaderes dzejoli: *Kalnu zieds*, *Ziemā* (pirmnosaukums *Ap saulgriežiem* 1917.) un *Ganabūts* (pirmnosaukums *Jautājums*). Bez tam kalendārā atrodams rakstnieces bērnu stāstiņš *Dorīte*. Dorītes prototips ir priekš kara Pļavniekos vērota leišu meitenīte Marīte. Daugavas kalendārā un Vizbuļu otrā izdevumā uzņemtais stāstiņš *Dorīte* ir īstenībā liela, padomāta bērnu stāsta, resp. romāna pirmā nodaļa. Tālāk būtu stāstīts, kā šī Dorīte (Marīte) nokļūst Rīgā, kā viņa tur iepazīstas ar kādu puiku (arī te pamatā patiesi notikumi). Līdz šim rakstniecei nav izdevies sāktu stāstu turpināt.

1919. gada pirmie pieci mēneši, lielinieku laiks, palet drūmā nospiestībā, asiņu, naida un necilvēcības atmosfērā. Bads un trūkums Rīgas iedzīvotājus māt vēl vairāk, nekā okupācijas laikā. Rakstīt šais baigajās dienās Anna Brigadere neko nevar. Daudz no tā, ko viņa novērojusi padomju varas šausmu mēnešos, rakstniece vēlāk ietvērusi *Kvēlošā lokā*, nodaļā *Ienaida negaisos*.

Tad pienāk 22. maijs, lieliniekus aiztriec negaidītā ātrumā. Bet tie, kas nu ienākuši un rīkojas Rīgā viņu vietā, nav labāki. Atkal Rīgai uzlicis savu ķetnu senais ienaidnieks, Landvērnieki apšauj simtiem latviešu bez taisnības un tiesas. Un dzejniece raksta sāpju un šausmu apdvesto dzejoli *Ziedu dūrējs*; vēl raustās tautas izmocītā seja no murgu nakts, kur brālis brāli nāvēja, vēl nav pa lāgu atskanējis rīta zvans, kad jau ielās atkal trako senais kāvējs.

Kautkur vēl balti maija ziedi birst,
Deg ielu akmenī kā brūces asins pēdas;
Svešs smieklis skan, kur ļaudis gubām mirst.
Bēdz alās, latvi, slāpēt savas bēdas!

Beidzot Rīgā ienāk likumīgā Latvijas valdība un vācieši atvelkas Kurzemē. Vasaras vidū rakstniece atkal, kā jau ikvasaras priekš kara to darījusi, aizbrauc Pļavniekos. Vasarā viņa uzraksta jau agrāk iecerētās lugas *Ilga pirmo cēlienu*. Atgriezusies Rīgā, rakstniece sniedz Jaunākām Ziņām savus *Novērojumus Kurzemē* (Nr. 96 un 102—103). Tur viņa pastāsta, kā kurzemnieki nākotnes cerībā un ticībā, neatlaidīgā, sūrā darbā ceļ kara izpostīto dzimteni no jauna, lai gan darba spēka nav daudz un pat 80 gadu vecas māmiņas pūlās veikt to, kas darāms daudz jaunākām sievietēm. Viņa pastāsta arī, kādā priekā pārnācēji ierodas dzimtenē; pārnāk pat tie, ko neviens sevišķi negaida; čigāni, aiz laimes noraudājušies, drūzmējas ap Pļavnieku māti un vecs čigāns saka: „Lai Dievs sarga, kāda tauta! Turējās, turējās, bet kā iebraucām pa šu mežā, sāka pūst vaļā kā taures. Un, nūdien, gribi vai negribi, jākauc līdz! Rauj vai sirdi no krūtīm laukā!“ Bet rakstniece pastāsta arī, ka Kurzeme pilnīgi atgādina okupētu zemi, ka prūšu bari nebūt netaisās vākties projām, bet nāk pat jauni klāt, ka prūši izaicinoši un nicinoši izturas pret latviešiem.

Oktobra sākumā šie draudošie prūšu bari nāk uzbrukumā. Tā ir Bermontiāde, jaunās republikas, varbūt, grūtākais pārbaudījums. Apmēram mēnesi Rīga ir kara ugunī, liелgabalu dārdos, daudzi mierīgi iedzīvotāji, arī sievietes un bērni, mirst no vācu lodēm. Ne-

aizmirstams pārdzīvojums dzejniecei ir tai naktī, kad, liekas, nebūs iespējams noturēt ienaidnieku otrā Daugavas krastā. Kvēlā lūgšanā viņa griežas pie Dieva, „cīnās ar Dievu“, līdz, rīta gaismai svīstot, gūst kā mierinošu skaidrību: ienaidnieks neveiks, Latvija dzīvos. Novembra vidū Rīga brīva un varonīgais „bas-kāju“ karaspēks triec bermontiešus tālāk, līdz tie nu beidzot aizvācas galīgi. — Dzīve sāk ritēt mierīgākā, gaišākā gaitā. Atjaunojas rakstniecība, atveras mākslas iestādes. Novembra beigās sāk darbību Latvijas Nacionālais teātris. Uz Ziemassvētkiem viņš izrāda Sprīdīti ar Mirdzu Šmitčeni titula lomā. 1919. gads nobeidzas gaišā cerībā.

1919. gadā Annas Brigaderes dzejoļi parādās divos laikrakstos: Jaunākās Ziņās, kur literārisko nodaļu pārzin kritiķis Artūrs Bērziņš, un Brīvajā Zemē, kur literārisko nodaļu vada Jānis Ezeriņš, viņu laiku Valmieras seminārists, īpatnējais dzejnieks, Annas Brigaderes talanta cienītājs. — Jaunākās Ziņās vispirms parādās cikls ar kopēju nosaukumu Laiku atspulgā; tie ir dzejoļi, kas radušies bēdu un šaubu pilnajā 1917./1918. gada rudenī, ziemā un pavasarī: Rīga 1917. g. maijā; Rudens 1917; Starp vārtiem (Nr. 98); Golgāta; Kāvi; Pie durvīm zvana; Lapu krita; Tautu skabarga; Ticība (Nr. 99). Tālākie Annas Brigaderes dzejoļi 1919. g. Jaunākās Ziņās jau atbalso cīņas pret Bermontu: Uguns milna (Nr. 132); Pierēm atklātām (133); Pirmstars (134), arī Saulgriežu naktī (176). Tāpat te pievienojas Brīvajā Zemē iespiestie dzejoļi: reliģiskais Lielais Kalvis (Nr. 102) un Vārgā spēks (Nr. 107).

Daugavas kalendārā 1920. gadam sastopam Annas Brigaderes dzejoli *Latvijas sirds* (par Rīgu Bermonta dienās). Sirdnīgus vārdus kalendārā rakstniece teikusi par 1919. g. janvārī mirušo Edvardu Vulfu. Bet visievērojamākais darbs 1920. gada kalendārā ir Annas Brigaderes satricinoši traģiskais, skaistais stāsts no lielnieku laikiem *Braucieni s n a k t ī*. Stāstam pamatā patiens notikums dzejnieces dzimtenes pagastā: turienes Kr. māju saimnieku, tāpat kā stāstā tēloto Krūkli, lielnieki sajēmuši un aizveduši, sieva viņam braukusi līdz (bērni palikuši mājā) un abi — vīrs un sieva — nošauti.

1920. gads beidzot nes Latvijai mieru. Tiek atbrīvota Latgale, tiek slēgts miers ar Padomju Krieviju. Latvija nu var nodoties darbam, Latvija var sākt rosīgāk atjaunot to, kas sagrauts. Arī Annai Brigaderei, kuŗas dzīve allaž cieši saistīta ar tautas sāpēm un prieku, 1920. gadā sākas jauna intensīva, nepārtraukta darba laikmets. Vispirms rakstniece sagatavo iespiedumam okupācijas laika piezīmes *Dzelzs dūre*. Tās parādās laikrakstā *Brīvā Zeme* 1920. gada pirmajā pusē, bet gada beigās iznāk atsevišķā grāmatā. 1920. gada pirmajos mēnešos Anna Brigadere pabeidz gadu iepriekš sākto psiholoģisko trīscēlienu drāmu *Ilga*, tā atjaunodama pa kara laiku pārtraukto drāmatīķes darbību. Pavasarī luga iznāk grāmatā (kā šo, tā visas turpmākās Annas Brigaderes grāmatas izdod akc. sab. Valters-Rapa).

Arī zaudējumus nes 1920. gads. Tūliņ janvāra pirmajās dienās nomirst *Reinholds Veics*, ievērojamais aktieris. Labāku karaļa Brusubārdas tēlotāju nekā Veics Anna Brigadere pēc tam vairs nav piedzi-

vojusi. Mēnesi vēlāk Parīzē mirst gleznotājs J ā z e p s Grosvalds, ko Anna Brigadere no jaunās paaudzes un jaunā virziena gleznotājiem visdziļāk ciena — gan kā mākslinieku, gan kā cilvēku.

Piegriežoties tālāk Annas Brigaderes darbībai 1920. gadā, jāatzīmē viņas dzejoļi. Jaunākās Ziņās iespiesti: Reinholds Veics (Nr. 14); Saucattos (259); Nūgana vergots (290). Žurnālā Vaiņags (Nr. 2) atrodam dzejoļi Ir dzīves. Latvijas Sargā (Nr. 118) iespiests dzejolis par landvērīstu šausmu darbiem Ziedu dūrējs. Latvijas Vēstnesī: Oponents (Nr. 6) un Stundenis (Pār manu gultu stundenis — Nr. 12). — Prōzas darbs 1920. gadā tikai viens: kara laika noskaņu stāstiņš Vagonā (Daugavas Kalendārā 1921. gadam), kur jūtams dziļš ētisks sašutums par tiem, kas tautas bēdu laikā sarausa milzu bagātības. Bez tam kalendārā Anna Brigadere devusi īsus piemiņas rakstiņus R. Veicam un kara ministriim J. Zālītim.

Bet 1920. gadā Anna Brigadere nākusi klajā arī ar citāda veida prōzu — ar avīzes ievadrakstiem, īsiem sabiedriskiem rakstiņiem. Kā avīzes ievadniece, tā sauktos tekošos jautājumus apskatīdama, rakstniece līdz tam nebija darbojusies. Visi šie rakstiņi parādās tikai Latvijas Vēstnesī, laikrakstā, kas veidojās 1920. g. vasarā no vecā Baltijas Vēstneša. Laikraksta pirmajos mēnešos līdzredaktors bija Kārlis Skalbe un Annas Brigaderes ievadrakstiņi iespiesti Skalbes redaktora laikā. Šos ievadrakstiņus var dalīt divās grupās. Pirmajā autore priecājas par brīvo Latviju un sirsnīgos vārdos runā un rūpējas par bēgļu un strēlnieku atgriešanos. Otrā grupā rakstniece vēro jaunās valsts negā-

tīvās parādības, skumst par tām, dedzīgi sauc cīņā pret tām. Pirmajā grupā iederas šādi rakstiņi: 1) *Par bēgļiem* (L. Vēstn. Nr. 5), kur autore starp citu izsakās: „Neviens nedrīkstētu justies par pilntiesīgu Latvijas pilsoni, iekam nebūs atgriezušies mūsu nelaimīgie brāļi. Būtu uzliekams bēgļu nodoklis, sevišķi tiem pilsoņiem, kas še pa kara laiku uz tautas nelaimes rēķina palikuši bagāti.“ 2) *Kadiezvana mieru* (Nr. 25). Rakstīts sakarā ar Padomju Krieviju noslēgto miera līgumu. Rakstniece šai brīdī atceras tās mātes, kuŗu dēlus pajēmis karš, īpaši tās, kuŗu dēli kā sarkanarmieši krituši Krievijas tālumos. Rakstniece aicina strēlniekus atgriezties: „Neaizmirstami mums būs arvien tie, kas cīnījušies pie Ikšķiles, pie Kalnciema un Nāves salā. Viņiem laiks atgriezties „Baltajā“ Latvijā. Tiešām, jaukāka vārda mūsu dzimtai zemei nav neviens devis, kā mūsu maldā klistošie brāļi. Balts ir septiņreiz vairāk nekā sarkans, ir kuplums, pilnība, saskaņa; katrā baltā rasas pērlē, kas vasaras rītā mirdz Latvijas tīruma vārpu skarās, ir visas septiņas saules krāsas. Balts ir nākotnes evaņģēlijs, ir plaukstošā diena, brāļu mīlestība.“ 3) *Kostāsta mūsu bēgļi* (Nr. 29). Tās ir ainas, kas rāda, cik laimīgi, kā grūtu purvu izbrieduši, jūtas bēgļi, Krieviju atstājuši, Latvijā iebrāukuši. 4) *Degoši jautājumi* (Nr. 61). Te atkal runāts par bēgļu atgriešanos — par jautājumu, kas dzejniecei dziļi iegūlies sirdī.

Otrajā grupā būtu rakstiņi: 1) *Latvija dzer* (Nr. 30). Tas ir īss, bet spēcīgi rakstīts gabaliņš par alkohola briesmām, spilgtiem piemēriem illūstrēts. Alkohols — jaunās Latvijas nopietnākais iekšējais ienaidnieks. Šai rakstā jau dažā ziņā ir kā dīglis lugai

Sievu kari ar Belcebulu, īpaši beigu rindās: „Ja sieviete gribēs, nebūs dzērāju. Lai mātes, sievas un ligavas pilnīgi apzinās alkohola kaitīgumu tautas nākošām audzēm un viņām nebūs dzērājiem neviena glāsta.“ 2) *Takts* (Nr. 60). Te dzejniece runā par mēra sajūtu polemikās — par iecietību — par neauglīgās kritizēšanas un spriedelēšanas ierobežošanu. Beigās viņa izsakās: „Politika tagad ir dienas kārtībā. Bet ja politiku mācīties tagad ir katra pilsoņa pienākums, tad lai neaizmirstam mācīties vairāk takta. Jo takts ir dvēseles politika.“ 3) *Nabags, bet godīgs* (Nr. 64). Te runāts par ierēdņu kukuļu jemšanu kā par slimību, kas ievazāta no Krievijas; runāts arī par otru jaunajai Latvijai draudošo jaunumu — spekulāciju.

Drāmu *Ilga* Nacionālais teātris izrāda 1920. gada rudenī. Titula loma tēlo Ludmilla Špīlberģe, ļoti apdāvināta māksliniece, no jaunajām latviešu māksliniecēm Annai Brigaderei mīļākā, tuvākā. Viņas tēlojumā atsevišķi, ļoti skaisti momenti, bet visumā šī loma tomēr nepieder viņas labākajām, lai gan mīlestībā un rūpībā iestudēta. Dzejnieku Pēteri Grantu tēlo V. Segliņš, nevajadzīgā spilgtumā viņa robustību izceļdams. — Tā laika publika (1920.) vēl nav visādām seklām komēdijām samaitājusi garšu un tādēļ pat tik intimi smalkai un psiholoģiskai lugai, kāda ir *Ilga*, ļoti labi skatuves panākumi. Daudzas intelligentas latvietes atrod lugas varonē sevi vai sev radniecīgu tēlu. — 1923. gada sākumā lugu pārstudē par jaunu. *Ilgas* lomā viesojas Annija Simsone, pirmā Gundegas tēlotāja. Grantu tēlo jaunais aktieris Jānis Lejiņš un šis tēlojums ir ļoti patiens un īsts — tādu savu Grantu domājusi arī autore.

Par Ilgu plaši izsakās kritika. Te, protams, mināmas tikai zīmīgākās atsauksmes. Artūrs Bērziņš (Skatuves Vēstnesis 1920., Nr. 3), būdams toreiz Nacionālā teātra drāmaturģs, sniedz galvenā kārtā tikai lugas idejisku paskaidrojumu un viņas galveno personu raksturojumu. Ilga meklē laimi, tādu laimi, kas prasa visu viņas būtību, un šī laime ir mīlestība. Ilga tiecas pēc ideālas, nedalītas mīlestības. „Šī mīlestība nav egoistīga, sika un praktiska, bet gan gara apdvesta tieksme uz tālāko, ekstatisks dzīvības apliecinājums, jaunradoša griba, kas meklē izteiksmi veidā. Mīlestība tad ir atsvabinātāja, visu cilvēka radošo spēku kopsavienojums un cilvēka gara lepnā rotaļa.“ Bet Ilgas meklēšana ir nelaimīga. — Par lugas tīri literārisko pusi kritiķis saka: „Pie drāmas uzbūves var piezīmēt, ka drāmatiskais kāpinājums viscaur neizlaužas ar aizturētu spēku, koncentrētā apvienībā; turpretī valoda, tīpi, bet visvairāk smalki vestās, asprātīgi uztvertās divrunas ir ieguvums mūsu šaurā drāmatiskā literātūrā.“

Jaunu viedokli lugas uztverē atrod jauna kritiķe Paula Jēger-Freimane, kas no šī laika ir Annas Brigaderes darbu smalka iztīrātāja, iztulkotāja un sapratēja. Savā rakstā Jaunās sievietes problēma (Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 1921., Nr. 4) kritiķe nāk pie šādiem slēdzieniem: Ilga ir jauna sieviete: sieviete-cilvēks. Ne tā sieviete-sufražiste, kas priekš dažiem gadu desmitiem parādījās dzīvē un literātūrā, kā dabīga reakcija sievietei-verdzenei. Tā, raudamās no vīrieša gadu tūkstošiem kaltajām važām, ienāda to kā stiprāko. Būt vienai, patstāvīgai, kā vīrietim — tāds bijis šis sufražistes

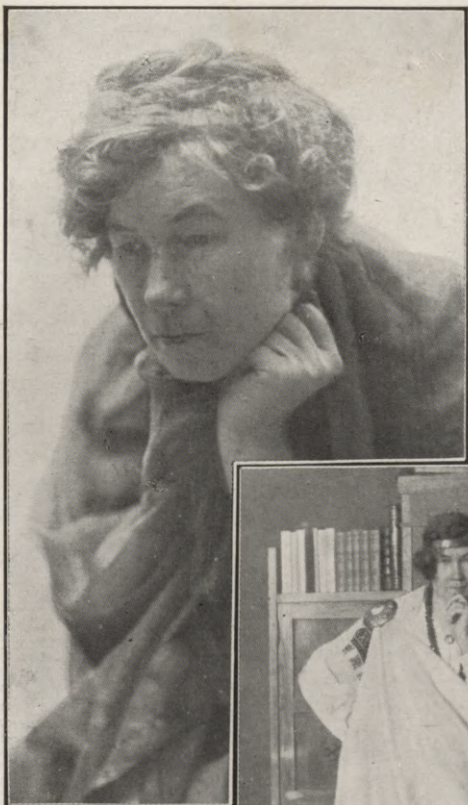
ideāls. Bet viņa neredzēja, ka šāds ideāls slēpj sevī jaunu gara verdzību. Sieviete nevar būt kā vīrietis, jo viņa nav vīrietis. Bet viņa ir arī cilvēks, tāpat kā vīrietis. To atzinusi jaunā sieviete pēc traģiskām cīņām ar sevi, ar vīrieti, ar sabiedrības konvenciju. Viņa neienīst vīrieti. Tā zin, ka tikai vīrišķais un sievišķais kopībā ir harmoniska vienība, un grib „kopā sasniegt to, ko ne mūžam nav lemts sasniegt vienam.“ Tikai — vīrietim jāatzīst cilvēcīgais sievietē. Tādu kritiķe redz jauno sievieti vispār un latviešu jauno sievieti sevišķi. Kristallskaidru viņu rāda Anna Brigdere savā drāmā. „Ārēji šai drāmai nav vienības: katrs cēliens ir patstāvīgs viencēliens. Bet tos vieno iekšēja saite: tās ir pakāpes, pa kurām Ilgai jānokāpj no savas ticības augstumiem izmisuma naktī.“

Tālāk kritiķe analizē Ilgas attiecības ar lugas trīs vīriešiem. Profesors Zēnborgs nesaprot, ka tam pret visu jādod viss pretī. Viņš jautā: „Kādu laimi tad tu vēl domā meklēt?“ — „Tādu, kas prasa visu manu būtību.“ — „Šis jautājums un atbilde ir atslēga, kas slēdz durvis uz jaunās sievietes traģismu: sievietes-cilvēka būtība ir nedalīta. Viņas apziņā nav duālisma: miesa-dvēsele, bet sinteze: cilvēks. Tāpēc viņa arī nedala sevi starp vīrieti un ideālu (kā Zēnborgs sevi starp sievu un ideālu). Viņa grib dzīvot pēc savas augstākās atziņas.“ — Kritiķe diezgan pamatoti aizrāda, ka psiholoģiski nav pārlicinoši, ka autore liek Ilgai mīlēt tādu Grantu, kāds viņš lugā tēlots. „Ilga nav naīva meitene. Tā ir sieviete ar asu skatu un smalkiem jūtekljiem un tāpēc viņai pretī vajadzēja nostādīt citādu Pēteri Grantu: smalku kultūras cilvēku, tiešām asprātīgu sarunā, un ne tādu vien iekarotāju, kas jau

pirmā mirkli liek roku ap vidu un sauc par „mīlo mazo“ un tā tūlīņ kļūst caurredzams.“ Arī trešā vīrieti, skaidrajā Kronā ir egoisms — nežēlīgais kā bērņā, neapziņīgais egoisms. Ilga nevar sevi piepildīt ne ar Kronu, ne Grantu: tai vajag abu apvienojuma vienā būtībā. Ja nav sintezes — nav atpestīšanas. Un Ilga aiziet nebūtībā no dzīves nepilnības. Ilga aiziet tumšo nāves ceļu, citādi nevar ēdama. Bet kritiķe tic, ka reiz jābūt vēl citam ceļam. „Jo jaunā sieviete negrib būt pārejoša parādība. Viņa grib nākotni iegūt.“ Jaunā sieviete taps māte, audzinās dēlus un palīdzēs veidot jauno — nākotnes — vīrieti.

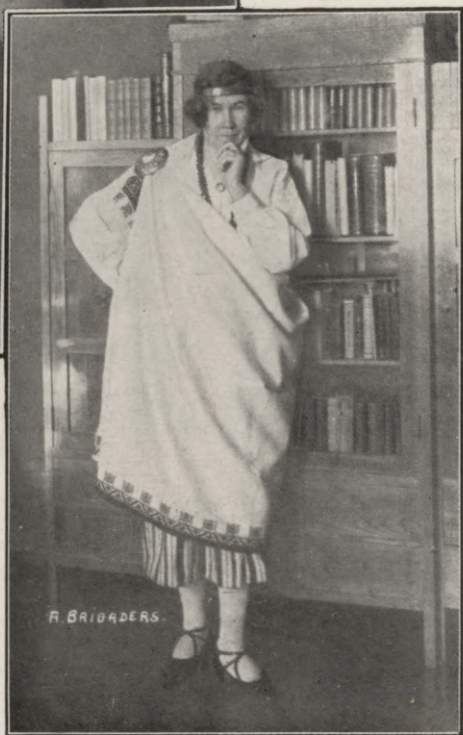
Dzejnieci vēstulē sveicinādams, par Ilgu savā īpatnā sirsnībā izteicas A. B a l t p u r v i ņ š:

„Šodien izlasīju Jūsu Ilgu. Sirds pilna pateicības pret Jums. Ir tāds pat prieks, kā reiz, kad biju izlasījis Skalbes dziesmiņas Sapņi un teikas. Visus mīļus cilvēkus tad apdāvināju ar tām. Un tagad ir tāda pat vēlēšanās sirdī: visiem mīļiem cilvēkiem lai būtu pazīstama un pieietama Jūsu Ilga. Idejas ziņā liek man atcerēties Ibsena Kad mēs mirušie mostamies, bet saulaināka un dzīves spirtuma bagātāka. Arī ar Poruka Perpetuum mobile šķiet idejiski radniecīga. To es nedomāju negatīvā, bet gan pozitīvā nozīmē: te jūtami mūžības un visuma problēmu ciešie sakari: pieskaries vienā vietā un skan pagātne un tagadne reizē un visumā. Izteiksmes vienkāršība liek atcerēties Hauptmaņa pēdējās drāmas. Es nezinu, vai lielāka Jūsu darba aistētiskā vai ētiskā nozīme, bet vienu es zinu: Jūsu Ilga daudzām savām māsām palīdzēs gaišāk saredzēt savu vietu un ceļu dzīvē un mazinās pasaulē sā-

*Dzejniece
pārdomās.*

*Dzejniece savā
bibliotēkā.*

pes. Galu galā nezin, vai šī nebūs Jūsu darba vislielākā nozīme.“

1921. gads apzīmējams kā noslēgums lielajam paimsumam laikmetam. Atgriežas bēgļi arvien lielākā skaitā, atgriežas arī „pazudušie dēli“ — strēlnieki. Dzīve galīgi ievirzās mierīgās ikdienas un radoša darba gaitās. — Arī Annai Brigaderei dzejas darbā šis gads diezgan auglīgs. 1920. gada decembrī un 1921. gada janvārī dzejniece uzraksta jau 1914. gadā iecerēto trešo lugu - pasaku *Maija un Paija*. Nacionālais teātris jauno lugu aiz dažādiem iemesliem vēl tik drīz nevar izrādīt un tā nu Maija un Paija skatuves gaismā vispirms parādās Liepājas Jaunā teātrī, A. Zommerera režijā. — Nacionālais teātris gan 1921. gada sākumā izrāda rakstnieces komēdiju *Pie latviešu miljonāra*, kur sevišķi skaistus tēlojumus dod A. Mierlauks (pats latviešu miljonārs), Berta Rūmniece (saimniece Vībotene), bet it īpaši Teodors Valdšmits (žēlastības maizes ēdējs Vaskis) un Ludmilla Špilberģe (šuvēja Māliņa).

Rudenī Maija un Paija iznāk grāmatā. Par jauno pasaku izteicas kritika, sākumā, kamēr luga nav izrādīta, vēl diezgan retās balsīs. Artūrs Bērziņš (Jaun. Ziņas 1921., Nr. 223) savu atsauksmi iesāk: „Mums ir divi pasaku meistari: Anna Brigadere un Kārlis Skalbe.“ Pārrunājis jauno lugu tuvāk, kritiķis nāk pie slēdziena, ka šī pasaka savā uzbūvē, stilā un atziņu sintēzē pat stādāma augstāk par populāro, visu iemilēto Sprīdīti.

Īpatns un patstāvīgs, kā vienmēr, Jāņa Ezeriņa spriedums. (Br. Zemē 1921., Nr. 224). Ezeriņš iesāk: „Sprīdītim beidzot radusies draugos Maija. Tā

kā šī draudzība nenoliedzama jau tāpēc vien, ka viņi ir vienas mātes bērni, tad kā daždien draugus gribas tos mazliet salīdzināt. Protams, Sprīdītis ir puika un Maija — miļš meitēns un tā, bez šaubām, ir liela un lielāka „izšķirība“, kas savukārt ja arī nav iespaidojusi, tad dīvaini sakritusi ar abu pasaku dažādo drāmatisko spēku, kolorītu un stilu. Vismaz jākonstatē, cik Sprīdītis ir kareivisks, aktīvāks, dūšīgāks (v i r i š ķ i s) par sērdienīti Maiju, gandrīz par tik — ne jau gan tādēļ — pirmā pasaka ir drāmatiski spēcīgāka ar lielāku kāpinājumu un slēdzienu; un, savukārt, cik Maija ir dvēselīgi siltāka, sājpu-dziļāka, dzidrāka, mīloša (s i e v i š ķ a) — jaunā pasaka ar savu spožo kolorītu, psiholoģisko reljefu, arī attiecīgo stilistisko ietērpju pārspēj Sprīdīti. Tāpēc, ja pieejam šīm divām pasakām kā drāmatiskiem darbiem, priekšroka jādod pirmam, ja uzņemam tos vienkārši kā literāriskus lasāmus, ne skatāmus darbus, tad māksliniecisko interesi saistīs vairāk otrs.“ Kā zināmu dēfektu no drāmatiska viedokļa visās pasaku lugās (arī Sprīdīti, Raiņa Zelta zirgā etc.) kritiķis atrod to, ka ideālais pasakas varonis (resp. varone) vienmēr tiek apveltīts no Dieva, Laimas (vai cita kā) ar kādu brīnumieroci vai burvīgu spēku, kas jau iepriekš nodrošina varoņa uzvaru un tādā kārtā mazina drāmatisko interesi. Beigās Ezeiriņš par lugas literārisko vērtību spriež: „Divas pirmās ainas mājas dzīvē, kur iepazīstamies ar darba galvenām personām, ir brīnišķākā dzeja, kādu jeb kad Anna Brigadere rakstījusi. Raksturu spilgti asaiz zīmējums, situāciju atjautība, drāmatiskās apakšstrāvas plūdumu lokānais, izsmalcinātais stils — un tomēr „tautas valoda“ — viss tas kopā padara viņas (t. i. pirmās ainas)

par spožākiem akmeņiem šai septiņrubīnu mozaikā“ — t. i. par skaistākām no visām septiņām lugas ainām.

Gada sākumā Valters/Rapa izdod dzejnieces rakstu ceturto sējumu, kur šoreiz ietelp drāmatiskie darbi — piecas lugas: Aiz līdzcietības (pirmoreiz iespiesta šai sējumā), Čaukstenes, Pie latviešu miljonāra, Mazā māja un Raudupiete, tā tad (izņemot Raudupieti) pilsonības lugas. — Gada beigās parādās drāmas Ausmā otrs izdevums. Autore lugu rūpīgi stilistiski gluudinājusi, piemērojusi vairāk skatuvei un izrādēm, ievēdusi arī vienu jaunu blākus personu (ganu Līzīti). Nu drāmatiskās cenzūras spaidu vairs nav, nu lugu var izrādīt. Tas arī tiek darīts. Ausmu izrāda uz laukiem, dzejnieces dzimtenē, izrāda Jelgavā un Rīgā, Nacionālā teātri (1922. gada janvāri), Kr. Lindes režijā. Robertu tēlo Jānis Qērmanis, sevišķi labi uztverdams Roberta raksturu 2. cēlienā, kur viņš pirmoreizi ciemojas Ainītēs. Ludmilla Špīlberge kā Maija skaisti tēlo šo spēcīgo sievieti, sniedzama daudz pilnīgāk izveidotu tēlu, nekā Ilgu. Piekļājīgi savas lomas veido V. Švarcs kā Jēkabs un J. Lejiņš kā Pauls. Lieliskus latvju zemnieku tēlus sniedz Berta Rūmniece (Robu mamma) un Teodors Podnieks (Zāmels). — Par lugu (sakarā ar izrādi) visinteresantāk rakstījis Jānis Grīns (Latvis 1922., Nr. 121), sevišķi atzīmēdams autores objektivitāti: „Cik tas arī izklausītos savādi, bet Ausmas izrādē bija jādomā par — melību, kas ļoti izplatīta un pie kuras esam gadiem radināti. Līdz šim uz skatuves esam redzējuši revolūcionārus, streikotājus u. t. t. tikai kā absolūtā ideālizācijā izbalsinātas figūras. Atceraties Heijermansa, A. Upīša un c. lugas, kur „strādniecības pārstāvji un aizstāvji“ vienmēr nostādīti par piemē-

riem, paraugiem un rādīti eņģeliskā tīrībā. Leļļainības ziņā ar tiem var mēroties tikai pseudoklasiķu pozitīvie personāži. Un ne tikai drāmā vien. Kas par liekuļotu, vai neliekuļotu (vienalga!) stulbumu! Anna Brigadere nav sekojusi šim šablonismam, bet nav kritusi arī pretējā ekstrēmā (tas tikpat nevēlams), kas varētu parādīties revolūcionārās kustības nomelnošanā, vai kariķēšanā. Viņa palikusi stingri objektīva un sine ira et studio radījusi savas drāmas fōnu. Tādēļ tas iznācis tik paties, ietverdams sevī zināmu sajūsmas laikmeta pievilcību reizē ar kōmiskām parādībām. Un vienīgi tā ir pareizi.“

Jo ražens 1921. gads dzejnieci bijis lirikā, tāds pat, kāds bija 1913. Brīvajā Zemē iespiesti dzejoļi: Burvju lokā (Nr. 272); Bezvēja vakars un Dzeguzīte tālsauce (Nr. 276); Rīgas cēlēji (Nr. 278); Kāds dzejolis (Nr. 282); Un lai cik augstu sniegsi tu (286); Pūpurots vakars (288); Domas un Kāda atmiņa (290). — Latvijas Vēstnesis sniedzis dzejoļus: Bētiņu māmiņai bērēs (Nr. 114); Mana tauta (268); Dvēseļu zinte (Nr. 270); Vasaras ēnā (272). — Jaunajā Arvēda Berga rediģētajā laikrakstā *Latvis*, kur literārisko daļu sākumā vada J. Grīns, sastopam (1921.) šādus Annas Brigaderes dzejoļus: spēcīgi pārdzīvoto Bermontiādes apdziedājumu *Hannibal ad portas* (Nr. 60) un īpatno cilvēka mūža tēlojumu *Trejas gaitas* (Nr. 80). — Žurnālā *Ritums* parādās dzejoļi: tercīnas *Lēnais spēks* (Nr. 1) un cikls *Aglavene* (Nr. 3). — Visvairāk Annas Brigaderes dzejoļi 1921. gadā tomēr publicēti Jaunākās Ziņās. Tur parādiju-

šies: Rozentāla audekli (Nr. 50); Debess lēnaudzīte (72); Nakts baigi (105; pirmnosaukums: Mēmais kļiedziens); Vasarsvētki (107); Ilgas (Jau liekas sen — 271); Šaubas (273); Bēdu tuvums (283); Vasaras stūrītis (284). Sevišķi atzīmējams Jaunākās Ziņas 1921. ievietotais cikls Pārnācēji Latvijā, no kura dzejniece tikai divus dzejoļus uzjēmusi grāmatā Paisums: Pazudušais dēls (Nr. 124) un Kurbadis Latvijā (Nr. 143). Pārējos dzejoļus autore, domājams, nav Paisumā uzjēmusi tādēļ, ka tiem lielāko tiesu satiriski-publicistisks raksturs. Tomēr visi šie apdzīvotie „pārnācēji“ — zīmīgi tā laika tipi. Tur vispirms ir Pazudušā dēla pretēji Gudrie brāļi (Nr. 123):

Mēs nerunājam daudz, bet daudz ko darām.
Pie Zilupes ar veiksmi pārnācām.
Trīs žīdu sievas katrs par savējām
Mēs protam jemt un zinām, ko mēs varam.

Mums teic, ka tautas tikums esot dragāts.
Nu kas par to? Tur noskumt nav ne cik.
Vaj'g visu gludi apsvērt, redzēs tik,
Ka loms par to var iznākt toties' bagāts.

Mēs lūkosim pa vējam stāties abi,
Uz visām pusēm orientēties,
Vai kādā partijā? — Nu gādās Dievs!
Mums gāja labi tur — un še ies labi.

Tur ir latvietis, kas pārnācis — Ar svešu
sievu (Nr. 115); viņš apprecējis muižniecisku krie-

vieti, kas nicina vīra tautu. Tur cits latvietis pārnācis — Ar svešu sirdi (Nr. 117), kas par sevi saka:

Es nenāku tev (Latvijai) mīlas dzejas lasīt,
Man žēlas riebji un svešs ir sentiments;
Vienalga man, vai kāpj tavš lats, vai cents —
Es esmu nācis prasīt, prasīt, prasīt!

Pārnāk Latvijā arī Eks-bruņinieks (Nr. 133), bijušais Baltijas barons. Viņš par sevi un savējiem puslīdz drošs:

Mums takas zināmas, gan kopā nāksim,
Dažs vagars labs, dažs gudris vīrs mums še,
Un cietoksnis visstiprais — kancele.

Beigās viņš sašutis izsaucas:

Un bauris tāds, bez politiska takta
Lai vada mūs! Tas būtu nedzirdēts!
No paša likteņa predestinēts,
Ka āmurs esam mēs, bet viņi — lakta.

Vēl pārnāk arī Ērgļu knābja bruņinieks (Nr. 135), t. i. židiņš, kas ar mieru visu Latviju pirkst un izandelēt.

Lielaļā laikmetā radušies dzejoļi jāsavāc grāmatā. Tā rodas Paisums dzejnieces otrais dzeju krājums, ko 1921. gada beigās ļoti glīti izdod a. s. Valters-Rapa — ar Z. Vidberga vāka zīmējumu, grāmatas saturam piemērotu. Reizē Paisums iznāk arī kā dzejnieces rakstu piektais sējums. Dzejoļu krājums celts šā: pirmajā nodaļā (Negaišs nāk) ietverts kara sākums un pirmās bēgļu dienas Kurzemē; otrā nodaļa (Svešās sētās) pauž bēgļu likteni un mierinošus cerības vārdus; trešajā (Golgāta) jūtam vācu okupācijas bargās

ziemas dvesmu; ceturta (Pret jaunu pavasari) ietver visus baigā laika gaišos momentus: revolūcijas pirmās dienas, bēgļu atgriešanos, uzvaras prieku pēc Bermona aiztriekšanas; piektā nodaļa (Daugava) apdzied visas cīņas, kas plosījās ap šo Latvijas likteņa upi; sestajā (Mijkrēslī) atbalsis no brāļu naida un šķiru cīņu niknākajiem laikiem; te pievijas septītā (Ēnu varā) — sēras par kritušiem; laikmetā dzejoļus noslēdz atstotajā nodaļā liktā varoņdziesma Spēka Dēls; mierīgākas, dziļākas skaņas dzirdam devītajā nodaļā Vasaras ēnā (daba), desmitajā (Aglavene) un vienpadsmitajā (Dvēseļu zinte), kur mīlestības skumjas un rāma rezignācija; divpadsmitā nodaļa (Gaitas) pauž nāves un dzīvības mistiku; trīspadsmitajā (Piezīmes no malas) — aforistiskas un satiriskas rindas, kas atgādina iepriekšējās dzeju grāmatas Akotus; noslēdzas Paisums ar dzejoli Mana tauta, kur tauta sveikta kā sērdienīte un laimdienīte.

Par Paisumu atsevišķi nav daudz rakstīts, jo nāca dzejnieces jubileja un tad apcerēja viņas darbību vispār. Zīmīgs Andrēja Upīša atzinīgais spriedums par šo grāmatu, zīmīgs īpaši tādēļ, ka savos politiskos centienos šis kritiķis joprojām bija tāls Annai Brigaderei. Upītis raksta (žurnālā Darbs un Maize 1922., Nr. 2): „Ja Annu Brigaderi jubilejas dienās tik bieži apzīmēja „tautas dzejnieci“, tad tam vispār varētu piekrist. Tautas dzejnieki ir tie, kas dzīvojuši līdz tautas vai viņas sabiedrisko masu centieniem, cīņām un pārdzīvojumiem, kas nav noslēgušies savas individuālītātes rieksta čaumalā un vairījušies no jebkādas sabiedriski-idejiskas aizraušanās. Jāatzīmē gan, ka Anna Brigadere nav bijusi sevišķi redzama starp tiem

latviešu dzejniekiem, kas pēc 1905. gada un pirmskaŗa laikā pauda tos tautas brīvības un dēmodratijas ideālus, par kuriem tagad tā jūsmīnās cik daŗs labais — kad kastāņi izvīlkti no pelniem un nav vairs jābaidās pirkstus apdedzināt. Vairāk viņa ir lūkojusies savā tuvākajā apkārtņē un vērsusi savu satīru pret to mīetpīlsonības seklumu un idejisko korupciju, kas ievīeŗas latvieŗu turīgākajās aprīndās pa gaŗo reakcijas laīkmetu. Pēdējo gadu kļūmainos pārdzīvojumos viņa atkal bijusi ar savu tautu.“ Pīsumā „smaguma punktu“ kritīķis atrod grāmatas beigū nodalās. „Te mēs sastopamīes ar sīevīetes dzēsēli, viņas īstajā pasaulē — klusās, smel-dzoŗās sāpēs, nesasnīegtas un nesasnīiedzamas laīmes tīkās, sēri rezīgnējoŗās atcerēs īsu mīrkļū cerību uz-mīrdzā un prātnīecīskā apmīerīnājūmā ar dzīves negro-zāmo gaitu un cīlvēkam lemto likteni.“ Kritīķis atrod: „Arī savu pašas dvēsēli viņa lūko no aīstētīskās perspektīves — vērojoŗi, attēlojoŗi, varētu pat sacīt, īntellektuāli. Un šajā zīņā Pīsumā pēdējās nodalās viņa ir dziļāka un patīesāka savā īstenībā kā jebkad agrāk.“

Daugavas kalendārs 1922. gadam pārdēvēts par Daugavas Gada grāmatu. Tur trīs pašas redaktrīses darbī: bērnu dzejolī Jānītī un tē-tīņš, autobiografīskāis dzejojums heksametros Uz baznīcas ceļa un stāstīņš Džentlmenī, kam patīess notīkums pamatā; bēgļū zēns, kas no Maskavas aizbrauc un īestājas latvju strēlnīeku bataljonos, tāds tiešām bījis un strādājījs kā īzsūtāmais puīka Valtera-Rapas veikalā Maskavā.

1922. gada 10. janvārī dzejnīece svīn 25 gadu līte-rārīskās darbības jubīleju. Svīnības rīko īpaša Annas

Brigaderes jubilejas komiteja, kuŗas priekšgalā atrodas vairākas dāmas, latviešu atklātības darbinieces. Svētku notiek Nacionālā teātrī; šai vakarā izrāda arī Annas Brigaderes viencēlienu Mazā māja ar Jūliju Skaidrīti kā Strautmaņa kundzi. Rakstniece saņem daudz apsveikumu un suminājumu, un tik tagad jūt un redz, ka viņas darbi atraduši lielu, plašu atbalsi tautā. No jubilejas balvām viena sevišķi ievērojama: jubilejas komiteja izgādājusi dzejniecei kā tautas balvu zemes īpašumu līdz ar ēkām, dzejnieces dzimtenes novadā, Tērvetes krastā, netālu no Kalnamuižas. Piešķirtai zemei nav liels apmērs (36 pūrvietas) un kāds dzejnieces radnieks jauno māju jokodamies nosaucis par Sprīdīšiem; šis vārds Annas Brigaderes jaunajam īpašumam arī palicis.

Jubilejas gadījumā latviešu periodiskā presē parādās diezgan prāvā skaitā raksti par Annu Brigaderi; daži no šiem rakstiem nelieli, daži plašāki; var teikt, pirmo reizi visā viņas darbības laikā, dzejnieci kritika tik plaši ievēro un atzīst. Jaunā kritiķe Paula Jēger-Freimane, kas jau bija parādījusi labu Annas Brigaderes izpratni Ilgas iztirzājumā, uzstājas jubilejas vakarā ar īsu dzejnieces raksturojumu. Šis svētku referāts iespiests Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā 1922., Nr. 2. Kritiķe iesāk savu pārskatu ar Annas Brigaderes dzejoli Manas puķes. „Dziļums, liksmē, mokas, — tie ir Annas Brigaderes mākslinieciskās sejas raksturīgie vilcieni. Tik vienu vēl pievilksim klāt: mīļo smīnu — gaišo mūsu tautas humoru.“ Kritiķe tālāk raksturo Annu Brigaderi pirmkārt kā īstu tautas rakstnieci un otrkārt kā dziļu cilvēka dvēseles pazinēju un milētāju. — Artūrs Bērziņš sniedz

apcerējumu Annas Brigaderes darbi (Jaun. Ziņas 1922., Nr. 7, 9 un 10) un tur starp citu saka: „Annas Brigaderes mākslu var raksturot diviem vārdiem: objektīvā aistētika.“ Kritiķis Annas Brigaderes darbos atrod šādu raksturību: „Sieviete kā jaunradītāja, cik viņa pazīstama no pasaules literatūras, tikai retos gadījumos bez garīgas koķeterijas. Anna Brigadere ir viena no tām.“ Par rakstnieces sieviešu tēliem kritiķis izsakās: „Sieviešu raksturi viņas darbos nav sievietiski idealizēti, bet viņi kā reālas personības rādītas darbā un cīņā, pienākumā un atbildībā, tādas, kādas tās augušas un veidojušas mūsu lauku un pilsētu apstākļos. Viņās ir saule un gaismā, naīvais prieks, sirsnība un patiesība — tā ka visa dzīves ainava paliek gaiša un smaidoša. Gaiša nevien priekos, bet arī sāpēs un ciešanās.“ — Brīvajā Zemē 1922. (Nr. 7) dzejnieci nedaudzos, sirsnīgos īpatnos vārdos apsveic J ā n i s E z e r i ņ š, kas savu rakstiņu sāk: „25 gadus atpakaļ kāda klusa ikdiena — 10. janvāris jaunā stila — atnāca un aizgāja kā aizgājušas daudzas dienas, pašas sava mirdzuma nezinot. Tikai pēc gadsimtu cetūrkšņa ar lielu gandarījumu nākas apliecināt, ka tā bijusi vēsturiska diena, jo viņa pirmo reizi sacīja mums mīlo un tagad tik nopelnu bagāto vārdu: Anna Brigadere. Sacīja kautri un bailīgi, lai tagad atkārtotu droši un spēcīgi.“ — Redaktors E. Freivalds tās pašas avīzes tai pašā numurā cildina jubilāri kā rakstnieci, kuŗas darbiem liela sabiedriski audzinoša nozīme. — Brīvajā Zemē 1922. (astoņos numuros) vēl Annas Brigaderes darbību plaši aplūko L ī g o t ņ u J ē k a b s — vispirms liriku, tad stāstus, beidzot lugas. Tas pats kritiķis raksta žurnālā Ritums (Nr. 1—2, 1922.) par psiholoģiskās

cīņas elementiem Annas Brigaderes darbos. — Latvi (Nr. 108) raksta J. Grīns. Viņš raksturo dzejnieci: „Annas Brigaderes dzejā itkā atpukst latviešu sievietes sirds spēks no senajām daiņām; vērojot Paisuma lappusēs dzejnieces sirds dziļoš un reizē smalkos vibrējumus, ko sacēluši pasaules kara, bēgļu gaitu un Latvijas valsts tapšanas laiku notikumi, tā vien nāk prātā tautas dziesmas par māsiņu cepures puškotāju, ligavuzvadītāju, skumēju un gaviļētāju. Un tēlojas balts — pirmais ētiskais tilts no daiņām uz Annas Brigaderes dzeju.“ Otrs tilts no gara mantām uz Brigaderes dzeju — aistētiskais, stiliskais: „Neviens no mūsu dzejniekiem nav tādā mērā uzjēmis un sevī pārradijis tautas gara mantu stilu kā Anna Brigadere. Tas redzams viņas lakōniskās, aprautās, precīzi zīmējošās dzejoļu rindās, bet sevišķi pasakās: Maizes klaiņš, Sprīdītis, Spēka dēls etc. Kas par asu, zīmīgu, jautri grotesku stilu! Tā nav imitācija, bet latviešu daiņu, pasaku un parunu valodas tiešs un brīnišķīgs tālākveidojums.“ Beidzot J. Grīns nāk pie atziņas: „Tik lielu vērtību mākslā līdz šim nav devusi vēl neviena latviešu sieviete.“ — Tai pašā numurā rakstniece Angelika Gailīte raksturo Annu Brigaderi kā dzejnieci-patrioti. Jubilāres mākslu viņa pielīdzina Zelmas Lagerlōfas mākslai. — Latvijas Vēstnesī ļoti īpatnu, pa pusei daiļliterārisku „tēlojumu“ (Annas Brigaderes pasaku pasaulē) sniedz Kārlis Krūza (1922., Nr. 7). Viņš kavējas īpaši pie dzejnieces pasakām: Mares, Sprīdīša, Princeses Gundegas, Spēka Dēla, Maijas un Paijas. — Vēlāk Latvijas Vēstnesī (1922., Nr. 117, 123, 133) par Annu Brigaderi plašāk raksta pazīstamā folkloriste Anna Bērzkalne. Viņas darbs ievē-

rojams kā mēģinājums pirmoreizi sniegt daudz maz nopapaļotu Annas Brigaderes biogrāfiju.

Gavilniece apsveikta arī dzejā. Austra Dāle (Latvis Nr. 108, 1922.) sumina vecāko biedreni:

Vaiņagu Tev sērdienītes pin,
Sauls zieduš balta Laimē šķin,
Sirds un puķes Tevi mīļi sveic,
Balss un atbalss Tevi lielu teic!

Viss, kas zibeņos un vētrās mests,
Kas no Tevis gaišos ceļos vests,
Tevi apmirdzēt kā zvaigznes nāk,
Simtkārt atskanēt un ilgot sāk!

Šo vēlējumu, prof. J. Vītola komponētu, izpilda Reitera koris dzejnieces jubilejas vakarā.

Pievienodamies savam tēlojumam Latvijas Vēstnesī, Kārlis Krūza arī savam dzejā rakstītajam veltījumam Annai Brigaderei Agrie audi (Jaun. Ziņas 1922., Nr. 7) piešķīris pasakainu nokrāsu, norādīdams turklāt uz rakstnieces bērnību, jo Anna Brigadere audēja (vēvera) meita:

Kas vairs tik vēlu vārstis durvis,
Kad domas grimst kā pusmiegā
Un vairs ne baideklis, ne burvis
Pa sniegu sētā nestaigā...

Kad, kas vien var, jau radis vietu —
Ne iet, ne nāk, ne nes, ne liek...
Tik vēveris vēl šūpo šķietu,
Kaut audums jau kā tumsa tiek...

Rūc ratiņš, spole pildīt pildās
Un tītavas tik ātri rit...
Kas ārā salis, mierīgs sildās
Pie siltā mūra... Divpadsmīt!

Stāv tītavas un sastingst stelles...
Un tikai logā liecas kāds,
Kas izkāpis no pašas elles
Un meklē, ko lai līdzī vāc...

Sirds bezgalīgās bailēs klusē,
Kad laukā kāds kā ledu lauž...
Bet Laimas meitas rīta pusē,
Jau agri, agri ausmu auž...

VI. Jaunākais darba un dzīves cēliens.

1921. gada vasara ir pēdējā, kad Anna Brigadere izlietā māsiņas, Pļavnieku saimnieces, viesmīlīgo mītni. Gadu no gada Pļavniekos viesodamās, viņa dzīvojusi līdz māsiņas ģimenes dzīvei, priecājusies līdz viņas priekiem, bēdājusies līdz viņas bēdām. Viņa vērojusi Pļavnieku mātes (Zīvertes kdzes) dēlus izaugam un attīstāmieš. Tie visi interesanti cilvēki, īsti „dzīves“ cilvēki. Vecākais Janis, daudz lasījis, veikls, atjautīgs. „kungs visās situācijās“, labs režisors, jau gadus 15 vada lauku teātra trupu, tur nodibinādams lielu disciplīnu. Otrs dēls Kārlis arī liels literātūras cienītājs, ir pulkvedis-leitnants, kaņojis Rennenkampfa armijā, bijis Troickas pulkā, drastiska humora bagāts vīrs. Trešais, Valdis, īstenībā Alberts, veikalnieka — un arī aktiera talants; var, kā dzejniece stāsta, „uzstāties kuņā katrā laikā, uz kuņas katras skatuves.“ Ceturtais Zīvertes kundzes dēls Rūdis jauns miris; arī tam bijis aktiera talants.

Sākot ar 1922. gadu, rakstniece katru vasaru pavada savā jaunajā mītnē Sprīdišos. No Sprīdišiem viņa ikgadus rudens otrā pusē atgriežas Rīgā un ziemas cēlienu uzturas, kā parasts brāļa un svainenes dzīvokli. Tā rakstniece dzīve rit mierīgā, vienādā ritmā šais divās vietās — Sprīdišos un Rīgā. Tikai 1924. gadā Anna Brigadere īsu laiku izbrauc uz Somiju, uz Helsinkiem.

Dzīve Sprīdīšos pirmajos gados savienota ar diezgan nopietnām saimnieciskām raizēm un rūpēm. Jālabo ēkas. Vispār saimniecība jāiekārto un jānostāda drošos pamatos, ikdienišķā dzīvē jārada vairāk daiļuma. Saimniecības rūpēs dzejniecei vienmēr daudz līdzējis praktiski skaidrā skata cilvēks Jānis Rapa. — Sprīdīšu dzīvojamā ēka ir veca, 1840. gadā no lauku akmeņiem celta. Tagadējos Sprīdīšos vispinns bijušas dzirnavas, tad skola un visbeidzot — Kalnamuižas mežkunga dzīvoklis. No mežu departamenta Annas Brigaderes jubilejas komiteja tad arī izgādāja piešķiršanas atļauju rakstniecei. Sprīdīši ir skaistā vietā, Tērvetes liča palejā, kalna un mežu pavēnī. — Katru vasaru šī vieta ir daudzu latviešu intelligentu un jaunās paaudzes „svētceļotāju“ mērķis. Gan veselas ekskursantu grupas, gan atsevišķi cilvēki ir bijuši rakstnieces ciemiņi un baudījuši Sprīdīšu saimnieces latviski sirsnīgo viesmīlību. Viesiem jāierakstās sevišķā viesu grāmatā un tur var atrast visdažādākos parakstus. Arī pazīstamā dāņu rakstniece Karīna Michaelisa, kas bija atbraukusi 1926. gada vasarā Rīgas jūrmalā, apmeklēja Annu Brigaderi Sprīdīšos. Annas Brigaderes možais gars nekad nezaudē sakarus ar jauno, topošo. Savā dzīves uzskatā, savā mākslinieces individuālītātē rakstniece cieši un negrozāmi nodibinājusies. Bet viņa vērtīgi seko visam, kas jauns, viņa nenoslēdzas jaunatnei. Tad nu viņas viesu vidū, īpaši Rīgā, bieži redzami jaunie pēckara rakstnieki un mākslinieki. Jānīm Veselīm, ievērojamajam pēckara prōzaiķim, viņa darbības sākumā rakstniece palīdzējusi pašķirt ceļu, sekmēdama pirmās stāstu grāmatas Pasaules dārdos izdošanu. — Miļš ciemiņš rakstniecei Richards Ru-

dzītis, kuŗa ētiskā personībā un ideālistiskās tiek-
smēs daudz kas no tā, kas raksturīgs Annas Brigaderes
darbu pozitīvajiem varoņiem. — Sirsnīgais lirīķis
Jānis Ziemeļnieks bieži atnāk kā „sakaru uztu-
rētājs ar presi.“ Atnāk vai nu ar interviju vai dabūt
kādu dzejoli Jaunākām Ziņām. „Atnesa honorāru ar
gatavu kvīti, kas bija tikai jāparaksta. Reiz man at-
nesa kāda mana stāsta izgriezumu, rūpīgi burtniecā ieli-
mētu. Visi šie mazie pakalpojumi bija tik dziļi sirsnīgi
un vienīgi Ziemeļniekam īpatnēji,“ — stāsta dzejniece
(Divi milētāji, Daugavas Gada grāmata 1931. gadam,
132 lpp). Vērojot šo dzejnieku, Anna Brigadere saredz
viņa traģiku, saredz to, ka „tas sadedza aiz slāpēm pēc
mīlestības.“ — Pēdējos piecos, sešos gados tuva pa-
ziņa rakstniecei kļuvusi jaunā mākslas kritiķe Zenta
Mauriņa. Ar savu apcerējumu Latvju sievietē Annas
Brigaderes rakstos (Daugavas Gada grāmatā 1928. ga-
dam), ar savu atsauksmi par grāmatu Skarbos vējos
(Daugava 1931., Nr. 2), Mauriņa pievienojusies labā-
kiem Annas Brigaderes dzejas izpratējiem. Vēl no
rakstniecēm Annai Brigaderei tuvas Jēger-Freimane,
Austra Dāle, Angelika Gailīte. — Arī šī raksta autors
bieži sajēmis dzejnieces laipnību un labvēlību, bieži
Anna Brigadere bijusi tā, kuŗai bēdas izstāstot, sirds
gūst gaišu apmierinājumu.

Dzejnieci apciemo arī citi mākslinieki. No glezno-
tājiem viņai sevišķi interesants un apdāvināts šķiet
Niklāvs Struņķis ar savu savdabīgo māksli-
nieka personību. — Nāk arī citādi laudis, dažādi lū-
dzēji un pabalsta prasītāji, kā jau pie tautā pazīstamiem
un slaveniem cilvēkiem tādi bieži mēdz nākt. Reizēm
atnāk arī dzīvē tik īpatnais gleznotājs-baskājis Irbe,

no kā dzejniece labprāt atpērk viņa zīmējumus un dažreiz parunājas par gleznotāju mocošiem jautājumiem.

Arī laukos dzīvojot, rakstniecei rodas interesantas pazišanās. Vispirms — apkārtnē ir daudz bērnu, kas vasarās pulcējas ap laipno bērnu draudzeni un dzejnieci. Tad — Sprīdīšu tuvumā ir Kalnamuižas sanātorija tuberkulozes slimniekiem. Apmeklējuma vienu no slimnieku literāriskiem vakariem, ko rīko dzejnieces sirsniņš kaimiņš, direktors Dr. Puriņš, Anna Brigadere 1926. gadā iepazīstas ar pianistu Džonniju Cuch o, ļoti īpatnu mākslinieka personību. Viņš dzimis liepājnieks, tēvs viņam ungārs, māte zviedriete. Viņš tūlīņ tai vakarā sāk runāt ar dzejnieci par viņas darbiem un parāda lielu un smalku pazišanu un izpratni, izceldams arī mazu un maz ievērotu gabaliņu skaistumu (pasaciņu Biedris). Cucho mācījies latviešu valodu no Annas Brigaderes darbiem. Kādā citā vakarā, rudens sākumā, Cucho spēlē Bēthovenu (op. 2 Nr. 1), — vienu no Annas Brigaderes mīļākiem skaņdarbiem. Spēle tiešām brīnišķīga; tik apgarotu kāda skaņdarba izpildījumu, kā tai vakarā, Anna Brigadere reti dzirdējusi. Šī vakara iedvēsmota, dzejniece uzrakstījusi dziļi justu, it kā mūžības šalku apjemtū dzejoli, pianistam Cucho veltītu (Daugavas Gada grāmatā 1928. gadam).

Tam pašam māksliniekam domāts arī cits dzejolis Vies is (Tu no kādas malas, viesi mans?). Šis dzejolis parādījies Daugavā 1929., Nr. 5. — Cucho dzīvo tagad Rīgā. Bet viņa labākais draugs Valdis Jakars dilonī miris (1929.). Jakars, jauns dzejnieks, ļoti skaista izskata cilvēks, arī viens no Annas Brigaderes jaunajiem paziņām, Kalnamuižas sanātorijā (dzimis

1904. gadā), atstājis dažus dzejoļus, kas liecina par talantu. Četri no šiem dzejoļiem iespiesti Daugavas Gaga grāmatā 1930. gadam, četri citi Latvju Grāmatā 1931. g.

Vispār pēdējos gados miruši diezgan daudzi rakstnieci tuvi un pazīstami cilvēki, miruši arī viņas darba biedri. 1924. gada Ziemassvētkos šķiras sirsnīgais Jānis Ezeriņš. 1927. gadā dzejniecei jāzaudē tuvākā draudzene Luīze Stumberga, kas aiziet mūžībā, grūti un ilgi noslimojusi. Tomēr vēl slimības gultā viņa nav zaudējusi savu raksturīgo saulaino gara gaišumu un humoru. 1929. gada beigās mirst Dr. Zelma Cēsniek-Freidenfelde, rakstniecei un vispār Brigaderu ģimenei tuvs cilvēks. 1930. gada pavasarī gulda Meža kapos Augustu Baltpurviņu — „ar siltiem aprīļa vējiem, kad daba iezvana mūžīgās atgriešanās svētkus.“ Pēckara laikā, darbodamies kā skolotājs provincē, vidusskolās, Baltpurviņš reti iebraucis Rīgā un rakstnieci apciemojis tikai vienreiz, vasarā. „Nekad es viņu nebiju redzējusi tik saskaņotu, pacilātu, dzīvei ticīgu, kā šai pēdējā reizē,“ — stāsta rakstniece (Divi mīlētāji). — 1930. gada vasara pajem Jāni Ziemeļnieku. — Nāve aizved arī dažu no rakstnieces radiem. 1931. gada pavasarī nomirst Jāņa Rapas mazais dēliņš, īsu vienlaiciņu nodzīvojis šai pasaulē un drīz puisīšam seko viņa māte, Marta Rapas kundze. Drauga un radnieka nelaime smagi skar arī dzejnieci.

Literāriskā darbā šie desmit pēdējie gadi Annai Brigaderei bijuši ļoti ražīgi. Vispirms jau viņas īpatnībai raksturīgākā literatūras veidā, d r ā m ā. 1922. gada novembrī beidzot arī Nacionālais teātris izrāda pasaku Maija un Pajja. A. Mierlauka režijā, prof. J. Kugas daiļā

dekoratīvā tērpā. Sērdienīti tēlo Milda Riekstiņa mai-gās, piemīlīgās krāsās. Skaistus pasaku tēlus sniedz Ella Jākobsone (raganīgā pamāte), Berta Rūmniece (viņas lišķīgā kalpone) un Teodors Valdšmits (Velēnu vecītis). Bet vislabākie ir jaunais mākslinieks Jānis Osis kā Varis un sevišķi Ludmilla Špīlberģe, kas Pai-jas lomā var parādīt sava talanta kōmiski grotesko pusi pilnā bagātībā.

Rakstnieci šai laikā nodarbina arī jaunas lugas. 1921. gadā viņa sāk rakstīt jau priekš kara iecerēto lugu ar nereālu darbības fōnu, lugu, kas vērsta pret alkoholismu *Sievu kaŗi ar Belcebulu*; lu-gas fragments iespiests *Illūstrētā Žurnālā* 1922. Nr. 1. Bet tad autore sākto darbu pārtrauc, jo citas lugas no-doms viņai veidojas aizvien skaidrāks. Tā ir luga, kur spilgti nostādīti viena otrai pretī divi sieviešu tipi, luga, kas galīgā redakcijā dabū virsrakstu *Hetēras m a n t o j u m s*. Jaunā triīscēlienu drāma pabeigta rak-stīt 1923. gada vasarā un gada beigās iznāk grāmatā. Nacionālais teātris *Hetēras mantojumu* izrāda 1924. gada februārī. Veco hetēru *Helu Vinteri* tēlo Ludmilla Špīlberģe, asos vilcienos. Viņas meita Ieviņa ir Mirdza Šmitchene, bet Edvīns Borviks — Ernsts Feldmanis. Kritika lugu plaši pārrunā, asi nostādamās gan pro, gan contra; vislietišķāk lugu iztīrā P. Jēger-Freimane (*Izglītības Min. Mēnešraksts* 1924., Nr. 3).

1924. gada vasarā Anna Brigadere uzraksta līdz galam īpatno „reālas pasakas“ formā ietvertu triīscē-lienu komēdiju *Sievu kaŗi ar Belcebūlu*. Gada beigās luga iznāk grāmatā un izrādīta Nacionālā teātrī 1925. gada februārī, A. Amtmaņa-Briedīša re-žijā; režisors pats tēlo krodzinieku Vaņķi. Drošo gai-

šākas dzīves cīnītāju Bebreņi tēlo Anta Klinte; skaisti savas lomas veido J. Osis (Vazdiķis), J. Skaidrīte (Vazdiķiene), B. Rūmniece (Zeltene) u. c. Kritiķi pret lugu nostājas diezgan naidīgi, pārmezdami autorei tendenci, lai gan dažs no šiem kritiķiem ļoti atzīst tendenci-ozus darbus — tikai citādā virzienā. Vienīgi Artūrs Bērziņš (Jaunākās Ziņās) un J. Grīns (Izglītības Min. Mēnešrakstā) spējuši saredzēt arī lugas literārisko un scēnisko vērtību. — Par lugas rašanos interesanti pastāsta autore pati (Teātra Vēstnesis 1924./25. g. sezona, Nr. 7):

Kādu laiku dzīvoju lielu fabriku tuvumā. (Rakstniece te domā savu mājskolotājas laikmetu pie Gēlīnkiem. P. E.) Divreiz dienā tās atvēra savus vārtus un izlaida tūkstošiem strādnieku. Ap fabrikām bija dzer- tuves no vienas vietas, kā augoņi ap slimu miesu. Vakaros, it sevišķi svētvakaros, tās bija grūdin pilnas, bet ārā gaidīja līdz melnai naktij sievas, kā Niobes lakatos ietinušās. Esmu redzējusi tur izmisuma ainas, kas mani dažreiz vajāja dienām. Bezgalīgi nospieda tas, ka sievietes tik pasīvi nesa savu mūža un visas pasaules postu.

Kādos vasarsvētkos, kad fabriku nomaļu ļaudis bariem izgāja laukā no pilsētas un vakarā atgriezās ar tukšiem kurvjiem un pudelēm, sievietes un bērni noguruši; vīrieši iereibuši, — redzēju starp tiem jaunu sievieti, kas asi atšķīrās no savas apkārtnes. Viņas apģērbā un ārienē izpaudās netik vien daiļums un gaume, arī drosme, atjauta, griba, cīņas prieks. Gaišbrūnais uzvalks, ko rotāja dzeltena ūdensrožu virkne, kā milzīgas dzintaru krelles, pakārtas kaklā, kopā ar gaišajiem matiem viņai deva tādu dvēselīgu saulainību, ko

pastrīpoja smaidošās acis, — vērstas pret apmēram divu gadu vecu puisēnu, kas tai sēdēja uz pleca. Tā bija moderna madonna, ne pasīva, bet aktīva. Tā gan neietu naktīs dzertuvju durvis sargāt, es domāju. Šī jaunā sieviete, kuŗas tēlu vēl tagad atmiņā loloju, ir manas „Bebrenes“ pirmtips.

Īsi priekš pasaules kara lasiju avīzēs ziņojumu, ka kādā no Daugavas salām tur dzīvojošās sievietes ar enerģisku un saskaņotu uzstāšanos bija padzinušas kroģeri un piespiedušas valdību slēgt krogu. Šis toreizējais ziņojums mani iejūsmināja sarakstīt komēdiju par sievu un vīru kuŗu alkohola dēļ. Sievu priekšgalā nostājās *B e b r e n e*, bet vīru pulkus vadīja *Vaņķis*, viltīgi laipnais, baud- un mantkārais, nežēligais krodzinieks. Tomēr tālāk par dispozīciju un pirmā cēliena dažiem skatiem netiku. Vienkārt lugas uzbūve prasījās pēc nereāla miljē, kas man toreiz izlikās apšaubāms, otrkārt apšaubāms man izlikās pats sižets par alkoholu komēdijas apstrādājumā — jo vairāk, jo dziļāki biju iepazinusies ar viņa postošo iespaidu mūsu tautā. Pārpratums arī nebija izslēgts.

Reiz sarunā ar kādu ļoti cienījamu sabiedrisku darbinieku neviļus ieminējos par projektējamo drāmu un dzirdēju šādu nervozu atbildi: „No Dieva puses, tikai par dzērājiem un dzeršanu nerakstat. Nepateicīgs un bīstams sižets priekš jums. Dabūsit ienaidniekus uz kakla un vairāk nekā.“ Šis pats nopelnu bagātais vīrs mīra drīz pēc tam mūža labākajos gados. Viņa nāves cēlonis bija alkohols. Bet — (līdzīgi pazīstamajam Napolēona likuma pantam — attiecināmam uz kādu citu zināmu gadījumu — kas skan: „La recherche de la paternité est interdite“) tādi nāves cēloņi tiek no sabie-

dribas „godprātīgi“ vārīgi apieti, noklusēti, vai maskoti, sevišķi tādās reizēs, ja upuris ir sabiedrībā ievērojama persona.

Tomēr, neskatoties uz „bīstamo“ sižetu, Vaņķis un Bebrene šad tad piekļāvēja pie aizmirstās atvilktnes sienām, kamēr beidzot sīta viņu augšāmcelšanās stunda. Tas nāca tā.

Šovasar iebrauca Sprīdišos ciemiņš — ekskursants no kāda lielāka Zemgales centra. Stāstīja daudz interesanta par sava apvida dzīvi. Bet lai sāka, kur sākams, visi gali satecēja vienā vietā. Šo vietu sauca Elli un tā bija krogs. Bet krogā darbojās krodzinieks Velns, kas ar lielu pašlepnumu nesa šo savu nosaukumu. Elles krodzinieks Velns līdzinājās manam Vaņķim — Belcebulam daudzus vilcienos kā viens dvīņu brālis otram. Un, lai dara ko grib, es nevarēju atturēties no prieka, viņu parādīt rampas gaismā.

Dzejnieces agrākās lugas nāk viņas kopotu rakstu tālākos sējumos. Sestajā sējumā, kas iznāca 1923. gada vasarā, ietelp lielās pasaku lugas Princese Gundega un Maija un Paija, kam pievienota kā trešā — dzejā rakstītais viencēliens Zvanīgs zvārgulītis. 1924. gada sākumā iznāk septītais sējums, kur Ceļa jūtis, Ausmā un Ilga.

Otrs lielākais Rīgas teātris, 1920. gadā dibinātais, Ed. Smiļģa vadītais Dailes teātris, arī sāk piegriezt vēribu Annas Brigaderes lugām. 1923./1924. gada sezonu šis teātris atklāj ar Princesi Gundegu un karali Brusubārdi. Gundega ir Paula Baltābole, Māris — A. Amtmanis-Briedītis; šajās lomās šie mākslinieki tomēr neizceļas. Visjaukāko tēlu sniedz Anta Klinte kā Sniedzē. Nākošā sezonā, kad Amtmanis-Briedītis aizgā-

jis Nacionālā teātri, Dailes teātris atkārtu Princesi Gundegu. Māra loma nu piešķirta Emīlam Mačam, ko dzejniece atzīst kā labāko šīs lomas tēlotāju pēc Veica. — 1924. gada Ziemassvētkos Dailes teātris izrāda Sprīdīti ar jauno aktrisi Elvīru Bramberģi titula lomā.

1924./25. gada ziemā un pavasarī Anna Brigadere uzraksta trīscēlienu drāmu no literātu un mākslinieku aprindām Dievišķā seja. 1925. gada vasarā viņa sāk un rudenī pabeidz otru lugu — „jautru spēli“ piecos cēlienos Lielais loms; gada beigās šī komēdija iznāk grāmatā. Rakstniece iesniedz Nacionālam teātrim drāmu Dievišķā seja, bet Artūrs Bērziņš, kas 1925. gadā kļuvis Nacionālā teātra direktors, vispirms vēlētos izrādīt komēdiju, jo publika jau vairs neprot cienīt intimi psiholoģiskas nopietnas lugas. Tad nu vispirms uz skatuves arī parādās Lielais loms (1926. gada janvārī). Galvenajās lomās ir Kārlis Lagzdīņš (Janis) un Milda Riekstiņa (Ance). Jaukus, neaizmirstamus skatuves tēlus dod Ella Jākobsone (Trīniņa), Berta Rūmniece (mamma), bet it sevišķi Jānis Osis (Miķelis) un Anta Klinte (draiskā ganu skuķe Ulce). Lielais loms velk tiešām lielu piekrišanas lomu; šī jautrā spēle, blakus Sprīdītim un vēlāk rakstītai komēdijai Kad sievas spēkojas, gan vispopulārākais Annas Brigaderes skatuves darbs, arī uz laukiem daudzas, daudzas reizes spēlēts. — 1926. gada rudenī tiek arī Dievišķā seja uz skatuves. Rakstnieku Valeriju Zelmeni tēlo Teodors Lācis, Jolanti — Liliņa Erika, Vallesku — Špilberģe. Piekrišana šai literāriski ļoti vērtīgai lugai gan, protams, daudz mazāka nekā Lielajam lomam. Arī kritika pret viņu izturas diezgan nolie-

dzoši. Tomēr — atzinīgus vārdus par viņu saka dažs, kas agrāk rakstnieci nonievājis.

Bet rakstniece 1926. gada vēlā rudenī jau ķērusies pie jauna drāmatiska darba — viņa raksta savu ceturto pasaku lugu. Nu beidzot līdz gatavībai nobriedis senais nodoms: rakstīt pasaku par diviem gudrajiem dēliem, trešo muļķi. Šim motīvam pievienojas dzejnieces iemilētais otrs motīvs: mūžīgi daiļā un cildenā sievišķā un mūžīgi daiļā cildenā vīrišķā meklēšanās, atrašanās un atpestīšanās vienam otra milestībā. Tā rodas *Lolitas brīnumputns*. Princeses vārdu Lolita dzejniece pajēmusi no cildenākā sievietes tēla Rabindranata Tagores romānā *Gora*; dzejniece gan neatzīst Tagores filozofiju, kas viņai šķiet pārāk austrumnieciski pasivistiska, bet tieši kā mākslinieks Tagore dzejniecei viens no vairāk iecienītiem pēckara gados (viņa tulkojusi arī Tagores stāstiņu *Dzīva vai mirusi?* — Skat. *Daugavas kalendārā* 1921. gadam). — Uz Ziemassvētkiem jaunā luga iznāk grāmatā (pāris mēnešus iepriekš iznākusi arī *Dievišķā seja*). Uz Nacionālā teātra skatuves *Lolitas brīnumputns* parādās sezonas otrā pusē (1927. gadā), A. Amtmaņa-Briediša režijā, J. Kugaš dekoratīvā tērpā, Jāņa Kalniņa īpatnā mūzikas pieskaņojumā. Dzīli sirsnīgi toņi Jāņa Lejiņa (princis Alnis) tēlojumā; Lilija Erika ir daiļa princese, Anta Klinte — ļoti nīprs kazu gans Sūrmis, lielais stabulnieks. Bet sevišķi interesanti uztvēris savu meža gariņa Sakārņa lomu Konrāds Kvēps. Jaunā pasaku luga atrod piekrišanu un atbalsi gan publikā, gan kritikā. Par šo darbu dzejniece saņem arī Kultūras Fonda godalgu.

1927. gada sākumā Anna Brigadere uzraksta mazu

skolnieku ludziņu Sniegputenī kādam gaidu sarīkotam vakaram (gaidas lūgušas dzejnieci kaut ko uzrakstīt). Pavasarī ludziņa iznāk grāmatā, bet gada beigās — dzejnieces jaunībā rakstītā drāma Izredzētais, stiliski pārstdādāta, pārkorrigēta. Nākošā gada sākumā Izredzēto uzved Nacionālais Teātris ar Jāni Lejiņu, Kalniņu, Liliju Eriku, Špilberģi galvenajās lomās. Dzejnieces lugas pilda viņas kopoto rakstu devīto (izn. 1928.) un desmito (1929.) sējumu; devītajā sējumā ir Hetēras mantojums, Sievu karī un Lielais loms, desmitajā — Izredzētais, Dievišķā seja, Lolitas brīnumputns.

Rakstnieces domās tēlojas un veidojas atkal jaunas lugas. Vairākkārt viņa ķeras pie sen jau padomātās teiku drāmas Pastari. Bet vienmēr ir kaut kas tāds, kas neļauj šo darbu vest tālāk. Vairāk skaidrojas citu lugu sižeti, reālai dzīvei jēmti. Agrā jaunībā, dzimtenes pagastā, dzejniece dzirdējusi nostāstu, kā divas sievietes-sāncenses plaujamā laikā, druvā cīkstējušās (spēkojušās) vīrieša dēļ. Šo seno notikumu dzejniece grib pārcelt tagadnes lauku dzīvē. Sākumā viņai šis sāncensības motīvs tēlojas kā traģisks konflikts. Piektā cēliena traģiskam atrisinājumam autore vēlās jemt motīvu no kāda jaunāka kollēgas stāstiņa Kāzu diena: divus pārus laulā vienā svētdienā (saimnieks apprec kaimiņa meitu, bet kalpone, ar ko viņš dzīvojis, spītībā aiziet pie kalpa puīša, kas savukārt klusībā mīlējis saimnieka noprecēto jaunkundzi), no baznīcas mājup braucot saceljas liels negaiss un abu kāzu viesi saskrien ceļmalas šķūnī, kur pārkoņa atmosfērā notiek drausmīga katastrofa. Tomēr šī stāstiņa diezgan melodramiskās beigas, rakstniecei lugu vedot galā

(1929. gada vasarā), nav vairs šim sižetam, šiem cilvēkiem piemērotas. Beigas te noskaidrojas gaišā saulainībā. Luga uzrakstīta kā četrcēlienu komēdija, gan ar nopietnu kodolu, un saucas Kad sievas spēk o j a s. Rudenī iznāk grāmatā un ap to pašu laiku tiek arī Nacionālā teātrī izrādīta. Anta Klinte (Laila) un Ludmilla Špilberģe (Antrīne) skaisti un temperāmentīgi tēlo abas sāncenses, tāpat Jānis Lejiņš — viņu partneru šai „dancī pa trim“. Jūtu smalkums un vienkārša sirsnība ir jaunā aktiera Alkšņa tēlojumā (vecā Krasta lomā). — Arī šai komēdijai liela piekrišana un populāritāte, viņa var „spēkoties“ ar Lielo lomu.

Nākošā luga, ko Anna Brigadere pabeidz 1930. gada janvārī, saucas Š u v ē j a s s a p n i s un ir „dzīves spēle piecos cēlienos“. Arī šai lugai ir zināmā mērā „reālas pasakas“ raksturs, lai gan tas te nav tik noteikti izcelts kā Sievu kaŗos. Šuvējas sapnī skan Sprīdīša motīvs: lugas varone aizbrauc pasaulē laimi un slavu meklēt, bet atgriežas pēc dažādiem pārdzīvojumiem „laimīgajā zemē“ — dzimtenē un vecajā darbā. Varētu būt, ka šai lugā klusi, tikko manāmi ietrīcas arī pašas rakstnieces tālās jaunības atskaņas; jo arī Anna Brigadere, tāpat kā Marga, jaunībā strādāja šuvējas darbu un sapņoja par dziedātājas slavu. Luga iznāk grāmatā 1930. gada rudenī. Nacionālā teātrī Šuvējas sapni uzved tā paša gada oktobrī; Margas lomā viesojas Annija Simsone; aģentu Jumtiņu glīti nospēlē Kārlis Lagzdīņš. — Kritika šīs abas jaunās lugas — Kad sievas spēkojas un Šuvējas sapnis — uzņem diezgan atzinīgi. — Te jāpiemin, ka žurnālā Teātra Vēstnesis daudzām Annas Brigaderes lugām korrek-

tus, nopietnus iztīrējumus devis Nacionālā teātra drāmaturģs Kārlis Freinberģs.

1930./1931. gada ziemā beidzot Anna Brigadere ved galā sen, sen jau padomāto, vairākkārt sākto un pamesto, drāmu Pastari, savu piekto teiku resp. pasaku drāmu, kas dažā ziņā izvērtusies par autores „mūža darbu, t. i. tādu, pie kā strādāts, par ko domāts gandrīz visā literāriskās darbības laikā. Šoreiz viņa šo nopietno liktenis un atmaksas drāmu rakstījusi trochajos, pēc spāniešu klasisko drāmu (Kalderona u. c.) parauga. — Luga iznāk grāmatā 1931. gada beigās. Šī paša gada novembrī viņu izrāda Nacionālais teātris A. Amtmaņa-Briediša iestudējumā, ar Jāņa Kugas dekorācijām un J. Kalniņa mūziku. Pēc dažām vieglām komēdijām šis nopietnais gabals apģaro un ieģūsmina aktierus un tie nopietnībā un mīlestībā ķeras pie darba; viens no viņiem izteicies: „Te nu ir atkal luga, kur aktieris var būt gara darbinieks un ne tikai kumēdiņu rādītājs.“ Galvenās lomās uzstāģas J. Ģermanis (Radagaiss), J. Lejiņš (Svešinieks), Paula Baltābole (Sauka), Špilberģe (Indra) un jaunā aktrise Milda Zilava (Asna).

Pašu jaunāko drāmatisko darbu, savu sesto teiku lugu, dzejniece rakstījusi 1931. gada vasarā un nosaukusi Karaliene Jāna. Šī luga tomēr vēl nav galīgā redakcijā pabeģta un tuvāks viņas raksturoģums neietelp šī pārskata robeģās. Bez tam Anna Brigadere priekš pāris gadiem iesāģusi komēdiju Rozā abāģūrs, no kuģas uzrakstģts pirmais cēģiens.

Šai jaunākā darbģbas posmā dzejniece tulkoģusi vāģiski savu Princesi Gundegu. Tulkoģums vēl nav pārdģģģies atklātģbā. Vareni veģģies sveģās sētās lielģjam

pasaulē gājējam Sprīdītim: šī pasaka tulkota vāciski, angļiski, somiski, igauņiski, lietuviski. Somijā Sprīdītis izrādīts (1923. un 1924. gadā) divās sezonās, galvenajā Helsinku teātrī. Anglijā Sprīdītis izrādīts (M. Grosvaldes tukojumā) 1928. gadā Londonas mākslas teātrī.

Šai darbības posmā Anna Brigadere daudz rakstījusi arī episkā prōzā — stāstā, novelē, pat romānā. Viņas lielākie episkie darbi radīti taisni pēdējos gados.

1921. gada beigās Anna Brigadere vēl uzraksta noveli *Balibulaks*, kur tēlots sen atpakaļ Ārensburgā vērotais krievu zēns Serjoža. Novele parādās žurnālā *Ritums* 1922., Nr. 1—2. — 1922. gada vasarā dzejniece uzraksta stāstu *Pēdas*, kas iespiests *Daugavas Gada grāmatā* 1923. gadam. Šim stāstam pamatā jemts patiess, sens notikums; šī notikuma iztulkojumu gan dzejniece devusi pati. — 1924. gada *Daugavas Gada grāmatai* dzejniece uzraksta noveli *Zvērests*. *Zvērestu* autore sākumā domājusi rakstīt kā romānu; nekrietnais varonis *Laiķis* beigās, sirdsapziņas mocīts, aizdedzina savu māju. Un tad nāk *Liene* kā žēlotāja un aizved viņu pie sevis. Bet strādājot autorei šis sižets tomēr izveidojies īsākā noveles formā ar citādu, drāmatiski vēl asāku beigu noslēgumu. — *Nākošā* (1924.) gadā *Jaunākās Ziņās* (Nr. 293) iespiests mazs, skumji noskaņots *Annas Brigaderes stāstiņš Zēns ar pērtiķi*. — Visi pēdējo gadu stāsti (pievienojot vēl trīs no *A. Gulbja Universālās bibliotēkas grāmatīņas Rudens miglā*) savākti kopkrājumā ar zīmīgo virsrakstu *Drebošas sirdis* (iznāca 1924. gada beigās; arī kā dzejnieces rakstu astotais sējums). Tur at-

rodam stāstus (chronoloģiskā kārtībā): Rudens miglā, Kārklene, Valsa ritms, Svētku balva, Priekšvakarā, Bruņu rupucis, Brauciens naktī, Vagonā, Džentlmenis, Balibulaks, Pēdas, Zvērests. — 1926. gada beigās nāca klajā bērnu stāstiņu *Vizbuļi* jauns izdevums, jauna gleznotāja Sternberga illūstrēts. Šai *Vizbuļu* jaunizdevumā ievietoti visi tie stāstiņi no grāmatām *Vizbuļi* un *Agrā rasā*, kas neietelp dzejnieces lielajās autobiografiskajās grāmatās, pievienojot vēl *Dorīti* un *Zēnu* ar pērtiķi.

Pašos pēdējos gados Anna Brigadere sākusi divus noveļu ciklus. Pirmais stāsta par dažādiem „ikdienas varoņiem“, par cilvēkiem, kas parastā darbā un dzīvē dažkārt rāda lielu, maz pamanītu traģiku un klusu varoņību. Šim ciklam kopnosaukums *Darba varoņi*. No *Darba varoņiem* pagaidām iespiesti stāsti: *Dumpinieks Pēteris* (Daugavas Gada grāmatā 1926. gadam) un *Pureņu ziedi* (Daug. Gada gr. 1932. gadam). Šimbrīžam vēl neiespiests stāstiņš *Meitene Mirdza*, kur skaņas no 1905. gada. Ciklam *Darba varoņi* jāpievieno arī skaistās *Četras miniātūras* (Baltā gājēja; Ritošs skriemelis; Maza dzīvīte; Mirušie koki — Daugavas Gada gr. 1930. gadam), kas vēlreiz pierāda, cik meistariski Anna Brigadere prot uzņemt mazākas skicītes.

Otrs noveļu cikls tēlo dažādas *Laulības dzīves* parādības. Še vispirms iederas diezgan plašais stāsts *Laulības karuselī* (Daugava, 1930., Nr. 10—12). Tas ir sākts rakstīt jau 1920. vai 1921. gadā; pirmnosaukums viņam bijis *Rokoko* un fragments iespiests *Jaun. Ziņās* 1922. 1927. gadā autore viņu uzraksta līdz beigām, bet nepagūst pārrakstīt ga-

līgā redakcijā, jo visu gara enerģiju pajem romāns Kvēlošā lokā. Pilnīgi noapaļot stāstu iespējams tikai 1930. gadā. Visām stāstā tēlotām personām bijuši prototipi dzīvē; galvenajā varonī Fēliksā ir kāda dzejnieces svainenes radnieka rakstura vilcieni. — Otrā novele „laulības“ ciklā ir Irstošās saistības (Daugavas Gada gr. 1929. gadam). Tā īstenībā romāna Kvēlošā lokā atsevišķa nodaļa, kur stāstīts par dažām romāna blakus personām; irst latvju lielpilsoņa Zaldes ģimenes dzīve; vainīga tur lielāko tiesu viņa koķētā kundze Lonija. Arī kaislā, ārdīgā un postīgā Žena, kurai romānā Kvēlošā lokā liela nozīme, epizōdiski figūrē šai novelē. Tā kā uzņemtas romānā šīs Irstošās saistības pardaudz novirzītu romāna gaitu uz blakus lietām, tad autore šo nodaļu laidusi klajā kā atsevišķu noveli un tā arī panākts lielāks iespaids.

Šai laikā Anna Brigadere pabeidz un laiž klajā trīs lielākus episkus darbus. Pirmie divi ir grāmatas par bērniņu, par Anneles dzīvi no gluži agrām, vēl kā rīta miglas aizplīvotām gaitām, līdz tam laikam, kad dzīves asie cirtieni jau visā skarbumā jaunajai dvēselei dara sāpes. Šīs grāmatas saucas Dievs, Daba, Darbs (iznāca 1926. gada beigās) un Skarboš vējos (izn. 1930. g. beigās); abas grāmatas bagātīgi illūstrējis Indriķis Zeberīņš. Atsevišķās šo grāmatu nodaļas vispirms iespiestas dažādos periodiskos izdevumos, dažas jau priekš kara, kā tas šē norādīts, viena (par slīpeņu cirtēju) pat 1903. gadā; viss vairums tomēr pēdējos gados rakstīts. Un kad nu šie atsevišķie gabaliņi apvienoti kopā, iznākusi stingri un sakarīgi veidota celtne, darbs, kas paliek mūsu jaunības rakstniecībā uz laikiem.

Trešais lielais episkais darbs ir pārlaisto paisuma gadu, Latvijas augšāmcelšanās romāns *Kvēlošā lokā*. Raibā un straujā darbība savīta ap diviem cilvēkiem, ko var uzskatīt kā ideāla latvju jauneklā un jaunavas paraugus: tie ir drošsirdīgais Arvis un maigā, dvēselīgā Vaida. Romāns arī jau sākts rakstīt 1921. gadā un viņa fragmentiņš (Arvis Bujāns) parādijies *Latvī* 1922., dzejnieces jubilejas numurā. Pēc tam ilgāku laiku vairs nav daudz cilāts (sākumā viņa virsraksts bija domāts: *Kvēlojošie*). Kad ar 1928. gadu akc. sab. Valters-Rapa sāk izdot plašu mākslas žurnālu *Daugava* J. Grīna virsvadībā, žurnāla redakcija lūdz Annu Brigaderi dot žurnālam kādu no jaunākiem darbiem. Viņa iesniedz divus iesāktus prōzas darbus: noveli *Laulības karuselī* un jau minēto romānu. Idejiski būtu vēlams sākt jauno žurnālu taisni ar šo darbu. Tad nu rakstniece arī ķeŗas pie tā ar neatlaidīgu sparū un izveido to galīgi līdz 1928. gada rudenim, lai gan lietainā, nemīlīgā vasara stipri traucē saules mīlētāju autori. *Kvēlošā lokā* tā tad parādās *Daugavā* 1928., Nr. 1—12 un no žurnāla romāns novilkts grāmatā, kas iznāk uz *Ziemassvētkiem*. Grāmatā ir arī nodaļa par lielnieku laiku (Ienaida negaisos), ko žurnālā aiz tehniskiem iemesliem nevar ievietot. Plašāka, šī darba cienīgu, kritisku iztirzājumu romāns vēl līdz šim nav piedzīvojis. 1931. gadā viņš tulkots vāciski. Šo darbu veicis — un samērā ļoti labi veicis — vācu rakstnieks *Vilhelms Šteplers*, Jāņa Jaunsudrabiņa znots; tulkojumā romāns nosaukts *Dieu er über Latvija*. Bet asā saimnieciskā krīze Vācijā kavē tulkotā romāna klajā laišanu. — Romānā tēlotām daudzām personām prototipi dzīvē. Galvenā varoņa Arvja Bujāna proto-

tips ir Luīzes Štumbergas māsas dēls Janis B., ko rakstniece pazīst jau no viņa bērnu dienām; viņš ir arī Jānītis Annas Brigaderes Onkuliša spoku stāstā (Berga bazāra kalendārs 1901. gadam). Šis Janis B. ir zēns, kas nekad nemelo. Lielākam paaugušam, Janim B. ir diezgan asas revolūcionāra un karotāja tieksmes. Kara laikā viņš iestājas strēlnieku pulkos, 1916. gada beigās saslimst ar tifu un mirst. — Romānā tēloto Avēnu fons ņemts no L. Štumbergas dzimtenes mājām, Bētiņiem. Revolūcionārs Magnus domāts pazīstamais Daniševskis. Dūšīgo meiteni Irmu, viņas māti un lielo ģimeni Anna Brigadere tādas tiešām redzējusi kara sākumā, kad rakstniece piedalījās palīdzības sniegšanā iesaukto ģimenēm; Irmas vēlākais liktenis gan rakstnieces izdomāts. Slimās Elvas tēlā ir saskatāms Natalijas Rapas portrēts. Lapaš kundzē, kas akla un nevarīga būdama, spēj sevī sakrāt tik daudz gaismas un miera, ir atkal Luīzes Štumbergas rakstura vilcieni. Gleznotājs Leja un viņa sieva ir Janis Rozentāls un Rozentāla kundze. Dzejniekā Vaivarā daži Kārļa Skalbes vilcieni, tāpat Arnoldā Gautā kaut kas no Dr. M. Valtera. Arī traģiskā Līvija Saika un viesulīgā Žena vērotas Rīgas sabiedrībā.

Dzejniece pēdējos desmit gados uzrakstījusi arī labu tiesu dzejoļu, kas vēl nav kopoti grāmatas veidā. Daži no tiem vēl nekur nav iespiesti, daži izkairsīti periodikā — visvairāk Daugavā, Daugavas Gada grāmatā, Ritumā, Jaunākās Ziņās, Brīvajā Zemē. Jāatzīmē daži episki, plašāki dzejojumi. Dzilāka, mistiska pamatdoma ir balādē *Nogremdētie zvani* (Daugavas Gada grāmata 1923. gadam). Nemierīgs laikmets lielā Krievijas pilsētā atsevišķu ainu tvērumā

J. Brigaders jaunībā.

Brigaderu Maija jaunībā.

J. Rapa.

Anna Zīverte.

jūtams trijos dzejojumos no cikla Pasaku pilsētā. Pir-
majā — Uz Nikol'skas (Brīvā Zeme 1924,
Nr. 10) tēlota raksturīga Maskavas ļaužu drūzma kara
laikā priekš revolūcijas. Lielmaņu pilī (Dauga-
vas Gada gr. 1924. gadam) stāstīts par latviešu kon-
certu Maskavā kādā lepnā aristokrātu mitekļi; divas
pasaules šē saduras: jaunā kultūras tauta latvieši ar
savām bēdām un cerībām un nīkstošā krievu muižnie-
cība. Revolūcijā (Daug. Gada gr. 1925. gadam)
asi tvertas ainas no burzmīgā 1917. gada, tā sauktā ke-
renščinas laikmeta. — Dziedājumā Tērvete (Dau-
gava 1931., Nr. 1) dzejniece domā par saviem senčiem,
kas cīnījušies un cietuši ap dzimtenes upes krastiem.

Anna Brigadere publicējusi arī vairākus apce-
rējumu s par dažādiem sabiedriskiem, literāriskiem,
audzināšanas u. c. jautājumiem. Šie raksti parādīju-
šies visvairāk Daugavā un Daugavas Gada grāmatā.
Gribētos atzīmēt trijus no tiem.

Piezīmēs pie laulības problēmas
(vispirms nolasītas disputā par laulību, februārī 1924.;
iespiestas Daug. Gada gr. 1925. gadam) rakstniece iz-
teic daudz viņai raksturīgu domu. Piespiedu laulībai
rakstniece netic („Sievieti ar nebojātu instinktu, kad
viņa arī ir pavisam pasīvas dabas, var piespiest uz
visu ko, tikai ne uz to: iziet pie nemīlama un pretīga
vīra. Tur sieviete saslejas kā tāds nepārvarams, lie-
cams un nepieliecams spēks, kas drīzāk lūzis un ies-
nāvē, nekā padosies“). Lielais skaits laulību ir mī-
las, bet ne mīlestības laulības. „Es saprotu ar
vārdu mīla vairāk kaut ko pārejošu, kaut arī kvel-
mainu.“ Mūsu senčus viņu laulībā saistīja kopīgais
darbs, kas bija tā nedziestošā uguns, kas vienoja lau-

lātos, kad milas kvēls sen jau bija dzisis. „Viņu laulības pamatos bija divi lieli likumi — pienākums un upuris.“ Mūsu moderno intelektuālo dzīvi virza divi galvenie sieviešu tipi: sieviete - baudītāja un jaunā sieviete - māte. Beidzamais tips vēl visai trausls un nenoteikts, „... viņš iet vēl kā sasietiem spārniem, bet rīta mirdzums ir viņa acīs, jauna, laimīgāka laikmeta nojauta. Savā drāmā Ilga esmu mēģinājusi rādīt tādu sievietes tipu, kas, itkā par agru atmodusies, neatrod saskaņu ar ilgoto tēlu.“ „Kur laulība būs dibināta uz miesas - dvēseles - gara, šis cilvēka trīsvienības apvienojuma, tur tā staros brīnišķā mirdzumā un tādā laimē, kādu nepazīst nekāds miesas vien reibonis un nekāda kaisles aizrautība.“ Rakstniecei šķiet, ka mūsu tautā var būt vairāk kā nevienā citā iespējamās harmoniskas laulības, jo latvju vīrietis ir ģimenes cilvēks par excellence. Beigās rakstniece kaŗo pret ģimeni ārdošām tendencēm latvju dzīvē, pret „bezbērnu“ un „vien- un divbērnu“ sistēmu laulībā, pret abortiem un pret laulības šķiršanu, kad daudz bērnu.

Rakstā Kas žēlo mūsu jaunatni? (Daug. Gada gr. 1930. gadam) Anna Brigadere runā par dažādām dzīves parādībām, par dažādiem „elkiem“, kam pēdējā laikā latvju jaunatne krit lielā skaitā par upuri. Vispirms tur ir alkohols. Dzer vecāki un — dzer arī bērni. Otrs ļaunums ir iespaidu pārmērība. „Iespaidi brāžas ap jaunajām dvēselēm, kā okeana viļņi ap klinti.“ Arvien vairāk kinoizrāžu, dažādu izpriecu, oficiālu izrikojumu, kuŗu izpildītāji ir tieši bērni. Neviens neprasa, kā jaunieši tiek galā ar šo iespaidu drūzmu. „Nav vēl nogūlies un iesakņojies viens iespaids, kad viņu jau aizrauj un aizskalo nākošais kā

vilnis smiltī iemītu pēdu.“ Tā jaunajās dvēselēs rodas skepse, neapmierinātība, rūgtums. Bērniem pārāk viegli pietams viss, kas viņiem var kaitēt: lugas, kuŗu pareizai izpratnei un vērtējumam bērns vēl nav nobriedis, vulgāru kaislību pilnas kino filmas, dažādi dejas vakari, avīzes ievieto vairāk tikai vieglu, sensācionālu lektīru. Vēl viens elks, kam pastāvīgi upurē arī jaunas dvēseles, ir latviešu savstarpīgais politiskais naidis. Tas parādās nevien kreisajā, arī labajā pusē: kad miris Rainis, viņa pavadīšanā no 5000 studējošās jaunatnes piedalās tikai daži simti. Jālabo šis kļūdas, jānes upuri, lai viņas novērstu, jāaudzina jaunatne darbam un gara cīņai.

Rakstīnā Pāri robežai (Daugava 1929., Nr. 6) dzejniece runā par to, cik grūti latviešiem tikt Eiropas literatūras mirdzumā. Latvju rakstnieku darbi atrod izdevējus Krievijā, bet — tikai darbi ar zināmu politisku tendenci. Vācija ir „kā māte, kas uzņem savā klēpī arī svešus bērņus un tos nereti izaijā uz slavu“, bet Vācijā ir liels pulks iespaidīgu ļaužu, kas nevar mums piedot mūsu brīvību un „tie mūs garīgā laukā ar cimdiem nesajems“. Mūsu valstī dzīvojošie cittautieši arī ignorē mūsu kultūru. Bet šis rakstīņš nav gaušanās par mūsu neveiksmēm. Rakstniece tic, ka „mums vajaga lielo tautu, bet lielajām tautām vajaga arī mūs. Jau gadu desmitus mazās tautas atsvaidzina Eiropas asinis. Mūsu reize vēl ir priekšā.“ Mūsu neveiksmēs vainīgi arī mēs paši: latviešiem pašiem liels aizspriedums pret nacionālo mākslu, liela vienaldzība, pat nenovīdība pret nacionālo kultūru. Šīs negatīvās parādības rakstniece illūstrē raksturīgiem piemēriem.

1931. gada 1. oktobrī Annai Brigaderei pagāja septiņdesmitais mūža gads. Viņu apsveica daudzi un visi pieminēja rakstnieces lielo garīgo jaunību un možumu. Un tiešām, liels gara spirtums, skaidra garīga uguns vadījusi rakstnieci visās dzīves un dzejas gaitās. Anna Brigadere, kā P. Jēger-Freimane pareizi saka, ir mūsu literātūras ziemeļciete. Vēlu (35 gadu vecumā) un klusi viņa sākusi savu darbu, daudzkārt neievērota, pārprasta, pat nozākāta neatlaidīgi strādājusi, pamazām augusi uz pilnību, nostiprinājusies aizvien ciešāk un drošāk. Viņai bijis jācinās ar grūtām fiziskām kaitēm, bijis jācinās arī ar dziļām dvēseles šaubām, kas pavada katra darba radīšanu, jo Anna Brigadere pret sevi ļoti stingra. Bet no katras cīņas viņa iznākusi kā uzvarētāja un tagad cildena un liela paceļas latvju dzejā, mūsu tautas ētiskā spožuma apjenta.

VII. Annas Brigaderes vieta mūsu rakstniecībā un dzejnieces individuālītātes pamatvilcieni.

Annas Brigaderes pirmais iespiestais darbs parādījās 1896. gada beigās, tai laikā, kad jaunā strāva vēl bija spēcīga, vēl tiešām jauna. Rakstnieces darba biedres Aspazijas vārds vēl bija visās mutēs, pie kam vieni to minēja sašutuši un nievādami, otri jūsmīgā apbrīnībā kā reālisti-sociālisti un sieviešu tiesību cīnītāju. Bet neviens nespēja saskatīt to vizulojošās romantikas plīvurī, kurā ievīta Aspazijas dzejas dvēsele, neviens nedzirdēja to saucienu pēc individuālās brīvības, ko pauž tiklab sapņotāja Mirdza, kā kaislā, postīgā Liesma. Populārs bija arī Zvārguļu Edvards un kā reālists izdaudzināts, bet viņa dzejās, nevērojot skarbi deklamātorisko ārieni, daudz sapņu romantikas, daudz maigi trauslas žēlsirdības. Blakus tiem rakstīja vienkārši, reāli-naturālistiski parastās lauku un pilsētas dzīves notēlotāji un novērotāji: Doku Atis, Purapuķe, Deglavs, Pērsietis, Zeiboltu Jēkabs. Tautiskā vecromantika un vecreālisms bija no dzīvās rakstniecības aizgājuši, Lautenbachs un Pavasaru Jānis klusēja, Apsīšu Jēkabs laida klajā retu vien darbu, bērības brīnumdārzā kavēdamies. — Īsto, pelnīto atziņu ne tuvu vēl nebija ieguvuši tā laika lielākie rakstnieki — tie bija arī lielākie latviešu rakstnieki vispār: arvien gatavākus un klasiskākus darbus sniedza, ar-

vien varenākus tēlus cirta Blaumanis, kam jaunstrāvnieki pārmetā ideju trūkumu; pavisam pārprasts, bieži vien pulgots un izsmiets, darbojās lielais visu mīklu mīnētājs Poruks, vienā personā pasaules sāpēs kvēlotājs un rāmi klasisks tēlotājs; Austrumā sāka parādīties Niedras interesantie darbi aistētiski analītiskā kritikā un problēmu bagātie stāsti; Mājas Viesa Mēnešrakstā nāca klajā Raiņa Fausta tulkojums un šī dzejnieka kā no dzelzs izkaltie oriģināldzejoļi.

Kuram no visiem šiem virzieniem un novirzieniem jutās vistuvāka jaunā rakstniece Anna Brigadere? Viņas pirmais stāsts (un daži turpmākie) nāca Baltijas Vēstnesī, tautiski pilsoniskā laikrakstā, bet tur tomēr jaunās rakstnieces darbība tikai epizodiska. Viņas garām tuvas nebija arī Aspazijas drāmu varoņu ilgas. Vienā no pirmajām novelēm (Lūcija Dunkere) Anna Brigadere rāda dažā ziņā Aspazijas Liesmai (drāmā Ragana) līdzīgu sievieti, bet viņa to rāda reālākā, analizējošā gaismā. Kā ragana Liesma ilgojas tikt ārā no Giltīnas alas saules gaismā, tā Lūcija Dunkere skumst Krastienes mietpilsoņu šaurajā atmosfērā un sapņo par briljantiem, lepnu dzīvi, staltiem kavalieriem. Kā Liesma gūst varu un godību pie varmācīgā karaļa sāniem, tā Lūcija atrod savu ideālu poļu grāfā — virsniekā un aizlaižas tam līdz, iedzīdama krietno līgavaini nāvē. Bet Anna Brigadere neideālizē savu varoni; šī temperamentīgā provinces skaistule zināmā mērā gan atšķiras no savas apkārtnes, kā ārēji, tā iekšēji — un tomēr nav diezin kas sevišķs. Viņas skats sīks, viņas sapņi pa daļai lubu romānu un sentimentālu vācu dziesmiņu iedvesmoti. Tomēr: autore savu varoni galīgi

nenotiesā, nekariķē, kā to darija Purapuķe ar savām varonēm romānā Mūsu modernās jaunavas tai pašā gadā un laikrakstā (Balt. Vēstnesī 1898.), kad parādījās Lūcija Dunkere. Anna Brigadere saprot savu Lūciju, lai gan nevar šādu sievietes tipu kā pozitīvu pieņemt. Nepabeigtajā, nepublicētajā romānā Laimes medīniece, kuŗa varone krietni intelligentāka, gudrāka, traģiskāka nekā Lūcija, vēl gaišāk jūtams Annas Brigaderes dvēseles tālums šāda tipa sievietei. Nē, Aspazijas varoņu ceļi un Annas Brigaderes ceļi kopā neiet. — Vēl atgriezoties un pakavējoties pie stāsta Lūcija Dunkere, var nojaust, kāda starpība romantiskai Aspazijai un reālistiskai Brigaderei. Aspazijas Zaudētās tiesībās visas tās Eberhardīnes un Bunduļa kundzes — kariķētas, schēmatiskas figūras, bet Brigaderes stāstā Krastienes mazpilsoņu dāmas, pati Lūcija, viņas māsa Paula, Olga, brāļi Šneideri — dzīvi, kaut vēl nedroši veidoti cilvēki. Aspazijai kā romantiķei (īpaši 90. gadu Aspazijai) nepadodas tēlot raksturus, īpaši vīriešus; Brigaderei nav neviena absolūti bāla un nedzīva tēla. Tauta — Aspazijas Sidraba šķidrautā — diezgan nenozīmīga masa; Annas Brigaderes Gundegā visi — vai tie ir skatītāji Māra un Žņaudzēja ciņā, tirdzinieki, vai Gaŗzobju karaļa galminieki — noteikti tipi. Daŗs pateic tikai vienu vai divus teikumus, bet šais nedaudz vārdos viss cilvēks.

Anna Brigadere tā tad reāliste. Varbūt viņa rada 90. gadu sadzīves tēlotājiem: Deglavam, Pērsietim un citiem? Kāds saturs tad viņas pārējiem pirmajiem, nobeigtiem un publicētiem stāstiem? Vecā Karlīne ir kādas krietnas klauŗu laiku sieviņas sūrā mūŗa stāsts ar viņas prāta sajukumu finālā. Cits stāsts, pirmais

autore gata vairs mākslas darbs (Pīpes galviņa), niecīgu priekšmetu, pīpes galviņu pārvērš svarīgā, it kā simbolistiskā lietā, ap ko vijas veca, slima vīrieša dzīves atmiņas, gan priecīgas, gan skumjas. Un, kad viņš mirst, iet bojā arī pīpes galviņa. — Abi šie sižeti nav tāli tiem, kādus apstrādāja reālistiskie tautas rakstnieki (Doks, Pērsietis, Purapuķe u. c.). Tomēr jaunajā autorē izmanāms dziļāks, jūtīgāks skats, intimāka, smalkāka, kaut gan vēl negatava, izteiksme, kas nekavējas garos, naturālistiskos aprakstos. Īpaši stāstiņš par zīmīgi simbolistisko pīpes galviņu tuvina autori citam smalkam un klusam stāstītājam, kas ap to laiku lika pelēkam akmenim paust neievērotu lauku ļaužu bēdas un sāpes: Birzniekam-Upītim. Un arī Porukam Anna Brigadere šai stāstā ļoti radniecīga, pa daļai arī Blaumanim. Šiem abiem latvju lielajiem klasiskajiem rakstniekiem viņa palikusi radniecīga visā tālākā attīstības gaitā. Kā Blaumanis, viņa mīl veidot plastiskus tēlus, nemitīgi strādā stilu mākslinieciski slīpējama (lai salīdzinām tikai Vecās Karlīnes un Lūcijas Dunkeres vēl pelēko izteiksmi ar izkopto, sulīgo, smalki niansēto stilu Kvēlošā lokā vai Skarbos vējos). Ar Blaumani Brigaderei kopīgs arī visur noteikti izceltais ētiskais moments (ētiskajam momentam Blaumaņa darbos liela nozīme). — Un tīri sievišķīgi Anna Brigadere savā dvēselē atstaro Poruka ilgas pēc skaidrības, Poruka tieksmi pēc labā un jaunā sintezes (Brigaderes pamatmotīvs: jaunais, tumšais ciešanās skaidrojas un top gaišs), Poruka klusumu. Ne velti Fallijs dzejniecei izteicies, ka viņa esot „sievietiskais Poruks“. Klasicistiski-reālistiskais Blaumaņa-Poruka virziens tā tad Annas Brigaderes īpatnībai vistuvākais. Anna Briga-

dere sevišķi izceļ arī tipiski latvisko, nacionālo. Tai ziņā viņa tuva Skalbem, arī Jaunsudrabiņam.

No vēlākām biedrenēm — dzejniecēm-rakstniecēm Annai Brigaderei garā rada Birznieku Sofija. Arī viņai drāmatiskais elements lirikā, ētiski-nopietns skats uz dzīvi, arī viņai dzīvības un mātes svētuma slavināšana (Iugā Dzīvībai u. c.).

Anna Brigadere dziļākā būtībā drāmatiska rakstniece. Viņa mīl cīņas un straujus konfliktus, viņa mīl rādīt personības tapšanu un attīstību, lūzumus un pārveidības. Un nevien individa, arī visas tautas drāmatiskiem pārdzīvojumiem un pārveidībām dzejniece dziļi jūt un sāp līdz (1905. gads un reakcija, kara un bēgļu laiks).

Viņas drāmatiskā individuālītāte izveidojusi Annu Brigaderi par trešo mūsu literatūras labāko drāmatika talantu (blakus Blaumanim un Rainim). Sevišķi dialogs, kas līdz beidzamam sikumam izstrādāts, priekšzīmīgs ikvienam, kas gribētu vingrināties skatuves rastniecībā. Lai iedziļināties dzīvajā un latviski īpatnajā valodā rakstītajās pasaku Iugās, gan prōzā (Sprīdītis), gan dzejā (Princese Gundega, Lolitas brīnumputns, Pastari), gan pus saistīta, pus nesaistīta valodā (Maija un Paija); lai vērojam straujo drāmatisko kāpinājumu (Ausmā, Hetēras mantojums u. c.); lai atmināties tādus atsevišķus skatus, kā Roberta tuvošanos Maijai (Ausmā 3. cēliens), Ilgas sarunas ar Grantu priekš un pēc Villijas apciemojuma (Ilga 2. cēliens), Vaņķa mēģinājumu iekārdināt Irklīti (Sievu karī ar Belcebuļu 2. cēliens), Jumtiņa un Margas cīņu (Šuvējas sapnis 3. cēliens), — tad gūsīm gaišu jēgumu par rakstnieces meistarību. Arī nedaudzajām komēdijām

(Pie latviešu miljonāra, Lielais loms, Kad sievas spēkojas) dzīvs, neatslābstošs ritms.

Drāmatisms nav svešs arī Annas Brigaderes episkajos darbos. Pašos pirmajos stāstos un stāstu fragmentos (Vecā Karlīne, Lūcija Dunkere, Vilma, Laimes mediniece) jau manāma šāda raksturība: dialogi asāki, veiklāki, zīmīgāki, nekā tīri stāstošā un tēlojošā daļa, kur vēl šur tur smagums, pelēkums. Gandrīz ikviens Annas Brigaderes stāsts drāmatiski uzbūvēts, — īpaši pasaka Mare, Vīra māte, Rudens miglā, Kņaze Irēna, Kristīnes stāsts, Bruņu rupucis, Brauciens naktī, Pēdas, Zvērests. Šo stāstu pēdējas lappuses kā lugu piektie cēlieni. Stāstījuma temps, sākumā rāms, aizvien piejemas straujumā, līdz dažos stāstos (Brauciens naktī, Zvērests) beigas notrīc īsos teikumos, kā spējos pātagas cirtienos, īsās rindās, kas liekas gandrīz it kā dzejā rakstītas. Autore izteiksme cieši saskan ar to, par ko stāstīts, tā tad vienība starp stāsta sākumu un beigām traucēta tomēr netiek, kaut arī virspusīgiem spriedējiem-formālistiem liktos otrādi. — Sevišķi drāmatisma bagāts ir romāns Kvēlošā lokā, kur drāmatisks straujums bieži vien ātrina un steidzina episko plūdumu. Tāpat episkā varoņdziesmā Spēka Dēls vispilgtāks izceļas drāmatisks moments — cīņa ar velnu. — Un arī Annas Brigaderes lirika drāmatiska, liels vairums viņas dzejoļu ir kā mazas drāmas.

Tomēr dzejnieces darbos sastopams arī tīri episkais elements. Visskaidrāks viņš bērniības atmiņu grāmatās Dievs, Daba, Darbs un Skarbos vējos, īpaši pirmajā. Mierīgi, episki veidoti tēli te piem. trīs žīdiskroderi Joske, Lēnais Jaņķelis un Ātrais Jaņķelis, nabagi — kundziskie Zorausis un lielā Knābene, kā arī lē-

nīgais Bungatiņš, Blaumaņa Bungatiņa vārda brālis — un īpaši v e c m ā m i ņ a, šis Avotu-Iļēnu mājas labais gars; pie kā arī no citurienes brauc visādās likstās meklēt palīdzību. Naktis viņa beidzamā paliek nomodā un ada gaŗo zeķi, nemitīgi, noslēpumaini kaut ko čukstēdama. Uguni apraust viņa neztic nevienam citam, jo tā ir sevišķa māka. „Kad kaudzīte sarausta piramīdes veidīgi un viņas virspusē nav vairs redzams nevienas dzirksts, vecmāmiņa viņai pārmet krustu, pie tam kaut ko klusi skaitīdama. Tas varētu būt: Dievs Tēvs, Dievs Dēls, Dievs Svētais Gars! Tas varētu būt: Uguns māte, uguns māte, uzturi, saudzi, glabā, neļauj izdzist pavardā svētajai dzirkstei.“ — Runājot par rakstnieces abām bērniības grāmatām, jāatzīmē, ka atsevišķus tēlojumus te vieno cieša saite un vispār šo grāmatu kompozīcija daudz plānveidīgāka nekā piem. Jaunsudrabiņa Baltajā grāmatā. Abās grāmatās pakāpeniski rādīta Anneles attīstība — no tā laika, kad viņu pavisam vēl mazu, ievēd Avotos, līdz tam, kad viņai pēc tēva nāves jāatstāj skola, jāatstāj atmata un jādodas dzīvē — nezināmā, tumšā nākotnē. Jaunsudrabiņš stāsta par visu plaši un sīki, omulīgi smaidīdams. Katrs nieciņš viņam ievērojams un vērtīgs, tāpat kā Antonam Austriņam atmiņu grāmatā Puišķans. Brigadere izvēlējušies stāstīšanai tikai to zīmīgāko, svarīgāko.

Annas Brigaderes rakstos allaž un visur izcelts un pasvītrots ē t i s k a i s moments. Rakstniece — nesaudzīga savu varoņu ētiska tīrātāja un tiesātāja. Bet šī ētika nav pātarnieciska moralizēšana, bet asa, smalka, mākslinieciska labā un ļaunā, tīrā un netīrā atšķirības izjūta, līdzīga tai, kas sastopama tautas dzie-

smnās un pasakās, arī Rūdolfā Blaumaņa darbos. Ētiskais moments stiprs ikvienā Annas Brigaderes darbā, arī tajos šķietami vieglākajos (Lielais loms). Un visi tēlojumi grāmatās Dievs, Daba, Darbs un Skarbos vējos tādi, kam kāda ētiska nozīme. Mazajai Annelei stipri attīstīta pienākuma sajūta, mazajai Annelei ļoti dzīva sirdsapziņa, meitene ļoti stingra pret sevi un bieži mocās pašpārmetumos. Bargā ganu dienas pēcpusdienā, no negaisa mājās atbēgusi, Annele raud ne par to, ka krusas „sasista zila, melna“, bet par to, ka nav varējusi noganīt (Ganu diena). Liels kauns un sirdsapziņas pārmetumi jācieš pēc kaimiņu mājā nedarbos pavadītas dienas, lai gan šais nedarbos Annele tikai drusciņ vien līdzvainīga. „Pēc sietiņa gāja, bet kaunu pārnesa, tik lielu melnu kaunu, ka ilgi to vajadzēja mazgāt gaužām asarām“ (Smejamās zāles). Kad meitene veltīgi krējumu („kārumus“) meklēdama, netīšām saplēš tukšo, jau ieklīsušo podu, viņa izcieš veselu sirdsapziņas un „nozieguma“ atklāšanas bailu drāmu. Un, kad visi ar viņu labi, kad, pretēji iedomātai bardzībai, viņa vēl dabū Vasarsvētku dāvanu (mazu kuceņiņu) un viņas nedarbs nemaz nav pamanīts, tad Annelei jāskrien uz māju un steigšus, steigšus jāatzīstas, jāstāsta mātei padarītais „grēks“ (Kārumi).

Dzejniece mīl lielo, labo, gaišo, nīst sīko, ļauno, tumšo. Tomēr viņa tic, ka ļaunais var ciešanās un pārbaudījumos atdzimt, kļūt labs, vai vismaz atzīt labā pārākumu, uzjēmt sevī jēl dzirkstelīti gaismas. Tā tas arī notiek vai visos Annas Brigaderes darbos.

Tā tad Anna Brigadere — dziļi optimistiska dzejniece. Viņas pavasara un gaismas ticība to neatstāj pat drūmāki noskaņotos darbos. Vienmēr tur ir

kāds gaišs moments, kāds labs, cildens tēls, kas jel mazliet noskaidro dzīves tumsu, vienmēr ir it kā starp rindām izmanāma saulaina nojausma. Drūmi beidzas stāsts Rudens miglā un tomēr — Mārtiņš mirst, veco, netīro dzīvi atmetis, jaunu gaismu redzējis. Rūgtumā izskan stāsts Nieka dēļ; tomēr — stiprais, robustais pavadējs Lejmalis pie drauga liķa sajūt ilgas pēc tīras meitenes dvēseles. „Liziņ, Liziņ!“ laužas viņa sāpju sauciens no sirds dziļumiem. Un šai saucienā lielu nākamū cīņu un ciešanu nojausma.“ Vienmēr dzejniece atstāj kā pavērtu logu kādai jaunai gaismai. Posta tvans dveš no stāsta Zem rīta zvaigznes. Tomēr — kā skaidrības simbols apstaro šī rīta zvaigzne stāsta varoņa pēdējos brīžus, liek viņam atcerēties laimes un sirdsšķīstības pilnus mirkļus pagātnē un ievēd viņu no tumšās un grēcīgās dzīves nāvē kā jaunā spožumā, tīru un atpestītu. Arī stāsts par nelaimīgo māti Kārklēni izskan izlīdzinošos miera akordos. Un skicējumā Viņa smejas nīpra strādnieku meitene pa kāpienam vien slid lejup dzīves grūtībās kā drēgnā pagrabā, pamazām vien likst un vīst zem dzīves nastas; tomēr savu bezrūpīgo, gaišo smiekliņu viņa nezaudē. Arī stāstā Pirms pēdējā zvana aukstas koķetes samaitātais jauneklis beigās, izdzirdis pāris no sirds runātus līdzjūtīgus vārdus, it kā atmostas: „Svilpiens. Vilciens sāka kustēties. Pauls izliecās pa logu... smaidīja... teica kaut ko. Lokomotive šņāca.. riteņi klauzdēja... es vairs nesapratu. Bet viņa dziļais, noskaidrotais skats, lokomotīves dūmu mākoņiem apvītais augums, un vilciena šņākoņa un dūkoņa, šķitās, itkā teiktu vienu un to pašu: es gribu... gribu“... Dzīves neļēdžības saltums apņem stāstus Bruņu rupu-

cis un Balibulaks. Bet kā kādas mirdzošākas dienas stari šai dzīvē iespīd abu jaunavu sirsnīgie tēli: Mirdza un Ruta. Un drausmīgās beigas stāstā Brauciens naktī atmaigo tas raudošais cilvēks, kas priežu mizā iegriež divus krustus pie lielnieku upuru dusas vietas. Laikmeta ķēmīgās tumsas stāsts Lauības karuseli beidzas ar nelaimīgā vīra nāvi kaujas laukā. Bet viņa nāvi apskaidro reiz jaunībā redzētās gaišmatainās, jaukās meitenes tēls, kas viņam parādās vīzijā. Liela laikmeta lielas šausmas spilgti notēlotas romānā Kvēlošā lokā (bēgļu un lielnieku dienas). Bet romāns noslēdzas ar vasaru un kāzām un beigu rinda ir: Un tagad mēs sāk-sim dzīvot! Un arī tais romāna nodaļās, kur šausmas redzamas visā drūmajā varenībā, maigā, dziļdvēselīgā jaunava Vaida ienes kā saules gaismu.

Labprātīgi nāvē iet kņaze Irēna un Ilga, bet šī nāvē iešana īstenībā ir kā divu lepnu un nelokāmu dvēseļu uzvaras gaitu. — Vienīgi skicējumā Gaŗām ejot (par ubagu ielaš stūri) skarbās skaņas itkā paliek neiz-līdzinātas un stāsts Pēdas nobeidzas izmisumā un ār-prātā. Bet te autore pašas mīlestības pilnais stāstī-jums ir tas, kas kā glāsts iet pār šim „drebošām sirdīm.“

Viss labais un cildenais, viss uzvarošais, atjauno-jošais, dzīvinošais dzejniecei koncentrējas vienā vien-kāršā vārdā: gaisma. „Tak būs gaisma“, mirstot iz-saucas dvēseles skaidrību atguvušais pirmās revolūcijas avantūrists Roberts (Ausmā). Un Maija „ticīgas atzi-ņas ausmā“ triskārt atkārtō šo izsaucienu. Būs gai-sma — to varētu likt kā motto visai Annas Brigaderes darbībai.

Annai Brigaderei daudz klusuma un miera, bet daudz arī ugunīguma un temperāmenta. Tikai tas nav

bakchantes postīgais kvēlojums, bet priesterienes tīrā dedzība. Īpaši svētās dusmās un dziļās sāpēs uzliesmo šīs dzejnieces - priesterienes temperāments. — Anna Brigadere gan apsveic sāpes un ciešanas kā Dieva dāvanu, tomēr viņa nav skumju un vaidu dziesminiece. Nē, gluži otrādi, viņa cildina un mīl spēku un vīrišķību. Tikai spēks, ko viņa alkst, nav akls, rupjš un ārdošs, bet lēns, apzinīgs, radošs. Tas ir tas, par ko Maija (Ausmā) saka savam draugam: „Nu arī tavš spēks celsies, Jēkab. Rāmais tavš radošais spēks.“ Un: „Aizmirsīsim sevi. Savu laimi. Tici savam spēkam.“ Un Jēkabs, vīrišķi atsaucīdamies, atbild: „Es ticu viņam.“ Tas ir tas spēks, no kā dzejniece atzīst sevi kā daļu, ko viņa apdziedājusi tercīnās:

Es esmu daļa no tā lēnā spēka,
Kas, nerimstoši staru ceļu raudams,
Pat zvēra nebaidās, vai necilvēka,

Vai naida postošā, kas akli graudams
Šķiet pelnā sadedzināt dvēš'les druvu,
Tai nīcību un tumsu pāri audams.

Ja šķietas likts uz spēli, kas man tuvu
Kā sveces guntiņa, ko izdzēš velga,
No rokām izsists viss, ko dārgi guvu,

Un postīt drīkst to neprātis, vai nelga;
Tad pēkšņi šaubu migla valā šķīras,
Plūst dievišķs spēks kā zaigojoša selga.

Turp mana dvēš'le mūžu dzidrē iras.

Bet spēku gūst un manā tikai tas, kas rūdīts sāpju svelmē.

Annai Brigaderei vairāki darbi gan dzejā, gan prōzā, kas uzskatāmi kā dzejnieces liecības pašai par sevi, kā klusi atklājumi par to, kas dvēselē daiļākais. Tāds piemēram dzejojums **B i e d r i e m.**

Biedri aicina dzejnieci uz savu laimes salu. Viņa paklausa, nokāpj no baltās kalnu stigas, atraisa laivu krasta malā un brauc. Ap laimes salu aug skaists, kupls ziedošu koku mežs. Šī meža vidū pļava.

Mežs vijas platā milzu vainagā
Ap pļavu, kurai izkopts asmens svešs.
Un pašā pļavas vidū ozols aug,
No saknēm līdz pat platām galotnēm,
Kā ērgļu spārniem, kas trauc debess dzīlēs,
Tas mērktin iemērktis žilbinošā gaismā.
Un jūs zem ozola, jums augsti kausi
Kaist rokās, itkā liesmu tīrais zelts
Ar vīnu, dzirkstošu kā rīta blāzma.
Un jūsu skaļās priekšpusdienas dziesmas
Kā putnu bari ceļas ozolzaros
Un baltiem, viegliem gaismas spārniem
Pār pļavu un pār mežu aizlido.

Biedri pastāsta dzejniecei, ka viņu salu saucot Spēks un Prieks. Biedri jautri, droši un pašapzinīgi, bet dzejniece viņus jūt sev svešus. „Mums mērķis viens, bet ceļi nevienādi.“ Dzejniece atkal aiziet. Un atpakaļ ejot viņa atceras, ka reiz jau te bijusi, bet tagad agrāk justais neizmērojamais plašums saraucies šaurs un mazs. Uznākusi nakts, dzejniece atkal sēž laivā un brauc. No tālēm viņai vēl seko biedru balsis.

Sirdsdraugi, man bij vienāds ceļš ar jums!
Es zinu, arī jūs drīz pirmos soļus

Pār savas bezgalības sliekšni spersit
Un — grimsit izmisuma virpulī.
Degs sāpju versmē jūsu dvēseles,
Degs sāpju versmē pasaule ap jums,
Degs līdz un sabirs jūsu skaļais prieks,
Un jūsu spēka pārpilnības briedums.
Jūs paši, glābēji un pestītāji,
Jūs sava ceļa neredzēsīt vairs,
Līdz atkal zeme būs zem jūsu kājām,
Ap pieri citu, tālu staru zaigums.
Tad savu dvēs'ļu dzelmēs veraties,
Zem izplēnēj'šu spēku pelniem krāsies
Jums jūsu atlikušais dārgums.
Un tas, kas pāri palicis būs jūsu,
Būs jūsu un ar' visas cilvēces,
Būs jūsu un ar' Dieva.

Jā, dvēseles dārgums var krāties tikai zem izdegušā robustā spēka pelniem un tad šis dārgums tāds, kas pieder nevien pašam, bet visai cilvēcei un Dievam. Tā varbūt dzejniece visdziļākā atziņa. Bet par šo sāpju un prieka ticību vēl runāsim beidzamā nodaļā.

Citā dziesmā dzejniece pauž, kā plaukušas viņas dzejas puķes:

Kur manas puķes izauga,
Kur viņu ziedi plauka?
Ak, nevis dārza valgumā
Un ne uz rasas lauka.
Kā atvarā bij dvēs'lei grīmt,
Kā tumšā naktī tām bij dzīmt
Starp liksmu un starp mokām.

Es tās no pekles iznesu,
Es tās no pekles iznesu
Uz karstām sāpju rokām!

Ieskatu Annas Brigaderes mākslas būtībā paver arī nelielais stāstiņš *Valsa ritms*, kur Martas personā notēlojusies rakstniece pati. Jauna skolotāja pošas uz balli, uztraukta, gaidoša. Bet, nokļuvusi balles zālē, viņa aptver savu vienkāršību blakus daudzajām grezni izrotātām dāmām, jūtas vilusies, nosēž līdz pusnaktij neuzlūgta. Beidzot kāds to aizrauj valsī, bet deja iznāk grūta un neveikla, jo Martai nav valsa ritma. Bēdīga un saūgtināta viņa steidzas mājup, kamēr kāda zili tērpta „sīka, maza dvēselīte, vienas dienas mušiņa“ riņķo no rokām rokās. Paiet gadi. Marta stāv tai pašā zālē un vēro deļotājus. „Lai gan viņa tikai pasīva novērotāja, ap viņu dveš itkā valdinieces atmosfaira. Viņa ir gājusi caur dzīvi savas pašas takti un piespiedusi tūkstošus uz klausīties tai īpatnējā sāpju un liksmas ritmā, ko dziedāja viņas dvēsele. Bet valsa ritms viņai palicis aizslēgta pasaule.“ Tāds pat liktenis bijis arī Annai Brigaderei mūsu dzejā.

„... Tām bij dzimt starp liksmu un starp mokām“, „... tai īpatnējā sāpju un liksmas ritmā...“ Allaž dzejniece min kopā sāpes un liksmas, jo pēdējās dzimst tikai no pirmajām. Sāpes un liksmas Annai Brigaderei ir viens un šis viņu kopējais ritms tiešām īpatnējs. Bet bezbēdīgais, vieglais valsa ritms dzejniecei palicis neaizsniegts un svešs.

Vēl reiz pārskatot visas trīs Annas Brigaderes dzejas nozares, jāatrod, ka visaugstākos sniegunumus dzejniece tomēr guvusi *drāmā*, pie tam nebūt nema-

zinot viņas epikas un lirikas ievērojamo vērtību. Ja drāmā vispār viņu pārspēj Blaumanis, tad pasaku lugā sevišķi Anna Brigadere ieņem pirmo vietu mūsu skatuves rakstniecībā. Gan bērniem domātās pasakās (Sprīdītis, Maija un Paija, Lolitas brīnumputns), gan pieaugušiem sniegtās (Princese Gundega, Pastari) jūtams Annas Brigaderes dzīvais un latviskais ritms, skaistā, gan jautrā, gan nopietnā valoda, redzami latviskie, zīmīgie, droši un labi veidotie cilvēki.

Ja īstais Annas Brigaderes žanrs — lielā stila pasaku drāma, tad pārējās lugās viņai vislabāk padodas intimi psiholoģiskā traģēdija (Ilga, Dievišķā seja), kur rakstnieces dialogs aužas un vērpjas brīnišķā smalkumā. Bet panākumi gūti arī drāmā ar sociālu pieskaņu (Ausmā, viens no rakstnieces izjustākiem darbiem), komēdijā (Pie latviešu miljonāra, Lielais loms, Kad sievas spēkojas) un viencēlienā (Zvanīgs zvārgulītis, Mazā māja).

Prōzā Anna Brigadere līdz pat pēdējam laikam ierobežojās tikai ar īsākiem stāstiem un novelēm — la Blaumanis un Poruks, prāvākus prōzas darbus sniegdama reti (Vīra māte — vairāk kā septiņas loksnes). Ar pasmagiem stāstiņiem (Vecā Karlīne) sākdamā, Anna Brigadere ieguvusi aizvien lielāku meistarību savu noveļu stāstījumā un uzbūvē. Arī īsās noveletes un skices (Viņa smejas, Kad pumpuri briest, Valsa ritms, Mirušie koki) smalki izstrādātas un var vērtībā stāvēt blakus Blaumaņa tamlīdzīga žanra (Smiltainē, Atvadišanās, Pie aizbiruša avota etc.) darbiņiem. Zīmīgi, ka gandrīz puse no Annas Brigaderes stāstiem norisinās pilsētā, vai arī jūrmalā, pilsētas tuvumā. Anna Brigadere tēlo gan latvju pilsoņus un lielpilsoņus (Vīra

māte, Svētku balva, Kvēlošā lokā), gan pilsētas strādniekus (Rudens migla, Viņa smejas, Kārklene, Zvanu meitenes), gan laucinieku - zemnieku, gan pagātnē aizgrīmušo muižas dzīvi (Vecā Karlīne, Pēdas, arī Patversmē), gan mazpilsētniekus (Lūcija Dunkere), gan vācu (Bruņu rupucis), gan krievu (Kņaze Irēna, Balibulaks, Lauļības karuseli) dižmaņus. Uz laukiem pavadījusi bērniību, labi lauku pasauli pazīdama, dabu sirsnīgi mīlējama, rakstniece tomēr lielu daļu mūža nodzīvojusi pilsētā, tā sajemdama stiprus iespaidus gan no dabas, gan kultūras. Tādēļ viņas dzīves un cilvēku pazišana tik plaša. — Līdz šim rakstījusi tikai noveles un stāstus, Anna Brigadere tagad, kur viņas talants pilnīgā briedā, sākusi ķerties pie lielākiem episkiem darbiem (bērniības grāmatas Dievs, Daba, Darbs un Skarbos vējos, romāns Kvēlošā lokā).

Valoda un tēlošanas pajēmieni Annas Brigaderes prōzā tikpat veikli un dzīvi kā drāmā. Ar zīmīgiem salīdzinājumiem rakstniece bieži vien tēlojamo situāciju padara ļoti uzskatāmu, piem. stāstā Pēdas, kur ēverģēlīgās dārznieces meitenes iet Rogam pa priekšu, meklējamas tēvu-dārznieku: „Ārīgi viņas gar Rogu nelīkas nemaz zinīs, lai gan visas viņu iznesības cenšanās izgāja uz to: noturēt sevi kā uz paplātes Rogas acīs.“ Lielinieku laikmets viss ietverts neaizmirstamā teikumā: „Jaunā vara bija kā aktieris, kas spēlē nebeidzamus monologus tādas publikaš priekšā, kas virvēm saistīta un kamoliem mutēs, nespēja ne svilpt, ne applaudēt“ (Kvēlošā lokā). Arī citi tēlošanas pajēmieni iespīežas atmiņā. Piem. stāstā Viegļie tā jaunā priedīte, kurai mežsarga dēls Zanders, dusmas izgāzdamš, ar nūju notriec pusi galotnes, un kas tādēļ izaug sakro-

plota, it kā norāda, ka tāpat, kā rotaļādamies, Zanders vieglprātīgi sakropļojis arī pats savas dzīves slaido augumu.

Annas Brigaderes lirikā arī trūkst dejojošā valsa ritma. Viņas dzejoļi nelasās tik viegli, viņas pants neraisās tik gludi. Viņas dzejoļiem vai nu spēcīgs drāmatisks asums, vai liels un lēnīgs domu un jūtu dziļums. Bet pasaku lugu Princeses Gundegas un Lolitas brīnumputna dzeja var arī būt brīnum graciōza, rotaļīgi dzidra. Un vispār — mūzikālisma Annas Brigaderes lirikā tomēr netrūkst, ko liecina tas, ka mūsu skaņraži labu tiesu viņas dzejoļu veidojuši dziesmās. — Kas šai dzejā iedzīvojies un iedziļinājies, tas tur atradis daudz dārgumu. Šinī vietā aplūkošu Annas Brigaderes dabas liriku. Pie viņas mīlestības, patriotisma un filozosiskiem dzīvības-nāves problēmu risinājumiem dzejoļiem tuvāk apstāšos attiecīgās nodaļās.

Anna Brigadere kā jau latvju zemnieku meitene, dabas elpā augusi un attīstījusies, dabu iemilējusi jau bērnībā. Cik dziļi mazā Annele izjutusi dabu, to redzam grāmatā Skarbos vējos. „Cilvēki nezina, cik svēta un pilna ir dienviņa stunda. Cik salda ir saules smarža, cik skanīga zemes elpa. Cik jauka var būt vasara tepat puķu pilnā grāvī, starp rudziem lielajā atmatā.“ Dziļa latviska mīlestība uz dzīvniekiem redzama Skarbo vēju nodaļā Četrkājainie draugi. Cik pretīgi Annelei piļu mednieki, kas bendē dzīvo radību! Cik žēl viņai pazudušā sunīša Krančeļa, ko „pajēmis mežs.“ — Dzejnieces lirikā ievītas galvenā kārtā mūsu dzimtenes ainavas. Ir gan arī skati un skaņas no svešuma; veselā dzejoļu ciklā (Pasaku pilsēta) redzam Maskavu, tikai tās nav rāmas ainas, bet izķertas no

bēgļu laika un revolūcijas burzmainajām dienām. Mierīgas gleznas paveras trijos Venēcijas dzejoļos. Mūžības svētumā, dievības nojautā mirdz Svētā nakts Alpos. — Kā jau atdzimšanas un dzīvības dziesminiecei Annai Brigaderei visskaistāki padodas pavasara dzejoļi. Tās ir klusu, priecīgu nojautu dziesmiņas. Sveču mēnesī vakari un rīti kaist un deg zem mīkstas mākoņu segas, pret debesīm saule dzirkst torņa krusta zeltā un kaut kas čukst un sola: nu gaidi dvēsele, gaidi. Jaunie, pērnie zariņi kā kaili, šķīsti bērniņi čukst, ka drīz rādīsies svētais slēpums. Bērza galiņā sēž kāda noslēpta audēja un cauru dienu nevar stāt gargažo vedīenu šķetināt; nav tad nekāds brīnums, ka rīt no rīta bērzs ceļas zaļmirdzošā zīdā.

Plašajā dzeju grāmatā Paisums starp dzejoļiem, kas piesātināti cerībām un bēdām par tautu, it kā paslēpies vienkāršo, dzidri priecīgo dziesmu vijums *V a s a r a s ē n ā*. Tur apdziedāmi: šūpotnes, dzeguzīte, purpurots vakars, bezvēja vakars, kalnu zieds. Kāds vasarsvētku dzejolis te vislabāk raksturo un izteic, ko dzjniece jutusi. Viņa beidzami divi panti skan:

Kā ticīgs bērns es vadu sevi pašu
Plūst līdz šī klusuma visdziļai sanai.
Jo atkal drīkstu atvērt dvēs'li plašu
Es jaunam brīnumam un pielūgšanai.

Jo atkal klausīties man senā dziesmā,
Kaš likās briesmu balsīm pārskanēta,
Nu ziedonsveču šķīstījošā liesmā
Ar manu dvēs'li saplūst balti svēta.

Mazāk jau dziesmu skaņ rudenim, bet tās vēl klusākas, vēl dziļākas. Vasaras rietā irst lapu zelta audi un klusi birst uz balto puķu segas, zem kuņas vēsā gultā dus pavasara zieds. Dzejniece stāv uz dzeltenām lapām, rokā viņai dreb kaļš zars. Tomēr:

Ap viņu silti pulsi pukst,
Nākošo pumpuru podziņas čukst:
Nāks pavasars!

Citur tēlots rudens saules uzmirdzums parkā. Dārzs atspulgo gaišs divu acu pāros un divas klusas mutes rotā smaidī.

Tā viena liksmo: gaidi, gaidi, gaidi,
Nāks, nāks — tu mosies jaunu ziedu kārs.

Tai otrai kaut kas svešā priekā teikts,
Kas nezīn vaida iznīcības bailei,
Kas zvanīt zvana šķīstai ziemas kailei,
Kad viss būs piepildīts un viss būs veikts,
Kad roku, apnikušu kūļus sērt,
Cels lielai Vientulībai vārtus vērt.

Bet dzejnieces pašas dvēselē sintezējas tiklab tas cerību prieks: gaidi, gaidi, kā arī tas „svešais prieks“, kas „nezīn vaida iznīcības bailei.“

Te vēl jāmin viņas raksturiskās, smalkās vakara dziesmas, šīs liegās, rezignētās nopūtas. Mākoņi aizskrien kā no tālām balsīm saukti, uz jumtiem lēnām nolaižas nakts, bet dzelmēs veras debesu acis, mirdzēt mieru cīņā gurušiem gariem. Kad rietumos dziest dienas beigas, sirds, no pasaules šķirta, kļūst Dievam tuva un klusa. Arī skumjas un sāpes ieaužas šajās dziesmās. Viena stāsta par cilvēku, kam izsīcis spēka

avots. Saule jau riet aiz kalniem un vakars klusi nāk un iet bez viena miļa glāsta. Vientulīgs ceļinieks ilgi un kāri skatās, kur nami, siltā tumsā ietinušies, slienas cits pie cita, logiem uguntiņās spulgojot.

Kuros vārtos gaidīts tikšu?

Kaltām vaŗa bultām visi.

Kur nu savu galvu likšu?

Tomēr cerība un prieks nedziest. Cits vientulis sēž tukšās un tumšās mājās, kam vairs ceļi netek garām. Vienam grūti sēdēt. Jāatslēdz durvis, jāatslēdz logi. „Cik vēl ilgi alkt un dēdēt?“

Slēgšu durvis, slēgšu logus...

Re, vai stars kur iezibējās?

Skatos — ticu — neticu skatam:

Logā cerība stāv un smejas!

VIII. Varonīgā sievietība.

Anna Brigadere — baltās, ideālās sievietes dzejniece. Šī sieviete gatava visu atdot, no visa atsacīties, šī sieviete spēj upurēties, bezgala ciest, bezgala mīlēt. Tomēr viņa nav ne pasīva, ne glēva, ne aprobežoti padevīga, bet aktīva, lepna, varonīga. Savā skaidrības cīņā viņa kompromisu nepazīst, kaut arī fanātisms un zināma nežēlība šo sieviešu raksturā parādās visai reti (pa daļai Ieviņa Hetēras mantojumā).

Kā atdodošās, upurējošās sievietes - mīlētājas tēls vislielākā skaidrībā un pilnībā mirdz Mare, pasakas varone. Šī sieviete cildenākā no ideālām mīlētājām Annas Brigaderes tēlu galerijā un latviešu rakstniecībā vispār. Rāmā zīmīgā izteiksmē (kaut arī ne tik izkoptā, kā vēlākos darbos) Anna Brigadere stāsta par sievieti, kas savam brašajam, apdāvinātam, bet vieglprātīgam mīļajam (rada Zanderam Viegļajos un Robertam Ausmā) upurē savu acu spožumu, smaidu un beidzot ir ar mieru izzust pat no Visvalda atmiņas, ja viņš tādā ceļā kļūst laimīgs. Bet kad Visvalds, sava augstā stāvokļa apstulbots, sāk palikt niecīgs un ļauns, Mare kā glābiņu tam izlūdzas ciešanas. Un šajās ciešanās viņa tam stāv klāt kā sargātāja, vadītāja, visu moku līdzsāpētāja, līdz iegūst savam draugam un sev pilnīgu pestīšanu, jaunu dzīvi, jaunu laimi. Un nu Visvalds atzīst: „Tu dārgā, augstsirdīgā ... kā tu esi cie-

tusi un — mīlējusi.“ — „Bet Mare tikai smaidīja saviem mīligajiem smaidiem, kas spēja iepriecēt cilvēku sirdis, un teica klusi: Es esmu sieviete!“ — Tā Mare, visu atdodot, visu ieguvusi un staro augstākās sievišķīgās varonības spožumā.

Cieši blakus viņai stāv cita sieviete, gan ne pasakas, bet ļoti reāla laika tēls: *Zelma* (Brauciens naktī). Čakla strādniece, laba sieva un māte, viņa gan nevar savu dziļo mīlestību tērt skaistos vārdos (— „drīzāk mēli nokost, nekā teikt vienu no tiem karstajiem vārdiem, kurus tik var sacīt vientulībai“). Bet kad lielinieki apcietina viņas vīru, *Zelma* brauc tam līdz un iet līdz nāvē. Aizsegdama vīru ar savu augumu, viņa saņem pirmo slepkavīgo lodi. Tāda, nevienas baznīcas nekānonizēta, ikdienas varone bijusi tai laikā ne viena vien latvju sieviete.

Daudz mūsu dzejnieces tēlu galerijā vienkāršu, piemilīgu, ārēji un dvēselē daiļu jaunavu, īpaši laucinieču. Katrai no viņām kāds individuāls vilciens, nevienu nevar samainīt ar citu, bet saulainā piemilība visām kopīga. Te ir maigā, mūzikāli-dvēselīgā *Rīta* (Vīra māte), ko iedzen nāvē vīra mātes aklais naidis un stūrgalvība. Te ir tīklā, dzīves netirības izbiedētā *Liziņa* (Nieka dēļ), no lauku klusiem klajumiem un ziliem mežiem pilsētā iebraukusi meitene. Viņai jāredz, ka bērības draugs un brālēns *Kārlis* mirst, jaunas slimības saēsts, ka vainīgs tur tas vīrietis, ko pieminot *Liziņai* atspīd kā „jaukas cerības sārta gaisma“. Maz brīžos viņai atvērusies līdz tam pavisam sveša pasaule — baidoša un netīra. „Bet kad arī skrietu līdz pasaules galam, kad arī visu iznīcinātu, ne mūžam tas tā vairs nebūs kā vēl nupat priekš nedaudz acumirkļiem, kad

neviens puteklītis vēl nebija aizkāris viņas dvēseles sniegbaltos autus.“ Te ir uzticīgā Ievīna (Ceļa jūtīs), kas iet Arvīdam līdz nezināmā nākotnē. Te ir jautrā Sigrīda (Pie latviešu miljonāra), skuķītis ar veselīgu garu, kas tiecas ārā no kārkluvāciešu — mietpilsoņu atmosfāiras. Te ir brašā Ance (Lielais loms), ko brīnišķīgās, gan jautrās, gan klizmainās teātra dēkās iegūst viņas Lāčplēsis-kapteinis. Cauri grāmatai Dievs, Daba, Darbs (arī Skarbos vējos) vijas kā savādi maīga gaisma no Anneles māsas Līzīnas tēla, no šīs jaunās, tomēr tik gudrās un dvēselē saskanīgās meitenes.

Visu šo mīlīgo meiteņu jūtu pavedieni satek kopā pasaku sērdienītē Maijā (Maija un Paija); šai luģā skan tas pats motīvs, kas pasakā Mare, tikai dzidrākā, vieglākā skaņā. Mares fōns ārnacionāls, ko liecina dažu cilvēku vārdi (Gallus, Zamis, Danija); Maija un Paija noteikti latviska. Marei nestāv pretī tāda groteski niķīga meitene, kāda Maijai Paija. Mares draugs Visvalds strauģš un uzņēmīgs, bet Maijas Varis, pašas Maijas vārdiem runāģot, — „lābs puisis, tikai drusku tāds — tāds paslinks“. Lai gan Maijā un Paijā nav to dziģo šalku, kas apņem Mares upuģus un gaitas, tomēr tas, ko Maija dara Vaģa labā Ellē un Raganu silā, līdzģgs Mares grūtajam ceģam caur purvu, caur karsto straumi, caur apburto meģa taku. Mare — varonģgi svētas sievietes tēls vispār, Maija turpretģ — latviskās sirdsskaidrās sievietģbas ietvērums.

Maija — pasakas tēls, bet jaunāģkos, reālos laģkos tāds latvieģšu tautas dvēseles ietvērums Annai Brigadereģ ir Vaidā (Kvēloģšā lokā). Šģ jaukā meitene iet asiģnaināģam Latvģjas tapģšanas laģkģmetam cauri, allaģģ palģdzģt un ziedotģes gatava, nezdama dvēselē gan de-

gošas sāpes, gan cerību un varonīgu ticību. Vaidas personīgā laime cieši saistīta ar tautas laimi. Īstenībā viņa mazāk domā par savu, vairāk par tautas laimi un nelaimi. Kara sākumā, kad latviešiem vajag būt tik lojāliem pret Krieviju, septiņpadsmit gadus vecā meitene trīs sajūsmā līdz pirmajiem Latvijas republikas sapņotājiem. Bēgļu laikā, bezmiega naktī Vaida jūt: „Sirds sita stipri un strauji, un katrā sirdspukstā bija visu to bēdas un asaras, kas šonakt rāvās vajā no dārgās dzimtenes zemes, kā bezgalīgas jūras viļņi, augšup kāpdami un grīmdami, — katrā sirds pukstā atbalsojās nevien šis laiks, bet arī tāli gadu simteņi. Un viss sāpēja. Tauta. Mana tauta! Mana tauta! viņa čukstēja, itkā visus citus vārdus aizmirsusi...“ Vācu laikā Vaida, kā viņas krustmāte izteicas, iet „galvu nodūrusi kā akla“. Neviens viņu nav redzējis pasmejāties, kamēr ienākuši vācieši. Un liktenīgajā naktī, kad sācies Bermonta uzbrukums, Vaida cīnās ar Dievu, līdz viņai liekas „itkā tai būtu dota tiesība cieši satvert šo neredzamo roku, kas vadīja tautu likteņus, kas pašķīra izplatījuma ceļus. Un tad viņa zin: Mēs nepazudīsim! Mēs esam gatavi gaismai un mūs nedrīkst vairs mest atpakaļ tumsā“. Citas Brīgaderes tēlotās dziļās, maigās sievietes traģiski mīl „vieglos“ vīriešus, bet Vaida tiecas pēc līdzīga: pēc vīrišķi straujā, cildenā Arvja, līdz liktenis šos saskanīgos cilvēkus saved un vaiņago ar laimi.

Lepna sieviete, kas paceļas glēvam vīrietim pāri un var to tikai nicināt, ir Sīču Ilma (stāstā Precinieks). Lauku sapņotāju savaldzinājis kāds jauneklis ar savu priekšlasījumu par ideālismu. Bet nu šis jauneklis atbrauc Ilmas mātes mājās kā precinieks — ne pie viņas, bet pie tukšas un muļķīgas bagātas mātes-

meitas — ārpagastnieces; tā ar savu māti atbraukusi, lai Ilmas mājās Sičos parocīgāk nodzertu precības. Sīkajam cilvēciņam Ilma atvadoties roku nesniedz, tikai čukstoši, bet asi nosaka: „Glēvulis!“ — „Ilmas seja ir tā kā pārvērtusēs šais īsajos brīžos. Zudis viss maigums, visa sirsnība, liekas it kā šie vaibsti nekad vairs nekusiš saldā smaidā, tik stingri un cieti tie izskatās savā lepnā cēlumā.“

Lepna, nosvērtu raksturu sieviete arī M a i j a S a l t a i s (Ausmā), saimniece Ainītēs, mājās meža vidū, gādniece par tēvu, kuŗa gara dzīve traucēta, par vēl zēnišķīgo brālī Paulu un saimes ļaudīm, Kad Roberta entūziasmētais Pauls viņai pārmet svētdienas dievvārdu turēšanu, Maija atbild: „Baznīca še jūdžēm tālu, Ziemā caur aizsnigušajiem mežiem neaizsniedzama. Un ļaudīm slāpst pēc augstākas dzīvības. Nu, es pamēģināju. Bībeles rakstu spogulī es liku atspoguļoties viņu pašu dzīvei. Kā uz bērniem es runāju. Un man šķiet, ka tas darītu labu iespaidu. Riebīgu ķildu, zemu, nejauku vārdu — ja arī bij, bet retumis tomēr, daudz mazāk kā citur kur. Viņi ir it kā vairāk saistīti viens otram.“ Tālākā sarunā Pauls izmet frazi: „Katra mīlestība ir patmīlība.“ Uz to Maija: „Tu runā frāzēs, zēn!“ Pauls: „Kāpēc tad es runāju frazēs?“ Maija viņam atbild zīmīgos vārdus: „Tāpēc, ka pat skanīgākie vārdi tik tad ir patiesība, ja viņi dvēselē izdzīvoti.“ Roberta pavestai Zelmai viņa diezgan nesaudzīgi saka: „Katrā sievietē ir sargs. Viņas dvēsele ir sargs. Bet ja viņa to neievēro, ja viņa taisni to, kas viņā tas augstākais, upurē kaislībām, tad — nu, es cita vārda nezinu, tad viņa ir kritusi — — Tapusi par verdzeni, kur tā varēja būt karaliene.“ Un tomēr arī šī stiprā un lepnā sieviete

aizraujas un iemil Robertu, straujo, bet vieglo revolūcionāru un donžuānu, iemil, līdz pēdējam ar viņu cīnīdamās, Roberta patieso būtību redzēdama, nepazemodamās, sevi neaizsviezdama. Beigās Maijas spēks šķiet pārveidojam Robertu, lai gan Maija neticīgi čukst: „Ak maldi. Maldi!“ Bet tad nāk zēlbrāļu lode un Roberts mirst apskaidrots Maijas rokās. Dziļās sāpēs, bet mierīgi viņa nožēlo Robertu kā vētras ziedu, kam dzīvība iet pāri. Varbūt reiz Maija vēl tuvosies sev garā radniecīgākam rāmi vīrišķajam Jēkābam.

Mierīgs, stiprs raksturs arī Marta (Zvanīgs zvārgulītis). Klusībā viņa mīl vīrišķo, spēcīgo Vitoldu, bet atsakās no tā par labu jaunākai draudzenei. Bet kad viņas ideāls izrādās plukata, viņas draudzene tikai „zvanīgs zvārgulītis“, Marta sarauj saites ar tiem un aizbrauc. Vitoldam, kas brutāli tuvojas Martai, stāstīdams, ka viņš jau gan zinot, ka tā viņu mīl, Marta atbild:

„Kas daļas tev, kas daļas tev,
Priekš kā es jūtu mīlestības kvēlu?
Un vai man liktenis ir labs vai liedzīgs,
Un vai man ceļš ir gluds vai ziedzīgs,
Kas daļas tev?
Un ja reiz dievināju kādu tēlu
Un loloju kā balvu retu,
Nu viņa drupas sev pa kājām metu
Un negaidu ne glāsta, ne ar žēlu,
Par visu atbildu tik pati sev.
Kas daļas tev?“

Sabiedriskas dabas aktivitāti parāda Bebrene (Sievu kari ar Belcebulu). Veikli viņa organizē sievie-

tes cīņā pret alkoholu, ko it kā personificē pašas Bēbrenes bijušais vīrs, krodzinieks Vaņķis. Un, apbrīnojamā izmanībā un neatlaidībā rikodamās, viņa panāk uzvaru un var tuvoties savam sabiedriskajam ideālam: „labklājība, darbīgas, veselas dzimtas, skaisti bērni, skaidras Vasarsvētku acis.“ Beigās viņa paklusi piekrodina sievām: „Neliekat nekad to vīriem manīt, ka jū s esat uzvarētājas. Esat gudras!“ Vispār Annas Brigaderes stāstu un lugu varones bieži cīnas ar vīrieti, bet ne vienīgi par personīgo laimi, ne par to, lai vīrietis viņas mīlētu, bet lai viņš veidotos liels un cildens, augtu uz pilnību.

Trāģiskākā no šādām Annas Brigaderes sievietēm-cīnītājām ir Ilga. Viņa — māksliniece un meklētāja. Sev līdzvērtīgu vīrieti viņa neatrod. Profesors Zēnborgs izrādās diletants, kam propagandista lauri liek aizmirst mākslinieka sapņus. Un dzejniekā Grantā nav samēra starp spējām un gribu, mākslinieks un donžuānsbaudītājs viņā sajaukti kopā chaosā. Trešais, arhitekts Krons, vēl nevainīgs, skaids, dzīvespriecīgs jauneklī-mākslinieks, kas Ilgai saka: „Mans darbs (mākslas skola) — tā esi tu! Tavā gaismā, tavā siltumā es esmu visas savas spējas kā kausā sasmēlis.“ Bet Ilga viņam pārmet: „Kad tu tā neteiktu! Kā tu atzīsties!“ Krons vēl jauneklīgs viengabala cilvēks, Krons vēl spēj tikai pielūgsmē zēmoties Ilgas priekšā, viņas ievainoto dvēseli dziedināt viņš nevar. Ilga tomēr viņu mīl: „Tu mani mācīji pieiet cilvēkam tuvu, tik tuvu, redzēt cilvēka dvēseli tādu, kā to tik ir redzējis Dievs. Tavu dvēseli, draugs! Tā vairāk nekā laime, tā atpestīšana!“ Viņa grib Kronam atklāt savu dvēseli, izstāstīt visu

pagātnē pārdzīvoto. Bet Krons: „Vai to tagad? Vēlāk kādreiz. Pavisam vēlāk.“ Tad pie Ilgas ierodas Grants, kas nav varējis Ilgu aizmirst („Atmiņu par jums es pacēlu kā baltu zvaigzni un apgaismoju savus tumšos kaktus“), kas viņas dēļ ārzemēs sāpēs tvīcis. Tomēr tas pats jūtekliskais iekārnieks viņā vēl dzīvo joprojam. Kā Roberts Maiju, Grants vilina Ilgu: „Vai vaska vairogš ir aizsargs pret liesmām? Vai jūsu daļa ir izplēnēt kā oglei pie pavarda? Jūsu daļa ir tvīkt un degt.“ Un Ilga viņu vēl mīl, tāpat kā Maija Robertu. Bet Ilgas dzīves prasība ir vienmēr palikt kristallskaidrai un tīrai. Viņa cīnas ar Grantu, viņa atraida to: „Jūs ilgojaties tikai pēc nesaņiedzamā. Tikai ilgās pēc nesaņiedzamā jūs arvien atkal atradīsiet sevi. Ja jūs mani sadedzināsiet ar savas kaisles liesmu, es pazudīšu sev — un jums.“ Un viņš arī aiziet. Bet paliek rūgtā atziņa: „Kā vidu šķelta starp abiem. Tā nevar — — nevar — — nevar!“ Jau reiz viņa bija Grantam teikusi: „Es dodu sevi visu, vai nemaz.“ Tad nu kā vienīgā izeja atliek nāve, ezera dzelme. — Ilga savā lepnajā dvēseles skaidribā, savā tieksmē pēc gara pilnības, tai nesaudzīgajā mērogā, ar kādu viņa mēro mīlamos vīriešus (īpaši Zendborgu un Grantu), atradīs dažu labu radniecīgu latvju sieviešu vidū — un, protams, ne tikai profesionālās māksliniecēs vien. Ilga — augstāku dvēselību alkstoša sieviete-māksliniece, ne seklā izdzīves tīkotāja-bohēmiste.

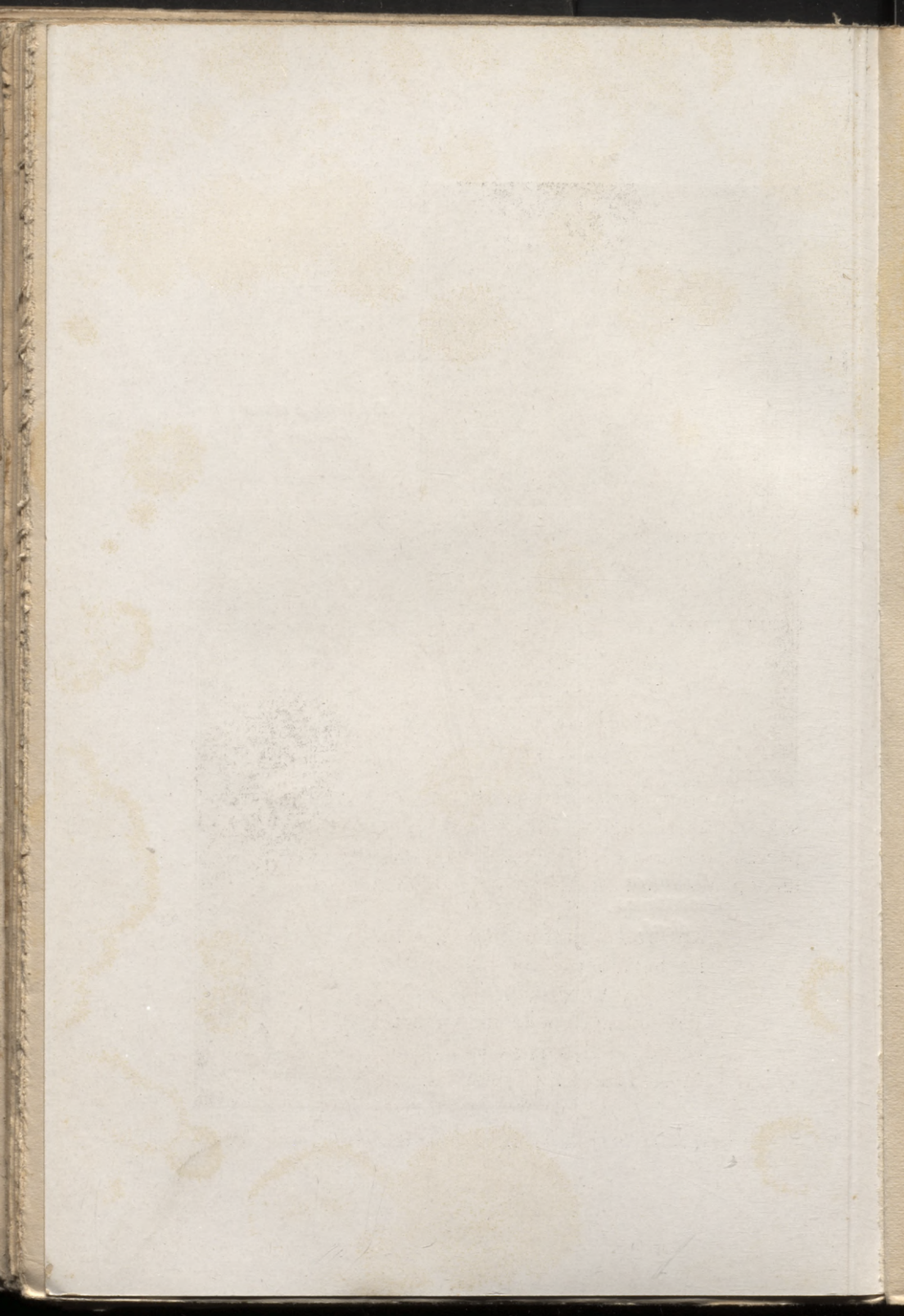
Bet arī bohēmistē Anna Brigadere mums rādījusi dziļu mīlestību. Vienā no dzejnieces spēcīgākajiem liriskajiem darbiem, dzejojumā *Bohemiennē*, uz mums runā bohēmās meitene, dedzīgi un svēti mīloša.

*Dzejnieces māsa
Līzīna.*

*Dzejniece
iesvētīšanas
dienā.*

Ķūgtumā viņa saka tai „svešajai viltus sievai“, kas viņai atņēmusi draugu:

Kā tūkstošstīgaina kokle
Ir mana dvēsele,
Un tu — kaut zeltā un zīdā —
Tik pelēka vālodze.

Malduguntiņa purvā —
Tu kairā — māmī vēl,
Bet es kā rīta ausra,
Kas saulei lēcot kvēl.

Te ritmā izteikts tas, ko arī Ilga varētu sacīt profesora Zēnborga kundzei. Beigās šī meitene apliecina savu mistisko ticību savu jūtu visspēcībai un nebeidzamībai:

Mans draugs, es ticu, ticu:
Kas šodien nav — rīt būs,
Un dzīvībai, ja ne dzīve,
Tad nāve vienos mūs.

Arī citur Annas Brigaderes lirikā atbalsojas mīlošas sievietes traģika, šur tur arī laime un prieks. Sāpes uzvar klusā cerībā mirdzošs apmierinājums. Drošā un lepnā sieviete-māksliniece pateic vīrietim:

Ko šaubās skaties man acīs tu,
Kā bezdibeņus tur mērotu?
Tev līdzīga drosmē un patvaļā,
Tev līdzīga spēkā un uzvarā,
Gažām, vai pāri liesmu kuram:
Mēs savu likteni rokās turam!

Kā putniņš viņas mīlestība aizlido pie viņa loga,
dvest ar rīta blāzmu uz drauga klusām un saltām lū-
pām pirmo saules dziesmu. Bet tas (Kad satikšu savu
draugu), kā dvēselei viņa gribēja piekļauties kā lapiņa,
izrādās „pilns negaisa tvaika.“ Katrs vārds viņam
„ģifts un žults“.

Sprēgā, svilst un kvēlo!
Kā tādu lai žēlo!
Lai trūkst visas sagšas,
Zelta ziedi lai vīst,
Velns lai parauj to tādu!
Bet — asaras līst.

To varētu sacīt arī Ilga Grantam. Citā dziesmā
izpaužas nojausma:

Reiz — varbūt reiz,
Kad tavas dzīves pilnās stundas,
Kā sausi zari nokritīs,
Un siltie vārdi neizteikti,
Uz sāpju lūpām atdzīsīs,
Tad mana dvēsele
Pie tevis nāks,
Kā tālās vasaras ēna,
Ar senā nemiera dziņu,
Nu — skaidra un lēna,
Un tad tu pazīsi viņu.

Dzejoļu ciklā *A g l a v e n a* (grāmatā *Paisums*)
dzejniece vēl reiz apliecina savu ticību garīgai, apskai-
drotai mīlestībai:

Ko tev laime, ko tev baudas?
Tas tik mirkļa skurbais dzērums,

Ja tev nav kā mirkļa tvērums
Nebeidzamu mūžu jaudas.

Ilgas vairīšanās no Granta atdzīvojas atkal četr-
rindu pantiņā:

Vai tā ir tava griba asā,
Kas traucas baudas kaisli kairas,
Ka mana dvēs'le tevis vairas
Kā trausla lil'ja rīta rasā? —

Interesanta parādība, jauns tips Annas Brigaderes ideālsieviešu galerijā ir *V a l e s k a* (Dievišķā seja). Tā — dziļi mīloša sieviete un dvēseles māksliniece, kas savu iekšējo bagātību slēpj aiz untumainas modes dāmas maskas. Viņa vienīgā tā, kas saredz Valerijā Zelmanī visu to cildeno, kas meatraisīts šai rakstniekā snauz, viņa vienīgā spētu modināt un gaismā celt Zelmanē i s t ā s spējas. Bet viņai atliek tikai atvadīties no mirušā: „Nesu sevī savu dievišķo seju, tavas šaubas, tavas sāpes, savu nemieru, tavas ilgas, nesīšu tās līdz mūžības vārtiem. Un aiz mūžības vārtiem gribu satikt tevi pirmo — pirmo...“ Aiz mūžības vārtiem... Ja, arī mazā bohēmienne teica:

Mans draugs, es ticu, ticu:
Kas šodien nav — rīt būs,
Un dzīvībai, ja ne dzīve,
Tad nāve vienos mūs.

No visiem šiem tēliem veidojas Annas Brigaderes varonīgi cildenās sievietes ideāls: lepna, tikumiski stingra, upurēties gatava, aktīvi-droša, nekādas cīņas nebēgoša un tomēr maiga un saprotoša sieviete. Gai-smu no sevis viņa grib izstarot arī tālākā apkārtņē (Be-

brene, Vaida). Mīlestība viņai nopietna un svēta; gars noskaidro un apvalda akli-jūteklisko. Virietī viņa meklē cildenu, vīrišķi-stingru, ētiski-tīru raksturu. Savam draugam viņa gatava sniegt stiprinošu roku, kad tā vajadzīga, līdzēt nest viņa grūtuma nastas, iet nāvē kopā ar viņu (Zelma — Brauciens naktī).

Reti šai skaidrā vaigā saskatāms kāds skarbāks, cietsirdīgāks vilciens. Ievīņa (Hetēras mantojums), bez mātes un tēva uzaugusi, izlolo sevī kā gaišāko ideālu: būt mātei. „Kad skolas biedrenes taisīja savus plānus: tā par aktrisi, tā par dziedātāju, cita par ārsti — es domāju par vienu, bet paturēju to pie sevis. Es gribēju būt tikai māte. Tā milēt savus bērnus, kā es gribēju visu savu bērniņu būt milama pati.“ Un nu viņa atrod savu māti: nožēlojamu, savītušu hetēru. Trieciens pārāk ass un spējš. Viņa novēršas dusmās un šausmās no atrastās mātes. Atvadoties Ievīņu gan apskauj māti „ar elementāru jūtu izverdumu, mēma“, bet neļaujās sevi noskūpstīt un aizbrauc projām. Vecā hetēra nu tikai atskārst, ko īsti zaudējusi, atskārst savu drūmo, neapskaužamo stāvokli un vientulības izmisumā dodas nāvē. — Ievīņa te parāda lielāku cietsirdību, nekā piem. Liziņa (Nieka dēļ), kas gatava Kārli žēlot un glābt. Ievīņa aizbrauc palīdzēt citiem, bet savai mātei glābējas roku pasniegt nevar. Tomēr Ievīņu attaisno viņas jaunība, piedzīvojumu un dziļākas gudrības trūkums. Jaunībā cilvēks vienmēr neiecietīgāks, asāk pārdzīvo ideāla un īstenības kontrastus, mazāk spēj piedot un dziedināt, jo pašam vēl vajag dziedinātāja un mierinātāja.

Pašās beigās vēl jārūnā par diviem Annas Brigaderes ideālo, stipro sieviešu tēliem, kas sastopami viņas

pēdējos gados rakstītās lugās. Sauspurvu Laila (Kad sievas spēkojas) ir pirmatnīgi nebēdīga, nerātņi strauja, bet kodolā gudra, krietna meitene. Viņa droša, var teikt, cīņas kāra. Viņa iet kaŗā nevien aso, dzēlīgo mēli lietādama, bet, ja vajadzīgs, arī rokas un būtu arī šai pēdējā cīņā uzvarējusi, ja vien vīrs skaidri neizrādījis, ka viņš Lailas sāncenses pusē. Viņa tomēr neatmet vīru, viņa stāv tam klāt, glābj viņa godu. Lailai, protams, tāpat sievietes lepnums un viņa grib no vīra aizbraukt. Bet tad apdomājas un paliek: viņa tic, ka iekāros savu vīru sev. Laila ir kā pati lauku daba — skarba, pat reizēm it kā brutāla, bet tomēr gādīga un laipna. — Lailai garā tuvu rada var tomēr būt arī pilsēt-niece — šuvēja M a r g a (Šuvējas sapnis). Kad sapnis par dziedātājas talantu izirst, kad ārzemēs gerlu teātri vienā vakarā atklājas visa šīs dzīves drausmā nejdzība, kad iemilētais izrādās tukšs cilvēciņš, Marga kritiskākā momentā atgūst spēkus, top aktīva, velk švītru pāri bijušam, atrauj nelaimei, pat nāvei savu uzticīgo pielūdžēju-sekotāju un dodas atpakaļ dzimtenē pie savas šujmašīnas. Marga nāk pie atziņas: „Es biju izbadojusies pēc darba. Tā man trūka vairāk kā ēst.“ Tādas sievietes kā Laila un Marga negrib ne liekties, ne lūzt. Viņas grib d z ī v o t — dzīvot ne kauna pilnu, bet krietnu un skaistu dzīvi. Viņām ir dvēseles stiprums, ko nevar izpostīt tādi dzīves triecieni, kas trau-slākas dabas dzen nāvē. Laila un Marga — jaunas se-ļas Annas Brigaderes pozitīvo sieviešu galerijā. Viņām daudz vītālītātes, šī vārda labākā nozīmē, jo šo sieviešu dzīvotgribā un dzīvotspējā nav rupja, primitīva egoisma, bet skaidrs ētisks kodols. Viņu nesalaužamā pieķerša-nās dzīvei un dzīvībai apsveicama, jo vairāk spēka un rakstura nekā miršanai vajag dzīvošanai.

IX. Sieviete baudītāja.

Jau no seniem laikiem rakstniecībā (īpaši vācu, skandinavišu, slavu) sastopami divējādi sieviešu pamattipi: gaišā un tumšā, mīloši-radošā un postošā, kas bieži vien izposta arī pati sevi. Šie abi pretekļi mūžam cīnās un mūžam nāk par jaunu un nekad nezūd viņu attēli dzejā. Arī latvju rakstniecībā šie pretekļi bieži redzami: lai minam tikai Blaumaņa Ilzi un Matildi (Pazudušais dēls), Aspazijas Liesmu un Līgitu (Ragana), Niedras Kristīni un Mildu (Nespēcīga dvēsele), Saulieša Hertu un Ilzi (Varavīksne), Valža Ruti un Mildu (Juris Brasa), Jaunsudrabiņa Ievu un Aiju un daudzas citas.

Arī Annas Brigaderes gaiši-varonīgām sievietēm pretī nostājas tumšās, galvenā kārtā vieglprātīgi-tukšās. Sevišķas dvēseles komplikācijas (izņemot Jolanti), sevišķa drausma noziedzības jaunuma (izņemot Ženu un Sauku) viņām nav; visvairāk tām piemīt vieglums, aušība, naīva bezsirdība. Čūskas lunkanums un kaķes pieglaudība lielāko tiesu slēpj tikai garīgu tukšību. Tā nu reiz Annas Brigaderes pārlicība, ka jaunums nav nekas liels, ka jaunums būtiski tukšs un zems. Ja jaunā sievietē ir kas no gara lieluma, tad viņa spēj mainīties, atdzimt, kļūt laba (Asara kundze, arī Raudupiete). Tomēr arī šis tukšās, šīs vieglas dzīves alkstošās ir postīgs elements; viņas spēj kāpt pāri citu laimes drupām, pat liķiem pāri.

Aplūkosim tuvāk dažas sejas šai galerijā. Jau pirmajos rakstnieces darbos intrigu un baudassievieteļi sava loma. Ar Lūciju Dunkeri jau iepazīnāmieš. Pirmā drāmatiskā viencēlienā Aiz līdzcietības Līza atbrauc pie agrākā drauga, mākslinieka Ralfa, kas nesen precējies, un grib izpostīt viņa ģimenes dzīvi, bet īsti vēl satuvina jauno pāri un aiziet dūsmās, neko nepanākusi. — Spilgtāk un noteiktāk zīmēta Zenta (Izredzētais), šī aušīgā, saltsirdīgā „sabiedrības dāma“, kurai mākslas būtība sveša (ar mākslinieku, kam panākumi, mīlināties viņa, protams, var), kuŗas mērķu mērķis — ārējais spožums, par visām lietām — bagātība. Vairāk šis vieglās dzīvo pilsētā, bet ir arī laucinieces. Elza (Vieglie) mīl apdāvināto, bet vieglo Zanderu, pati viņam garā ļoti tuva. Bet kad Zanders apprecē augstmaņa meitu pilsētā, Elza aiz spītības aiziet pie lauku bagātnieka, Tomēr laimes nav. Atbraukusi Jelgavā, viņa nejauši satiek Zanderu un tas viņai saka: „Tu mani nicini, bet mēs abi esam no vienas sugas.“ Un: „Tu tik meklēji labuma! Būtu tu labāk meklējusi laimi. To dievišķo laimi, ko mēs ne viens, ne otrs nepazīstam.“ „Bet ja mūs liktu uz svariem, mēs abi esam vienāda viegluma... re, tā kā šī dūniņa.“ Muižas dārznieka sievas māsa Hortenze (Pēdas), daiļā, maigā, ar zeltmirdzošo galviņu, izrādās krāpniece, kuŗai vienkāršais Reinis Roga kā vīrs vajadzīgs, lai būtu likumīgs tēvs viņas un jaunā grāfa Renē bērnam. Bet par to viņa saņem šausmīgu sodu. — Īsts lauku velnēns, kaisles, nebēdības un nekaunības pilns ir Antrīne (Kad sievas spēkojas).

Un nu tās pilsētnieces. Tur ir Dagmāra (Pirms pēdējā zvana). Tā parotālājas ar Paulu un beidzot Pē-

terpili saderinās ar gvardes oficiēri no „brīnum smalkas familijas“. Dagmāru allaž un visur vada patmīlība; arī Paulu viņa atstāj tādēļ, ka tas nevar savaldīties un reizēm uzdzīvo (arī tur viņa pa daļai līdzvainīga), ka tas, „kas bij uzdrošinājies uz viņu pacelt savas acis, kam viņa arī kādreiz uzmeta labvēlīgu skatu, nu bij tik necienīgi izturējies.“ Pēc Dagmāras saderināšanās Pauls pavisam panīkst. „Viņa varēja sajūsmināties par ļoti šaubīgiem skatuves varoņiem, bet priekš nokļīdušā jaunības drauga viņai nebij neviena līdzcietīga vārda. Viņa bij kā apvītis stāds lielpilsētas baudu dzīvē, kas tikai atspīrga un atjaunojās sveču gaismā mākslīgā sajūsmā.“ Tur ir advokāta kundze Mērija (Ceļa jūtis), sekla, izlepusi pilsoņu dāma, kas iedomājas sevi par mākslas sapratēju. Mierīgi viņa bauda tēva netaisni iegūtās mantas augļus, lai gan nojauž visu patiesību. Tur ir Irēne (tai pašā lugā) samaitāta, izlutināta flirta jaunkundzīte („jauns meitēns, kurš katrs vārds no mazām dienām ir uzskatīts vai par tiro evaņģeliju“). Desmit reizes viņa iesākusi lasīt Fausta pirmo lapas pusi. Tur ir Melīta un Elvīra (Pie latviešu miljonāra); viena pa vari grib būt māksliniece un spīdēt lepnās kleitās, otra — rupja frāžu varone, kas visur runā „tautas“ un „idejas“ vārdā, jeb kā krusstēvs Siltars viņai un tās draugam Žanim saka: „Jūs abi esat vairāk, nekā āksti vien. Es bīstos, ka jums vairs nevar līdzēt, jo jūs esat pazaudējuši savu īsto seju. Jūs esat liekuļi un farizēji. Kā viltus pravietim ik vārda galā Dievs, tā jums ik vārda galā tauta. Un aiz tām skaļām mūtēm — kapeikas dvēseles.“ — Tur ir (Zvanīgā zvārgulīti) Rūta, itin interesanta, nebēdīga, sajūsmīga (cik dzīvi viņa atstāsta savu braucienu pa pavasara nakti,

kādos glezņamos vārdos iztēlo savu dziedāšanu tai pašā vakarā!), skaista meitene. Arī viņa grib būt māksliniece, bet talanta tai tomēr nav, viņa tikai „Zvanīgs zvārgulītis“. Arī mīlestībā viņa piegriežas drīz vienam, drīz otram, beigās palikdama pie bagātākā un stiprākā, kas nule arī divkaujā uzveicis savu sāncensi. Īstenībā viņa vairs nemīl ne vienu, ne otru; vienā stundā izpratusi tos abus, viņa nu tikai grib valdīt pār to, kas pārnāks no divkaujas kā uzvarētājs, valdīt un mocīt viņu:

Vai tam, ko balvos cīņa šī ar slavu,

Vai tam, kas pārnāks mani saukt par savu!

Tā, kas skaistvārdīgi sapņoja-jūsvoja, mīrusi, un dzimis un aatmodies velnēns. Un, dodamās pie Vitolda, Ruta kaisli un stipri izsaucas:

„ — — savu d a i m o n u tu sasauci!“

Latvijas jaunās valsts dzīvē šīs vieglās parādās īpaši dažādu Rīgas un citu pilsētu jaunkundzišu-ierēdnīšu veidā. Divas tādas, no dzīves kā rautin izrautas, ir M i m i j a un M a ņ a (Hetēras mantojums), īstās vienas dienas mušīņas, kas „cenšas uzvesties bārdāmu stilā“. Maņa atzīstas: „Man traki patīk kafejnīca. Es varētu tur nosēdēt no rīta līdz vakaram.“ Protams, arī „mākslas“ diletantisma netrūkst; tā pati Maņa saka: „O, dejot! Es mirstu nost, kā es gribu uz skatuvi!“ Kā preteklis šiem skuķiem ir „labāko aprindu“ dāma, Edvīna māte Ī d a, kas ļoti bēdīga un saīgusi, ka viņas dēlam būs kāzas ar tik vienkāršu meiteni, kāda ir Ievīna. No vienas puses — jaunlaicīgā „skuķu“ izlaidība, no otras — labāko aprindu veclaicīgā pieklājība

un smalkais tonis, jeb kā viens no Edvīna draugiem izteicas: „Man patīk tie skuķi. Viņi te, rīt, tai Edvīna sastērķelētā radu būšanā maisīsies kā sprikstoša pirotechnika.“ Bet šīs skuķes tikai izlaistas un vieglprātīgtukšas, turpretī Īda Borvika kundze savā liekuļotā tikumībā ļauna un cietsirdīga. Īpaši tas atklājas beigu skatā, kur viņa pēc Ievīnas aizbraukšanas jūtas „it kā atraisīta no valga“ un par kļaujā gulošo sadragāto Hēlu vienaldzīgi (autore zīmīgi raksturo: „kā akmeņus mesdama“) nosaka: „Lai viņa gul“. Un beidzot, viena palikusi, ar dziļu gandarījumu: „Labi! Labi! Beidzot ir labi!“ Vieglprātīgā krieviete Līdija (Laulības karuselī), kara laika izlaidībā iegrimusi, trulā cietsirdībā pamet vīru latvieti taisni tai naktī, kad tas viņas dēļ slepeni atbraucis no pulka, kur kalpo kā kareivis.

Visatbaidošāk hetēras lāsts un liktenis nostājas mūsu acu priekšā Hēlas Vīnteres tēlā. Šī varjetē un kafejnīcu dejojāja (kara laikā bijusi pat žēlsirdīgā māsa) pamazām krīt „von Stufe zu Stufe“. Beidzot viņa nejauši atrod savu meitu, bet tā viņu atstumj. Nu kā zibens apgaismo šīs sievietes nožēlojamo dzīvi, nu atliek tikai nāves ceļš.

Jau mazā Ruta, šīs „zvanīgais zvārgulītis“, sevi glabā velnēnu dāimoniņu, spīdzinātāju, pavēlnieci. Citos darbos Anna Brigadere vēl noteiktāk parāda šādas sugas sievieti. Īsta sava vīra kundze un veidotāja ir Ellīna, profesora Zendborga sieva (Ilgā). Par Zendborgu viņa stāsta Ilgai: „Viņš ir godkārīgs. Un savus mērķus tas sasniedz caur mani.“ Un lepni: „Es esmu viņa palīgs, viņa biedris cīņā par ideāliem.“ Uz to Ilga viņai pateic: „Smalku tiklu jūs audusi ap viņu. Lai padarītu sevi tam nepieciešamu. Lai noslēgtu to hermē-

tiski no dzīves grūtībām. Jūs, kundze, izskataties spēcīga, vesela, bez šaubām jūs daudz piekopusi sportu... Un tagad... piedodait... šī ideālu dzenāšana, vai tā arī nav sava veida sports?" Bet pārāk smalku tiklu jau Ellīna apaudusi ap vīru un Ilgas modinājumam Zendborgs vairs nav sasniedzams.

Zendborga Ellīnā jau saskatāms tas tēls, tā sievietē, kas vissmalkāk pratusi aust tiklu ap savu vīru. Tā ir Jolante (Dievišķā sieja), rakstnieka Valerija Zelmeņa sieva, komplicētākā un „daimoniskākā“ no Annas Brigaderes „vieglajām“. Šī Zelmeņa lielā slava un populāritāte galvenā kārtā Jolantes darinājums, viņas izmanības un apbrīnojamās taktikas rezultāts. Pašā lugas sākumā jau kritiķis Vībstiņš saka: Ja Zelmenim nebūtu Zelmeņa sievas, viņš būtu tikai puzzelmenis. Vienu („progresīvo“ čugunpieri Ligānu) viņa dabū savā pusē ar glāimiem, otru uzvar liekuļotiem mīlestības parādījumiem (Biezo), pēc kam tas tiešām kļūst „akli lietojams“, trešo (jauno dzejnieku un kritiķi Robu) apbur ar vecākas sievietes maīgu koķeteriju. Kad Zelmenis atzīstas, ka viņa labākais darbs, viņa jaunības darbs zagts citam, Jolante vispirms skubina vīru atzīties publikas priekšā, tikai šis padoms arī nenāk no dvēseles dziļumiem, bet — kā Zelmenis vēlāk saka — „kinosensāciju tu gribi“. Un vēl viens motīvs: viņa mokās pastāvīgā greizsirdībā uz savu māsu Valesku, kurai, kā viņa nojauš, cildenāks, dziļāks iespaids uz Zemeni. Ja nu vīrs atzīstas, viņas, Jolantes, mudināts, tad — „tad, Valeska, arī man ir savs brīnums“. Bet Zelmenis neatzīstas. „Nepateica! O, cik sīks, glēvs, niecīgs ir viss!“ Tā Jolante izsaucas tikai pirmajā mirklī, bet mazliet vēlāk, „pilnīgi atradusi sevi“, viņa jau

domā: „...taisnību sakot, nūdien labi, ka tā nakts-pamašiba tā izbeidzās“. Valerijs tomēr vēl grib atzīties, kaut teātra direktoram, kaut desmit cilvēkiem. Jolante: „Ne tava griba tā bija, bet mana. Un teiksim: tā varbūt bija tikai kaprise, viena mirkļa ekstatiska aizraušānās. Tagad tas vairs nav izdevīgi.“ Un vēlāk brutāli, bet pareizi: „Mūsu kopējā dzīve ir mans uzņēmums, tikai izkārtne tava. Es gludināju tavu ceļu, cēlu tavu prestižu, vairoju tavu slavu, es, es, es.“ Tad viņa paskaidro Zelmenim, kādēļ gribējusi viņa atzīšanos (uz Zelmeņa rūgto piezīmi par to kinosensāciju): „Dzīves kāpinājumu es gribēju. Kaut ko ārpus parastā. Jaunu, asu dzīves izjūtu. To es gribēju. Tu varēji tur stāvēt kā uzvarētājs.“ Ienāk Valeska un arī viņai Zelmenis atklāj savu noslēpumu. Vienkārši un mierīgi viņa mūdina to atzīties: „Nomet visu lieko, visu neīsto.“ — „Rīt jau lai ir patiesība.“ Bet nu Jolante aiztur Valeriju „ar visu savas valdonīgās dabas pilnspiedienu“ un skūpstā un smacē to, līdz viņš triekā mirst. Jo, kad Valerijs nu atzītos, tas būtu Valeskas nopelns un Zelmeņa vadītāja nākošās gaitās tad būtu Valeska. Bet tagad Jolante var mierīgi teikt: „Trieka! Labākais noslēgums.“ Un: „Slavas aureolu viņa dzīvei, viņa darbam glābu es.“

Jolante savā gribas spēkā un enerģijā, taisni ģeniālā asprātībā, visādu līdzekļu pielietošanā, savā neatlaidībā visu likt uz spēli viena mērķa dēļ — tiešām neikdienišķa, liela sieviete. Bet nekādu dievišķu gaišmas dzirksti, kas varētu Jolanti vest caur šķīstīšanas ugunīm apskaidrībā, autore viņā nav saskatījusi. Pārāk stiprs Jolantē viss ārišķīgi-saltais, tumšais. Un aiz tā rēgojas tukšums.

Vēl te jāmin divi baigi un tumši sieviešu tēli. Ž e n a V a l d m a n e (Kvēlošā lokā) savā nevaldāmā kaislē maina vīriešus vienu pēc otra. Untumaina, izlutināta bērna vieglprātīgā nežēliba viņā jau aizgājusi aiz cilvēcības robežām. Revolūcijā viņa atrod īsto lauku, kur var iztrakoties viņas viesuļainie instinkti. Tad nu Žena beidzot izveidojas „ideāla“ plintniece un cilvēku bendētāja. Kā sarkans viesulis viņa izskrien caur baigo laikmetu, nesdaļa nāvi daudziem — arī savam draugam, apdāvinātajam, bet iedomīgajam, varas un goda kārajam Mālam, līdz pašu, no Rīgas mukdams, pamet viņas jaunais mīļākais, komisārs Sotaks. Landvērnieka lode nobeidz Ženas mūžu. — Jāsaka tomēr, ka šis raksturs gan mazāk īsti un patiesi veidots, kā citi Annas Brigaderes negatīvo sieviešu tēli, lai gan savs psiholoģisks pamatojums arī viņai. — Otra noziedzīga sievietē ir S a u k a (teiku drāmā Pastari), Radagaisa ļaunais gars, kūdītāja un musinātāja. — Šīs divas ir noziedzīgākās un drausmākās Annas Brigaderes „tumšo“ sieviešu vidū.

X. Šķīstīšanas ugunis.

Valdonīgā, ļaunuma apdvestā sievietē var arī mainīties un atdzimt uz labu. Bet lai atdzimtu, viņai jāiet caur ciešanu un sāpju šķīstīšanas ugunīm.

Asara kundze (Vīra māte) grib allaž dēla sirdi un garu pārvaldīt nedalīti viena. Radusi visur vadīt un rīkot, viņa arī dēlam izraudzījusi līgavu pēc sava prāta — aušīgu, glaimīgu „labāko familiju“ skuķi. Bet dēls jau iemilējies un uzrunājis bārenīti, nabaga skolo-tāja meitu. Pamazām Asara kundze sāk nīst savu maigo vedeklu Ritu, pamazām viņa liek ledum ap savu sirdi salt biezākam un stiprākam. Dažādas meistariski tēlo-tas sīkas sadursmītes paasina vedeklas un vīra mātes attiecības, līdz aklā iespītībā Asara kundze aizbrauc un meklē sev pilsētā citu dzīvokli. Rita tomēr tā nevar dzīvot un brauc pie vīra mātes izlīgt, bet tā viņu sajem tāpat skarbi un naidīgi. Aizejot Rita uztraukumā tumšā priekšnamā krīt no trepēm, vārīgi sasītas un mirst. Pēc Ritas nāves dēls no mātes novēršas un nu nāk Asara kundzes lēnā pārdegšana un pārveidošanās. Caur drūmāko izmisumu, caur pašnāvības domām Asara kundze manto apskaidrību gādībā par mazu, svešu, pa-mātes spīdzinātu meitenīti. Beigās tad viņai atveras arī dēla piedošana. Viņi dzīvos atkal kopā un jems mazo Veru līdz. „Andrējs noskatījās uz bērnu un sērs

smails pārļaidās pār viņa lūpām — — uz viņa laimes gruvešiem uzdziedēja magonīte.“

Kaislās, nevaldāmās Raudupietes tēls, kuŗas grēku un traģiku mums rādījis Blaumanis, valdzinājis arī Anna Brigaderi. Blaumanis savai Raudupietei liek aiziet bojā, Anna Brigadere to nevar darīt. Viņa tad arī rāda savu Raudupieti citādu, nekā Blaumanis. Viņa liek ieskatīties mums Raudupietes laulības dzīvē, viņa rāda jaunās, neapmierinātās sievietes pastāvīgās, dzīvi saēdošās ķildas ar vīru (Annas Brigaderes Raudupiete arī intelligentāka un gados jaunāka, nekā Blaumaņa). Blaumaņa Raudupiete viengabalaināka, tā visa kaist vienā kvēlē — mīlestībā uz Kārli. Annas Brigaderes Raudupiete (tāpat kā princese Gundega) „skan kā no diviem gabaliem“, viņas dvēseles dziļākais pamats gaišs un labs, ļaunumu un tumsu viņa sevi izaudzinājusi īgnajā, drūmajā laulības dzīvē. Blaumaņa Raudupiete apzinīgi izlieto visus līdzekļus, lai Matīšiņš varētu aiziet bojā (ļauj viņam rotaļāties ar uguni, nopērk viņam nazi un iedod, asi iztrītu u. t. t.), Annas Brigaderes Raudupiete uz noziedzīgām domām (kaut Matīšiņš iekristu dīķī) nāk nejauši un pēkšņi. Blaumaņa Raudupiete pēc Matīšiņa nāves nejūt nekādu sirdsapziņas moku, Annas Brigaderes Raudupiete sabrūk taisni šīs savas vainas dēļ (Anna Brigadere gan arī Matīšiņu tēlojusi ļoti gudru, sapņaini-smalku; Blaumanis savu Matīšiņu tikai viegli nokontūrējis). Blaumaņa Raudupiete skrien meklēt nāvi, galvenā kārtā savas galīgi atraidītās mīlestības dēļ sanīknota un izmisusi; Annas Brigaderes Raudupiete grib nonāvēties tikai sava nozieguma dēļ, jo Kārlis (pretēji Blaumaņa Kārlim) jau viņu mīl, tikai nevarējis tikt ar sevi īstā skaidrībā. Šis Kārlis

tad nu izglābj Ievu (Raudupieti) un atdod dzīvei, iesākot vēl izmisušu („Kā tad es vairs varu dzīvot? Kur lai es tveros?“), vēlāk rezignēti nomierinātu, kaut arī salauztu. Kārlis Ievai saka: „Un vai tu netici, ka viņš (Matisiņš) būs klāt pie katra laba vārda, pie katra laba darba mūsu dzīvē. Vai tā nebūs labākā nožēlošana par mūsu vainu?“ Tas atgādina beigu scēnu Ibsena lugā Mazais Eijolfs, kur Allmerss mierina savu Rītu; arī viņai aiz kaislības vainas dēļiņš kļuvis kroplis un vēlāk noslīkst. Brigaderes lugas beigās Raudupiete sniedz Kārlim abas rokas un viņš „velk to pie sevis augšup“. Pazīstot Ievas raksturu, jāteic, ka varbūt viņas jaunajā dzīvē daudz laimes tomēr nebūs, jo pagātnes ēnas ies līdz; bet tumšais skarbums laužts un iznīcis, cits gars viņā iedvests, gaismu šī sieviete mēģina dvest sevī un ap sevi. Tāda ir Annas Brigaderes pavasara ticība.

Augstāko dziesmu sievietes atdzimšanai mūsu dzejniece dziedājusi pasaku drāmā Princese Gundega un karalis Brusubārda. Garzobju karaļa trešā meita Gundega ir pārgalvīga, droša, lepna, nevaldāma. Bet kad viņa visādiem jokiem apvainojusi un atraidījusi lielā karaļa Brusubārdas sūtni-precinieku, tēvs dusmās padzen Gundegu un sola to atdot par sievu pirmajam, kas ies pār tiltu. Gundega nebūt nenožēlo, ka atraidījusi lielo karali:

Ak, jūsu prātiņi nav mana daļa,
 Man tā kā putnam gaisos brīva vaļa.
 Es esmu — es, šī miesa — tā ir mana, —
 Es jūsu vīra negribu un — gana!

Pirmais pār tiltu iet ubags Māris, kas tad arī dabū Gundegu. No šī Māra iziet kā savāds spēks un Gun-

dega viņam seko; kaut dusmās un spītā, tomēr kā „vilktin pievilktā“, seko viņa mierinājumam:

Vētra jaunu koku loka,
Grūtumam ir asa roka;
Grūtums birs kā pērnā lapa,
Saule smieklus cels no kapa.

Pamazām viņa pierod pie ubaga, pie dzīves klaidonībā un meža būdā, pie darba un vienkāršības, mācās redzēt, vērot, mīlēt dabu. Māra rāmās vīrišķības pārākums viņu pievelk un kaitina, viņas spīts lūzt Māra spēkā:

Kaut man ar dusmas zibēt zib,
Tak beidzot notiek, kā viņš grib.

Gundegas karaliskais lepnums vēl kvēlo, tomēr viņa jau mīl Māri. Kad pusaudzīte Sniedze (viens no brīnišķākiem Annas Brigaderes tēliem) viņai it kā palīdz runāt par Māri sliktu, Gundega sadusmojas un sāk to aizstāvēt. Vēl vairāk: turpmākā cīņā ar Žņaudzēju viņa Mārim palīdz, viņa izdara to, ko neviens, viņa iet caur drausmīgo Odžu purvu un atnes Mārim no Dieva avota spēka ūdeni. Viņa jau spējīga upurēties un tā kļūst līdzīga citu pasaku varonēm: Marei, Majjai. Tomēr saltā spītība vēl nav uzvarēta, vēl „sirds — rožu dārzs, bet mēle — ērkšķu siena“. Vēl Mārim jāsaka:

Tu esi tā kā vidū laužti zvani
Un kā no diviem gabaliem tu skani;
Tev dusmas lauku, moka māju pilda,
Tu pati nemiers būsi sev un ķilda,
Līdz divi gabali viens vesels kļūs
Un griba — jūtas, jūtas — griba būs.

Bet kad Māris — īstenībā apburtais karalis Brusubārda — liktenīgā cīņā ar savu pretspēku Melno Burvi saļimst (kaut Burvi uzvarējis), Gundega skūpstot atdod viņam dzīvību, bet spēku Mārim atgūt nevar. Vēl priekšā viens pārbaudījums: jāiet uz karaļa pili, jādabū pirmais kumoss no tā ēdiena, ko šodien cels priekšā karalim. Tad Māris atkal kļūs spēcīgs. Pēc īsas cīņas („Man — man uz Brusubārdas pili iet? Kā ubadzei! Ne mūžam!“) Gundega tomēr Sniedzes pavādībā iet, Māri līdz vezdama, tā sperdama izšķirošo soli sevis pārveidībā: viņa gatava p a z e m o t i e s Māra dēļ, nest vēl grūtāku upuri kā Odžu purvā. Pili Māris atgūst spēkus, bet Gundega cieš izsmieklus un kauninājumus no vecākām māsām, kas arī saradušās pili. Tomēr tas viņu spiež visu sevi pārvērtēt, līdz viņa lepnā mierā var teikt:

Man svešas jūsu balsis, sveši jūs,
Kā odu bars, kas švirkst ap manu dzirdi;
Jūs redzu, klausīt klausos tik uz sirdi,
Kur dziļas gaviles grib ceļu lauzt,
Par to, par to — kas manī taisās aust.

Bet visu klātbūtnē atzīt Mārim savu mīlestību viņa tomēr vēl nespēj. Māris šķiras un aiziet; vecais Garzobju karalis atkal jemt Gundegu savā žēlastībā. Bet nu Gundega, galīgi uzvarēta, bez Māra vairs nevar dzīvot un atzīstas:

Ak, kā es sevi mānīju un vilu
Un nezināju, ka es mīlu — mīlu.

Karalis paziņo, ka viņš licis Māri nogalināt tam, kas viņu ceļā sastop. Nu Gundega, kopā ar labsirdīgiņipro Sniedzi, ies viņu meklēt:

Es nāvi tam no lūpām skūpstīšu,
Nekas no viņa mani nevar šķirt:
Prieks būtu bijis dzīvot, prieks būs mirt!

Bet nu karalis Brusubārda parādās visā krāšņumā. Burvja lāsta pestīšanas noteikums piepildījies: atradusies viena, kas no laba prāta karaļa dēļ atdod visu un viņš var atdabūt spēku un daiļumu. Kā Zenta Skrejošo Holandieti, tā Gundega atpestī Māri, tikai ne nāvei, bet dzīvībai. Un, glābjot Māri, viņa pārrada arī sevi, top vienskanīga, top sieviete, kurai „ir rada viss, kas dvašo“. Ja Gundega ziedoņa nakts, tad Māris — viņas rīts; ja Gundega — aizslēgtas dzīvības trauks, tad Māris tā mute, kas viņu atvērties sauks. Bet bez Gundegas mīlestības Mārim nav spēka. Tā mūžīgi sievišķais un mūžīgi vīrišķais viens otru vada gaismā un skaidrībā.

Interesanta sieviete-gaidītāja un meklētāja ir Kristīne (Kristīnes stāsts). Viņai daudz pārdzīvojumu pagātnē, daudz izbaudīta grūtuma un ciešanu. Turīga saimnieka un rakstveža meita, viņa jaunībā zaudē māti. Tēvs pārved jaunu sievu, sapinas tās tiklā un atsvešinās meitai, tāpat kā Majas-Līzas tēvs Zelmas Lagerlōfas Liljekronas dzimtenē. Viltīgā un netiklā pamāte apmelo Kristīni tēvam. Kristīne atstāj mājas, izmācās un strādā dažādos namos kā ķekša, vēlāk kļūst žēlsirdīgā māsa un klīnikas priekšniece. Bet viņas dabas straujums, godkārība, rūgtums un zināma cilvēku nicināšana pavada to darbā. Šis rūgtums ce-

ļas no dziļiem iemesliem: „Ciešanās cilvēka dvēsele ir patiesa un arvien izliekas laba; domā, kā kad no avota visi netirumi būtu notecējuši un nu palicis dziļdrums vien. — Bet tikko cilvēki atkal aizkarti no dzīves, tikko atkal vecajos apstākļos, nu tad — ne pazīt vairs nevar —.“ Un: „... tik jādod un jādod, kaut arī pats esi izsalcis līdz nesamaņai. Cilvēki tik grib jemt un visi jemt — jo vairāk tu dod... cilvēki visi ir bez gala nabagi.“ Tomēr viņas dziļākā atziņa cita: „Ir vēl kas labāks par laimi: neapmierinājums. Gaidas. Katru vakaru jautāt: Rīt, kas būs rīt? Katru dienu sajemt kā noslēpumainu kausu. Kaut arī vilties. Man šķiet, arī tā ir bagātība.“ Beidzot Kristīne mirst no asiņu saindēšanās un cilvēku, vaiņagu un puķu kapsētā milzums. „Kā kaut kādu slavenu personu pavadīja.“

Reizēm sievietē jūt savas kaislības kā liktenīgu, tumšu spēku, no kā nevar tikt vaļā. Viņas lielākais naidnieks viņas pašas asinīs. Tā ir interesantajai, komplicētajai Līvijai Saikai (Kvēlošā lokā). Savu pagātni uzticamajam pielūdzējam Vidvutam atklādama, viņa stāsta: „Bet nekā viņš (kāds bagātnieks) nebūtu panācis, ja mani pašu nebūtu viņa rokās dzinis spēks, kuŗa arī toreiz vēl nepazinu, lai gan jau reiz tas man bija aptumšojis prātu.“ Un, kad Vidvuts prasa, kas tas par spēku, viņa atbild: „Temperāments, Vidvut. Vai arī dodat tam citu vārdu, Uguns kodeļa, kas zem rāmām debesīm ģimenes klēpī var izvērsties sapņos, ilgās, bet šī laika kvēlošos vējos var sagriezties par uguns valgu, kas apvijas mums ap kaklu un iespiež notikumu neatvairāmos slazdos.“ Tālāk viņa par sevi saka: „Es dzīvoju pretstrāvīgu jūtu mētāta.“ Un vēl stāsta: „Es spēju atraisīt kaislības. Tā bija mana vara.

Un es mācījos spēlēt ar viņām. Es nežēloju, un mani arī neviens nežēloja. Tā bija dzīves spēļu elle. Es iegāju azartā. Jo trakāki, jo lielāks šķita augam man spēks.“ Līvijai tomēr bagāta, dziļa, lepna dvēsele. Lai klusinātu straujo asiņu bangojumus, Līvija metas darbā. Viņa prot palīdzēt un palīdz daudziem, kam tai smagajā laikā vajadzīga palīdzība; tā šķīstidama savu dvēseli, augdama cēlumā, līdz bermontiādes dienās mirst varones nāvē. Tā šī sievietē izpērk savas vainas un mirst skaidrota un svēta. Līvijas tēls interesants arī tai ziņā, ka te Anna Brigadere neuzstājas kā šādas sievietes tiesātāja, bet kā attaisnotāja un izpratēja.

Nāvē un sāpēs apskaidrota paceļas arī Indra (Pastari), jaunava, kuņģā Svešinieks modinājis jaunas atziņas, raisījis līdz tam neapzinātu dvēseles cildenību un lepnumu. Nu viņa vairs neietelp šai „laimīgajā“ pašmiļū un varmāku zemē. Svešinieka sirdi iegūt tomēr Indra nav spējusi. Ceļš no lāsta apjēmtās zemes jaunā pasaulē viņai nav lemts. Bet arī nāvē gaisma spīd tam, kam dvēsele sāpēs redzīga kļuvusi:

Viss top gaisma! Vienā mirklī
Izdzīvota dzīve! Saprasts
Viss un viss ir atzīts. Dzīvei
Lielāka vairs nava brīža!

Un vēl viena arī iet atdzimšanas ceļu: niķīgā, niknā, izlutinātā mātesmeita Pa ija. Maija aizlūdz Laimu arī par viņu:

Cel to saulē, cel to priekā
Dod tai kājām kalpot liksmi,
Dod tai rokām darba tīksmi,

Dod tai acīm tavu kvēlu,
Dod tai sirdij tavu žēlu!

Kad nu Paija pati apliecina, ka viņa tiešām grib redzēt Laimas vaigu, grib mīlēt druvu, mežu, zvērus, putnus un sauli, grib mīlēt ļaudis, grib būt Maijai mīļa māsa, tad Laima pavēl savām pavadonēm:

Manas meitas, jemat viņu,
Erkšķu ceļu vedat viņu,
Bēdu mūros, bēdu sienās!
Lai gūst trejdeviņās dienās
Jaunu vaigu, jaunu sirdi!

Jaunu sirdi var gūt tikai „bēdu mūros, bēdu sienās“. Jo nav cita ceļa uz pavasara jaukumu, kā vien caur ziemas grūtumu.

XI. Māte un bērns.

Mātes svētumu jaunas dzīvības laišanā, jaunas dzīvības kopšanā un saudzēšanā, jauna gara audzēšanā un veidošanā Anna Brigadere allaž cildinājusi un godinājusi. Un smagākais grēks tas, ko sieviete, ko māte noziedzas pret bērnu. Tādēļ tik grūti jācieš Raudupietei. Kāda cita māte, atraitne-kalponīte *Marija* (Patversmē), arī noziedzas pret savu puisēnu, uz iedomīgās un „žēlīgās“ kundzes pavēli nododama to patversmē. Vēlāk uz laukiem Marija gandrīz padodas staltam un glaunam kučierim, bet domas par patversmē atstāto Kārlīti viņu laikā izglābj. Viņa steidzas uz mājām, pagūst nodzēst uguni, kas cēlusies no aizdegušā loga priekškaŗa un tā izglābj istabā vienu atstāto gulošo kungu bērnu. Tagad viņai rodas dūša „tādā balsī, kā vēl nekad nebija runājusi“ paziņot kundzei: „Lielmāt', lai nu jūs jemat par ļaunu, vai nē... bet rīt es braukšu uz Rīgu un izņemšu Kārlīti no patversmes.“ Tā Marija savu pārkāpumu varēs vērst par labu.

Tomēr Annas Brigadere vairāk rādījusi mātes sāpes, mazāk mātes svētlaimi. Viņa vairāk cieš līdz to nelaimi, kas mātei jānes, mazāk gavilē par viņas prieku, mātes tēls viņas rakstos vairāk *Mater Dolorosa*, mazāk *Mater Gloriosa*. Cieš daudz grūtību *Ieva* (Pīpes galviņa), bet stiprina vīru visās bēdās un pār-

baudījumos. Neredz vieglu dienu Ilze (Rudens miglā) pie dzērāja vīra sāniem. Tāds pats liktenis panesīgajai Marijai (Zem rīta zvaigznes). „Viņš (vīrs) apliek smagi savu lieso, kaulaino roku ap Marijas pleciem. Un uz šiem pleciem nav ne pirksta spiediena, kur nebūtu reiz trāpījušas viņa nežēlīgās dūres.“ Un tomēr vai par pēdējo grasi Marija pērk šim pašam vīram konjaku. Arī viņas bērni nezaug, kā būtu vajadzīgs: vecākais dēls — dzērājs, tāpat kā tēvs, jaunākais — slimīgs un vārgs. Līdzīgs liktenis arī citai pilsētas sievietei (Ritošs skriemelītis), kas dzemdējusi dzērājam 12 bērnus, no kuriem tikai trīs palikuši dzīvi. Nevien no vīra, arī no bērniem šīs cietējas pieredz ļaunu. Tāds liktenis draud gaišajai, likstās bezrūpīgo smieklu nezaudējušai strādniecītei skicējumā Viņa smejas. Viņas vecākais puika nes sevī nākošo palaidni (pār viņa seju pārlaidās kaut kas viltīgs, nebērnišķīgs, netīrs); kad māte rājas un sapurina, cērt tai ar puķu grīsti pa roku; aizejot mazākais tek pacietīgi mātei līdzās, bet viņš, lielākais, gražojas un pa starpām cērt mātei pa rokām. „Un viņa mierināja, smējās, labināja. Ilgi es vēl dzirdēju viņas skaļo balsi, redzēju, ka viņa, man pa priekšu iedama, izlocījās pa ļaužu drūzmu un vienā pusē tai viegli tecēja līdz mazākais, bet otrā pusē, smagi iekēries, spārdīdamies un atpakaļ turēdamies, milulis, viņas cerību bērns, viņas apdāvinātais — un man bija tā, it kā viņa pie labās rokas vilktu smagi, smagi sev līdz savu likteni.“ Kas zin — vai viņa dienās nepiedzīvo no sava dēla to pašu, ko Kārklene, kuŗas „miļais dēliņš“ Fricis izaug noziedznieks, ielaužas tai namā, kur māte vasarā par sargātāju un (gan nezinādams, ka tā māte), sadur savu lutinātāju. Šo noslēpumu Kārklene

glabā un aiznes līdz nāvē, glabā kā grūtu nastu, neteikdama (kaut gan grib izstāstīt) nevienam to, ne tad, kad dēls miris, ne, kad pašai nāk beigu stunda.

Un kādā izmisumā gaužas R o b u m a m ā (Aussmā) par Roberta pavesto, nejaukā slimībā mirstošo dēlu un vēlāk par savu tā paša Roberta aizvīlināto un atgrūzto meitu! — Pilsōņu aprindās smalkjūtīgā, slimā Strautmaņa kundze (Mazā māja) negrib pārdot noplēšanai savu veco, mazo māju, kaut arī par to varētu dabūt lielu naudu. Viņa negrib izpostīt to vietu, ap kuŗu vijas tikdaudz atmiņu („Šais kaktos ir noslēpti daudzi likteņi“). Viņai pasaulē nav labākas vietas. Bet kad nu vīrs un īpaši nepacietīgais dēls neatlaižas no pārdošanas domām, Strautmaņa kundze to nepārdzīvo.

Reizēm māte sāpēs deg pie bērna liķa (dzejolī Māte). Bet te nu uzmirdz Annas Brigaderes dziļākā atziņa: lielās sāpes ir Dieva dāvana, dziļās bēdas Dievs piešķir saviem izredzētiem. Klusumā ap mirušo pēkšņi „kā vētras graujas šalc Dieva bezsaudzības lielā dziesma“:

— Ko gaudojies, lai saudzu.
Ja tevīm dārga Mana Derība,
Ciet, kad mans Vesers tevi zīmēja,
Es tevi vārdā saucu! —

Pretī bēdu mātēm, kas tādas kļuvušas gan aiz pašu vainas (bērnus pārāk akli milēdamas un lutinādamas), gan bez tās, Anna Brigadere nostāda dažas, ne visai daudzas, laimīgās. Bet arī viņu laime vēl nav piepildījies, vairāk tikai cerama, gaidāma. Jauka un dziļi mīloša māte varbūt reiz būs Ieviņa (Hetēras man-

tojums) un Vaida (Kvēlošā lokā). Arī Z e l m a (Ausmaā), vieglprātīgā, Roberta pavestā skuķe, reiz atdzims jaunai un citādaī dzīvei, kad viņa turēs rokās savu un Roberta Galdnieka bērnu. Otrā, tāpat pavesta un neģēlīgi atgrūzta, ir L i e n e (Zvērests). Bet māte viņu izglābj no dikī meklētās nāves, izglābj „ar dzīvībai atdodošu siltumu“: „Kas var būt lielāks un dārgāks par dzīvību!“ Un tā Liene nesāpinājas vairs par pagātni un visu sevi atdod jaunai dzīvībai, bērnam, kā apliecina arī cita, sveša sieviņa, par viņu runādama: „Un Lienei nu dēls. Un iet tāpat vien laipna un krietna, ka ne zīlīti no vaiņaga nebūtu zaudējusi, Pati krietna, par krietnu cilvēku vien izaudzinās. Izaudzinās, ja. Vai viens vien izaug bez tēva? Un ja augs ar mātes prātu, pats būs stingru kaulu, jo kāpēc tad viņa nesaka nevienam, kas tas tēvs? Mātei nē un mācītājam arī nē. Un tā ir labi. Bērns ir viņas un nevienam tur nav daļas. — Rau, rau, cik balta un sārta, kas to var domāt.“ — Tā nu būtu māte, kas savu laimi pilnam atradusi. — Un arī spridzīgā O l g a (Kvēlošā lokā), iztrakojusti savu jauno asiņu skurbuli, izveidojas krietna sieva un laimīga māte.

Blakus mātes svētumam Annas Brigaderes rakstos šur tur paspīd arī t ē v a mīlestības gaisma. Anneles tēvs (grāmatā Dievs, Daba, Darbs, arī Skarbos vējos) ir miļš un nopiens savas meitiņas audzinātājs un katram šo bērības grāmatu lasot, neaizmirstams paliek šis saulaini skaidrais cilvēks ar dziļo goda prātu, viens no gaišākiem tēliem latvju rakstniecībā. Arī cilvēkos, kuŗu tikumiskais pamats sagruvis, tēva mīlestība vēl dzīva. Blēdīgais Inga Rats (Ceļa jūtis), savu dēlu pieminēdams top dziļi jūtīgs un sirsnīgs. Un kad

Arvēds izgrūž nežēlīgos vārdus: „Kāds labums jūsu dēlam no tāda tēva?“, tad tas ir pirmais trieciens Ingam uz pašnāvību. — Vecais Dāvis Krasts viens no pēdējā laikā veidotiem pozitīvu tēvu tipiemi (Kad sievas spēkojas) ir sirsnīgs draugs un padomdevējs savam dēlam.

Anna Brigadere ieņem cienījamu vietu mūsu diezgan plašajā bērnu rakstnieku saimē. Viņas gaišais skats uztver katru bērna dvēseles vibrējumu, viņa saprot, ko ilgojas bērns, par ko viņš gavilē, par ko skumst. Kā bērnu rakstniece Anna Brigadere nostājas blakus Porukam un Jaunsudrabiņam.

Jau vienā no vispirmajiem stāstiem — Lice Anna Brigadere stāsta par bērnu — kroplu meiteni, kurai dzīva fantazija un mākslinieces dvēsele. Bet mazā Lice savu mūžīgu beidz pārāk agri. — Lice bija pilsētiece, bet cita maza meitene, leišu bērns Dorīte, dzīvo uz laukiem. Tomēr arī viņai ne tās mājas, kur viņa dzīvo, ir īstā Paradīze, bet Kalviši, kur māte iet kādu laiciņu strādāt, Dorīti un mazos bērnus līdz jemdama. Un, kad jāiet no Kalvišiem projām, tad tur gadās tāda brīnišķa svešiniece („Smalkās, baltās drānās tā bija un slaidām rokām un tik mirdzošām acīm bāļajā sejā“), kas Dorīti aizstāv un novērš mātes solito pērienu. Tā Dorītei šķiet kā pati svētā Māra.

Pati savu bērniību dzejniece dzīvi un sirsnīgi notēlojusi vispirms grāmatā Dievs, Daba, Darbs, kur rādīti mazās Anneles pirmie attīstības gadi. Jau agri šai meitenē mostas nojauta par Dievu, no pirmām dienām viņa aug un attīstās dabas patvērumā, vēl krietni maza viņa jau radinās darba gaitās. Annele — novērotāja un pārdomātāja; jau agri viņai mā-

cas virsū dažādi sarežģīti jautājumi, kuriem grūti atrast atbildi, jau agri viņā veidojas stipra pienākuma un atbildības apziņa (par to jau runāju). Tādēļ visā grāmatā Dievs, Daba, Darbs diezgan maz dzirkstošas, nebēdīgas jautības, vairāk tur tikai nopietno momentu bērna dzīvē. Jau agri Annelei jāsadurās ar nāves noslēpumu; kādā ziemas vakarā turpat istabā nomirst svešs, slimslīperu cirtējs; māsa Līziņa guļ ilgi, grūti slima. Arī par dažādām dzīves nesaskaņām — tēva un tēva tuvāko radu starpā un vēl citām — Annele agri iegūst nojautu. Gadās arī citādas sāpes panest, piem., kad mīļā māsa Līziņa liek Annelei pašai Anneles trauslo reliģisko noslēpumu izpaust svešai aušīgai meitai — viešņai. „Jā, nu viņa zināja, kas ir grēks. Kad pasaka skali visiem par smiešanos to, kas bija sacīts Dievam vienam.“ Lai gan gudrā Līziņa vēlāk nožēlo, ka likusi Annelei to darīt, tomēr — „tā bija mācība, ka ir tādas lietas, kuŗas nevar teikt pat vismīļākai mātai. Tikai Dievam vien.“

Par Anneles tālākām gaitām stāsta grāmata *Skarbos vējos*. Te tiešām jūtami tie skarbie dzīves vēji, kas iet pār jauno dvēseli. Tie neatbildētie jautājumi, kas jau Avotos tik ļoti nomāca meitenes donas, Atmatā („jaunajās mājās“) uzmācās vēl neatlaidīgāki. Tēvs, saulaini mierīgs un saskanīgs dvēselē, nekurnēdams nes smago darba nastu. Visi sūri strādā: tēvs, māte, arī Annele savā ganu gaitā (lēnīgais Anneles tēvs un paskarbā māte, kas reizēm kurn par dzīves netaisnību, dažā ziņā tuvu rada Apsīšu Jēkaba Andŗa tēvam un Andŗa mātei), strādā, bet trūkums un nabadzība aug it kā aizvien lielāki, tā kā krējums Annelei nesasniedzams gardums un kārums. Dzīves sū-

rumu saldina daba: arī atmatai ir sava burvība un četrkājainie draugi reizēm mīli un interesanti, lai gan arī dabā vērojama neizprotama, drausma nežēlība (lielā cūka saploša Anneles balto, smalko jēriņu). Visvairāk tomēr Annelei prieku sniedz grāmatas un viņas klusās reliģiskās izjūtas. Sākas skolas gaitas. Skolā Annele ieiet kā „svētnīcā“. Bet kad skolas gads pagājis, Annele jūt, ka vilusies, ka skola nav bijusi tāda, kā gaidīja. Kā pavisam citāda gaisma paveras otrā skolā, vasaras skolā. Bet tad nomirst mīlais tēvs, skolā nākošā gadā Annele vairs nevar iet un dzīves skarbums spiež vēl sīvāks.

Maz Annas Brigaderes rakstos tādu nadzīgu un trakulīgu meiteņu, kāda piem., Ulce (Lielais loms). Arī mazajos zēnos autore vairāk redz atstātos, neievērotos, cietējus, mazāk nīpros, draiskulīgos. Tāds nīprs un dzīvs puika gan ir Trusītis (Trusīša dienas gaita). Šai stāstīnā Anna Brigadere pierāda, cik labi viņa saprot vēl krietni mazus bērnus, veikli tēlodama Trusīti viņa dažādajās jūtu un garastāvokļa maiņās, sākot ar nepacietīgo brēkšanu atmstoties un beidzot ar svīnīgo vakara lūgšanu gulēt aizejot, visu to gaŗo un dēkaino Trusīša dienu, pilnu darbiem un nedarbiem, asarām un gavilēm. Vai tā nav ievērojama diena, jo Trusītis taču tikko nenoslīkst ūdens mucā un vēlāk viņam liels vēzis sakniebj pirkstu! — Citiem zēniem dzīves slogi jau agri spiež mazos plecus. Jānītim (Zvanu meitenes) ziemassvētku vakara krēsļa (un reizēm arī citi vakari un dienas) pāiet vientulībā, aukstā, tumšā istabā, jo māte-šuvēja tikai vakaros, no darba pārnākusi, iekurina krāsni. Tomēr tai pašā dienā nejauši viņš bija iekļuvis sarkanajā zalonā pie kungu bēr-

niem, iepazīniet ar lāga meitenīti Rozi un, saniknotajai kundzei durvis atverot, pamanījis šiem pašiem kungu bērniem sagatavoto eglīti. Nu viņš savā tumšajā un aukstajā istabiņā var sapņot brīnišķu sapni par Zvanu meitenēm, kur arī Rozei sava loma. — Kārlītis, kalpones Marijas dēls, tiek nodots patversmē, kur tam nebūt neklājas tik jauki. Kad nu māte pēc kādām dienām atnāk to apmeklēt, Kārlītis šķīroties iedāvina viņai savu dārgāko mantu — spožu podziņu, ko tam bija iedāvinājis kungu zēns Alfonss. — Vilītim (Rudens miglā) jāatdod pirmās nopelnītās desmit kapeikas, uz kurām zēns tik lepns, tēvam nodzeršanai. — Matisiņš (Raudupiete) gan bagāta saimnieka dēls, bet mātes mīlestības nepazīst. Un šāda atstumtība viņam jo sāpīga tādēļ, ka Matisiņš smalks nojaukdejs ar dziļi jūtīgu dvēseli, kādi jau pa lielai daļai bērni kropliši mēdz būt (arī meitenīte Lice bija tāda). — Bārenis Alvils, zvejnieka dēls, uzaug pie vecvecākiem kā kluss novērotājs, vientulis, nesaprasts, tuvāk neievērots, līdz, pēc dažādiem notikumiem, jaunā, skaistā, nelaimīgā saimniece (viņas vīru pajem 1906. gada reakcija) kļūst Alvilam kā māte, bet viņas mazā meitene kā mīļa māsiņa. — Allaž viens jūtas arī bagātu krievu dižmaņu puika Serjoža (Balibulaks), dūšīgs zēns, neraudātājs, dzīvu fantaziju. Tēva un kaprisās mātes pastāvīgās ķildās viņš mūžam nospiests, nelaimīgs, garlaicībā nomocijies. Un kad viņa draudzene jaunkundze aizbrauc, Serjožam jāiet bojā.

Šķīru plaisas bērnu-skolnieku starpā notēlotas meistariskajā skicītē Kad pumpuri briest. Sētnieka dēls, kas palīdz tēvam tīrīt ielu, un aristokrata dēls, abi skolas biedri, nejauši satiekas liela nama

priekšā. Sētnieka dēlam visur pieci, sētnieka dēls bieži izpalīdz mācībās aristokrata dēlam. Pati kundze un ģimnazists gan kaunās un grib paiet ielas tīrītājam garām, bet mazā meitene-māsa nē: „Bet Ērich... bet mamā... viņam tak...“ Tad nu arī kundze skubina Ērichu apsveicināties ar biedri. „Krastinš tāpat augsti saslejas, vienā rokā turēdams lāpstu, zaļoksniš, plecīgs, intelligentš, spulgām acīm — kuŗās kā dzelmēs spīguļo dziņu un dīgļu pārpilnība. — Ērichš daiļš, smalks, aristokratiskš, pārsmalcinātas kultūras ģimenes vēls auglis.“ Bet Anna Brigadere, kā visur, tā arī te liek iezibēties savai nākotnes cerībai: kad Ērichš spiedis roku Krastinam, „viņa seja staro, it kā tas būtu sevī kaut ko uzvarējis“. Un Ēricha mazā māsa „liesmojošām acīm, aizgrābta, uzskrēja pa trepēm kā viesulis. Dimdēt vien nodimdēja. Un dimdēdama viņai drāzās līdz nākotne.“ — Nesen piedzīvoto bēdu un svešniecības laika atbalsis ietrīcas bērnu lugā *S n i e g p u t e n ī*. Tur ir no Krievijas kopā ar māti atbraukusi meitene Mirdza, kas vēl nevienu īstu vasaru nav redzējusi. Viņa nu dzimtenē, bet tēvs palicis svešas zemes klēpī un brālītis pazudis bez vēsts. Kādā sniegputena naktī nu Andriš atkal pārrodas. Nu Mirdzas māte Alīde var simbolistiski sacīt: „Varbūt būs pēdējais putenis. Varbūt nu nāks pavasaris!“ Vēl te redzam dažādus citus lauku pamatskolas bērnus: nopietno Rūdi, zobgalīgo Pēci, tiepīgo, uzpūtīgo meiteni Otti, kas gan beigās kļūst jauka un mīļa, kā jau tas Annas Brigaderes rakstītā bērnu lugā citādi nevar būt.

No dzejnieces *p a s a k u* lugās tēlotiem bērniem un pusaudžiem, vispirms jāmin *S p r i d ī t i s*, šis, varbūt, drošākais un nīprākais no Annas Brigaderes tēlotiem

zēniem. Mājā pie nīknās pamātes viņam iet grūti: pastāvīgas sadursmes, grūts darbs, bads, reizēm pēriens. Un liekas, ka arī meitene Lienīte viņu tikai ķircina. Vienīgi vecā māte laba un gādīga. Sprīdītis sadūšojas un dodas pasaulē, nezaudēdams drosmi un apķērību, izdara daudz labu darbu un arī tur, kur uzdevums paliek neuzveikts, vismaz labu gribu parāda. Velnu viņš nu uzvarējis, bet tā iemantojamā princese tik nejauka, ka beigās viņai jādod istā atbilde: „Tu domā, ka es tevi gribu! Lai tu sēdētu glāžu pilī un būtu ar zeltu apbērtā, i' tad es tevis negribu!“ Un pēdējais novēlējums atvadoties: „Vēlu tev — lai tevi ar' nu tiešām Nelabais parauj!“ Bet tā Laimīgā Zeme, kurp gulbītis Sprīdīti aizved, nav nekur citur, kā mājās, no kurām Sprīdītis aizgāja spītībā. Tur viņa dēļ bēdājusies nevien vecāmāte un Lienīte, bet arī pamāte, kuŗas nīknumam tomēr bijušas savas robežas. Maijas pamāte-ragana ar savu kalponi-iztapšņu Plasku pavisam izput no pasaules, bet par Sprīdīša pamāti izsakās vecā māte: „Pabučo nu viņai ar roku, pabučo! Viņa jau ar' cilvēks pēc tevis diez' kā nobēdājās.“ Sprīdītim nu vairs nevajaga ne ķēniņa naudas, ne pusvalstības, jo viņš tagad zin lietu isto vērtību, „svešas zemes izstai-gājies, gudriņņas pielasiņies“.

Garā Sprīdītim tuvu rada pušaudži: meitene S n i e d z e (Princese Gundega) un kazu gans S ū r m i s (Lolītas brīnumputns). Vientiesīgā, jautri-labsirdīgā Sniedze ir tā istā pavadone Gundegai viņas atdzimšanas un šķīstišanas ceļā. — S ū r m i s turpretim ir mākslinieks; no sava āža raga viņš grib izvilināt skaistas skaņas, bet neprot. Ķēniņdēla Alņa flautas jaukums to tā valdzina, ka Sūrmis pavada Alni visās grūtajās gaitās,

allaž attapīgs un jautrs. Viņš jau tāpat kā princis Alnis —
dīvu gudro trešais muļķkais brālis, viņš — Alņa, sap-
ņaini dziļā Alņa jautrais, vieglais līdzinieks. Un ja grib
palaist fantazijai mazliet vaļu, tad var teikt: Alnis —
dziļais ideju mākslinieks, bet Sūrmis — saulainais idil-
liķis. Kā vienīgo balvu par saviem labiem darbiem un
palīdzību Sūrmis izlūdzas Alņa flautu. Viņš mēģina
tajā iepūst un nu tā izdod jauku skaņu. Sūrmis ek-
stāzē:

Skan! Skan! Galva! Kājas! Rokas!
Viss es skanu! Ak to laimi! —

Arī Annas Brigaderes lirikā ir dziesmas bēr-
niem un par bērniņu. Dzejnieces bērniņas mājas stāv
sūnainiem salmu jumtiem, pie pakalnes glaudušās, sen-
laikus uzceltas. Lejā snauž dūņains diķis, pie diķa vī-
tola ēnā urdz rāms, dzidrs avotiņš. Augšā pret dien-
vidu sauli stāv kā apbruņota pils ar zaļām milzeņu vel-
vēm vecais sils.

Tur manas bērniņas dienas
Sev zelta tikliņus tin,
Pie atmiņas atmiņa sienas,
Sensenējos vārdus min.

Dzejnieces pirmā dzeju grāmatā ir nodaļa B ē r z a
š ū p o l i t ē ar jautrām un jaukām dziesmiņām, no ku-
rām populārākās kļuvušas: tā par dūšīgo „mūs' brā-
līti“ (Skatat, laudis, re kur cēls, re, kur dižens iet mans
dēls!) un labi izdevies uz darbu un sparū skubinošais
pasakas pārdzejojums Maizeš klaips. Dzejolī Meitene
viršos dzejniecei maza meitene zilā viršu laukā šķiet
kā māsiņa no mūžības.

Vēl ilgi skūpstus uz delnas
Tā man, es viņai sūtu...
Un aizejot viss kā skaistāks
Un gaišāks kļuvis būtu!

Visi Annas Brigaderes tēlotie bērni ir jautātāji, klusi, bet neatlaidīgi jautātāji, kuŗu mazās galvas jau agri nomoca visdažādākie — kā? kādēļ? par ko? Tās ir tās „drebošās sirdis“, jau agri dzīves nesaskaņu izbaidītas un izbrīnētas. Visi Annas Brigaderes tēlotie bērni ir kā sūdzētāji, kaut arī viņi skaļi un apzināti to nedarītu. Smagākais grēks ir pret māti un bērnu, jo tas — grēks pret Svēto Garu, pret dzīvību. Tādēļ Anna Brigadere it kā atkāpdamās no sava optimisma, vismīļāk tēlo cietējas mātes un cietējus bērnus, atkal un atkal sabiedrībai rāidīdama šīs bieži vien neievērotās klusās mokas, bieži vien nevērībā un vienalgā pielautās pārestības. Tomēr dzejnieces maigums, viņas cerības mirdzums to neatstāj arī tēlojot cietējus (kā jau agrāk minēts) un dažam labam no šiem pakrēšļa bērniem beigās atveras gaišāka nākotne.

Bet vissmagākais noziegums tas, ko māte noziedz pati pret savu bērnu, liegdama tam mīlestību. Tādēļ tik rūgti sirdsapziņas pārmetumi Raudupietei. Visi Annas Brigaderes tēlotie nelaimīgie bērni alkst mīlestības, visiem tā vajadzīga. Bez tās iet bojā tiklab maigais Raudupietes Matīsiņš, kā brašais Serjoža, bez tās jācieš Alvilam un Dorītei. Un Sprīdītis aiziet pasaulē tikai tādēļ, ka par maz mīlestības gaismas redzējis. Šāds tumšs liktenis jānes visu sadzīves kārtu bērniem; grūti noteikt, kuŗš cieš vairāk: kalpones dēls Kārlītis patversmē nodots, vai lielkunga zēns Serjoža, kam

viss kas papildnam, tikai paša galvenā trūkst. Grūti noteikt, kam sliktāk: Jānītim (Zvanu meitenes), ko māte mīl, lai gan spēj dziedot viņam tikai maz laika, vai bagātā Raudupa dēlam Matīšam, ko māte atstumj.

Bet ne mīlestība vien sniedzama bērnam. Kad to sniedz akli un pārmērīgi, rodas tikai ļauns. Nē, mātei jādod bērnam vēl kas cits. — Trusītis, gultiņā ielikts, pēc kāda laika pieceļas sēdus un saka mātei žēli, smalkā balstiņā, pie kam „pār viņa seju trīc kā maigi vilņi nopietnība, žēlabas, aizturētas ilgas“:

„Aizved mani pie Dieviņa!“

„Ilgi, ilgi sēž Trusīša māmiņa vienatnē, acis rokām aizklājusi. Viņas priekšā stāv uzdevums kā varens milzis, it kā nule tik pamodies, un nekad vairs neiemīdzināms un neapklusināms, tikai pārvarāms. Bet ausis vienmēr dimd smalka, žēla balstiņa, trīcēdama aiz cilvēka dvēseles mūžīgajām ilgām:

Mam, va' dini ko? Aive' mani pie Dieviņa!

Un no šīs smalkās balstiņas viņai plūst jauni spēki.“

Lūk, te Annas Brigadere jūt mātes svētāko uzdevumu: aizvest bērnu pie „Dieviņa“, t. i. attīstīt viņā nemitīgu alksmi pēc visa cildenā, labā, mūžīgā.

XII. Viegļā un dziļā vīrišķība.

Nevien sieviešu, arī vīriešu tēlu galerija Annas Brigaderes rakstos plaša. Galvenā kārtā autore tomēr mīl rādīt divējādus vīriešu tipus: vieglos un dziļos.

Par viegļajiem autore zīmīgi nosauc vairāk vai mazāk apdāvinātus, godkārīgus, bieži vien straujūs, drošus, lepnus vīriešus, bet viņiem tomēr dziļāka skata un pamata, dziļākas saknes trūkst. Tā kā viss viņiem viegli dodas, tad viņi visu viegli jē, ar visu tikai kā rotaļājas, reizēm arī ar savu un citu dzīvību un laimi. Viņu brīžam lielajam talanta uzlidojumam trūkst ģenija dziļuma un gudrības, viņu dēkainībai nav daudz īstās varonības. Reizēm viņi parāda stipru gribu, bet pacietības, izturības līdz galam nav, arī pār savām kaislibām un vājībām valdīt viņi nevar. Viņus ievēro, daudzina, kādu laiku viņu vārdus teic visas mutes, bet drīz šī slava pāriet. Sievietes mīl šos vieglos, reizēm arī varonīgās, ideālās sievietes; viņas pie tiem saista tās bagātās iespējamības, kas nemodinātas, neraisītas dus šajos apdāvinātos cilvēkos. Gadās, ka sievietes iet bojā šādā mīlestībā; bet gadās arī, ka kāds no viegļajiem sievietes mīlestībā atdzimst jaunai dzīvei, jaunam, īstam spēkam.

Visvalds (pasakā Mare) viens no tādiem. Viņš aiziet pasaulē, šis nabaga algādža dēls, pilns godkārības un mirdzošu sapņu. Bet viņa acis „nav spējīgas

to redzēt, kas tuvumā. Viss, kas tālu, viņām izliekas milzīgs un varens, bet kas tuvu, to viņas neredz.“ Visvalds — vienīgi Mares upuru dēļ, par ko viņam nav ne jausmas — tomēr sasniedz mērķi. Viņu dēvē par Dižo, viņš ir „ne tikvien kā visbagātākais, bet arī visgudrākais, krietnākais un varenākais.“ Tomēr — „dzīves baudas un daiļums kala lēni un nemanot tādas smalkas bruņas no glaimiem, greznības un nepatiesības un ietērpa tanīs viņa dvēseli, tā ka neviens stariņš siltas cilvēku mīlestības tur vairs nespēja iespieties, ne arī atrast ceļu uz ārieni.“ Kad viņš no sava krāšņā dārza bardzībā izdzen skraindainu puisīti (noziedzums pret bērnu!), Visvalds atkal sastop Mari un no tā laika viņu pārņem nemiers un grūtsirdība, ko nevar noslāpēt nekādas baudas. Tad nāk krišana, nelaime, ciešanas un beigās — atpestīšana Mares svētajā mīlestībā.

Mežsarga Zaļā dēls Zanders (Vieglie) viens no tipiskākiem šādas sugas vīriešiem. Viņa tēvs — balamute, lielbnieks, gaisa piļu cēlējs, māte — klusa sieviete, kas „tik ar smaidiem vien gribēja katram iztikt pa prātam“. „Zaļā sieva bija tik klusa, ka kad tā aizgāja uz pēdējo dusu, puse no pagasta laudīm par to pat nemaz nerunāja.“ Tomēr arī no mātes Zanders kaut ko guvis, kā viņš pats atzīstas: „Man ir gaišas acis. Es varu dzelmēs skatīties. Tas mans mantojums no mātes... Bet savu laimi pār dzedrām dzelmēm airēt, to es nespēju... Iestiegu dūņās... Palieku dumbrājā...“ Zanders iet pilsētā, skolā, kopā ar kaimiņa dēlu Ansi: „Ansis strādāja grūti un nopietni, Zanders tik pagrābās kā garām iedams, bet viņu liecības bija tā puslīdz vienādas. Zanders bija lepns uz to, ka viņam viegli šķīrās, strādāja pavirši, lai gan Ansis to pierunāja pie no-

pietnāka darba.“ Jau skolā Zanders raksta vēstules kā donžuāns. Viņš izstājas no ģimnazijas, pieņem mājskolotāja vietu un ieprecējas augstā ģimenē, pamezdam sev garā radniecīgo Anša māsu Elzu, ap ko lakstojies trīs vasaras. Kad nu Zanders atbrauc dzimtenē paciemoties, visi viņu apbrīno. Bet augstā ģimene Zanderu drīz atstumj („Tu nezini, ko tas nozīmē, kulties pat ādu familiju, kā zudusi avs... Papriekš mani rādīja kā svešzemes putnu un vēlāk man izrāva visas svešās spalvas un pameta sētmalē...“). Zanders paklīst, izdara kaut kādu noziegumu, nokļūst cietumā. Tomēr — stāsta pirmā iespiedumā (Berga bazāra kalendārs 1904. gadam, 80. lpp.) autore it kā liek beigās iespīdēties vājai cerības gaismai. Ansis atbrauc paciemoties tēva mājās un sastop tur arī māsu Elzu: (Šis citāts ņemts no pirmā iespieduma. Annas Brigaderes rakstu otrā sējumā autore šīs beigas nav ievietojuši)

„Runāja par šo, par to, bet māšai drebēja viens jautājums uz lūpām un viņa arī jautāja, piepēži, bez kaut kāda ievada:

„Vai tas tiesa, ka viņš guļot cietumā?“

Ansis klusēja pāris sekundes un tad smagi noteica „jā“.

„Uz ilgu laiku?“

„Uz pieci gadiem.“

Abi satrūkās un klausījās. „Pāri kalniem, lejām, klejo mednieks.“ skanēja no meža, bet skaņas tā kā pārtrūka, sagriļojās, aizķērās un nogrima biežoknī kā aizšauts putns.

Elza sāka žēli, klusi elstot.

„Un tā... mēs tam ļāvām notikt!“

Ansis apkēra cieti māsas plecus. Abi viņi bija vienas stipras jūtas pārņemti.

„Arī mani moca šis pārmetums vienmēr... Tik daudziem es esmu līdzējis, un viņu nespēju glābt — mūsu gaišo, daiļo, vieglo biedri... Bet ja viņa laiks ir pāri un ja tad ir iespējams viņam radīt nākotni...“ (Retinājums še mans, P. Ē.)

Viņš apklusa, it kā pats par saviem vārdiem šaubīdamies.“

Īpaši sabiedrisku kustību laikos šiem vieglajiem liela loma. Tāds revolūcijas avantūrists ir Roberts Galdnieks (Ausmā), mūsu pirmās revolūcijas varonis, laikmetā, kad kustībai vēl bija klāt tik daudz romantikas. Robertam liela vara pār laudīm; desmitus, simtus viņš var aizdedzināt un triekt cīņā, pats briesmu nebīdamies, mūžīgs kaŗotājs un sagrāvējs („Katru dienu mēs noārdīsim, ko esam cēluši, un meklēsīm atkal jaunu“). Un tomēr viņš tikai vieglais. Viņa skaļums un cīnītāja bravūra virspusīgi un fražaini, visas viņa gaitas vada varas kāre un egoisms. Viņš ievelk postā Robu mammas dēlu, ievelk cīņā sajūsmīgo Paulu un vēlāk pats to tikai panicina; viņš paved un rupji atgrūž Zeltu, katru ziedu viņš gatavs noraut, saplūkāt un aizsviest. Viņam daudz līdzības ar Zaļā dēlu Zanderu. Tāpat kā tam, arī Robertam no mazām dienām viegla galva uz mācībām: vecais Zāmelis stāsta: „Un grāmatnieks! Kad vēl bija tik mazs kverplis — dod tik kādu rakstu gribi! Un lai vai cik čukurains! Izbēra kā pupas!“ Jau skolā Roberts uzmetas vadona lomā, tāpat kā Zanders (Jēkabs liecina: „viņš kur iet, visi rūkdami kā bišu strops pakal“). Arī donžuānisms un citas īpašības Zanderam ar Robertu kopējas; Ro-

berts tomēr asāks, rupjāks, nežēlīgāks. Beidzot Roberta ceļā gadās liela, dvēselē stipra sieviete Maija. Viņš savaldzina un iejūsmina arī to. Tomēr daļa Maijas gaismas apjēm Robertu un viņš mirst, šis jaunās gaismas apstarojumā.

Nepievilcīgāks kā Roberts ir Māls (Kvēlošā lokā), šis augstprātīgais, bezgala egoistiskais dumpinieciņš, kam tomēr netrūkst zināma talanta; bet, kā Anna Brigadere saka, runādama par Māla — jaunekļa drāmatisko mēģinājumu: „... liecināja par autora zināmu novērošanas spēju; bet bez kādas dziļākas skatīšanas un veidot mākas“. Māls ir pilsētas jaunbagātnieka dēls. Visā viņa dzīvē un rīcībā galvenie dzinējspēki: dižošanās kāre, augstprātība, ģekīgi naīva pārākuma apziņa un taisni šausmīgs egoisms. Kā pusaudzis Māls dižojas ar savu progresīvo brīvdomību, kara laikā ar lielu latvisku nacionālismu un patriotismu, revolūcijā — ar lielniecismu. Visur viņš grib rīkot un noteikt, visur paturēt beidzamo vārdu — visur izcelt sevi. Bet zināma naīvitāte liedz Mālam tikt lielākos varas augstumos. Dzīve viņam jānoslēdz kā Ženas lodes upurim. Šāds Māls savā godkārigā dižošanā un lēcienīgā gaitā no nacionālisma un Latvijas valsts sludināšanas līdz lielniecismam ļoti raksturīgs nesenās pagātnes un tagadnes tips un par viņu lasot neatvairāmi nāk prātā daža pazīstama seja.

— Garīgi tāls Robertam Galdniekam nav dzejnieks Pēteris Grants (Ilga). Apdāvināts dzejnieks, baudītājs-donžuāns, iedomīgs egoists — viss tas viņā sajaukts chaosā. Pareizi izteicas Ilga par Granta labāko dzejas darbu Vikingi un par viņu pašu: „Tie — tas pats, kas jūs. Skalu kūlis no sajūtām, no interesantām,

varbūt mirdzošām sajūtām — apžīlbinoša mozaika — bez dziļas jūtas.“ Grantam netrūkst asa prāta, smalkas nojautas. Viņš labi aptver Ilgas lielumu un neikdienību un, kaut viņi šķirušies naidā, sajūsmināts izsaucas: „Tā bij! — Meklētā! Gaidītā! Ilgotā!“

Savrūp no pārējiem „vieglajiem“ stāv *V a r i s* (pasakā Maija un Paija) kā bezrūpīgs sliņķis, pretēji Zandera, Roberta un Granta straujuma un aktivitātei. Arī *Varis* gudrs un asprātīgs; viņa „vieglums“ viņa milzu slinkumā, glēvumā, darīt-negribā. Viņš ir *v a r i s*, bet *n e g r i b*. Tad nu beidzot jānokļūst *Ellē* — smaguma, truluma un nejutības mītnē, no kurienes tikai gaišā *Maija* spēj izvest.

Bez šiem vēl autorei vesela rinda vīriešu, kas lielākā, vai mazākā mērā pieskaitāmi „vieglajiem“. Tur ir laucinieks *Pēteris Sūna* (Precinieks), kas gan prot jauki un skanīgi runāt par ideālismu, bet dzīvē glēvi zemojas mantas un bagātības priekšā. — Cits laucinieks *Atis Krasts* (Kad sievas spēkojas) nevar sevī pārspēt veco kaislību un neredz savas sievas krietnumu. Bet beigās, sievas augstsirdības satriekts, viņš tomēr spēj saprast, kāds bijis (gājis „kā ar vadātāju“, „tā kā ar apmātām acīm un nekā nepazīst“ un: „Man nav bijis ne prāta, ne goda, tāds es esmu bijis“). Spēs arī veidoties citāds, sievas ticības stiprināts. — Pa daļai „vieglais“, pa daļai vienkārši nelaimīgs, dzīvei nesagatavots cilvēks ir *Fēliks*s (Laulības karuseli), ko ierauj postā laikmets un nelaimīgā laulība ar viņam nederīgo, nepiemēroto krievieti *Lidiju*. — Tur ir, dažā ziņā *Robertam Galdniekam* līdzīgais, pašapzinīgais baidītājs *Lejmalis*, kas paved un iegrūž postā glēvo draugu *Virēnu* (Nieka dēļ). — Tur ir apdāvinātais

Pauls (Pirms pēdējā zvana), kam raksturā daudz gaišu vilcienu. Bet viņš noklist lepnas, pašmīlīgas koketes dēļ. — Tur ir stiprais, bet brutālais Vitolds (Zvanīgs zvārgulītis), vām visādi līdzekļi labi, lai aizniegtu mērķi — bagātību un varu, ko dod bagātība. Tur viņa preteklis vieglprātīgais mākslinieks Kristis (tai pašā lugā). Bet par viņiem abiem var teikt: svērti un viegli atrasti. — Tur pa daļai arī jāpieskaita profesors Zendborgs (Ilga), kam mīļāki propagandista lētie lauri, nekā mākslinieka ceļš. — Zendborgam dažā ziņā līdzīgs ir rakstnieks Valerijs Zelmenis (Dievišķā seja), kuŗa dvēselē gul smags un tumšs grēks: darbs, kas radījis viņa milzīgo slavu, nav viņa paša, bet jaunībā nozagts citam — nepazītam, īstam, Dieva svaidītam dzejniekam. Viņa paša darbi — tikai „sviedri“, kā Zelmenis izmisumā atzīstas sievai. Bet grūti atteikties no nepelnītās skanīgās slavas un spīdošā stāvokļa sabiedrībā. — Tad vēl šai grupā iederas zvēresta lauzējs Laikis (Zvērests) un rafinētais uzdzīvotājs Edvīns Borviks (Hetēras mantojums), it kā no visiem aizspriedumiem brīvais, kas galā izrādās tāds pat vien sekls, mietpilsonisks cilvēciņš. — Šai grupā nāk arī „elegantais smalkas sabiedrības cilvēks“ Leons (šuvējas sapnis), baudas meklētājs, baudas tvērējs, ko mil divas, par viņu garīgi daudz augstāk stāvošas sievietes. — Raksturīgs modernā laika „vieglais“ vīrietis ir Jumtiņš (tai pašā lugā), gerlu dīdītājs un avantūrists, reviju firmas aģents, kam apbraukāt pasauli — tīrais nieks: „Esmu mērojis tūkstošiem kilometru pa apakšzemi, pa virszemi, pa gaisu, pa ūdeni.“ Šis kustīgais cilvēks pastāv tikai no veikaliem, avantūrām, sensācijas un flirta.

No visiem šiem atšķiras kāds, īpatnas romantikas apstarots, noslēpumains svešinieks, varbūt, pat noziedznieks (stāstā Žuliks). Kādās lauku mājās ieklist baumas par „žulikiem“ un slepkavām, kas blandoties pa mežu. Bet atnāk akla nabadze un pastāsta, ka viņu, nomaldījušos, viens svešinieks mežā glābis no nelaiemes un pievedis tuvu pie šīm mājām: „Kas mani manā mūžā tā pavestu! No katras grambiņas lai pasargās, katru sprunguliņu nolasa no ceļa! Un tā runā, tādus vārdus, kā tas mūsu mīlais mācītājs, kas mani iesvētīja.“ No rīta mājiņieki atrod šo svešo „žuliku“ pie salmu kaudzes, kur tas pārnakšņojis. Mājiņieki spriedelē šā un tā un grib novest „žuliku“ uz tiesas namu, jo viņam nav pases, bet „kad svešais tiem sēdēja līdzās pie galda, katram tā vien bij, it kā viņš tik to būtu tā iedomājies par vešanu un ka patiesībā neviens to nav gribējis. Svešā pieklājīgā, atturīgā un cienīgā izturēšanās bija kā mūris, aiz kuŗa gan slēpās kaut kas noslēpumains, bet šim noslēpumam nevarēja tuvoties.“ „Žuliks“ Mežmaļos atpūšas, pārguļ naktī un otrā rītā aiziet, saimnieces apdāvināts. „Acīs atspoguļojās tik daudz sirsnīgas pateicības, viņa seja izstaroja tik daudz dvēseles maiguma, ka saimniece tīri pabrīnējās.“ Viņš iet un līdz pat mežam nezūd maigums no viņa sejas. Bet tad mežā atskan biedra balss. „Pār svešā seju uzreiz pārskrēja kā vētras mākonis, roka sacirtās dūrē, acis iezibējās ļauni un spītīgi — viss viņš piepeši bij pārvērties draudošs un bīstams vienā acumirkli.“

Pretī vieglajiem autore nostāda dziļos un varoņīgos vīriešus. Tiem piemīt rāms cildenums, mierīga, apzinīga drošsirdība, reizēm arī straujums un dedzība.

Bet nevienam no viņiem nav svešs dvēseles maigums un lēnīgums.

Vispirms te jāmin daži jaunekļi. P a u l a m (A u s m ā) daudz vēl skaļas, no grāmatām salasītas frāzainības, daudz jauneklīgas iedomības un pārsteidzības, bet ir arī patiesa sajūsma un ideālisms. Viņš akli padošas Roberta iespaidam un cīņā tiek notraukts kā vētras zieds. — Dzijāki pārdzīvojumi rodas J u r i m (sulīgos, dzīvos toņos ietvertajā stāstā U z v a r a). Pirmās mīlestības maigā kvelme Jurim uzreiz nodziest un izgaist, redzot, ka grāfa dēls iesit sejā Juŗa tēvam-mežsargam. Nu ne mīlestība uz kaimiņu meiteni Mīci vairs dvēselē valda, bet atriebības domas. Ar cirvi rokā, naktī, pie resnā vītola, pie grāvja tiltiņa Juris sagaida tēva pazemotāju. Mēnessgaismā viņš redz jaunā grāfa seju: „viņam likās it kā tur atdzīvotos bezjūtīgie vaibsti un it kā būtu salasāmas kā dievišķu uguns zīmju bālās atliekas — sāpes, ilgas, bezspēcīga tiekšanās...“ Juris vairs nevar nokaut. Ap viņu aust kā jauna gaisma, viņš ļauj grāfam aizbraukt. Pret aizbraucēju viņam vairs nav citu jūtu, kā žēlums, kādu augstā kalnā stāvētājs sajūt pret ielejas staigātāju. Juris zin: „Uzvarētājs nedrīkstēja iet pa nāves teku, bet pa dzīvības.“ Atveras jauni ideāli: cilvēce, brāļi — bet meitene Mīce jau aiz tiem. „Un viņš redzēja savu mērķi, tikpat skaidru un spožu kā debess zvaigznes — tik ērkšķainās, šaurās tekas uz turieni viņš neredzēja. Un tas bija labi.“ — Kā trešais šiem jaunekļiem dažā ziņā pievienojas sajūsmīgais mākslinieks arhitekts K r ō n s (Ilga), kuŗa jauneklīgā skaidrībā Ilga velti gribēja dziedēt savu lauzto dvēseli.

No šiem nopietnajiem vīriešiem tālāk mināmi:

Alberts (Lūcija Dunkere), kas mazpilsētas niecības, aprunāšanas un intrigu atmosfērā tomēr varējis dvēselē izlolot spodru un svētu klusas laulības laimes ideālu. Bet tai meitenei, ko viņš izraudzījis, gluži cits mērķis un Albertam jāiet bojā. — Andrējs Asars (Vīra māte), darbīgs, nopietns, dziļi mīlošs cilvēks, bet viņa sievas un viņa paša laimi satriec mātes saltums un varmācība. — Ansis, Zandera skolas biedris (Vieglie), lēnas dziļas dabas jauneklis, skolā strādā grūti un nopietni. Bet — „viņa tuvumā katrs jutās it kā būtu bagātāks“. „Viņam bija it kā burvja zizlis, kas šķēla klintis un lika izvīrt avotiem.“ Studijas pabeidzis, Ansis top acu ārsts pie leišu robežām un māsa stāsta Zanderam par viņu: „Tur bija izplatījusies briesmīga acu slimība. Ļaudis pie viņa braucot simtām verstu. Viņš esot nonomājis kādas izbijušas dzirnavas un tad visas istabas pilnas. Kad viņš no rīta jau tik ejot cauri, tad pa visiem kambariem tā sakustoties, kā kad saule lēktu.“ Un Zanderam atlikās tikai atzīties: „Es apskaužu Ansi. Visus tos dziļos es apskaužu.“ — Arvēdam Vālam (Ceļa jūtis) viņa taisnais prāts neatļauj piejemt tēva noziedzīgā kārtā gūto bagātību. Viņš atsakās un dibina pats savu dzīvi. Tikai pret nējauko, tomēr žēlojamo Ingu Ratu Arvēds izturās nepārdomātā jauneklā cietsirdībā (tāpat kā Ieviņa pret savu māti Hetēras mantojumā). — Pašapzinīgais, patstāvīgais domātājs, Ainīšu priekšpūsis Jēkabs Rubenis (Ausmā) jau agri novēršas no cilvēkiem, mācās iedziļināties dabā, mācās mīlēt dabu un darbu, tur smeldams savu lepnumu un spēku. — Tad vēl tur ir: zobgalīgi-atjautīgais, darbīgi-uzņēmīgais Ansis (Pie latviešu miljonāra), vienkāršais, dzīves ticības pilnais

Kārlis (Raudupiete), dzīvais, kustīgais jaunsaimnieks un bijušais kapteinis Janis, kā arī viņa palēnais, kautrais puisis Emīls (Lielais loms), gaišais Arvis Bujāns (Kvēlošā lokā), kas visu sevi, savu dvēseli ieliek cīņā par tautu. Šie gaišie, varonīgie vīrieši cieņīgi partneri Annas Brigaderes ideālajām sievietēm.

Tomēr spodrākos vīrišķības tēlus dzejniece būs gan devusi savās pasakās. Vispirmā kārtā te ir ubags Māris (karalis Brusubarda). Viņš — drošsirdīgs, palīdzīgs, rāmi-nosvērts, dziļi jūtīgs, gudrs, īsts Saules Karalis, arī ubaga un kalpa kārtā palikdams karalis, jo:

Tik tāds, kas sevi atbildīgu jūt,
Var kalps un arī valdnieks reizē būt.

Ja Māris — vīrs, tad ķēniņa trešais muļķkais dēls Alnis (Lolītas brīnumputns) — sapņains jauneklis-ideālists ar mākslinieka jūtām un tieksmēm (flautas stabulētājs). Bet gara skaidriba, kā arī drošsirdība Mārim un Alnim vienāda. Alnis turklāt ļoti maigs un labsirdīgs. Pat ļauniem brāļiem viņš var piedot, tiem, kas viņu nogalinājuši un atjēmuši putnu, ja tie:

Katris: Poķis tā, kā Cintis,
Kādu vārgu zemes pītī,
Ko jau nāve zobos tura,
To lai izrauj tai no zobiem,
Lai to dara dzīvu, sārtu,
Tad lai atved šeit kā ķīlu
Par to brāli, ko tie kava.

Atkal te redzam: autore (tāpat kā viņas tēlotais Alnis) nevēlās neviena, pat tā ļaunākā bojā eju. Lai ļaunais dzēs savu ļaunumu labos darbos un lai dzīvo.

Daudz spēka dots Dēlam (poēmā Spēka Dēls).
Bet daiļo Karaļmeitu atsvabināt un Velnu uzvarēt viņš
spēj tikai tad, ja kļūst reizē vārgs un stiprs, ja tam ne-
vien spēks, bet arī žēlas. Viņš nav pazinis sāpju; tikai
cīnoties ar velnu, Dēls sāk izjust sāpes un viņas
ciezdams kļūst uzvarētājs, jo:

Kaite pate dziedē kaiti.
Kas grib iet pa zvaigžņu takām,
Mazgāts tiek iekš as'ru akām.

Nu ir atkal brīva tā Daiļā, par kuŗu Dēlam stāstīja
ganu zēns:

Viņas priekšā saule stāja,
Mēness tai pa pēdām gāja.
Tie, kas nebij tāl no kapa,
Skāra viņas drēbju krokas,
Atkal veseli tad tapa.
Zvēri laizīja tai rokas,
Un ap viņu lielā laimē
Visi bij kā vienā saimē.

Arī te kļūst skaidra Annas Brigaderes atziņa: vīrs
var būt cik spēcīgs un drošsirdīgs būdams; bet ja vi-
ņam trūkst maiguma, trūkst sāpju dziļuma, viņa spēks
ir akls un nedzīvs.

XIII. Pasaku un reālistiskie tēli.

Isumā apskatot rakstnieces pārējos tēlus un tipus atrodam tur lielu un raibu dažādību. Kā reālistiski-klasicistiska māksliniece Anna Brigadere devusi daudz skaisti zīmētu, neaizmirstamu latvisku cilvēku, gan no pilsētām, gan no laukiem.

Un nevien reālajos cilvēkos parādās dzejnieces meistarība, bet, kā jau minēju, pasaku tēlus viņa veido vēl smalkāk, vēl zīmīgāk. Lai tikai pieminam Sprīdīti Vēja māti, Milzi un par visām lietām Sikstuli, kas savā sīkstulībā aizsniedzis īstu pasakas hiperbolismu: ar tauku picku, ko viņš priekš četrām vasarām pelei atņēmis, vēl jāpārtiek divas ziemas viņam pašam un kalponei, jo pa vasarām jau tauku nevajag. Tāpat īsti un dzīvi pasaku ļaudis ir Gundegā viss Gaŗzobja galms, vēlāk tirdzinieki, gan pārdevēji, gan pircēji, beigās omulīgais pavārs Daris un citi. Ists pasakas fantastisks spīdums apņēma (Maijā un Paijā) drausmīgo, ļauno pamāti raganu Dangu un it īpaši mistisko Velēnu vecīti, kas jau desmittūkstoš gadu gaida to, kas viņu nomazgās baltu. Šī gaišā latviskā mistika parādās te arī L a i m a s tēlā; Laima te atmirdz kā īstā visa laba lēmēja:

Baltābola medus druvu
Modrai bišu ganītājai;
Sarkandaiļu rožu dārzu

Daiļai rožu kopējīņai;
 Raibas govīs, platu ragu,
 Zīda sprogu avītiņas
 Visam labu vēlētājai;
 Ābolainus kumeliņus
 Čaklu kāju tecētājai.
 Agrrītiņa plāvējīņai,
 Agras dziesmas skandētājai,
 Baltus rudzus, baltus miežus,
 Zelta vārpām kviešu druvu.
 Lai ēd sunīt's, lai ēd kaķīt's,
 Lai ēd ceļa gājējīņis,
 Lai ēd visi ļauni ļaudis
 Labam lemto labumiņu.

(Retinājums še mans. P. E.)

Varam pameklēt visādās literātūrās un, ticu, tik pārāk lēti vis neatradīsim tādu jauku pasakas tēlu, kāds piemēram meža gars Sakārnis (Lolitas brīnumputns), šis jautrais, asprātīgs „melus“ mīlošais večuks. Viņš ļoti labsirdīgs, bet sakaitināts paliek naīvi nikns.

No reālās dzīves ņemtie cilvēki pārsteidz ar savu zīmīgo, oriģināli uztverto raksturīgumu. Tāds ir mežsargs Zaļais (Vieglie) melošanas ziņā tāds latvisks Pērs Ģints; meistariski un labprāt viņš stāsta par visādām brīnišķīgām lietām, kādas ar viņu gadījušās. Viņš apbrīnojams balamute, lielībnieks un bargs ogotāju kilātājs, kuram tomēr zināms iespaids un populāritāte pagasta ļaudis: „Paļajam ticēja un neticēja. Nebūtu ticējuši, ja tā kāds cits, bet no Zaļā vārdiem plūda tāda uguns un tāda pārlicība, ka nevarēja neticēt.“ Pa daļai tāds

arī vecais kalps Zāmeļs (Ausmā), šis viegli aizsvilstošais ķildnieks un kasiklis, kas iet revolūcionāriem līdz tādēļ, ka „to gabalu no kalna ežas, kur šogad būs ziemas sēja, līdz pļavām, to es gribu. Un pļavas uz līdzīgām daļām un kur tagad āboliņš, to novadu pie aploka.“ Bet šis novads, protams, tas leknākais un labākais. — Šiem karstajiem, ātrajiem, pilnīgi pretējs ir Miķelis (Lielais loms), šis gausais, kautrais, tūlīgais, bet pamatīgais un krietni vien gudri slīpētais zemes rūķis, īsts primitīva zemes spēka ietvērums.

No citiem vēl atzīmējami tādi neaizmirstami tēli kā smaga pārdzīvojuma sadragātais Maijas tēvs un sirsnīgi gādīgā krustmāte Liene (Ausmā), izmanīgā, jautrā šuvēja Māliņa (Pie latviešu miljonāra), viesību rīkotāja Siltrozīte (Hetēras mantojums), krodzīnieka Vaņķa sulainis Piene (Sievu kari ar Belcebulu), kas te saslejas un kurn pret savu kungu, te iztop viņam un kalpo uz to labāko, lielu peļņu gaidīdams; tad vēl Ozolnieku mamma un viņas māsa — „šķīstā“, bet dūšīgā vecmeita Trīniņa (Lielais loms), visas tās teiksmaino tenku izfantazētājas (Čaukstenes), meitas-ktreikotājas (Ausmā), visi dzērāji-vīri un viņu sievas (Sievu kari), rezignētā, rūpīgi strādīgā šuvēja Kate (Šuvējas sapnis) u. t. t. Annai Brigaderei jau nav neviena nedzīva cilvēka; gaiši nozīmējas arī tie, kas parunā tikai vienu, vai divus teikumus (pasaku lugās). Tikai autores pirmajos darbos abi pavadēji — Vronskis (Lūcija Dunkere) un Trīmens (Atkalredzēšanās) iznākuši kā pēc šablona un ne visai pārlicinoši.

Anna Brigadere labi pazīst latvju pilsoņu un tieļpilsōņu dzīvi un cilvēkus. Latvju pilsonība — tā ir šķira, pret ko allaž vērsti visi kreiso un puskreiso

rakstnieku satiras asmeņi. Liekas, ka pilsonībā būtu tikai vai nu truli izvirtuļi, vai arī blēži un naudas — mantas rausēji. Anna Brigadere arī te parāda klasiskas mākslinieces objektivitāti. Pilsonībā, protams, ir gan liekulīgās „labdares“ Alviņa un Birka kundzes (Patver-smē). Tur ir arī tirgotājs un lielrūpnieks Z a n d e r s V ā l s (Ceļa jūtis), šis robustais spēka un gribas cil-vēks, kuŗa bagātība pamatojas noziegumā. Tur ir lie-kulīgi-tikumīgā, istenībā ļoti cietsirdīgā bagātnieka at-raitne un izlutināta uzdzīvotāja māte Īda Borvika (He-tēras mantojums). — Bet pilsonībā dzejniece saskati-jusi arī gaišus cilvēkus. Tur ir miljonārs Siltars (Pie latviešu miljonāra), lielais filantrops, kuŗa palīdzī-gajiem un labajiem darbiem nav skaita. Siltars — fi-lantrops šī vārda īstā nozīmē, kas par sevi var sacīt (kad viņam stāsta par meiteni, ko viņš izskolojis): „Jā, kad es visus tos pazītu, ko esmu skolojis.“ — Un atkal: Anna Brigadere netēlo šo Siltaru kā diez' kādu eņģeli, bet kā cilvēku ar vājībām (vieglais jūtekliskais iekvē-ļojums pret koķeto šuvēju Māliņu). — Siltaram dažā ziņā līdzinājas lielrūpnieks P e n t e (Kvēlošā lokā). Šis taisnais, atklātas dabas cilvēks dziļi cieš līdzī tautas bēdām, uztraucas, rūpējas un skumst par tautas likteni smagā, kritiskā laikā.

Tēlodama cittautu aristokrātu un dižmaņu dzīvi, autore vairāk uzsvērusi negatīvo pusi. Tā tas Bali-bulakā, tā arī stāstā Kņ a z e I r ē n a. Kņaza aristo-kratiski-neiecietīgā aizspiedumainība no vienas un mei-tas Irēnas cēlais lepnums no otras puses te noved pie traģiskām beigām. — Stāstā Bruņ u r u p u c i s no-tēlojas bruņniecības muižas īpašnieka Felzena dzimtas

gara trulība. Un šo Felzenu radnieks, agrākā muižas īpašnieka ārļaulības dēls, kroplis un idiots piemājo muižā kā siku darbu darītājs, kā žēlastības maizes ēdējs. Beidzot šis Bruņu rupucis muļķīgā kautiņā muižas ļaužu ballē dabū sausmīgu galu.

XIV. Annas Brigaderes patriotisms.

Dzimtenes mīlestība — dziļa, sirsnīga un svēta, — ļoti redzams elements Annas Brigaderes rakstos. Kad Spridītis, iesitis trīs reizes plaukstās, sauc: „Gulbīti, gulbīti, kustini kājiņas, nes mani uz Laimīgo zemi!“ — gulbītis viņu pieved pie tā ceļa, kas ietek dzimtenē un mājās. Kad Grants izmet nicīgus vārdus: „Pus pasaules esmu apskrējis. Kas šitajā miglas katlā ilgi var izturēt?“ — Ilga viņam nopietni atbild: „Tas miglas katls ir mūsu dzimtene.“

Ievērojama daļa Annas Brigaderes darbības iekritusi tautas lielāko pārbaudījumu un pārvērtību laikmetā. Tad nu dzejniece bieži kvēlojusi tautai līdz, gan smeldzošās sāpēs, gan spodrās cerībās. Vispirms 1905. gada revolūcija un priekšrevolūcija. Par notikumiem Piektā gada pavasarī un vasarā, kad gadījās jau sadursmes, kad revolūcionāru pulciņus vajāja bruņoti muižnieki-zelbstšucnieki, vēsti drāma *Ausmā*, spēcīgs un dziļš darbs, kurā dzejniece pareizi novērtē un nosoda kā dažu revolūcionāru avantūriskumu, tā arī baronu asinskāri. Šai drāmā verd cilvēku kaislības un dziņas, te kūsā laikmeta virpuļi. Beigu izskaņā *Ausmai* tomēr pavasarīga un gaiša. Maija saka: „Pauls! Roberts!... Mīļi... vētras ziedi... Dzīvība iet viņiem pāri. Atjaunoti spēki mostas. Nederīgie dzīvības veidi tiek salauzti par pameslu jauniem.“

Bet šai cerībai tik drīz nebija ļauts piepildīties. Pēc isa pavasara vētrainām dienām nāca briesmīgs un nežēlīgs sals. Pār zemi, savu atreibības alksmi asinīs veldzēdami, drasēja tie, kam jau Maija (Ausmā) sauca pretī: „Asinīm jūs gribat nomazgāt asinis. Liesmām nodzēst liesmas! Vai tad neredzat, ka tā viņas paliek vēl lielākas?“ — Vairāki dzejoļi pauž šīs šausmas. Dzejniece jūt:

Vārtos uz cisām bez miera, bez miega,
Apklusā dvēselē smaidi un prieca.
Zinu: kaut kur klauz akmeņu vārti.
Zinu: kaut kur zib asiņais cirvis ...
Ak, mani brāļi un māsas!

Dziedājumā *Divi ceļinieki* tēvs ragavās ved
nošauto dēlu un izmisis kliedz uz Dievu:

Sešdesmit gadu esmu cīnījies,
Pats akmeni pie akmeņa es vēlis,
Pats savas dzīves lepno ēku cēlis,
Bez Tavas palīdzības, bargais Dievs!
Nu savus zibeņus Tu sūtīji
Un vienā mirklī visu satrieci!

Bet tad Dievs sāk runāt, tāpat kā ar māti dzejoli
Māte: „Sešdesmit gadu tevi meklēju!“ Un tēva dvē-
selē veras „neredzēta gaisma“.

Lai visiem top, ko krāji tu priekš viena,
Tad tūkstoši par tēvu tevi sauks.

Un:

Bet pats tu celies, klausies zemes vaida:
No brāļu asins tvaikiem slāpusi,
Simttūkstoš up'ru liesmās degusi,
Tā tavas lielās mīlestības gaida!

Citā dzejojumā (Bez vārda) dzejniece stāv pie soda ekspedīcijas monāvētā J. Ozola kapa nabadzīgā kapsētā, kur gulda tikai tos „bez vārda“. Bet tas nekas. Dzejnieci šais atstumto ļaužu kapnēs apjem viņai raksturīgā „svētā liksme, kas ligo sērās“:

Bez vārda! plūdos rauta robežmala.
Bez vārda! Nav nu vairs, kas šķir un dala;
Kur mūžībai nests pagājību vākums,
Sīt pāri viln's, aust jaunu mūžu sākums!

Tercīnās Tautai dzejniece vēl priekš kara, vēl priekš Latvijas vislielākām cīņām pareģo jaunu atmodu. Dzejniecei tauta šķiet kļuvusi sīka, šķiru naidā un baudkārē pagrimusi:

Zems kļuvis naidis un mirkļa tvarsts tavs prieks
Un svētumu tu tirgus brēkā skaļā
Ļauj izkliegt, — tavas brūces kļuva ziegs!
Es traucos raisīties no tevīs vajā!

Tomēr drīz dzejniece atzīst:

Pret tavu varu celties? Ko tas līdz!
Tavs kauns ir arī mans un brāļu naidi
Ir šķēpi, kas pret manu sirdi dīdz.

Un tad mostas jausma par kādu jaunu cilti:

Tu, jaunā cilts! Lai mute iepriekš teic:
Tu — zieds uz simtgadēja lapu kāta,
Kas visu sīko puķi pāri veic!

Tev dvēselē kā svētā upē krāta,
Ik as'ra būs, ik asins sviedru palts,
Kas tautas sāpju gaitā birdināta.

Drīz tad pār Latviju nāca jaunas vētras, vēl bargākas, vēl varēnākas, nekā Piektajā un Sestajā gadā. Mākoņi sāka biežēt un tumst ar 1914. gada vasaru. Kara pirmais laikmets ietvēries dzejnieces lielās laika dzeju grāmatas *P a i s u m s* pirmajā nodaļā *Negaiss* nāk. Tur ir dziesmas par tumšo, mīklaino kara laika naidu, par ziedotājiem, par kareivja vēstuli, kas melna, rupju aukliņu jozta, pārskrējusi pār pekles kvēlēm un atnesusi labus vārdus. — *Negaiss* pieaug aizvien drausmīgāks. Tautai jāatstāj dzimtā mala, tauta klīst svešu, cietsirdīgu laužu sētās, tauta iet bojā. Dzejnieces dvēsele deg sāpēs un mīlestībā:

Kas tautai lemts, ir arī mana tiesa.
Kā asins rads vai varonīgs, vai vārgs,
Man katris vienlīdz izredzēts un dārgs,
Un katra brūce sāp kā sava miesa.

Izmīsumā dzejniece lūdz savam Dievam:

Es Tevi saucu, Visusvētais, dzirdi!
Tu, aukas vald'niek, aukai plosīt liedz,
Sniedz savas priekšturamās bruņas, sniedz!
Jeb visas bultas vērs pret manu sirdi.

Bet nāca atkal pavasara un atjaunošanas cerība. Dzejniece saprata, ka visu tautu ir zīmējis „Dieva Vesers“, tāpat kā to māti, kurai dēls atņemts:

Ja tevim dārga Mana Derība,
Ciet, kad mans Vesers tevi zīmēja;
Es tevi vārdā saucu! —

Mīļu Kurzemes bēgli-draudzeni dzejniece mierina:

Gan Dieva dzirnavas sit vilni gausu,
Bet reiz tak šķirs un vētis taisnā tiesā.

Un:

Cik zaudējums bij liels, tik liels nu guvums,
Jo rūgtu ciešanu un nāves tuvums
Tev deva skatu, dzidrāku par sauli.

Cerību modina jautrs latvju bēgļu bērnu gājiens Krievijas lielpilsētā un egles zariņš, kas katram bērnam rokā (Zaļi zari). Ilgas un liela ticība spēj ar laiku nopļaut zemes varenos kā smilgas un izdzēst varas bezprātu (Pret jaunu pavasari). Svešumā bēgļus neatstāj dzimtenes ilgas, rūpes par dzimteni; vēl gluži jauns krietns zēns Ūga (stāstā D ž e n t l m e n i s) atstāj labu vietu Krievijas lielpilsētā, brauc uz Latviju un iestājas strēlnieku bataljonos.

Nāk cita, jauna auka — revolūcija. No vienas puses tā ir brīve, tas ir stars, kas „dziļo tumsas kveldi vidū pušu sitis“, tā kā nu „domām, kuņas čukstēt nedrīkstēja, šodien skaņa dzimst un balsis rīt.“ No otras puses revolūcijā un it īpaši viņas tālākā izveidībā nāk redzams neizbēgamais ļaunums, neprāts un tumsa. Varenas saknes laiž senā latviešu nevienprātība un savstarpīgā mīšanās. Rūgtumā dzejniece izsauca (dzejoli Rīga 1917. gada maijā):

Tik mani brāļi cērt vēl pašu miesā,
Tā brīve bij tiem sen! — Arvien vēl būt
Mums bērniem tumsā, kas cits citu tiesā,
No pašu bailēm kad tie bailes jūt.

Rīgai agrāk bijušas tik divas sejas (latviskā un vāciskā), bet tagad — simtas. Rīgu it kā apsēdis kārs un skaļš kraukļu bars.

Revolūcija aug un izvirst. Strēlnieki aiziet svešu kunga kalpībā, vācu okupācijas vara apjem visu Lat-

viju, dzimtā zeme nu atkal seno apspiedēju rokās. Bet liela daļa tautas klīda izkaisīta Krievijas dziļumos. Šis okupācijas laiks, šīs pelēkās, nomācošās garīga un fiziska trūkuma dienas atbalsojušās vairākos Annas Briģāderes dzejoļos, kur sāpes un rūgtums mainās ar spītu un cerību (Starp vārtiem, Tautu skabarga, Atminait Kurzemi u. c.). Bet visspilgtāk okupācijas laiks notēlojies romānā Kvēlošā lokā un grāmatā Dzelzs dūre. Šiem spēcīgi uzrakstītiem memuāriem tiklab vēsturiska, kā mākslas vērtība. Te redzam revolūcijas sākumu, tā saukto Kerenska laiku, sevišķi dzīvi notēloto Rīgas atstāšanu, izlaupīšanu un pirmā vācu jātnieka ieauļošānu, tad pašu okupācijas jūgu, Latvijas valsts dzimšanu un beidzot vācu aiziešanu un baigās lielinieku ienākšanas gaidas.

Bija savs gaišums tomēr arī okupācijas miglā; sāka atgriezties Kurzemes bēgļi savā izpostītajā dzimtenē, sākās „lielie Jurgī“. Un svešai varai grūstot, papildījās tas, kas vēl nesen šķita neticams: radās Latvijas Republika. Bet vēl viņa bija nespēcīga, maz vēl bija viņai ticētāju, vēl daļa tautas stulbībā raudzījās uz austrumiem, no kurienes nāca atriebīgie sarkanie „atpestītāji“, naidā degdami, naidu kurinādami. Tad nu bija vēl jāpārļaiž šis asiņainais un smagais lielinieku laiks, ko dzejniece starp citu attēlojusi arī stāstā Brauciens naktī. Lieliniekus aiztrieca, bet viņu vietā Rīgas ielās trakoja atkal citi. Dzejolī Ziedu dūrējs dzejniece izsaucas:

Vai tas ir maijs? Kur strautu jautrais stāsts?
Kur debess mirdza? Saules staru vija?
Kāds bezdibena zārks ir valā vāzts

Kur nelaīmīgo brāļu asins lija!
Vēl raustās tautas izmocītais sejs
No murgu nakts, kur brālis brāli nāvēj's, —
Vēl rīta zvans nav lāgā atskanēj's,
Un atkal ielās trako senais kāvējs.

Un beidzot rudenī bija jāved galā pēdējā, varbūt, visliktenīgākā cīņa ar šo „ziedu dūrēju“. Bermonta dienās Anna Brigadere jo stiprāk izjutusi, ka Dievs „sauc vārdā“ mūsu tautu. Dzejojumā *Hannibaladpอร์ตas* dzejniece pārdzīvo visu to ugunīgo ticību, to drosmes garu, kas lika tautai būt tik stiprai no astotā oktōbŗa līdz vienpadsmitam novembrim, kas lika tautai izturēt un uzvarēt. Nu beidzot bija brīva elpa gavīļu saucienam (dzejolī Pirmstars):

Pērkons spēris tumsu melnu,
Nu ir pūķis peklē gāzts,
Nu ir deldēts tautas lāsts,
Kurbads pārvarējis velnu.

Kad lielās dienas jau pamazām kļūst tālākas, Anna Brigadere raksta plašu darbu, romānu, kurā vēlreiz ieslēgts viss liktens laiks — *Kvēlošā lokā*. Šis darbs pārdzīvojuma īstumā un spēkā, atziņu asumā, kvēlē par tautu atgādina traģēdiju *Ausmā*, kur ietverti 1905. gada notikumi. Bet romāns gan tālāk tverošs, sintētiskāks, nekā drāma. *Kvēlošā lokā* redzams laiks īsi priekš kara ar vecās un jaunās paaudzes sadursmēm (Mārcis Bujāns un viņa dēls Arvis), kara sākums un tālākā gaita, bēgļu un strēlnieku laikmets, februāŗa revolūcija, Rīgas krišana, okupācija, Latvijas proklāmēšana, lielinieki, Bermonta uzbrukums. Ro-

mānā nāk un iet daudzi cilvēki ar dažādiem likteņiem; šie likteņi noslēdzas gan traģiski, gan gaiši; bet arī traģiskas tumsā iespīd dzejnieces saule; visdrūmākos tautas pārbaudījumos dzejniece neliek izdzist cerībai, visas briesmas tēlojot dzejnieci neatstāj viņas cilvēcīgais skaidrais skats: bēgļus mierina cerības pilns, drošs, vecs saimnieks no Talsu apkārtnes; daudz īpatna lādžīguma — sirsnīguma ir okupācijas kareivim — bavārietim Lichtenšteinam; cilvēcība un gods nav gluži svešas lietas lielnieku komisāram Deikam (šis tēls autorei gan iznācis ne visai pārliecinošs un izprotams); greizā skrodeņa Pupulaksta nemitīgais, nežēlīgais naidis sakņojas rūgtumā par kroplo augumu, par atraidīto mīlestību; galu galā arī Žena savā šausmīgajā nāvē izpērk visas vainas. Un beidzas šis romāns vasarā, Arvja un Vaidas kāzu dienā un noslēguma vārdi ir tik raksturīgi: „Un tagad mēs sāksim dzīvot!“ To saka abi jaunie ļaudis par sevi; plašākā nozīmē tas teikts par visu tautu. Jo Arvis un Vaida — ideālie visas tautas pārstāvji: Arvis — vīrišķais spēks, kas savu augstāko piepildījumu var atrast tikai tiecoties pēc dvēselīgi-sievišķā maiguma (Vaidas) un beigās savienojoties ar to; šē tā tad tā pati problēma, kas varoņdziesmā Spēka Dēls. Dažam varbūt romāna pārāk laimīgā beigu aina varētu likties nemākslinieciska, bet tam, kas dziļāk skatās dzejnieces īpatnībā, kļūst saprotams, ka šī aina nepieciešama pēc visām tām šausmām, kas rādītas agrāk (īpaši kurzemnieku bēgšanas skati un lielnieku laiks tēloti tādā mākslinieciskā spilgtumā, kā varbūt nekur citur mūsu rakstniecībā).

Dzejnieces patriotisms jūtams vairāk vai mazāk gandrīz visos viņas darbos. Viņš ieskanās arī tādā

šķietami vieglā lugā, kāda ir komēdija Lielais loms. Jānis un viņa puisis Emīls abi bijuši atbrīvošanas karā, abi Lāčplēša kavalieri, abi gūsta židus kontrabandistus. Kad notvertais žids saniknots plātās: „jūs domat, es baidīses no jūse nieke milice, kad es vare ar save naude nopirkt vise jūsu Latvije“, jautrais, nebēdīgais kapteinis Janis nopietns un bargs viņam uzsauc: „Klusu! Ne vārda pret Latviju!“

Latvija nu beidzot brīva, bet daudzi vecie tautas ļaunumi nāk līdz arī jaunajā dzīvē. Tautai, it īpaši tautas vadonībai, joprojām šad tad pietrūkstas pašlepnuma un nacionālās pašcieņas. Šī raksta autors, kādreiz 1931. gada pavasarī dzejnieci apciemodams, atrada viņu tik pilnu bēdu, rūgtuma un sašutuma kā vēl nekad. Straujos vārdos viņa izteica savu īgnumu par dažu politisku partiju un augstākās garīdzniecības izturēšanos Māras baznīcas lietā. Visu nakti dzejniece bija mocījusies bezmiegā, par to domādama. Tāds pats liels ļaunums ir brāļu naidis, latviešu mūžīgā apkaņošana un nevienprātība. Bet kā cerības ķīlu dzejniece šim naidam liek pretī savu gaišo nākotnes sapni: reiz viss tomēr būs citādi. Dzejolī *Vīna kalns* (Daugavas Gada grāmata 1929. gadam) viņa saka:

Un lai sapnis vēl tā laime —
Reiz ir manai tautai plauks,
Kad tā būs kā viena saime,
Brālis brāli vārdā sauks.
Reiz tak nāks tās jaunās ciltis,
Kam būs svešs šo dienu vairs,
Dziļi, dziļi apraks smiltis
To, kas saucas šķiru naidis.

Apklusis tad panti lētie,
Kas tik sauc, lai brāli kauj,
Dzejnieks atkal būs kā isvētie,
Kas pret zvaigznēm tautu rauj.

Arī tagadnē, pēckaŗa gados, bijis daudz gaišu un skaistu brīžu, daudz kā tāda, kas jaunu tura ticību un cerību. Tā bija, kad latvju strēlnieki pēc svešuma maldiem pārnāca Latvijā, kad bijušais strēlnieks vēlējās (dzejolī Pazudušais dēls):

Nu atraisat no valgiem mani vāju,
Nu ļaujiet man kā vaļā puķei rist,
Grēknožēlotājam pie kājām krist
Tev, dārgā Latve, ka no tevīs gāju.

Tāds brīdis arī, kad Barona tēvs pavadāms pēdējā ceļā. Dzejolī *Barontēva bērēs* (Jaun. Ziņas 1923) dzejniece tēlo, ka aizgājušo pavadīt:

Iet jauna tauta, sevis apzinošā
Viendomā, vienā jūtā saskanīga.

Tāds brīdis arī dziesmu svētki un vēl dažs labs. Kā jaunas dzīves rīta cēlienu dzejniece redz arī Latvijas jaunsaimnieku darbā un pūlīņos. Jaunsaimnieku viņa apdziedājusi sajūsmīgā dzejojumā *Kāda jaunsaimniecība* (Br. Zeme, 1928), kas beidzas:

Sveika, krietnā darba saime!
Droši nirt tev laika biedos,
Jo tev zel tā retā laime,
Kas prot krustus ierakt ziedos.

Kādā no pēdējo gadu dzejoliem *Neizpētītā Latvija* (Daugavas Gada grāmata 1926. gadam)

Anna Brigadere apdzied savu prieku ceļot pa Latviju, atrast tur allaž ko jaunu, nedzirdētu un neredzētu, gan vietās, gan vietu nosaukumos:

Ik nosaukums ir urna, vaļā vāzta,
Pār kuru zaigo latvju gara liesma,
Vai mājas, upe, kalns —: cits skan kā dziesma,
Cits joku pauž, cits drūmu stāstu stāsta.

Dzejoļa beigās dzejniece teic Latvijai:

Es tavā klēpī kā no mūžiem slēpos,
Lai tavā pavasarī līdzī augtu,
Un tu ap mani dažādībā plauktu
Kā brīnumdaiļš un neizdziedams eposs.

Dzejojumā *T ē r v e t e* (Daugava 1931.) dzejniece tēlo, kā viņa jūt un gara acīm redz savus tālos senčus „kā netveramus tēlus, kā vieglu vēsmas laidu“. Viņa domā, ka viņas sentēvs, varbūt, bijis kāds sūra darba strādnieks, „kam sviedri darbā lija, bet augsts un cēls bij prāts“. Viņa tver gara acīm arī citus: tur brīvs virsaitis, ienaidnieku gaiņātājs; tur Dieva meklētājs, kam ikrītus sirds „kā putu traukā mazgājusies“.

Šī baltā senča staru,
Kas aizdegts sensaulē,
Kas zin — kā asna zaru
Es nesu dvēselē.

Jo aizgājušu mūžu
Es — austošs atspīdums,
Kas biju, esmu, būšu —
Daudz staru kopoju.

Tā dzejniece vienotā visciešākām saitēm ar savu tautu un dzimteni gan laikā, gan telpā. Un liela vienība viņai ar latvju gara mantām: dziesmām, teikām, pasakām. Latviešu dzejnieku pulkā tikai vienīgi Skalbe un Saulietis tik ciešā tuvībā senajai tautas dzejai. Uzticīga savam sāpju prieka vienības principam, Anna Brigadere dzejolī *M a n a t a u t a* cildina tautu gan kā sērdienīti, „sīvu sāpju svērējīņu“, gan kā laimdienīti, kam Laimas putns dzied saldu dziesmu:

Uzriet mūži, noriet mūži,
Dziesmai vieni gala nava.

XV. Annas Brigaderes reliģija.

Gandrīz no katra Annas Brigaderes darba dveš dzejnieces dziļā reliģiozitāte. Rakstniece savu darbību sāka samērā vēlos gados, kad dzīve cilvēka raksturu jau nostiprinājusi, kad pasaules uzskats jau izveidojies, tā ka nekādu sevišķu un asu uzskatu pārmaiņu dzejnieces rakstos neatrodam. Anna Brigadere savā darbībā vienmēr ļoti viengabalaina. Arī viņas reliģiozitāte tāda pat pirmajos darbos, kā jaunākajos. Jaunākajos, protams, viņa staro lielākā skaidrībā. — Anna Brigadere noteikti reliģioza, tomēr nebūt ne dogmātiska. Viņas reliģija taisni noliedz dogmas. Bērnībā dzejniecei dziļi un svēti likušies vārdi, ka „Jēzus gājis uz kalnu Dievu pielūgt“. Pretīgi un neizprotami dzejniecei tādēļ visi konfesiju strīdi, konfesiju neiecietība un paštaisnība. Tādēļ viņa gan cienī slavēno norvēģu rakstnieci Sigridu Undseti kā lielu mākslinieci, bet sveša viņai top Undsete, kad tā „sāk krāmēties ar savu katolību“. Kādā sarunā dzejniece pasvītroti izteicās šī raksta autoram: „Katra veida fanātisms man ir svešs.“ Būdamā gan sāpju cildinātāja, Anna Brigadere tomēr atrod, ka pārmērīgā ciešanu un krusta dogmātika mums aizmiglojusi Kristus gaišo tēlu, Kristus, kas pats ir teicis: priecājaties un es

jums vēlreiz saku: priecājaties. Annas Brigaderes reliģiskās slāpes neatrod apmierinājumu panteismā: daba nevar būt Dievs pats, daba tikai Dieva izteiksme. Dzejniece izjūt Dievu kā personību.

Viņas Dieva pamatīpašība gan nav lēnīgums un maigums; Dievs bieži vien bargs, bet taisni šai savā bardzībā viņš rādās gudrs un žēlīgs. „Šalc Dieva bezsaudzības lielā dziesma,“ — jā, Dievs ir nesaudzīgs, viņš sūta cilvēkam sāpes, dedzinošas, lielas sāpes. Bet šo sāpju ziemu viņš dod, lai dvēsele, to pārcietusi, krāšņāka un mirdzošāka uzdziedētu jaunas laimes pavasarī. Dievs ir tas Lielais Kalvis, kam dzejniece dzied:

Ar uguns veseri Tu sagrauj vecu jaunā,
Tu, lielais Kalvi! Ak, cik dziļi kaunā
Nu mana dvēs'le ir, kas vīta šaubu jaunā,

Lauzts lidojiens... Riets, kvēlošs selgas lokā,
Vārds atrauts nāvei... Ziedu mirdzums kokā...
Viss top par radīšanas vielu atkal Tāvā rokā.

Sirds drebot jauž: Tā Tu to liec un lemi,
Tu visus visus viņas sapņus jemi
Un veido jaunu debesi un zemi.

Visa teiku drāma P a s t a r i ir kā augstā dziesma sāpju šķīstītājam spēkam. Karāļa Radagaisa „laimīgajā“ valstī nekādas īstas laimes nav, jo tur nepazīst sāpju. Kad karalis izsmejoši jautā: „Kas ir sāpes?“ — Svešinieks atbild: „Pamats visam!“ Un tad Svešinieks skubina karali staigāt sāpju ceļu:

Zemju zemes deg kā versmē,
Karal! Cilvēks plok kā zāle,

Cilvēks cieš un viņam līdzī
Rakstās sāpēs viss, kas elpo.
Dziļi jāgrimst, lai top atkal
Brīnumis jauns un jauna gaisma.
Tik tu, karal', esi izslēgts,
Atmests — tu un tava zeme!
Steidzies! Meklē savu daļu,
Glābies lāsta! Meklē dievus!

Beigās Indra, šī cildenā jaunava, sajuzdama sevi
jaunu garu, slavina sāpes:

Sirds, kas esi tu? Es jūtu
Tevi augam, augam! Savu
Spēku izplēt tu kā zelta
Burās visam pāri! Kur tu
Ņem šo spēku? Ai, tik tagad
Zinu: sāpēs audz tu. Sāpēs?!
Svešs bij vārds, ko teica Sveš'nieks.
Nu tas saprasts, itkā mūžos
Bijis zināms, nu tas sagrauj
Tavus sprostus, sirds, kā jūra
Savus vaļņus. Tikai sāpes
Dara dzīvu! Aizstaro līdz
Dzīves koka sakņu saknēm.

Sāpes, kas ir „pamats visam“, tā tad — Dieva
balva. Dievs ir tas, ko dzejniece apzīmē vēl šādi
(Hannibal ad portas):

Mūžu mūžos Gaismas Gājējs,
Taisnā tiesā Atmaksātājs,
Klusu spēku gausais Krājējs,
Pēkšņi Tuvais, zibenātrais.

Par Dieva prātu vecā Lielpurvju krustmāte uz nāves gultas saka (Kristīnes stāsts): „Cik reiz es ne esmu pārdomājusi, ka cilvēku likteņi tek kā pavedieni, kuŗu gali visi Dieva rokās. Dažreiz domā tā, ka pavediens tā sarežģīties, aizmetušies tādi mezglī, ka ne mūžam vairs nevarēs atraisīt, bet palaujoties uz Dievu, nogaidi un paskaties, cik labi viss atšķetinājas. Tik jau ne arvien pēc mūsu prāta. Tā jau nu nē. — Kas tad gan iznāktu no smalkajiem likteņa pavedieniem, ja mēs pie tiem durtos ar mūsu rupjajiem pirkstiem.“ Un: „Kad mūsu griba nepiepildās, tad mēs tūliņ jau vaimanājam par izpostītu nākotni un nez' par ko. Bet Dievs nesteidzas. Dievam laika diezgan. Viņš mierīgi ritina mūsu liktens pavedienu tālāk mūžībā.“

Jau agri mazajā Annelē (Dievs, Daba, Darbs) mo-stas dievības nojautas. Tās apņem mazo dvēseli maija svētdienā, kad meitene saprot: „Viņš ir aiz visām lietām. Vai tas ir bargs pērkons, vai lēnā vēsma; vai tā ir karsta saule, vai milīga ēna. Vai tas ir rudzu lauks rīta vējā, vai tas ir mežs, kuŗā žēli dzeguze kūko.“ Un: „Viņš ir tas Kungs; nē, Viņš tak ir pats mīlais Debesu Tēvs; nē, Viņš ir Viņš! Daudz, daudz vairāk Viņš ir, nekā visi viņa vārdi, ne ar vienu vārdu nevar pateikt, kas Viņš ir.“ — Arī ziemas vakarā, tumsā, gultā dzīvo nojausma par Dieva klātbūtni: „... un viņai ir tā, it kā tas, kas visu zin, būtu pienācis tik tuvu, tuvu un viņas mazā sirds būtu kā satverts putniņš uz viņa delnas un klusu, klusu to jautātu kāda balss: „Vai tu tā esi, Annele?“ Un tikpat klusi viņa atteiktu: „Jā, tā es esmu.“ Annelei netik Ābrama un Izaka Dievs, kas viņus pamāca tā darīt, kā nav labi, bet gaišs un jauks ir Jāzēpa Dievs, varens ir Mozus

Dievs. Tomēr Annele zina: „Viņš nav vis tikai Izraēļa bērnu Dievs, bet visu cilvēku Dievs un tā kā Mozum ērkšķu krūma uguns drānās, tāpat viņš rādās visiem liesmaino debess spīdekļu gaišumā.“ — Dzīli iegulstas Lieldienu stāsti meitenes dvēselē. Ciešanu stāstus apstaro Lieldienu saule; bet vienu tomēr nē: tas ir stāsts, kurā Pēteris noliedz Kristu. — Annele saprot ka Dievu var lūgt tikai klusumā, vientulībā. Tādēļ aušīgās Almas jautājumam („Nu jā, vai tad tu Dievu nelūdz, pātarus neskaiti?“) viņa zīmīgi atjautā preti: „Vai tad pātaros lūdz Dievu?“ — Anneles tālākie reliģiskie pārdzīvojumi tēloti grāmatā Skarbos vējos. Īpašs reliģisks spožums ir Anneles tēva stāstam par brīnišķīgo mācītāju Cimmermani, kas tālos, tumšos vergu un netaisnības laikos darijis labu cilvēkiem garīgā un laicīgā ziņā. Annelei to klausoties „ir tā, it kā to nestu kāda liela straume virs dziļiem ūdeņiem un ka viņas šalcošie vilņi lepni paustu: Redzi, tāds reiz dzīvoja cilvēks.“ Grāmatas beigās, kad Annele raugās nezināmā, netveramā nākotnē, viņa jūt: „Un no tās netveramās pasaules sniedzas neredzama roka, kas to tur un vada. Un viņa seko. Seko!“

Sāpes — Dieva balva, sāpes — jauna, tīrāka prieka vēstneses. Sāpes un laimi, mokas un liksmu Anna Brigadere bieži min kopā, bieži apvieno it kā vienā jēdzienā. Annas Brigaderes reliģija ir sāpju prieka reliģija. Raksturīgi dzejniece sāk kādu dzejoli: —

Kad pēkšņi tevi pārsteidz laimes brīd's,
Plūst pāri sirds, kā trauks, kas pārpildīts
Un smagām lāsēm plakstos kāp,
Tad jūti tu, cik dziļi laime sāp.

Reizēm cilvēki, ko liktens skāris, ir paši gaišākie, gudrākie, dvēselē laimīgākie. Tāds jauks tēls ir Lapas kundze (Kvēlošā lokā), šī aklā, kas iekšēji redz tāli un skaidri, kas likteni nes dziļā mierā un spēj būt citiem kā dievišķas gudrības skolotāja.

Tālāk: Annas Brigaderes reliģija ir atdzimšanas, cerības un pavasara reliģija. Dzejniece redz atdzimšanas iespēju dvēselei, individam, tautai. Ļaunumu, lepniību, spītu izdzīvojušas, sāpēs šķīstījušās, mostas jaunai dzīvei Asara kundze, Gundega, Raudupiete. Arī Pajjai, pat ķēniņdēla Alņa jaunajiem brāļiem brīvs atstāts atdzimšanas ceļš. Pavasaris — mīļākais Annas Brigaderes gada laiks. Viņas pasaku lugu laimīgās beigas iekrīt pavasarī: kad gulbītis atvadījies Sprīdīti mājās, ir pavasara vakars, ciemā puīši ielīgo pavasari; pavasara dienā mežā Māris pārspēj Žņaudzēju un dienu pēc tam tirgū uzveic Melno Burvi; laikā, kad rozēs zied, pārnāk mājās sērdienīte Maija; arī teiktu drāmai Pastari pirmredakcijā bija epilogs, kur Svešinieks un Asna nokļūst jaunā, gaišā, Pavasara apstarotā zemes malā. — Nojausma par laimi, kas reiz nāks visai cilvēcei, izpaudusies dzejolī, kas sākas:

Reiz prieka karal's caur pasauli ies
Un visi galdī būs klāti,
Tas asaru traukos vīnu lies
Un visi būs aicināti.

Zemes būs dzērušas diezgan asins, klūs patiesas ziņas, ka siržu asins mīņas pārvērstas dārgakmeņos.

Ir sirds, kam upura malku bij liet,
Tad celsies kā svēta liesma,
Tad gribu es arī līdzī iet
Un skanēt kā gaviļu dziesma!

Arī minot nāves noslēpuma mīklu dzejnieci neatstāj prieks, miers un atmodas cerība. Vārgs jauneklīs Valdis (Perpetuum mobile) nopūlās izgudrot mašīnu, kas pati sevi dzen un uztur kustībā. Bet Valdim jāmirst dilonī un mirstot viņam tiek paziņots: „No laimes tev jāatsakās un tava griba tev jāatdod Tam, kuŗa kalps tu gribi būt. Tikai Viņa prāts tev jāizpilda un Viņa prāts ir — ciešanas tev.“ Un kad Valdis miris, liekas, vēsmas šalc kā dabas balsis: „Augšana un nīkšana, celšanās un krišana, dzīvība un nāve! Un tomēr viss tas ir nebeidzamais, neaprobežotais attīstības spēks, mūžīgais Perpetuum mobile Visuvarenā rokā.“ Reizēm atkal dzīvos, stāvot pie mīļiem mirušiem, pārņem savāds, liksmes pilns apmierinājums, it kā nemirstības ķīla. Vienā no pirmajiem stāstiem (Lice) zēns stāv pie kroplas, mirušas meitenītes: „Tik žēl, tik žēl tam bija sava mazā drauga. Un no tām žēlabām izauga tāda skaidra, silta gaisma.“ — Grāmatā Skarbos vējos Zenta Mauriņa atzīmējusi kā zīmīgu dzejnieces raksturību: skumjākai nodaļai (par tēva nāvi) liksmākais virsraksts: Sārta saule. Mazajai Annelei karstas, dedzinošas bēdas: tētiņš miris. Bet — „... pēkšņi kā liesmaini zvani ieskan jaunajā dvēselē lielie radīšanas vārdi. Kaut kur ir. Gaisma ir. Mūžam ir. Arī tētiņš bija gaisma. Viņš nevar izdzist. Nevar zust. Nekad, nekad!“ „Un pēkšņi izlauzdamās varena jūta kā gaiša

straume, iet pāri tumšajiem bēdu ūdeņiem. Tā ir it kā brīnišķi atraisīta, svēta un skanoša. Tā ir it kā tāda neizprotama liksmā, kas nes dvēseli augšup kā šalcoši vēji.“ Un bērudienā, vakarā, saulei rietot, meitene jūt: „Tas stingums, kas bija kapsētā, ir pārlūzis. Žēl ir, sāpes ir, bet arī kaut kas liels un gaišs. Kā tad, kad nāves dienā stāvēja rijā pie tēva liķa. Tēvs nav zudis. Ir kaut kur nezināma, brīnišķa pasaule. Mūžam ir.“ Vēlāk, pēc tēva nāves, meitene dziļā ziemas naktī ir viena uz lielceļa; viņa nelaikā iet uz skolu, jo pulkstens apstājies un tāla ugunsgrēka blāzma noturēta par austošo rītu. Atspiedusies uz akmeņa, Annele kā sapnī, kā vīzijā redz daudzus mirušu tēlus, redz visiem priekšgalā tēvu, kas beigās viņu brīdinādams modina. Pēc šī pārdzīvojuma Annele visdziļāk jūt, cik viņa garīgi tālu pāraugusi, cik sveša saviem skolas biedriem.

Drāmā Ausmā (šis citāts ņemts no Ausmas pirmiespieduma; turpmākos izdevumos šis vietas nav) Maija, gulēdama ceļos pie Roberta liķa, saka Jēkabam: „Jau reiz man bija tā... nāves tuvumā. Kad mira māte. Domāju, ka patī beigšos līdz un, kad viņa aizmīga, mani pārjēma tāds pats savāds spēks — liksmas — svētas liksmas.“ — Stāstā Dumpinieks Pēteris cildena sieviete Irja saka: „Es nāku no mirēja, bet viņš ir tāds, it kā stāvētu pie augšāmcelšanās vārtiem.“ Beigās viņa piebilst: „Svēta ir dzīve. Un svētas, svētas, svētas ir viņas sāpes un ciešanas.“

Arī lirikā vairāki dzejoļi ziedoti dzīvības un nāves problēmai. Trejās gaitās jauki apdziedāts cil-

vēka mūžs: brauciens no kristībām, brauciens no kāzām, un beidzot nāve vēl jaunībā, spēka gados. Še vēl sēra, skumja izskaņa, turpretī citā, radniecīgā Trijskaņa jau beigās atrasts dzīvības prieks. No jauneklīgas, gaviļējošas drosmes caur dzīves satriektas dvēseles ledainu izmīsumu dzejnieceievada mirdzošā jaunas dzīves un dzīvības atziņā:

Augšām celies,
Dvēs'le no pīšļiem
Augšām celies!
Jaunas gaismas
Atvaros veries,
Pilna jaunas
Dzīvības dzeries!

Un beigās:

Kā ūdens piliena
Atstarā spulgo tev
Tūkstots gadi,
Un viena diena
Ir dzīvības pilna
Kā tūkstots gadi.

Dzejolī Refleksija dzejniece stāsta par nekoptu, nolaistu kapsētu. Ne tur kāds celiņus kaisa, ne puķes dēstī, tikai četri ozoli stūros vēstī: reiz dzīvoja un bija. Beigās dzejniece apmierinās gaišā atziņā:

Ko sēro sirds: vai nevainā, jeb vainā;
Par zīmi nedzēšamu brīnumainā
Mūžībā iespiesta tu Dieva ainā:
Tu dzīvoji un biji!

Miesa tikai — „irda zemes pīte, aša ziņa, isa miņa.“ Bet dvēsele ir lēnaudzīte, kas tiecas debesīs, bezgalībā (dzejolī Debess lēnaudzīte).

Miesa: Beigta dzīves māka,
Dziļā salnā sevi bedu;
Dvēs'le: Beigas — jauna sāka,
Brīvu straumi brīvē vedu,
Nemu nemirstības daļu:
Jauniem mūžiem jaunu vaļu!

Bēthovena mūzikā klausoties dzejniece sadzird, kā dzied kāda dvēsele savu gulbja dziesmu, aiziedama no miesas, atvadīdamās no zemes:

Ziliem maldu ceļiem krustotu
Zūdām redzu tevi sfairu sanās,
Zeme, tālā zvaigzne, mirdzi mu,
Līdz nāks lielā atgriešanās — atgriešanās.

Dzejoļu ciklā *Irmās piemiņai* autore sirsnīgos pantos ievij savas tuvās draudzenes laimes plaukumu, dzīves prieku, pēkšņo agro nāvi. Bet šis cikls neizskan bēdās un izmisumā; beigās uzmir dz jauna dzīvības ausma:

Nē...
Ne kapos man tevi meklēt!
Tava jaunā dzīvība
Aizritēja
Kā rases lāse
Mūžības jūrā.
Tava pilnā dvēs'le

Kā dzidris akords
Uz pasaul's kokles
Dimanta stīgām
Skanēs mūžīgi,
Skanēs mūžīgi!

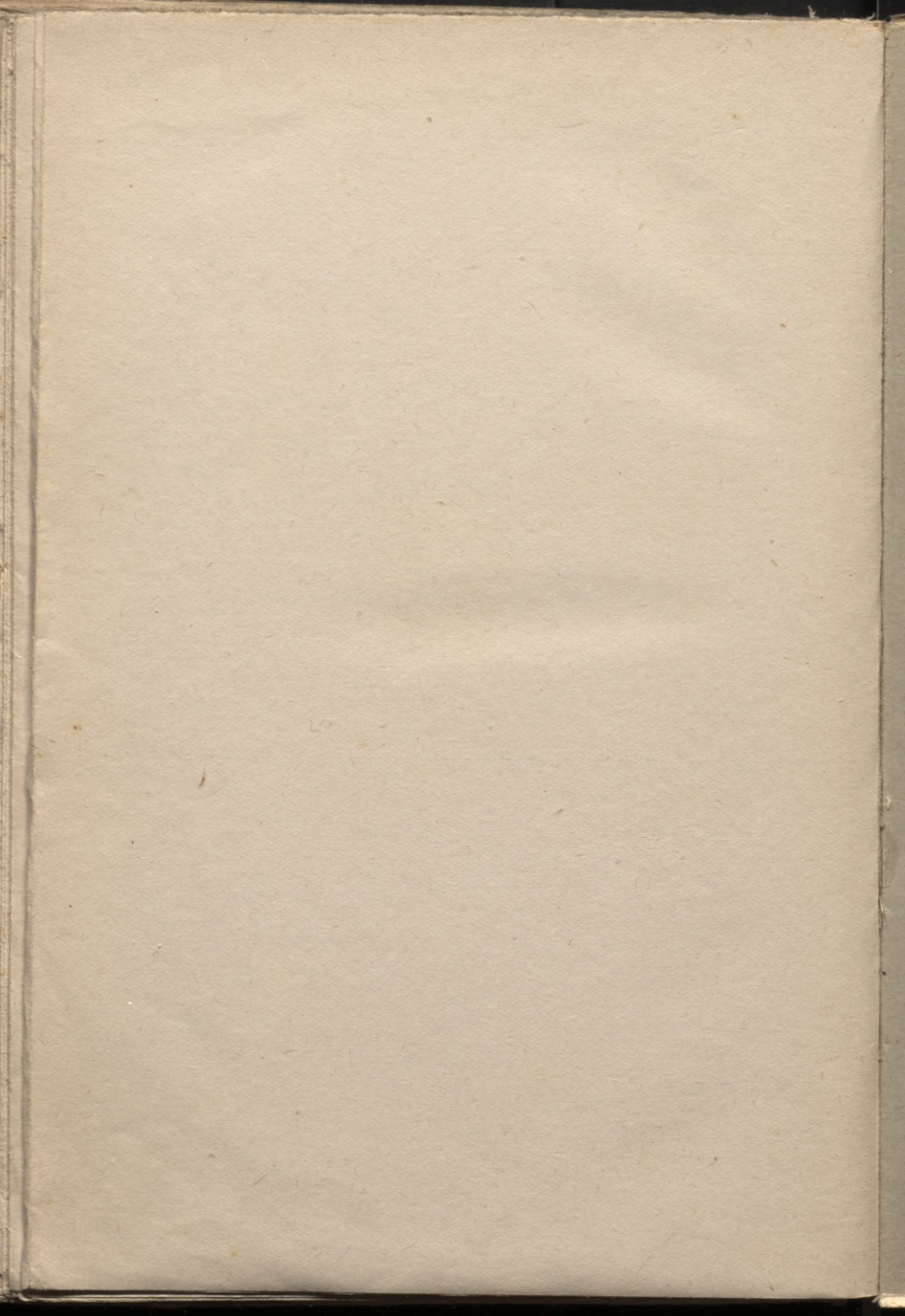
Jeb kā Maija (Ausmā) saka: „Dzīvībai es ticu. Visi maldi tik ir mesli dzīvībai.“ — Anna Brigadere ir „lielās atgriešanās“, pavasara un dzīvības dzejniece.

1870
1871
1872
1873
1874

1875
1876
1877
1878
1879
1880

Satura rādītājs.

	Lapp.
I. Bērnība un pirmā jaunība	3
II. Mājskolotājas gaitas Rīgā. Pirmie literāriskie darbi	21
III. Ārzemju ceļojums. Tālākā literāriskā darbība.	40
IV. 1905. gada revolūcija. Pēcrevolūcijas gadi	75
V. Lielā paisuma gadi	122
VI. Jaunākais darba un dzīves cēliens.	158
VII. Annas Brigaderes vieta mūsu rakstniecībā un dzejnieces individuālītātes pamatvilcieni.	181
VIII. Varonīgā sievietība	201
IX. Sieviete baudītāja.	214
X. Šķīstišanās ugunis	222
XI. Māte un bērns.	231
XII. Viegļā un dziļā vīrišķība	244
XIII. Pasaku un reālistiskie tēli.	256
XIV. Annas Brigaderes patriotisms.	261
XV. Annas Brigaderes reliģija	273

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0307094573

50,307